

АЛЕХО КАРПЕНТИЕР

ЗАГУБЕНИТЕ СЛЕДИ

Превод: Валентина Рафаилова

chitanka.info

ГЛАВА ПЪРВА

*И небето над главата ти ще стане на мед,
а земята под тебе — на желязо.*

*И ще ходиш пипнешком по пладне, както
слепецът ходи пипнешком в тъмнината...*

„Второзаконие“, 28,
23–28

I

Четири години и седем месеца не бях виждал сградата с бели колони и фронтон с навъсени релефи, които ѝ придаваха строгостта на съдебна палата, и сега, сред мебелите и вещите, поставени на неизменното им място, имах почти мъчителното чувство, че времето се е върнало назад. Близо до фенера е виненочервената завеса, където се вие розовият храст, там е празната клетка. По-нататък са брястовете, в чието засаждане бях помагал в дните на първоначалното въодушевение, когато всички заедно се трудехме за общото дело. До напукания ствол е каменната скамейка, която изкънтя като дървена, когато я ритнах. Там отзад е пътят към реката с ниските магнолии и решетката със сложни завъртулки в нюорлеански стил. Както първата вечер, тръгнах между колоните и чувах същото глухо ехо от стъпките си. Пресякох градината, за да стигна по-бързо там, където се движеха на групи робите, белязани с желязо, амазонките с метнати на ръката поли и ранените войници, в очакване да дойде техният ред — дрипави и лошо превързани, струпани в мрака, вонящ на смола, на стар филц и на пот, пропита в самите куртки. Навреме излязох от осветеното пространство, защото се разнесе изстрелът на ловеца и от втората третина на чигата една птица падна на сцената. Кринолинът на моята съпруга прелетя над главата ми — бях застанал точно там, откъдето тя трябваше да влезе, и задръствах и без това тесния проход. За да не преча, отидох в нейната гримьорна и там времето отново съвпадна с календара — защото предметите крещяха, че не могат четири години и седем месеца да изминат, без да разрушат, без да обезцветят, без да състарят. Дантелите за последното действие бяха като посивели; черният атлаз за сцената на бала бе загубил красивата си коравина, която при всеки поклон го караше да шумоли като подгонени от вятъра сухи листа. Дори стените на стаята бяха посърнали от пипане все на едни и същи места и носеха следите на дълго съжителство с грима, увехналите цветя и преобличането. Седнал сега на дивана, който от морскозелен се бе превърнал в плесенивозелен, с ужас мислех колко тежък бе станал за Рут този затвор от декори, с подвижните си

мостове, паяжините от върви и бутафорните дървета. В дните на първите представления на тази трагедия за Войната между Севера и Юга, когато трябваше да подкрепим младия автор, подпомогнат от някаква трупа, напуснала неотдавна един експериментален театър, допускахме, че тази авантюра може да продължи най-много двадесет вечери. Сега бяхме стигнали хиляда и петстотното представление, а участниците — обвързани от договори с непрекъснато продължавани срокове — нямаха никаква възможност да се измъкнат от постановката, тъй като разни импресарии бяха прехвърлили благородното младежко усилие върху плоскостта на големия бизнес, оплитайки представлението в своите сделки. И тъй, за Рут този театър беше не отворена врата към, широкия свят на Драмата — средство за откъсване от ежедневието, — а Дяволският остров^[1]. Разрешаваха й краткотрайни бягства — участия в разни бенефиси под перуката на Порция или под диплите на някоя Ифигения, — но те й носеха съвсем нищожно облекчение, защото под новия костюм зрителите търсеха всекидневния кринолин, а в гласа, който искаше да бъде глас на Антигона, всички откриваха контраалтовите интонации на Арабела, която сега на сцената се учеше от действащото лице Буут^[2] — в много умно намерен, според критиците, мизансцен — на правилно латинско произношение, повтаряйки изречението: „Sic semper tyrannis“^[3]. Необходим й беше несравним трагедиен талант, за да се отърве от този паразит, който се хранеше с нейната кръв, от този господар на собственото й тяло, впил се в плътта й като неизлечима болест. Не й липсваше желание да скъса договора. Но подобни непокорства се заплащаха в тази професия с дълга безработица и Рут, която бе започнала да произнася този текст на тридесет години, приближаваше вече тридесет и пет и повтаряше все същите движения, същите думи — всяка вечер в седмицата, всеки следобед в неделя, в събота и в панаирни дни, без да се смятат представленията през летните турнета. Успехът на постановката бавно унищожаваше изпълнителите, които остаряваха пред очите на публиката, под неизменните си костюми. И когато един от тях умря от инфаркт една вечер, малко след като падна завесата, трупата, събрана следващата сутрин на гробището, устрой — може би несъзнателно — тържествен парад на траурни костюми, които, не знам защо, напомняха стара примитивна фотография. Все по-огорчена, все по-малко вярваща, че

наистина ще постигне нещо в професията си, която въпреки всичко обичаше с дълбоко вътрешно чувство, моята съпруга се оставяше да я води механизъмът на принудителната работа, както аз се оставях да ме води механизъмът на моята служба. Преди поне се опитваше да спаси своя темперамент, като приповтаряше постоянно големите роли, които мечтаеше да изпълни някога: от Нора до Юдит, от Медея до Тес, с илюзията, че обновява своето дарование; но тази илюзия накрая бе победена от печалното произнасяне на монолозите пред огледалото. Понеже не намерихме никакъв нормален начин да съчетаем нашите два живота — работните часове на актрисата са едни, на чиновника други, — накрая започнахме да спим поотделно. В неделен ден късно сутринта прекарвах известно време в нейното легло и изпълнявах съпругеския си дълг, макар че не успях да разбера дали в действителност задоволявах по този начин някакво истинско желание у Рут. Вероятно и тя на свой ред се смяташе задължена да се отдава на този ежеседмичен навик на плътта по силата на задължението, възникнало, когато бе сложила своя подпис под нашия брачен договор. Аз от своя страна вършех това, подтикван: от мисълта, че не бива да пренебрегвам възможността да изпълня лесно една тежба, и приспивах по този начин за една седмица някои угризения на съвестта си. И наистина това наше сливане, макар и безстрастно, всеки път отново затягаше връзките, разхлабени от различните ни професии. Топлината на телата възстановяваше известна близост помежду ни и това беше едно краткотрайно връщане към нашето огнище в началото. Поливахме забравеното от миналата неделя мушкато, променяхме мястото на някоя картина, правехме сметки, свързани с домакинството. Но скоро камбаните на близката камбанария ни припомняха, че приближава часът за връщане в затвора. И когато оставях своята съпруга на сцената преди започване на следобедното представление, имах чувството, че я връщам в килията, където тя излежава присъда за доживотен затвор. Разнасяше се изстрелът, падаше изкуствената птичка от втората третина на чигата и така завършваше Съжителството на Седмия ден.

Но днес неделният ред се беше нарушил заради приспивателното, което глътнах призори, за да заспя бързо — защото сънят вече не идваше както преди, само като си сложа на очите черната превръзка, по съвета на Муш. Като се събудих, разбрах, че моята

съпруга е излязла, а безпорядъкът от дрехи, недоизвадени от чекмеджетата на скрина, тубите с театрален грим, захвърлени по ъглите, пудриерите и шишенцата, оставени навсякъде, говореха за някакво неочаквано заминаване. Рут се връщаше сега от сцената, изпратена с аплодисменти, припряно разкопчавайки копчетата на корсажа си. Затвори вратата, като я блъсна с тока си — това тъй често повтаряно движение беше повредило дървото, — и кринолинът, хвърлен през главата ѝ, се разтвори на килима от едната стена до другата. Докато излизаше от дантелите, нейното бяло-тяло ми се стори ново и желано; и вече се приближавах да го погая, когато голотата изчезна в падналото някъде отгоре кадифе, напоено със същия мирис, както парчетата плат, които мама пазеше, когато бях дете, в най-скритите места на своя махагонов скрин. В мен пламна гняв срещу тази идиотска професия на притворство, която винаги се изпречваше помежду ни, като сабята на ангела от агиографиите^[4]; срещу тази драма, която бе разделила нашия дом и ме беше тласнала към друг — дома със стени, украсени с астрални знаци, където моето желание се посрещаше винаги с готовност към милувки. А тъкмо за да подкрепя тази кариера в нейното злополучно начало — за да видя щастлива жената, която тогава много обичах, — аз бях объркал живота си, като потърсих материална обезпеченост в една работа, която ме направи също такъв роб като нея. Обърната с гръб към мен, сега Рут ми говореше, гледайки ме в огледалото, и цапаше неспокойното си лице с мазните бои на грима; обясняваше ми, че като свърши представлението, трупата незабавно трябвало да тръгне на турне из страната и че затова била донесла куфарите си в театъра. Запита ме разсеяно за филма, прожектиран предната вечер. Тъкмо щях да ѝ разкажа за неговия успех и да ѝ припомня, че след завършването на тази работа започваше моята отпуската, когато почукаха на вратата. Рут се изправи и аз видях пред себе си жената, която отново бе престанала да бъде моя съпруга и се бе превърнала в главна героиня от пиеса; забодеше една изкуствена роза на кръста си и с израз на извинение се запъти към сцената, чиято завеса в италиански стил току-що се бе вдигнала, раздвижвайки въздуха, напоен с миризма на прах и стари дъски. Обърна се още веднъж към мен за довиждане, и пое по пътеката между ниските магнолии... Нямах желание да чакам следващия антракт, когато кадифето щеше да бъде заменено с атлаз и нов грим

щеше да се наслои над предишния. Върнах се в къщи, където безредието от спешното тръгване все още беше някакво присъствие на отсъстващата. Възглавницата бе запазила отпечатъка от главата ѝ; на нощното шкафче имаше чаша недопита вода, с утаени на дъното зелени капки, и една книга, отворена в края на една глава. Ръката ми напипа още влажно петно от разлято тоалетно мляко. Листче от бележник, което не бях видял, като влязох по-рано в стаята, ми съобщаваше за неочакваното заминаване: „... Целувки, Рут. P.S. Има бутилка «Херес» в писалището.“ Обзе ме силно чувство на самотност. За пръв път от единадесет месеца оставах сам, вън от съня, без никаква задача, която незабавно трябва да изпълня, без да е нужно да тичам към улицата със страха, че ще закъснея за някъде. Бях далеч от оглушителния шум и бъркотията на киностудиите, сред тишина, която не раздираха нито гърмящи през високоговорители гласове, нито механична музика. Нищо не ме караше да бързам и затова усещах, че ме застрашава някаква смътна опасност. В тази стая, изоставена от жената, чиито парфюми още се носеха във въздуха, аз се чувствавах объркан от възможността да разговарям със самия себе си. Улавях се, че си говоря полугласно. Легнах пак, загледах се в чистото небе и си представих последните изтекли години... Виждах ги да минават от есен до Великден, от северните ветрове до размекнатия асфалт, без да имам време да ги изживея, научавайки изведнъж от листа за менюто на някой нощен ресторант, че дивите патици са се върнали, че забраната за ловене на стриди е вдигната или че кестените отново са узрели. Понякога узнавах за смяната на годишните времена по камбанките от червена хартия, които разцъфтяваха във витрините на магазините, или по камионите, натоварени с елхи, чийто дъх сякаш преобразяваше улицата в продължение на няколко секунди. Имаше в хрониката на моето съществуване големи празни пространства от дълги седмици; откъси от време, които не бяха ми оставили никакъв ясен спомен, следа от някакво изключително изживяване, от някакво трайно вълнение; дни, в които всяко движение извикваше у мен натрапчивото впечатление, че съм го правил по-рано, при също такива обстоятелства — че съм седял в същия ъгъл, че съм разказвал същата история, загледан в платноходката, скована в кристала на същото преспание. Когато празнувахме моя рожден ден — сред същите лица, на същите места, със същата песен, повтаряна в хор, — неизменно ме

завладяваше мисълта, че всичко това се различава от предишния рожден ден само с появата на още една свещ върху тортата, чийто вкус биваше същият, както предишния път. Като се изкачвах и слизах по хребета на дните все със същия камък на гърба, аз издържах само благодарение на някакво върховно усилие, но тази моя сила рано или късно щеше да ми измени, може би дори в някой ден от календара за тази година. Но в света, в който ми се беше паднало да живея, беше тъй невъзможно да избягаш от всичко това, както и да се опиташ да възкресиш в наши времена подвизите на герои и светци. Бяхме се родили в ерата на Човека-Оса, на Човека-Нищо, в която душите не се продаваха на Дявола, а на Счетоводителя или на Каторжния надзирател. След като ме бяха изтръгнали из корен — заради което изживях две юношества: едното бе останало там, отвъд океана, а другото бе завършило тук, — разбрах, че е безсмислено да се бунтувам и не виждах къде бих могъл да намеря някаква свобода освен в хаоса на моите нощи, пълни с безброй поводи да се отдам на разюздан живот. През деня душата ми е продадена на Счетоводителя — мислех аз с подигравка към самия себе си, — но Счетоводителят не знае, че през нощта предприемам странни пътешествия по криволичетните улички на един невидим за него град — град в града, с места, които ти помагат да забравиш деня, като „Венусберг“^[5] и Къщата на съзвездията. А понякога порочната прищявка, запалена от алкохола, ме отвеждаше в потайните заведения, където на входа оставяш презимето си. Поробен бях от моята техника, сред часовници, хронографи, метрономи, в зали без прозорци, тапицирани с плъст и изолационни материали, винаги в изкуствена среда. Затова, когато се озовях вечер на потъналата вече в мрак улица, инстинктивно търсех удоволствията, които ме караха да забравя хода на времето. Пиех и се забавлявах с гръб към часовниците, докато от много пиене и забавления не се строполях до някой будилник да дочакам съня — с черна превръзка на очите, с която, заспал, сигурно приличах на призрак в почивка...

Този смешен образ ме развесели. Изпих до дъно голяма чаша „Херес“, решен да заглуша гласа на онзи, който прекалено разсъждаваше в черепа ми, и като събудих с новото вино топлината на алкохола от предната вечер, заставах на прозореца в стаята на Рут, чиито парфюми започваха да отстъпват пред настойчивата миризма на ацетон. След леката мъглица сутринта — бях я забелязал, когато се

събудих — бе дошло лятото, придружено от параходни сирени, които се викаха и си отговаряха от едната река до другата, над сградите. Горе, сред изпаренията от влажната мъгла, се издигаха върховете на града; непотъмнелите от времето стрели на католическите храмове, кубето на православната църква, големите клиники, където действуват Белите Светейшества под прекалено наклонените от височината класически антаблементи, оставени от онези архитекти в началото на века, които загубвали всякакво благоразумие, когато източвали сградите нагоре. Тежката и мълчалива Морга с безкрайни коридори — нещо средно между синагога и концертна зала — беше сякаш мрачен отговор на огромния родилен дом, с лишена от всякакви орнаменти фасада с една редица прозорци, всичките еднакви, които броях в неделните дни от леглото на моята съпруга, когато темите за разговор бяха оскъдни. От асфалта на улиците се надигаше синкав петролен зной, смесен с химически изпарения. Той се утаяваше в дворовете, вонящи на боклуци, където някое задъхано от жегата псе изпъваше лапи като одран заек, търсейки мъничко свежинка в хладината на земята. Камбаните звъняха „Аве Мария“. Обзе ме странно любопитство да узная кой светия чествуват на днешния ден: 4 юни. „Свети Франциск Карачоло“ — така пишеше в тома, издание на Ватикана, от който някога учех григорианските химни. Съвсем непознат за мен светия. Потърсих книгата с житията на светците, отпечатана в Мадрид, от която толкова много ми беше чела моята майка — там, в щастливите дни на невинните детски болести, които ме освобождаваха от училище. Нищо не пишеше за Франциск Карачоло. Но попаднах на някои страници с благочестиви заглавия: „Роса посреща гости от небето“, „Роса се бори с дявола“, „Чудотворната икона, която сълзи“. И една винетка с много извивки, в която бяха вплетени латинските думи:

„Sanctae Rosae Limane. Virginis. Patronae principalis totius American Latinae“^[6]

И тези пламенни слова на светицата за Съпруга:

*О, нещастна аз!
Любимият ми кой ще върне?
Закъснява; пладне е,*

а той не идва.

Мъчителна горчивина заседна в гърлото ми, защото езикът на моето детство ми припомни твърде много неща наведнъж. Тази отпуска очевидно ме размекваше. Изпих, каквото беше останало от „Хереса“, и отново застанах на прозореца. Деца играеха под четирите прашни смърча на Образцовия парк, те оставяха от време на време дворците си от сивкав пясък и завистливо гледаха хлапаците, които плуваха във водата на общинския фонтан сред парчетата вестници и угарки. Това ме наведе на мисълта да отида да поплувам в някой басейн. Не трябваше да оставам в къщи сам със себе си. Докато търсех банския си костюм, който не намирах в шкафовете, хрумна ми, че беше по-разумно да взема влака и да отида, където има гора, за да подишам чист въздух. И се запътих към гарата, но се спрях пред музея, където откриваха голяма изложба на абстрактното изкуство, оповестена със закачени на летви подвижни афиши, чиито дървени гъби, звезди и ласа се въртяха във въздуха, напоен с миризма на лак. Тъкмо щях да се изкача по стълбата, когато видях съвсем наблизо да спира автобусът за Планетариума и изведнъж ми се стори, че е много необходимо да го посетя, за да подсказва на Муш някои идеи за новата украса на нейното студио. Но автобусът прекалено дълго време се застоя и накрая слязох, тръгнах напосоки, объркан от толкова много възможности. Спрях на първия ъгъл да погледам как някакъв сакат с много военни ордени на гърдите рисува на тротоара с цветни тебешери. Бързият ритъм на моите дни беше прекъснат, аз бях освободен за три седмици от фирмата-хранителка, която вече беше купила няколко години от живота ми, и не знаех как да използвам свободното си време. Бях като болен от внезапната почивка, като загубен сред познати улици, нерешителен пред желанията, които веднага се стапяха. Поиска ми се да купя онази „Одисея“ или най-новите детективски романи, или тези „Американски комедии“ на Лопе де Вега, изложени на витрината на Брентано, за да срещна отново езика, с който никога не си служех, макар че само по испански можех да умножавам и да събирам с „и толкова на ум“. Но тук беше и „Prometheus Unbound“^[7] и той бързо ме откъсна от книгите, защото заглавието беше прекалено свързано с един стар мой проект за композиция, която след прелюдията, завършваща с

хорал на медните инструменти, не беше минала към първия речитатив на Прометей, гордия вик на протест:

*... regard this Earth
Made multitudinous with thy slaves whon thou
requist for knee worship, prayer and praise,
and toil, and hecatombs of broken heart
with fear and selfcontemt and barren hope.*^[8]

Истината беше, че сега, когато имах време да се спра пред витрините — след като толкова месеци не им бях обръщал внимание, — те ми говореха твърде много неща. Имаше една карта на острови, заобиколени с галеони^[9] и рози на ветровете, отпред — научен труд по биология, встрани — портрет на Рут с взети назаем диаманти, за реклама на някакъв бижутер. Споменът за нейното пътуване породи у мен внезапно раздражение; тя беше всъщност жената, която сега търсех, единственият човек, който желях да бъде до мен в тази душна и мъглива привечер, чието небе помръкваше зад пропълзяващите еднообразно първи светлинни реклами. Но отново една роля, една сцена, едно разстояние се изпречваха между нашите тела, които в Съжителството на Седмия ден вече не намираха радостта на първите обятия.

Рано беше да вървя у Муш. Омръзна ми да си пробивам път между толкова хора, които вървяха в обратна посока, разкъсвайки станиоли или белейки портокали с пръстите си, и ми се прииска да отида някъде, където има дървета. И бях се отървал вече от хората, които се връщаха от стадионите, възпроизвеждайки в споровете си движения от един или друг вид спорт, когато няколко студени капки пръснаха по ръцете ми. След толкова време, чиято продължителност сега се изплъзва от представите ми — защото в състоянието на душевно успокояване, неподозирано тогава, то ми се струва кратко, — аз си спомням тези капки, падащи върху кожата ми като приятни бодвания, сякаш бяха предупреждение за срещата, неосъзнавано от мен тогава. Обикновена среща в известен смисъл — каквито са очевидно всички срещи, чието истинско значение се проявява едва по-

късно, в тъканта на последствията... Началото на всичко трябва да търсим безусловно в облака, който се изля в дъжд онази привечер с такава неочаквана ярост, че гръмотевиците звучаха като гръмотевици от друга географска ширина.

[1] Дяволският остров — островът, на който е бил заточен Драйфус, във Френска Гвиана. — Б.пр. ↑

[2] Буут Уайлкиз (1839–1865) — американски актьор, убиецът на президента Абрахам Линкълн. — Б.пр. ↑

[3] „Такава е участта на тираните“ (лат.) — тези думи извикал Буут, след като ранил Линкълн. — Б.пр. ↑

[4] Произведение за живота на светии. — Б.пр. ↑

[5] Планина в Германия, където според народните предания гостите на Венера се отдавали на безгрижен живот. В текста — име на кръчма. — Б.пр. ↑

[6] На светата дева Роса Лимска, главна покровителка на дяла Латинска Америка (лат.). — Б.пр. ↑

[7] „Освободеният Прометей“ — лирическа поема от Пърси Биш Шели. — Б.пр. ↑

[8] ... земята погледни! Тя цялата гъмжи от твои роби, пред теб прострени ничком за молитва, сред гробници от стъпкани сърца, а ти отвърщаш им със страх и скърби! („Освободеният Прометей“ от Шели, превод от английски на Цветан Стоянов.). — Б.пр. ↑

[9] Кораби от XVII-XVIII в. — Б.пр. ↑

II

И тъй, от облака бе плиснал дъжд, когато минавах зад голямата концертна зала, по онзи дълъг тротоар, който не предлага на минавача никакъв подслон. Спомних си, че някаква желязна стълба водеше към входа за музикантите. Някои от влизащите ми бяха познати, затова не беше трудно да стигна до сцената, където певците от един прочут хор се събираха на групи по гласове и се качваха по стълбите на подиума. Един тимпанист почукваше с пръсти тъпаните си, чийто тон от горещината бе станал по-висок. Придържайки с брада цигулката си, концертмайсторът удряше „ла“ на едно пиано, а тромбоните, фаготите, кларнетите се губеха в трескавата бъркотия от гами, трели и акордиране, предшествуващи построяването на нотите в мелодия. Винаги, когато виждах инструментите на някой симфоничен оркестър да се подреждат зад щимовете, аз очаквах с остро нетърпение мига, в който времето ще престане да разнося несвързани звуци и ще бъде обуздано, организирано, подчинено на една вече изразена човешка воля, говореща в движенията на Диригента, отмерващи неговия ход. Той често се вслушва в предписания, дадени преди век или два. Но между кориците на партитурите са напечатани в нотни знаци поръченията на хора, които, макар и мъртви — едни лежат в разкошни мавзолеи, на други костите са загубени сред грозното безредие на общия гроб — са запазили право на собственост върху времето, налагайки на бъдещите хора да ги слушат с внимание и увлечение. Понякога — мислех си — тази посмъртна власт отслабва или, напротив, пораства, в зависимост от предпочитанията на дадено поколение. Така например, ако някой направи равносметка на изпълняваните творби, би стигнал до извода, че в една или друга година най-голяма част от времето е била посветена на Бах или на Вагнер, наред с великото наследство на Телеман или на Керубини. Най-малко три години не бях ходил на симфоничен концерт: когато излизах от студията, бивах тъй преситен от лоша музика или от хубава музика, използвана за отвратителни цели, че ми се струваше нелепа мисълта да потъна в един откъс от време, превърнато почти във вещ

чрез самото му затваряне в рамките на фугата или на сонатата. По същата причина в тази дъждовна привечер, чиито гръмотевици, успокоени, се търкаляха сякаш в локвите на близката улица, аз почувствувах удоволствието от необичайното, когато се озовах почти неочаквано в тъмния ъгъл с кутиите на контрабасите, откъдето можех да наблюдавам какво става на сцената. И след тишината, прекъсната с едно движение, се разнесе чиста квинта от валдхорни, подета в терци от вторите цигулки и виолончелите, а над тях се очертаха две низходящи мелодии, сякаш отронени от лъковете на първите цигулки и на виолите — с неохота, която скоро се превърна в тревога, в настойчива подкана за бягство пред страхотното сгромолясване на внезапно освободена сила...

Станах недоволен. Сега, когато бях най-разположен да слушам музика, след като толкова дълго време тя не бе съществувала за мен, се натъкнах тъкмо на това, което се разрастваше в кресчендо зад гърба ми. Трябваше да се досетя, когато видях хористите да излизат на сцената. Но можеше да бъде и някаква класическа оратория. Защото, ако знаех, че на попитрите лежи Деветата симфония, щях да продължа в бурята. Не можех да понасям някои музикални творби, свързани със спомени за болести в детството ми, а още по-малко можех да изтърпя това „Freude, Schöner Götterfunken, Tochter aus Elysium“^[1]. Оттогава все го избягвах — като, човек, който в продължение на години отвърща очи от някои предмети, носещи му спомена за нечия смърт. Освен това, както много хора от моето поколение, аз ненавиждах всичко „възвишено“. Одата на Шилер ми беше толкова противна, колкото и „Пир на рицарите от Монсалват“ и „Възнесението на Граал“^[2]...

Отново съм на улицата и търся някакъв бар. Ако трябва да вървя дълго, за да намеря чаша алкохол, много скоро ще изпадна в състояние на потиснатост, каквато съм изпитвал няколко пъти. Тогава се чувствам като затворник в килия без изход, отчаян, че не мога да променя нищо в своето съществуване, направлявана винаги от волята на други хора, които ми оставят само свободата да избирам сутрин на закуска между месото и зеленчуците — каквото предпочитам. Хуквам да бягам, защото дъждът се засилва. Като завивам зад ъгъла, удрям си главата в някакъв чадър; вятърът го изтръгва от ръцете на стопанина му и го натиква под колелата на един автомобил. Толкова ме

досмешава, че прихвам. И когато си мисля, че в отговор ще получа някоя ругатня, един сърдечен глас ме назовава по име:

„Гърсех те — казва, — но съм загубил адреса ти.“

И Пазителят, когото не бях виждал повече от две години, казва, че ми е приготвил някакъв подарък — изключителен подарък! — в Онази стара сграда от началото на века с много мръсни стъкла, чиято посипана с чакъл пътека е анахронизъм за квартала.

Разхлабените пружини на креслото се забиват в тялото ми като власеница и ме заставят да заема съвсем необичайно положение. Виждам се — скован като заведено на гости дете — в кръглото като луна, познато огледало в дебела рамка рококо, увенчано с герба на Естерхази. Проклинайки астмата си, Пазителят на Музея за музикални инструменти гаси една цигара от тютюн, който го задушава, и пали друга, от татул, който го кара да кашли, и със ситни стъпки се движи из малкото помещение, отрупано с азиатски дайрета и цимбали. Приготвя чашите за чая, който за мой късмет ще бъде придружен с ром от Мартиника. Между две полици виси флейта от времето на инките; на работната маса очаква да му се приготви фиш тромбон от завладяването на Мексико — много ценен инструмент, чиято фуния представлява глава на дракон, украсена с посребрени люспи и емайлови очи, с отворена паст, която зее срещу мен с два реда медни зъби.

— Принадлежал е на Хуан де Сан Педро, личен тръбач на Карл V и прочут ездач на Ернан Кортес^[3] — обяснява ми Пазителят, докато проверява запарил ли се е чайът. После налива в чашите ром с предупреждението — много смешно, ако се помисли към кого е отправено, — че от време на време организмът възприема добре по малко алкохол и че това е атавистична проява, защото човекът във всички епохи и на всички географски ширини винаги е измислял напитки, които да му носят някакво опиянение. Тъй като моят подарък не се намира тук, на този етаж, а някъде другаде, една глуха прислужница, която едва върви, отива да го донесе, а аз поглеждам часовника си, за да се престоря, че изведнъж с тревога съм си спомнил за някаква неотложна среща. Но предната вечер не бях си навил часовника — сега се сецам за това — и той е спрял на три и двадесет, за да ме накара по-бързо да привикна с факта, че отпуската ми е започнала. Запитвам припряно колко е часът, но ми отговарят, че това

няма значение, че дъждът прекалено рано е смрачил този юнски следобед, един от най-дългите в годината. Водейки ме от една „Range lingua“^[4] на монасите от свети Гал към, първото издание на „Книга на числата“^[5], с ръководство за свирене на виуела^[6]; показвайки ми „Oktoechos“^[7] на свети Йоан Дамаскин, който прави рядко впечатление, Пазителят се шегува с моето нетърпение, засилвано от досадата, че се оставих да ме доведат тук, където вече нямам какво да правя, сред толкова дърводелски рендета, гъдулки, флейти, дръжки на струнни инструменти, малки органи със спукани мехове, които виждам да се търкалят в тъмните ъгли. Вече се каня да кажа с категоричен глас, че ще дойда друг ден за неговия подарък, когато прислужницата се връща, събувайки на влизане галошите си. Тя ми донася плоча без етикет, със запис от едната страна и Пазителят я поставя на един грамофон, като внимателно избира игла с мек връх. „Изпитанието поне ще бъде кратко — мисля си, една-две минути, ако се съди по ширината на ивицата спирали.“ Обръщам се, за да напълня чашата си, когато зад гърба ми се разнася чуруликане на птичка. Изненадано поглеждам стареца, а той се усмихва бащински нежно, сякаш току-що ми е направил някакъв безценен подарък. Понечвам да го попитам, но той ми дава знак да пазя тишина, като сочи с пръст въртящата се плоча. Нещо друго ще прозвучи сега навярно. Но не. Вече е минал половината запис, а продължава еднообразното чуруликане, пресичано от кратки паузи, чиято продължителност, изглежда винаги еднаква. Това дори не е песен на някаква особено музикална птичка, защото не владее никакви трели и портаменти^[8]; издава само три ноти, все едни и същи, с тембър, който има звучността на морзова азбука, чувана в кабината на телеграфист. Плочата почти се свършва вече, а не мога да разбера какво представлява подаръкът, който моят някогашен учител толкова хвали, нито мога да си обясня какво общо имам аз с един, общо взето, интересен за някой орнитолог документ. Завършва странното прослушване и Пазителят, преобразен, от някакво необяснимо ликуване, ме пита:

— Разбираш ли? Разбираш ли?

И ми обяснява, че това чуруликане не е от птичка, а от някакъв инструмент от печена глина, с който най-първобитните индианци на континента възпроизвеждат песента на една птица, преди да тръгнат

на лов за нея — с този обред те показвали, че владеят гласа ѝ, и го изпълнявали за сполука на лова.

— Това е първото доказателство на твоята теория — казва ми старецът, като ме прегръща, с пристъп на кашлица. И макар сега да разбирам прекалено ясно за какво ми загатва, под звуците на тази отново въртяща се плоча ме обзема растящо раздражение, разпалено от пресушените набързо две чаши ром. Птичката, която че е птичка, с песента си, която не е песен, а съвършено подражание, отзвучава непоносимо в душата ми, защото ми припомня моите изследвания от преди толкова години — не ме плашеха годините, а безполезната бързина, с която бяха изтекли — върху произхода на музиката и първобитните музикални инструменти. Беше в дните, когато войната прекъсна работата ми над моята амбициозна кантата по „Освободеният Прометей“. Когато се върнах, *чувствувах* се толкова променен, че завършената прелюдия и черновата на първата сцена си останаха опаковани в един шкаф, а аз се оставих течението да ме отнесе към техниката и към сурогатите на киното и радиото. В измамната разпаленост, с която защитавах тези изкуства на века, твърдейки, че те разкриват безкрайни перспективи за композиторите, търсех навярно облекчение за чувството на виновност пред изоставената творба и оправдание, че съм постъпил в една търговска фирма, след като двамата с Рут бяхме разрушили с нашето бягство живота на един прекрасен човек. Когато свърши времето на любовната стихия, убедих се много скоро, че призиванието на моята жена е несъвместимо с оня тип съвместен живот, за който аз жадувах. Затова се опитах да направя по-малко неприятни за себе си нейните отсъствия, свързани с представления и турнета, като се насочих към работа, която можеше да се върши в неделни и почивни дни, без някаква последователност в целите, каквато творчеството изисква. И тъй, насочил се бях към Дома на Пазителя, чийто Музей за музикални инструменти беше гордост на един почитан университет. Под същия този покрив се бях запознал с най-простите ударни инструменти, издълбани стволове, литофони, челюсти на животни, свирки и пищялки, с които човекът е свирил в дългите първи дни след появата си на планетата, още настръхнала от гигантски скелети, когато е поемал пътя, отвел го до „Меса за папа Марчело“^[9] и „Изкуството на фугата“^[10]. Насърчаван от тази особена форма на мързела — да се отдадеш с жар и сила на задачи, които са

далеч от онези, с които би трябвало да се заемеш, — аз се увлякох в методите за класифициране и в морфологическото изследване на тези творби от дърво, от печена глина, от мед, от куха тръстика, от черва и козя кожа — прадеди на средствата за произвеждане на звуци, запазени до днес, след хиляди години, под чудотворния лак на майсторите от „Кремона“ или във внушителните тръби на църковния орган. Не приемах общо поддържаните мнения за произхода на музиката и бях започнал да работя над една находчива теория, която обясняваше възникването на първобитното ритмично изразяване със стремежа да се възпроизведе вървежът на животните или песента на птиците. Щом се приема, че първите изображения на елени и бизони, нарисувани по стените на пещерите, са плод на някакви ловджийски обреди, на които приписвали магическа сила — ще хванеш животното, след като предварително си завладял неговия образ, — то аз не грешах особено, като мислех, че най-простите ритми са ритмите на тичането, на препускането, на подскачането, на чуруликането и на трелите, които човек се е стремил да възпроизведе с ръката си върху някаква резолеращо тяло или с дъха си в кухнята на тръстиковите стебла.

Сега ме обзема едва ли не ярост пред въртящата се плоча при мисълта, че моята находчива и може би вярна теория е захвърлена, както толкова други неща, под миндера — при мечтите, които епохата със своята ежедневна тирания не ми позволяваше да осъществя. Изведнъж Пазителят вдига иглата от плочата. Преставя да пее глиненото птиче. И случва се онова, от което най-много се боях: Пазителят ме отвежда ласкаво в един ъгъл и ме пита как върви моята работа, като ме предупреждава, че разполага с много време, за да ме изслуша и да поговорим. Исква да знае какви са моите търсения, новите ми методи на изследване, да се запознае с изводите ми за произхода на музиката — основани на някогашната им находчива теория за *обредно-ритмическото подражание*. Невъзможно ми е да се измъкна и започвам да го лъжа, като измислям препятствия, които уж спъват разработването на моята творба. Но не съм свикнал да си служа с лъжата и правя, разбира се, смешни грешки в техническите термини, обърквам класификациите, не мога да си спомня най-обикновени дати, които си мислех, че знам добре. Правя опит да се позова на разни трудове и узнавам от ироничните поправки на своя слушател, че те вече са отречени от специалистите. А когато понечвам да се вкопча за

измислената необходимост да обобща някои песни на първобитни племена, записани неотдавна от разни изследователи, моят глас сякаш се блъска в медните гонгове, връща се и звучи толкова лъжливо, че затъвам безвъзвратно по средата на едно изречение, защото непроситимо забравям наименованието на някакъв инструмент. Огледалото ми показва жалкото лице на мошеник, хванат с белязани карти в ръкавите — такава е моето лице в тази секунда. Толкова противно изглеждам на самия себе си, че изведнъж срамът ми се превръща в гняв и се нахвърлям върху Пазителя с поток от груби думи, питам го, дали мисли, че много хора могат да живеят в днешно време от проучването на първобитните инструменти. Той знаеше как в юношеските години съм излязъл от родината си; как, воден от неверни представи, съм изучавал изкуство, което хранеше само най-долнопробните търговци от улица „Тин-Пан“^[11]; как после като военен преводач съм се лутал сред един свят в развалини, преди отново да бъда захвърлен върху асфалта на един град, в който да се бориш с нищетата беше по-трудно откъдето и да е другаде. О! Защото бях преживял всичко това, аз познавах ужасната съдба на онези, които вечер изпират единствената си риза, ходят по снега с продупчени подметки, допусват и най-малките угарки и накрая гладът тъй всецяло ги завладява, че целият им мозък се обхваща от една-единствена мисъл — да се нахранят. Такова разрешение беше също тъй безплодно, както да продаваш от изгрев до залез-слънце най-хубавите часове от живота си. „Освен това — крещя сега — аз съм пуст! Пуст! Пуст!“... Равнодушен, безучастен, Пазителят ме гледа с изненадваща студенина, сякаш беше очаквал тази внезапна криза. Тогава заговорвам отново, но с глух глас, забързано, обзет като че ли от някаква мрачна възбуда. И също както грешникът изпразва пред изповедника черната торба на своите простъпки и прегрешения, подтикван от някакво удоволствие, че говоря лошо за себе си, достигащо стремеж към самобичуване, аз обрисувам пред своя учител с най-мръсни цветове, в най-грозни багри колко е безполезен животът ми, колко са затъпяващи дните ми и лекомислени нощите ми. До такава степен ме бичуват моите думи — изричани сякаш от друг човек, от някакъв съдия, когото нося вътре в себе си, без да знам, и който се изразява с моите думи, че като се чувам, поразявам се колко е лесно отново да станеш човек, след като си престанал да бъдеш човек. Между сегашното ми Аз и онова Аз,

което някога желях да стана, зееше в мъгли пропастта на загубените години. Като че ли сега аз мълчах, а съдията продължаваше да говори през моята уста. В едно тяло съжителствувахме той и аз, поддържани от някакво скрито устройство, което в нашия живот, в нашата плът беше присъствието на нашата смърт. В същевото, което се отразяваше в огледалото с барокова рамка, живееха в този миг и Разпътникът, и Проповедникът — главни действащи лица във всяка поучителна алегория, във всяко нравоучение. За да избягат от огледалото, моите очи се преместиха на библиотеката. Но там, в кътчето на композиторите-възрожденци, наред с томовете на „Псалми на покаянието“, върху подвързана в кожа книга, сякаш нарочно подбрано, изпъкваше заглавието: „*Representazione di anima e di corpo*“^[12]. Като че ли се спусна завеса и светлините угаснаха, когато отново настъпи тишина, която Пазителят остави да се превърне в горчивина. Изведнъж направи странно движение, което ме накара да помисля за невероятното могъщество на опрощението. Стана бавно, вдигна телефонната слушалка и се обади на ректора на университета, в чиято сграда се помещаваше Музеят за музикални инструменти. С растяща изненада, без да посмея да вдигна очи от пода, чувах големи похвали за себе си. Представяше ме като колекционер, като подходящ човек, който може да набави няколко екземпляра, липсващи в отдела за инструменти на туземните жители в Америка — все още непълнен, макар и единствен в света по изобилието на експонати. Без да споменава доколко съм опитен, моят учител подчертаваше, че физическата ми устойчивост, проверена в една война, ще ми позволи да правя издирвания в много трудно достъпни за старите специалисти места. Освен, това испанският език бил език на детството ми. Всяко изложено съображение целеше да ме издигне в представите на невидимия събеседник, придавайки ми осанката на някакъв нов фон Хорнбостел^[13]. И аз със страх разбрах, че той искаше да ми възложи, доверявайки ми се напълно, да набавя — наред с едни своеобразни идиофонични инструменти, някакво подобие на барабан и палка за отмерване на ритъма, които Шефнер и Курт Зако^[14] не са познавали — и прочутия глинен съд с две тръстикови тръбички, използван от някои индианци в техните погребални обреди, описан от отец Сервандо де Кастилиехос в 1561 г. в неговия труд „*De barbarorum Novi Mundi moribus*“^[15] и непредставен в нито една сбирка, макар съществуването

и до днес на племето, което според думите на монаха изтръгва от съда подобни на рев звуци по време на своите обреди, да говори, че още е запазен този обичай, споменат и по-неотдавна от изследователи и търговци.

— Ректорът ни очаква — каза моят учител. Изведнъж неговото намерение ми се стори толкова нелепо, че ме напуши смях. Искаше ми се да намеря някакъв благовиден изход и заговорих за своята сегашна неосведоменост, за откъснатостта си от всякакви умствени усилия. Казах, че не познавам последните методи на класификация, основани върху морфологическото развитие на инструментите, а не върху начина, по който те звучат и по който се свири на тях. Но Пазителят изглеждаше тъй твърдо решен да ме изпрати там, където на всяка цена искаше да отида, че ми изтъкна един довод, на който нищо смислено не можех да възразя: възложената задача можеше да бъде доведена до добър край в дните на моята отпуска. Ставаше въпрос дали ще се лиша от възможността да плавам срещу течението на една необикновена река заради привързаността си към посипания със стърготини под на баровете. Наистина, не ми оставаше никаква сериозна причина, за да отхвърля предложението. Заблуден от моето мълчание, което той прие като знак на съгласие, Пазителят отиде в съседната стая да си вземе палтото, защото дъждът здравата шибаше по стъклата. Възползувах се от тази възможност и избягах от къщата. Искаше ми се да пийна. В тази минута само едно ме занимаваше: да стигна до един близък бар, чиито стени бяха украсени със снимки на коне за надбягване.

[1] „Радост, дева вдъхновена, лъч божествен — дивен дар...“ („Към радостта“ от Шилер, превод от немски на Димитър Стоевски) — Б.пр. ↑

[2] Древногермански легенди, послужили като основа за оперите на Вагнер. — Б.пр. ↑

[3] Завоевателят на Мексико (1485–1547) — Б.пр. ↑

[4] Сборник католически химни, наречен така по първите думи на два химна, изпълнявани през страстната седмица и празниците на тялото Христово. — Б.пр. ↑

[5] Четвъртата книга от Петокнижието на Мойсей, т.е. първите пет книги от Библията. — Б.пр. ↑

[6] Вид китара. — Б.пр. ↑

[7] „Октоих“ („Осмогласник“) на свети Йоан Дамаскин, църковни певци, чийто автор е християнският проповедник от Сирия Йоан Дамаскин (VII в.), създал музикалната система от осем гласа (гами). — Б.пр. ↑

[8] Техника в пеенето, която позволява на изпълнителя плавно да преминава от един тон към друг. — Б.пр. ↑

[9] Едно от най-знаменитите произведения на композитора Палестрини (XVI в.), основоположник на римската полифоническа школа, посветено на неговия покровител папа Марчело II. — Б.пр. ↑

[10] Сборник от произведения на Йохан Себастиан Бах, състоящ се от петнадесет фуги и четири канона на една и съща тема. — Б.пр. ↑

[11] Улица или квартал, където има музикални магазини и музикални издателства, както и заведения, където се събират музиканти; това понятие се е превърнало в нарицателно за място, където се търгува с музика без истински достойнства. — Б.пр. ↑

[12] „Представление за душата и тялото“; религиозно театрално представление, появило се в XV в. в Италия. — Б.пр. ↑

[13] Ерих фон Хорнбостел — германски музиколог от началото на XX в. — Б.пр. ↑

[14] Германски музиколог и историк на танца от началото на XX в. — Б.пр. ↑

[15] „За нравите на диваците от Новия свят“ (лат.). — Б.пр. ↑

III

Имаше върху пианото едно листче, на което Муш ми беше написала да я чакам. За да върша нещо, започнах да си играя с клавишите, комбинирайки безцелно акорди, а в края на последната октава си сложих една чаша. Миришеше на прясна боя. Зад пианото на стената в дъното започваха да личат изображенията на съзвездията Хидра, Кораба Аргос, Стрелец и Косите на Вероника, които скоро щяха да придадат на студиото на моята приятелка полезна своеобразност. След като дълго се бях подигравал с нейната астрологическа начетеност, аз трябваше да се преклоня пред доходността на търговията с хороскопи, които тя правеше и изпращаше по пощата, и при това беше господарка на времето. Рядко удостояваше някого с лична консултация — и то винаги със забавна сериозност, като дълго просено благоволение. И тъй, от Юпитер до Рак, от Сатурн до Лира, просветена от някакви невероятни трактати, Муш извличаше от своите панички с водни бои и от мастилниците си някакви „карти на съдбата“, които пътуваха до далечни места на страната; украсяваше ги със знаци от зодиака, които аз ѝ помагах да направи по-тържествени с „De Coeleste Fisionomiea Prognosticum supercoeleste“^[1] и други вдъхващи доверие латински изрази. Хората навярно бяха много изплашени от своето време — мислех си понякога, — за да се допитват толкова до астролози, за да съзерцават тъй старателно линиите на дланите си, извивките на почерка си, за да изпадат в тревога, когато им мине път черна котка, и тъй като не могат да четат съдбата по вътрешностите на жертвени животни или да следят полета на птиците с жезъла на авгурите, те се връщат към най-старите начини на гадаене. Моята приятелка, която много вярваше на ясновидките с тайнствени лица и бе формирала ума си на големия сюрреалистически битпазар, изпитваше удоволствие — освен че получаваше изгода, — като съзерцаваше небето в огледалото на книгите и произнасяше красивите имена на съзвездията. Това беше сегашният ѝ начин да съчинява, защото единственият ѝ опит да направи това с писани думи, отпечатани в една *plaque*^[2],

илюстрирана с фотомонтажи на чудовища и статуи, я беше излъгал в оригиналността на нейното вдъхновение. Тя осъзна това, след като отмина първоначалното самонадценяване, обяснимо с миризмата на печатарско мастило. Бях се запознал с нея две години преди това, по време на едно от тъй честите професионални отсъствия на Рут, и макар, че нощите ми започваха, или свършваха в леглото ѝ, между нас се изричаха много малко думи на нежност. Карахме се понякога, ужасно, а после се прегръщахме с ярост, докато лицата ни — тъй близо едно до друго, че не можеха да се видят — си разменяха ругатни, които помиряването на телата постепенно превръщаше в груби похвали за изживяното удоволствие. Муш беше много сдържана и дори оскъдна в думите си, но в такива минути говореше с езика на уличница. Аз трябваше да отговарям със същите изрази, за да може от тези долни ругатни да се роди, още по-остро, удоволствието. Трудно, можех да определя истинска любов ли беше това, което ме свързваше с нея. Често тя ме вбесяваше със сляпата си привързаност към идеи и постъпки, присъщи на кафенетата в Сен Жермен де Пре^[3] и безплодните спорове ме караха да бягам от нейния дом с намерение да не се връщам. Но на следващата вечер се разнежвах само като помислех за нейните грубиянства и се връщах към плътта ѝ. А тя ми беше нужна, защото намирах дълбоко в нея търсещото и егоистично животинско начало, което притежаваше силата да променя характера на моята вечна умора, да я превръща от нервна във физическа. Когато постигах това, аз потъвах понякога в онзи тъй рядък и тъй желан сън, който затваряше очите ми след цял ден, прекаран в полето — в онези редки дни от годината, когато дъхът на дърветата ме замайваше и караше цялото ми същество да се отпусне.

Омръзна ми да чакам и яростно ударих началните акорди на един голям романтичен концерт, но в този миг вратата се разтвори и апартаментът се изпълни с хора. Муш, чието лице беше поруменяло като след пийване, току-що беше вечеряла с художника оформител на нейното студио, с двама от моите помощници, които не очаквах да видя тук, с декораторката от долния етаж, която все слухтеше и дебнеше край другите жени, и с танцьорката, която в онези дни подготвяше балет без музика, само под ритмично пляскане с ръце.

— Имаме една изненада — съобщи моята приятелка, смеейки се.

И скоро на прожекционния апарат бе монтирано копие от филма, представен предната вечер, чието радушно приемане ми беше позволило да взема веднага отпуската си. Сега, след като бяха изгасени светлините, пред очите ми отново се занизаха отделните картини: ловът на делфини, с възхитителния ритъм на големите мрежи и отчаяното мятане на рибите, обкръжени от черни лодки; миногите, които се подават от бойниците на своите кули в скалите; извиващите се лениво октоподи; приближаването на змиорките и просторните медночервени поля на Сарагасово море. А после — натюрмортите от охлюви и миди, джунглите от корали и ожесточената борба между раците, тъй умело увеличени, че омарите изглеждаха като страхотни дракони, облечени в броня. Добре бяхме работили. Докато борбата продължаваше, отново звучаха най-хубавите места от музикалния съпровод, чистите арпеджи на челестата^[4], плавните портаменто на мартеното^[5], вълнистите звуци на арфите и необуздаността на ксилофона, пианото и ударните инструменти. Това ни беше струвало три месеца спорове, колебания, опити и неприятности, но резултатът беше удивителен. Самият текст, написан от млад поет, в сътрудничество с един океанограф и под наблюдението на специалистите от нашето предприятие, беше достоен да влезе във всяка антология с произведения от този жанр. А колкото до монтажа и музикалното оформление, не намирах в какво да се упрекна.

— Шедьовър — каза Муш в тъмнината.

— Шедьовър — повториха в хор другите.

Когато запалиха лампите, всички ме поздравиха и ме помолиха да пусна още веднъж филма. А след втората прожекция ме помолиха да го извъртя трети път, защото идваха нови гости. Но когато очите ми след всеки нов преглед на извършеното достигаха, думата „край“, заобиколена с водорасли, служеща като завършек на тази образцова работа, аз изпитвах все по-малко гордост от направеното. Една истина тровеше първоначалното ми задоволство: целият този тежък труд, похвалите за добър вкус, за професионално умение, подборът и съвместната работа с моите сътрудници и помощници бяха родили в крайна сметка един рекламен филм, възложен на предприятието, в което работех, от риболовен консорциум, заплетен в жестока борба с цяла мрежа кооперативи. Група от технически и творчески работници бе работила до изнемога седмици наред в затъмнени зали, за да

създаде тази целулоидна творба, чиято единствена цел беше да привлече вниманието на някои среди от Алтас Аласенас върху една индустриална дейност, способна да доведе с течение на времето до умножаване на рибата. Стори ми се, че чувам гласа на своя баща, тъй както звучеше в сивите дни на неговото вдовство, когато беше толкова склонен да цитира Светото писание: „Изкривеното не можеш изправи и липсващото не можеш преброи.“ Тази сентенция все беше в устата му и той я прилагаше при всеки случай. И горчива ми се стори сега тази мисъл от „Еклезиаста“, като си помислих, че Пазителят например би свил рамене пред тази моя работа, смятайки може би, че това е все едно да пишеш с дим букви по небето или да предизвикаш с някаква изключителна рисунка отделяне на слюнки у оня, който гледа реклама за баници. Би ме сметнал за съучастник на драскачите на пейзажи, тапицерите на стени, поклонниците на Орвиетанеца^[6]. Но Пазителят беше човек от друго поколение, отровено от „възвишеното“ — възразявах аз, — поколение, което харесва ложите в Байройт^[7], потънали в мрака, напоен с миризма на старо червено кадифе...

Идваха хора, чиито глави пресичаха светлината на прожекционния апарат.

— Ако техниката се развива някъде, то това е в областта на рекламата! — извика до мен, сякаш отгатвайки мисълта ми, руският художник, който неотдавна бе захвърлил маслените бои заради керамиката.

— Мозайките в Равена са били само реклама — каза архитектът, който толкова обичаше абстракцията.

И разни нови гласове се издигаха в мрака:

— Цялата религиозна живопис е реклама.

— Както някои кантати на Бах.

— Кантатата „Gott der Herr ist Sonn und Schild“^[8] води началото си от истински лозунг.

— Киното е групово изкуство; стенописите трябва да се правят от групи художници; изкуството на бъдещето ще бъде групово изкуство.

Тъй като идваха все нови и нови хора и носеха бутилки разговорите започнаха да се разпиляват. Художникът показваше серия рисунки на сакати и със свлечена кожа човешки фигури, които мислел

да пренесе върху своите подноси и чинии като „обемни анатомически плоскости“, предназначени да символизират духа на епохата.

— Истинската музика е чисто рационално построение върху фреквенции — каза моят помощник в звукозаписа и хвърли своите китайски зарове върху пианото, за да докаже как случайно може да се намери една музикална тема. Тъй разговаряхме, надвиквайки се, когато едно енергично „Halt!“, хвърлено откъм входа от нечий басов глас, накара всички ни да замръзнем неподвижно като музейни восъчни фигурки по средата на започнато и недовършено движение, на недоизречена дума, с неосъщественото намерение да изпуснем кълбо дим. Някои застинаха с готов да пристъпи крак; други с чаша в ръка по пътя от масата към устата. („Аз съм си аз. Седя на диван. Щях да драсна клечка кибрит по кутийката. Заровете на Уго ми бяха припомнили стих на Маларме. Но ръцете ми се канеха да запалят клечка кибрит без поръка на съзнанието ми. Следователно съм бил заспал. Заспал като всички, които ме заобикалят.“) Прозвуча втора заповед на новодошлия и всеки довърши думата, движението, направи стъпката, останала недовършена. Това беше едно от безбройните упражнения, които Екс-Ти-Ейч — никога не го назовавах по друг начин, а само с инициалите му, чието обичайно произнасяне се бе превърнало в името Екстиейч — имаше навика да ни налага, за да ни „разбуди“, както казваше, и да ни въведе в състояние на съзнателно отношение и анализ на нашите действия в даден момент, колкото и нищожни да са те. Преиначавайки за собствено ползуване един известен философски принцип, той обичаше да казва, че който действа „механично, е *същество без съществуване*“^[9] Муш по силата на своето призвание се беше въодушевила от астрологическата страна на неговото учение, чийто постановки бяха много привлекателни, но после според мен прекалено се заплитаха в ориенталска мистичност, в питагоризъм^[10], в учението на тибетските тантри^[11] и не бих могъл да кажа дори в колко още неща. Но Екстиейч бе успял да ни наложи цяла серия упражнения „асама“ на йогите, като ни караше да дишаме по определен начин и броеше времето на вдишването и издишването ни в матри^[12]. Муш и нейните приятели твърдяха, че по този начин повече съумявали да се владеят и придобивали някакви сили. Но тези сили ми се струваха винаги съмнителни, особено у хора, които пиеха всеки ден, за да се защитят

срещу унието, срещу мъките на провала, недоволството от самия себе си, страха, че някакъв ръкопис ще бъде отхвърлен, или просто срещу коравосърдечието на този град на тълпата, сред която човек се чувства обезличен; град на вечно бързане, където само случайно можем да срещнем очите на друг човек и усмивката върху непознатото лице винаги прикрива някаква сметка. Сега Екстиейч лекуваше балерината от пристъп на мигрена, като държеше дланите си на главата ѝ. Оглушен от преплитащите се разговори, чиито теми се движеха от „Da sein“^[13] до бокса, от марксизма до опитите на Уго да измени звучността на пианото, като сложи под кордите парчета стъкло, моливи, копринена хартия и стебла от цветя, аз излязох на терасата. Следобедният дъжд бе изкъпал нискостеблените липи на Муш от неизбежните през лятото сажди от една фабрика, чиито комини стърчаха на отсрещния бряг на реката. На тези събирания винаги много ме беше забавлявал хаотичния водовъртеж на мислите, минаващи изведнъж от кабала^[14] към страха^[15], а пътем се спираха на някакъв човек, който възнамерявал да основе на запад стопанство, където изкуството на някакво малцинство щяло да бъде спасено чрез отглеждане на кокошки от породата „легхорн“ или „родайланд-червени“. Винаги съм обичал тези скокове от трансценденталното към необикновеното, от изабелския театър^[16] към гносиса, от платонизма към акупунктурата^[17]. Дори имах намерение някой ден да запиша тези разговори на магнетофон, скрит под някоя мебел. Записът би показал с каква стремглава бързина протича елиптичният процес на мисленето и на езика. В тези умствени гимнастики, в тази висша акробатика в областта на културата аз намирах също оправданието за много морални отклонения, които у други биха ми изглеждали отвратителни. Но изборът между едни хора и други не беше много богат. От едната страна бяха търговците, предприемачите, за които работех през деня и които знаеха само да харчат спечеленото за толкова глупави, тъй лишени от въображение забавления, че без да искам, сред тях се чувствах като животно от друга порода. От другата страна бяха онези, които се срещаха тук — щастливи, че са намерили няколко бутилки ликьор, очаровани от могъществото, което им обещаваше Екстиейч, винаги препълнени с величави намерения. Сред неумолимия, порядък на големия съвременен град те живееха в своето рода аскетизъм, като се отказваха от материалните блага, понасяха глад

и лишения заради несигурната надежда, че някога ще осъществят творбата, в която ще намерят себе си. И въпреки това тази вечер тези хора ми досаждаха също както онези, охолните, с печалбите. Защото дълбоко в себе си аз бях под впечатлението от сцената в дома на Пазителя и не се оставях да бъда измамен от възторжените отзиви за рекламния филм, който бях създал с толкова труд. Парадоксите, изречени по повод на рекламата и на груповото изкуство, бяха само начин за равносметка на миналото, за да се потърси оправдание на дребничките постижения в собственото творчество. Тъй малко бях доволен от неотдавна завършената творба — защото нейната цел беше смешна, — че когато Муш се приближи до мен с готова похвала, рязко промених разговора, като ѝ разказах следобедното си преживяване. За голяма моя изненада тя ме прегърна и каза, че новината била *знаменита*, защото потвърждавала предсказанието на някакъв неин сън. Неотдавна сънувала, че лети до големи птици с жълти пера, което безпогрешно означавало: *път и успех, промяна чрез преместване*. И без да ме остави да поправам недоразумението, тя се впусна в общите приказки за възделението ѝ да избяга от всекидневието, за повика на неизвестното, за неочакваните срещи — с тон, напомнящ бурлаците и невероятните флориди от „Пияният кораб“^[18]. Бързо я прекъснах, като ѝ разказах как бях избягал от дома на Пазителя, без да се възползувам от предложението.

— Но това е пълна идиотщина! — възкликна тя. — Можеше да помислиш за мен!

Обърнах ѝ внимание, че аз не разполагах с достатъчно пари, за да ѝ платя пътуването до такива далечни места; че, от друга страна, Университетът във всеки случай би платил само за едно лице. След неприятна пауза, в която очите ѝ възприеха грозно изражение на недоволство, Муш прихна да се смее.

— Та нямаме ли художник, който нарисува „Венера“ на Кранах!...

Моята приятелка ми обясни внезапно хрумналата ѝ мисъл: за да стигнем до племената, които бият тъпана-дънер и свирят на погребалното гърне; беше необходимо да отидем най-напред в големия тропически град, прочут с красотата на плажовете си и с колоритността на фолклора си; щяхме просто да останем там, да направим някоя екскурзия до джунглите, които, казват, не били далеч,

и да си поживеем приятно, докато ни стигнат парите. Никой нямаше да знае дали съм продължил по маршрута, необходим за моята работа на колекционер. А за да запазя честта си, като се върнем, ще предам няколко „първобитни“ инструмента — точни, научни, правдоподобни, — изработени безупречно по мои скици и мерки от един приятел художник, голям любител на първобитните изкуства и тъй дяволски сръчен в разните занаяти, в копирането и възпроизвеждането, че живееше от подправката на образци на изкуството; дялаше каталонски богородици от XIV век с изтъркана позлата, оплутти от насекоми и попукани; беше достигнал върха на своята работа, като продаде на музея в Глазгоу една „Венера“ от Кранах^[19], изработена и състарена от него за няколко седмици. Толкова мръсно, толкова позорно ми се стори нейното предложение, че го отхвърлих с отвращение. В моето съзнание Университетът се изправи с величието на храм, по чиито бели колони ми предлагаша да хвърля мръсотии. Дълго ѝ говорих, но Муш не ме слушаше. Върна се в студиото и съобщи новината за нашето пътуване, която беше посрещната с ликуващи викове. И веднага, без да ми обръща внимание, тръгна от стая в стая, обзета от весела суетня, и започна да влачи куфари, да сгъва и разгъва рокли, да изброява неща, които трябвало да се купят. Пред това безсрамие, по-оскърбително от подигравка, аз излязох от апартамента, като тръшнах вратата. Но улицата ми се стори особено печална в тази неделна нощ, вече подплашена от тревогите на понеделника, със своите кафенета, изоставени от онези, които са помислили, че утре ще трябва да стават, и са търсили ключа от своята врата под светлината на лампите, хвърлящи лъскави като калай петна върху мокрия от дъжда асфалт. Спрях се нерешително. В моя дом ме очакваше безпорядъкът, оставен от Рут при нейното заминаване; вдлъбнатината от главата ѝ върху възглавницата; миризмите на театър. А когато звънне някой звънец, ще се събудя без нужда и отново ще ме обхване страхът, че ще остана сам с оня човек, излязъл от самия мен, който обикновено ме чакаше всяка година пред прага на моята отпуска. Този човек, пълен с упреци и горчиви доводи, бях видял да се появява преди няколко часа в огледалото с барокова рамка на Пазителя, за да ме изчисти от пепелта у мен. Необходимостта да прегледам в началото на всяко лято апаратите за синхронизация и да подготвя нови помещения, облицовани с изолационни материали, създаваше условия за тази

среща, при която единият товар се сменяше с друг. Защото в същия миг, когато свалях от плещите си своя сизифовски камък, на ожуленото ми рамо се наместваше Той и аз не можех да кажа дали понякога не предпочитам тежестта на базалта пред тежестта на съдника. Дошла откъм близките кейове мъгла се надигаше над тротоара и разлагаше светлините по улицата на множество дъги, които капките, падащи от ниските облаци, пробождаха като игли. Решетките на кината се спускаха пред дълги салони, осеяни със скъсани билети. Аз трябваше да пресека пустата улица, осветена от студени светлини, и да се изкача по стръмния тротоар до потъналата в мрак малка църквица, по чиято ограда щях да прокарам пръсти, преброявайки петдесет и две железни пръчки. Подпрях се на един стълб и се замислих за безполезността на трите празни седмици — прекалено кратки, за да мога да предприема нещо, — които щяха да бъдат отровени от съзнанието, че съм пренебрегнал една възможност. И колкото повече щеше да напредва времето, толкова по-силно щях да съжалявам. Не бях направил нито една стъпка към това предложение. Всичко беше дошло само при мен и не бях виновен аз, че преувеличавах моите способности. Нали Пазителят нищо нямаше да даде от джоба си, а колкото до Университета, неговите учени — остарели сред книгите, без непосредствена връзка с майсторите от джунглата — трудно биха могли да разберат измамата. В края на краищата описаните от брат Сервандо де Кастилиехос инструменти, не бяха произведения на изкуството, а предмети, създадени с първобитни средства, които съществуваха и днес. Щом музеите са събрали не един съмнителен „Страдивариус“, много по-малко престъпление би било да се фалшифицира някакъв тъпан на дивашко племе. Поисканите инструменти можеха да бъдат изработени в древността или в наши дни...

— Това пътуване беше написано на стената — каза ми Муш, когато се върнах, и ми посочи изображенията на Стрелеца, на Кораба Аргос и Косите на Вероника, чиито очертания в охра сега изпъкваха по-ясно, защото светлината бе намалена.

Сутринта, докато моята приятелка тичаше да урежда Паспортите, отидох в Университета. Пазителят бе станал много рано и вече поправяше една виола, заедно с някакъв майстор в синя

престилка. Погледна ме над очилата си и никак не се изненада, че съм дошъл.

— На добър час! — каза той, но аз не разбрах добре дали искаше да ме поздрави за моето решение, или се досещаше, че ако в този момент можех да свържа две думи, това беше благодарение на едно лекарство, което Муш ми даде, като се събудих. Скоро бях отведен в кабинета на ректора. Той ме накара да подпиша един договор и ми даде парите за пътуването и лист с подробно описание на главните точки от поверената ми задача. Бях малко объркан от бързината, с която всичко се уреди, и нямах още съвсем ясна представа какво ме чакаше. После се озовах в една дълга празна зала, където Пазителят ме помоли да го почакам минутка, докато отиде в библиотеката да поздрави декана на Факултета по философия, пристигнал неотдавна от конгрес в Амстердам. С удоволствие забелязах, че тази зала представлява музей от фоторепродукции и от гипсови отливки за студентите по история на изкуството. Универсалността на някои картини, една импресионистична Нимфа, едно семейство от Мане^[20] и загадъчният поглед на мадам Ривьер^[21] изведнъж ме отведоха в онези далечни вече дни, когато се бях опитал да облекча мъката си на разочарован пътешественик, на смазан от оскверняването на Светите места поклонник, като избягам в света почти без прозорци на музеите. Това бяха месеци, когато посещавах работилниците на разни занаятчии, оперните ложи, градините и гробищата по гравюрите на художниците-романтици; след това присъствувах с Гойя на битките на втори май^[22] или го следвах на погребението на сардинката^[23], където тревожните маски бяха по-скоро разкайващи се пияници, дяволи от ауто сакраментал^[24], а не празнични маски. След кратка почивка сред селяците на Льо Нен попаднах в разгара на Възраждането, където ме отвеждаше някой портрет на кондотиеро^[25] — от онези, които яздят коне по-скоро от мрамор, а не от плът, между украсени с флагчета колони. Понякога ми беше приятно да поживея със средновековните бюргери, които щедро се наливаха със своето вино с подправки, караха да ги рисуват до образа на света Богородица, който дарявали за да се знае винаги, че техен е дарът, — разкъсваха пърлени прасета, хвърляха в бой фламандските си петли и бъркаха в деколтетата на восъчнобледи дяволити хубавици, които бяха твърде похотливи и приличаха на весели момичета за прекарване на неделната вечер, готови отново да

грешат след опрощението, дадено им от изповедника. После някоя железна тока, някоя варварска корона, настръхнала с кованите си шипове, ме отнасяха в Европа на Меровингите^[26], с непроходимите гори, със земите без пътища и с преселенията на плъхове — онези зверчета, прочути с това, че в един панаирен ден, разпенени от бяс, стигнали до централния площад на един град. По-нататък бяха камъните на Микена^[27] — украшенията от гробниците, тежките керамични съдове на една недодялана и авантюристична Гърция, недостигнала още до класическия си период, потънала цялата в миризма на печени на огън говеда, на вълна и кравешки тор, на пот от разводени магарета. И тъй, стъпало след стъпало, стигах до витрините със стъргала, брадви, ножове от кремък, пред които се спирах, очарован от нощта на Палеолита, и чувствавах, че съм достигнал границите на човешкия род, онзи предел на възможното, който според първите космографи е ръбът на плоската земя — подадеш ли глава в замайващия звезден безкрай, трябва да видиш небе и отдолу...

„Кроносът“^[28] на Гойя ме върна в наши дни, а пътят ми до него минаваше покрай просторни кухни, облагородени с натюрморти. Синдикът пали лулата си от въглен, слугинята попарва заек в голям кипящ котел, а през отворения прозорец се вижда как предачките разговарят в тишината на двора, потънал в сянката на един бряст. Пред тези познати картини аз се питах дали в миналите епохи хората са тъгували за минали епохи, както аз в тази лятна утрин тъгувах — сякаш съм ги живял — по някои начини на живот, които човекът завинаги е загубил.

[1] „Свръхнебесен предсказател, с образ небесен“ (изопачен латински) — Б.пр. ↑

[2] Книжчица (фр.). — Б.пр. ↑

[3] Квартал в Париж с много издателства. Още през годините на Втората световна война неговите кафенета започнали да се посещават от художници, кинодейци и писатели-екзистенциалисти. Начало на тази традиция сложили Симон дьо Бовуар и Жан Пол Сартр. — Б.пр. ↑

[4] Музикални инструменти. — Б.пр. ↑

[5] Музикални инструменти. — Б.пр. ↑

[6] Става дума за италианския художник Лука Синьорели (1445–1523), особено известен със стенописите си в храма в град Орвието. —

Б.пр. ↑

[7] В баварския град Байройт в 1876 г. бил построен театър специално за оперите на Вагнер. — Б.пр. ↑

[8] „Господ-бог е наше слънце и щит“(нем.) — една от кантатите на Йохан Себастиан Бах — Б/Пр. ↑

[9] Героят пародира с една от формулите на екзистенциализма: за „съществуване без съществуващо“. — Б.пр. ↑

[10] Идеалистическо направление в старогръцката философия. — Б.пр. ↑

[11] Привърженици на едно от направленията на ламаизма в Тибет и Индия. — Б.пр. ↑

[12] Мярка за време, спомената в Библията. — Б.пр. ↑

[13] Битие (нем.). — Б.пр. ↑

[14] Мистично учение на юдаизма. — Б.пр. ↑

[15] Привържениците на екзистенциализма вземат философското понятие „страх“ от реакционния датски философ Киркегор (1813–1855), според когото страхът от смъртта е основа в миросгледа на човека. — Б.пр. ↑

[16] Разновидност на италианската „комедия дел арте“, възникнал през XVI в. и наречен така по името на актрисата Изабела Андреини, създала ярък тип на лирическа героиня. — Б.пр. ↑

[17] Метод на лекуване чрез убождания с игли. — Б.пр. ↑

[18] Известно стихотворение на френския поет Артюр Рембо (1854–1891). — Б.пр. ↑

[19] Става дума за подправка на картината „Венера с Амур“ от немския художник Лукас Кранах стари (1472–1553). — Б.пр. ↑

[20] Става дума за картината на френския художник Мане (1832–1883) „Семейство Моне в градината“. — Б.пр. ↑

[21] Авторът има предвид „Портрет на мадам Ривиер“, картина от френския художник Енгр. Б.пр. ↑

[22] Става дума за картината на испанския художник Франческо Гойя „Въстанието от втори май“. — Б.пр. ↑

[23] Става дума за картината на испанския художник Франческо Гойя „Погребението на сардинката“, с процесия от маски. — Б.пр. ↑

[24] Представление с религиозен сюжет, разпространено в средновековна Европа. — Б.пр. ↑

[25] Предводител на наемни отряди в Италия (XIV-XV в.). — Б.пр. ↑

[26] Първата кралска династия в държавата на франките. — Б.пр. ↑

[27] Град в Гърция, център на критско-микенската култура, една от Древните култури в Средиземноморието. — Б.пр. ↑

[28] Фреска на Гойя, известна също под името „Сатурн изяжда децата си“. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ВТОРА

„Ha! I scent life“

Shelley^[1]

IV

Сряда, 7 юни

От няколко минути болките в ушите ни предупреждаваха, че слизаме. Изведнъж облаците останаха над нас, а полетът на самолета стана колеблив, сякаш машината не се доверяваше на неустойчивия въздух, който неочаквано я отпускате, подхващаше я отново, оставяше едното ѝ крило без опора, а после я залюляваше на невидими вълни. Вдясно се издигаше планинска верига със зеления цвят на мъха и смекчени от дъжда очертания. Там, залят в слънце, беше градът. Журналистът, който се беше настанил до мен — защото Муш спеше на цялата задна седалка, — ми говореше с някаква смесица от шеговитост и умиление за тази построена разпръснато, без стил, анархистична в топографията си столица, чиито първи улици вече се очертаваха под нас. За да може градът да се разраства край морето, върху тясна ивица пясък, ограничена от планински възвишения с построени по заповед на Филип II укрепления, населението му трябвало столетия наред да води война с ниските брегове, заливани от приливите, с жълтата треска, насекомите и твърдите черни скали, които се издигаха навсякъде — недостъпни, самотни, гладки, подобни на метеорити, захвърлени от някаква небесна ръка. Тези безполезни грамади, стърчащи между сградите, кулите на модерните църкви, антените, древните камбанарии, куполите от началото на века преиначаваха действителността и създаваха някаква нова действителност, която не принадлежеше на човека, в която постройките имат неизвестно предназначение и са творения на някаква невъобразима цивилизация, потънала в нощта на далечното минало. В продължение на стотици години хората се борили срещу корените на растенията, които надигали подовете и напуквали стените; но когато някой богат собственик отивал за няколко месеца в Париж и оставял къщата си на грижите на ленивата прислуга, корените се възползували от нейната небрежност, песни и почивки, за да издуят гръб навсякъде, разбивайки на пух и прах за двадесетина дни и най-добрите професионални

намерения на Лео Корбюзие^[2]. Изкоренявали палмите в покрайнините, планирани от прочути сградостроители, но палмите пораствали отново в дворовете на колониалните къщи и пресичали с дебелите си като колони стволоче най-централните булеварди — първите булеварди, които основателите на първобитния град прокарали с върха на сабята си на най-подходящите места. Над мравуняка по улиците с борсите и редакциите на вестниците, над мраморните сгради на банките, над богатството на търговските здания и белотата на обществените сгради се издигал под вечно палещото слънце светът на везните, на тризъбите жезли, кръстовете, крилатите гении, на знамената, тромпетите на славата, зъбчатите колела, чуковете и колесниците на победата, които в бронз и камък възвествявали изобилието и процъфтяването на града, регламентиран образцово в своите писани закони. Но когато идвали априлските дъждове, каналите винаги се оказвали недостатъчни, централните площи се наводнявали и тъй объркваха движението, че колите, завлечени в непознати квартали, събаряли статуи, забутвали се в глухи улички, а понякога се разбивали в трапове, скривани от чужденците и знатните посетители, защото там живеели полуголи хора, които прекарвали времето си в дрънкане на китара, в биене на тъпани и в пиене на ром от тенекиени канчета. Електрическата светлина прониквала навсякъде, а механиката трещяла от всеки прозорец. Тук постиженията на техниката се въвеждали с удивителна лекота и някои методи, още експериментирани предпазливо от народите на старата история, се въвеждали в ежедневната практика. Напредъкът се проявявал в гладката повърхност на тревните площи, в разкоша на посолствата, в увеличаването на хляба и на виното, в задоволството на търговците, най-старите от които познавали ужасното време на маларичните комари. Но въпреки всичко във въздуха се носел някакъв злосторен пращец — пращец-дух, неосезаем дървесен червей, летяща плесен, — който започвал да действа внезапно, с необясними намерения: отварял затвореното, затварял отвореното, обърквал сметките, изменял теглото на вещите, повреждал неповредимото. Понякога ампулите със серум в някоя болница осъмвали пълни с гъбички; измервателните уреди загубвали точността си; някои ликьори започвали да шупват в бутилките; някакъв непознат паразит, който киселините не можели да унищожат, наяждаше картината на Рубенс в националния музей; хората се втурвали към гишетата на

някоя банка, където нищо не се било случило, изпаднали в паника от приказките на някаква стара негърка, която полицията напразно търсела. Когато се случвали такива неща, онези, които познавали тайните на града, намирали само едно-единствено обяснение: „Това е Червеят!“ Никой не бил виждал Червея. Но Червеят съществувал, отдаден изцяло на своите злосторства, и се появявал там, където най-малко го очаквали, за да направи на пух и прах и най-проверения опит. Чести били и сухите бури с дъждове от мълнии, а всеки десетина години стотици къщи бивали разрушавани от някой циклон, който започвал своя кръгообразен танц някъде в океана.

Вече летяхме много ниско, в посока към пистата за приземяване, и аз попитах своя спътник каква е тази голяма и хубава къща, заобиколена цялата с градини на тераси, чиито статуи и фонтани стигаха до брега на морето. Узнах, че там живеел новият президент на републиката и че ако бях пристигнал само няколко дни по-рано, щях да видя народните празненства с манифестации на маври и римляни по случай тържественото му встъпване в длъжността на президент. Но красивата резиденция вече изчезва под лявото крило на самолета и идва приятното завръщане на земята. Колелата се търкалят по твърдата повърхност, ушите постепенно престават да бучат и влизаш в митницата, където отговаряш на въпросите с израз на виновност. Докато чакам чиновниците, които трябва да проверят съдържанието на нашите куфари, но не бързат, аз си мисля, замаян от новия въздух, че още не съм свикнал с обстоятелството, че се намирам тъй далеч от моите обичайни пътеки. Същевременно усещам край себе си някаква отново намерена светлина, мирис на гореща тръстика, на морска вода, която небето сякаш пронизва до дъно, прониква до зелените ѝ дълбини, и някакъв нов полъх в лекия бриз, донасящ зловонието на раци, гниещи в някоя дупка по брега.

На разсъмване, когато летяхме между мръсните облаци, аз се разкайвах, че бях предприел това пътуване; имах желание да се възползувам от първото спиране, за да полетя обратно колкото може по-скоро и да върна парите на Университета. Чувствах се като пленник, като затворник, като съучастник в нещо отвратително, докато седях в самолета-килия, полюляван в тритактов ритъм и водещ упорита борба с насрещния вятър, който понякога хвърляше ситен дъжд върху алуминиевите му криле. Но сега някакво странно

наслаждение приспива угризенията ми. И една сила прониква бавно през ушите ми, през порите ми: езикът. Това е езикът, който съм говорил в детството си; езикът, на който се научих да чета и да пея; езикът, който в съзнанието ми се беше покрил с плесен, защото малко си бях служил с него и в страната, където той не би могъл да ми бъде особено полезен, го бях оставил настрана като ненужно сечиво. „Туй, Фабио — о, мъка! — което виждаш тук сега...“^[3] „Туй, Фабио...“ Спомням си, след дълга забрава, този стих, даден като пример за възклицателно изречение в една малка граматика, запазена сигурно някъде заедно със снимка на майка ми и кичур руса коса, който ми отрязаха, когато бях на шест години. И сега езикът на този стих тича по рекламните на магазините, които виждам през големите прозорци на чакалнята; смее се и се обезобразява в жаргона на черните носачи; превръща се в карикатура в „iViva el Preidente“^[4]. Посочвам на Муш правописните, грешки с гордостта на човек, който от тази минута ще бъде гид и преводач в непознатия град. Това внезапно чувство на превъзходство над нея побеждава последните ми угризения. Не съжалявам, че съм дошъл. И ми хрумва мисълта за нова, необсъдена досега възможност: някъде в този град сигурно се продават такива инструменти, каквито ми е възложено да намеря. Невероятно е някой продавач на интересни вещи или изморен от пътешествия изследовател да не е помислил да извлече изгода от предмети, които чужденците толкова ценят. Аз ще съумея да намеря този някой и така ще накарам да замлъкне досадния тип, когото нося в себе си. Толкова добра ми се стори тази идея, че още когато пътувахме към хотела по улиците на едни крайни квартали, накарах шофьора да спре пред някакво антикварно дюкянче, което може би криеше очакваното чудо. Беше една къща с гъсто преплетени решетки и със стари котки по всичките прозорци; по балконите й дремеха няколко лениви папагала, които сякаш бяха покрити с прах и напомняха някаква мъхообразна растителност, поникнала от зеленикавата фасада. Вехтошарят-антиквар не знаеше нищо за инструментите, които ме интересуваха, и за да привлече вниманието ми върху други предмети, ми показва голяма музикална кутия, в която няколко позлатени пеперуди, прикрепени на чукчета, свиреха валсове и мазурки на някакъв цимбалоподобен инструмент. Върху маси, отрупани с вази, придържани от коралови ръце, бяха сложени портрети на монахини-мисионерки, увенчани с

цветя. Образът на една светица от Лима, която излиза от цвета на роза сред безредно въртящи се херувими, си разделяше едната стена с картини, изобразяващи сцени от борбите с бикове. На Муш много ѝ се прииска да купи едно морско конче, което намери сред камеи^[5] и коралови украшения, макар да ѝ казах, че навсякъде може да намери такива.

— Това е черното морско конче на Рембо! *1 — отговори ми тя, плащайки цената на прашната вещ, свързана с литературата. Аз исках да купя една изложена на витрината броеница с филигранени зърна, останала от времето на колонизацията, но тя се оказа прекалено скъпа за мен, защото кръстът бил украсен с истински камъни. На излизане от това дюкянче с тайнствена табела „Антикварница на Сороастро“ ръката ми погали стръкче босилек, посят в саксия. Спрях се, дълбоко развълнуван, защото усетих същия мирис, какъвто съм вдъхвал от кожата на онова момиче — Мария дел Кармен, дъщерята на градинаря... — когато играехме на мъж и жена в задния двор на къщата, засенчена от клонестия тамаринд, докато майка ми опитваше на пианото някоя нова хабанера.

[1] „О! Облъхна ме живот!“ — Шели (англ.). — Б.пр. ↑

[2] Известен френски архитект (1886–1965). — Б.пр. ↑

[3] Стих от класическата елегия „При развалините на Италика“, който според съвременните критици е от испанския поет Родриго Каро (1574–1647). — Б.пр. ↑

[4] „Да живее президентът“ написано неграмотно на испански. — Б.пр. ↑

[5] Брошки от цветен камък с някакво изображение. — Б.пр. ↑

[5] Става дума за образ от „Пияният кораб“. — Б.пр. ↑

V

Четвъртък, 8

Стресната в съня си, ръката ми търси върху мрамора на нощната масичка будилника, който може би звъни някъде много по-нагоре по географската карта, на хиляди километри разстояние. Нужно ми е да помисля малко, да погледна през щорите към площада, за да разбере, че с моя навик оттам да се събуждам всяка сутрин рано — се бе пошегувал триъгълникът^[1] на някакъв амбулантен търговец. После се чува пищялката на един точилар на ножици, чудновато съчетана с напевните викове на някакъв черен гигант, който носи на главата си кошница със сепии. Дърветата, полюлявани от ранния ветрец, сипят бял мъх върху статуята на някакъв борец за свобода, който прилича малко на лорд Байрон — по бурно развятата бронзова вратовръзка — и малко на Ламартин — по движението, с което подава знамето на невидими бунтовници. В далечината бият камбани на църква — с присъщия на енорийските църкви ритъм, дължащ се на спуснатите отвисоко въжета, който електрическите звънарници на псевдоготическите камбанарии в моята страна не познават. Муш спи и така се е простряла в леглото, че за мен не остава място. От време на време, измъчвана от необичайната горещина, тя се опитва да отхвърли чаршафите от себе си и още повече заплита крака в тях. Гледам я дълго, малко потиснат от неуспеха предната вечер: някакъв пристъп на радост, предизвикана от мириса на портокалово дърво, който ни достигна тук, на четвъртия етаж, осуети нашето празненство на плътта, което си бях обещал за първата нощ с Муш в новата обстановка. Бях я успокоил с едно приспивателно, а после прибягнах до черната превръзка, за да потопя по-скоро досадата си в съня. Отново поглеждам през щорите. Зад Двореца на губернаторите, чиито класически колони поддържат бароков корниз, разпознавам фасадата — в стил Втора империя — на театъра, където снощи, по липса на представления с по-свойствен за тази страна характер, ни посрещнаха под големи кристални полилеи мраморни музи в драпирани туники,

пазени от бюстове на Майербер, Доницети, Росини и Ерол. Една стълба с извивки рококо по перилата ни беше отвела в салона с яркочервени кадифета и златни зъбчати украшения по балконите. Там оркестрантите вече настройваха инструментите си сред шумните разговори на партера. Сякаш всички се познаваха. Смехове лумваха и тичаха по ложите, от чийто топъл полумрак се подаваха голи до рамената ръце, пръсти, които въртяха измъкнати от миналия век предмети: седефени бинокли, лорнети и ветрила от пера. Плътта над деколтетата, пристегнатите бюстове, рамената — цялото това пухкаво и напудрено изобилие извикваше представата за камея и дантелен нагръдник. Мислех да се развлека, като се посмея над операта, която щеше да бъде представена във великите традиции на бравурата, колоратурата и фиоритурата. Но завесата вече се беше вдигнала над градината на замъка Ламермур, а старомодните декори с лъжлива перспектива, беседки и всевъзможни заврънгалки не изостряха моята ирония. Чувствувах се обладан по-скоро от някакво неопределимо очарование, смесица от неясни спомени и много далечна и смътна печал. Тази голяма ротонда от кадифе, със своите щедри деколтета, дантелени кърпички, овлажнели между гърдите, огромни прически и парфюми, понякога прекалено силни; тази сцена, върху която певците изпълняваха ариите си с притиснати до гърдите ръце, сред необичайна растителност от провесени платна; тази съвокупност от традиции, от актьорски и режисьорски похвати, които вече е невъзможно да бъдат съживени в една голяма съвременна столица — всичко това беше магическият свят на театъра. Такъв, какъвто го е познавала моята пламенна и бледна прабаба, онази с чувствените и същевременно примрежени очи, цялата облечена в бял атлаз, от портрета на Мадрасо^[2] пред който толкова бях мечтал в детството си, преди баща ми да бъде принуден в дни на лишения да го продаде.

Един следобед, когато бях сам в къщи, бях открил на дъното на един сандък книга с корици от слонова кост и със сребърна закопчалка, където дамата от портрета бе водила своя дневник като годеница. На една страница под листца от роза, които времето беше превърнало в тютюневожълти, намерих пълно с възторг описание на представление на „Gemma di Vergy“^[3] в някакъв театър в Хавана. И то във всичко съответствуваше на това, което гледах предната вечер. Навън вече не чакаха негрите-кочияши с високи ботуши и цилиндри с кокарди; не се

полюляваха в пристанището фенерите на корветите, нито се пееха куплети в края на представлението. Но сред публиката се виждаха същите лица, зачервени от удоволствие от романтичното представление; също без внимание слушаха всичко, което не се изпълняваше от примадоните и което веднага щом излезеше от страниците на добре познатите места, служеше само като мелодичен фон на една широка мрежа от многозначителни погледи, зорко следящи очи, шушукания зад ветрилото, приглушени смехове, тичащи в разни посоки, новини, остроти, пренебрежителни забележки и подигравки — игра, чиито правила ми бяха непознати, но която аз наблюдавах със завистта на дете, лишено от възможността да участва в някакъв голям бал с маски.

Когато започна интермедията, Муш заяви, че не е способна повече да понася, защото това — каза тя — било нещо като „онази Лучия, гледана от Мадам Бовари в Руан“. Макар бележката ѝ да не беше лишена от известна правота, аз изведнъж се раздражих от тъй свойственото за моята приятелка самодоволство, което я настройваше враждебно веднага щом влезеше в допир с нещо чуждо на артистичните среди, сред които се е движила в Европа. Отнасяше се пренебрежително към тази опера не защото нещо наистина бе раздражило нейния много оскъден музикален усет, а само защото девиз на нейното поколение беше да се отнася пренебрежително към операта изобщо. Припомних ѝ Пармската опера от времето на Стендал, но като видях, че тази хитрост няма да ми помогне да я накарам да се върне на мястото си, излязох от театъра много раздражен. Чувствувах нужда да споря люто с нея, за да предотвратя подобни прояви, които можеха да ми развалят най-хубавите мигове от това пътуване. Исках отнапред да пресека някои критически забележки, които можех да предвидя, защото знаех какви пълни с предразсъдъци разговори се водят в нейния дом. Но скоро срещу нас пристъпи нощта — по-дълбока от нощта в театъра — нощ, която ни покори с достойнствата на своята тишина, с величието на своята отрупана със звезди осезаемост. Всеки остър шум от уличното движение за миг я разкъсваше. После тя пак се събираше, изпълваше входовете и преддверията, сгъстяваше се в отворените прозорци на къщите, които изглеждаха необитаеми, лягаше върху пустите улици с големи каменни аркади. Един звук ни накара да се спрем учудени и

ние няколко пъти крачихме назад-напред, за да проверим чудото: нашите стъпки отекваха на отсрещния тротоар. На един площад пред някаква църква без определен стил, цялата в петна от светлини и сенки, имаше фонтан с тритони и едно космато куче, застанало на задните си крака, лочеше от него, като с наслада задържаеше езика си във водата. Стрелките на часовниците не бързаха, отмерваха часовете със своя мярка — мярката на старите камбанарии и на общинските фасади. Надолу към морето се чувствуваше оживлението на модерните квартали; но колкото и да мигаха там със светлините си неизбежните реклами на нощните заведения, очевидно същността на града, неговият дух и осанка бяха тук, изразени в обичаи и в камъни. В края на улицата се озовахме пред голяма къща с широки колони пред входа и обрасъл в мъх покрив; през прозорците се виждаше салон, украсен със стари картини в позлатени рамки. Пъхнахме глава между решетките и забелязахме наред с един прекрасен генерал с кепе и златни нашивки, до една великолепна картина, изобразяваща три дами на разходка с файтон, да виси портрет на Талиони^[4] с малки крилца на водно конче отзад на кръста. От полираните кристали на полилеите струеше светлина, но по коридорите, които водеха към други осветени помещения, не се чувствуваше никакво присъствие на хора. Сякаш преди цял век всичко е било приготвено за бал, на който никой никога не бе дошъл. Изведнъж на някакво пиано, на което тропическият климат бе придал звучността на клавесин, прозвуча тържественото въведение към валс, изпълняван на четири ръце. После ветрецът раздвижи пердетата и целият салон сякаш се забули в разветите тюлове и дантели. Разпръсна се вълшебството и Муш заяви, че била изморена. Когато най-силно ме завладяваше очарованието на тази нощ, разкриваща ми точния смисъл на някои смътни спомени; моята приятелка разрушаваше насладата от този забравил часовете покой, която би могла да ме отведе до зората, без да усетя умора. Там над покрива, изгредите звезди чертаеха може би ъглите на Хидрата, на Кораба Аргос, на Стрелеца и Косите на Вероника, с чиито изображения щеше да бъде украсено студиото на Муш. Но би било безполезно да я питам, защото и тя като мен не знаеше точното разположение на съзвездията освен на Голямата и на Малката мечка.

Осъзнавайки сега колко е смешно човек, който живее от звездите, да не знае разположението им, аз прихнах да се смея и се

обърнах към моята приятелка. Тя отвори очи, без да се събуди, погледна ме, без да ме види, въздъхна дълбоко и се обърна към стената. Прииска ми се да легна отново, но помислих, че би било добре да се възползувам от нейния сън и да започна да търся Първобитните инструменти — тази мисъл ме владееше, — както бях решил предната вечер. Знаех, че ако ме види да влагам такова усърдие в тази работа, ще ме сметне в най-добрия случай за наивен. Затова бързо се облякох и излязох, без да я събудя.

Слънцето бе заляло улиците, отразяваше се в стъклата, плетеше неспокойни нишки по водата на басейните и беше за мен толкова особено, толкова непривично, че за да мога да му устоя, трябваше да си купя очила с тъмни стъкла. После наслуки се запътих към квартала с къщата в колониален стил — около нея сигурно имаше вехтошарници и антикварни дюкянчета. Тръгнах нагоре по една улица с тесни тротоари и се спирах от време на време да погледам табелите на малките дюкянчета, чийто вид говореше за занаяти от минали времена; с букви, украсени с цветя, на тях бе написано: „Тутилимунди“, „Златният ботуш“, „Цар Мидас“ и „Благозвучната арфа“, а наред с тях висеше планисферата на един букинист, която вятърът въртеше в различни посоки. На ъгъла един човек раздухваше огъня под скара, на която се печеше телешко бутче със забодени в него скилидки чесън; мазнината се превръщаше в лют дим, който разнасяше миризма на ореган, лимонов сок и пипер. По-нататък, заедно с пържена риба, предлагаха сангрия^[5] и гарапиня^[6]. Изведнъж от вентилаторите на някакво подземие, в чийто полумрак работеха и пееха неколцина мъже, побелели от главата до петите, бликна топлият дъх на пресен хляб, на току-що хвърлено в пещта тесто. Спрях се радостно изненадан. Отдавна бях забравил мириса на брашно в ранната утрин. В страната, където живеех, месеха хляба бог знае къде и го разнасяха нощем в закрити камиони, като нещо срамно; там той беше престанал да бъде хлябът, който се разчупва с ръце, хлябът, който бащата разделя, след като го благослови, хлябът, който трябва да поемеш с почит, преди да надrobiш коричката му в широката паница с празна чорба или да го поръсиш със зехтин и сол, за да усетиш отново оня вкус, който не е само вкус на хляб със зехтин и сол, а е неповторимият средиземноморски вкус, познат още на другарите на Одисей. Тази нова среща с брашното, с витрината с гравюри на

самбо^[7], танцуващи маринера, ме отклоняваха от целта на моето бродене по непознатите улици. Тук спирах пред един „Разстрел на Максимилиан“^[8], там прелиствах някакво старо издание на „Инките“ на Мармонтел^[9], чиито илюстрации имаха нещо общо с масонската естетика на „Вълшебната флейта“^[10]. Слушах някакви деца, които играеха в един ухаещ на каймак двор, да пеят „Малбрук“. А после, привлечен от утринната свежест на едно старо гробище, тръгнах под сенките на неговите кипариси, между гробове, които бяха сякаш забравени сред бурени и сини камбанки. Понякога зад потъмняло от плесен стъкло можеше да се различи остарялата снимка на почиващия под мрамора: някой студент с трескави очи, някой ветеран от Войната за границите, някоя поетеса с лавров венец. Разглеждах паметника на жертвите от едно речно корабкрушение, когато картечен откос разкъса някъде въздуха като восъчна хартия. Навярно учениците от някое военно училище се обучаваха да боравят с оръжията. Настъпи тишина и отново забълбука гукането на гълъбите, които издуваха гушки около романските вази.

*Туй, Фабио — о, мъка! — което виждаш тук сега
— поля самотни и могила скръбна —
бе някога Италика прочута.*

Отново и отново повтарях тези стихове, които от самото ми пристигане се връщаха на части и накрая се бяха възстановили напълно в паметта ми, когато пак се чу, още по-силно, тракането на картечниците. Едно момченце профуча, следвано от боса изплашена жена, която носеше на ръце корито с мокри дрехи и сякаш бягаше от някаква голяма опасност. Един глас извика някъде зад оградата: „Започна! Започна!“ Излязох от гробището малко разтревожен и се върнах в новата част на града. Скоро забелязах, че по улиците нямаше минувачи, а магазините бяха затворили вратите си и спуснали железните си ролетки с бързина, която не предвещаваше нищо добро. Тъкмо вадох паспорта си — сякаш печатите, ударени по страниците му, имаха някаква защитна сила, — когато един вик ме накара да се спра, уплашен не на шега, и да се скрия зад една колона. Крещяща

тълпа, подгонена от страха, нахлу от една широка улица, помитайки всичко по пътя си в стремежа да избяга от честата стрелба. Валяха счупени стъкла. Куршумите се удряха в железните електрически стълбове и те кънтяха като тръби на орган, ударени с камък. Един кабел с високо напрежение шибна улицата, асфалтът на няколко места се запали и наоколо не остана жива душа. Близко до мен един продавач на портокали се строполи по очи, плодовете се затъркаляха и щом ги докоснеш в някой куршум в бръснещ полет, изменяха посоката на движението си и подскачаха. Изтичах до най-близкия ъгъл да се скрия в един вход с колони, по чиито пиластри висяха лотарийни билети, изоставени в бягството. Само някакъв птичи пазар ме делеше вече от хотела. Един куршум изсвистя над рамото ми и проби витрината на една аптека — той ме накара да се спусна да бягам. Прескачайки клетки, прегазвайки канарчета, настъпвайки колибри, събаряйки прътове с изплашени до смърт папагали, аз, най-сетне стигнах до един от служебните входове, останал отворен. Някакъв тукан влачеше счупеното си крило и подскачаше зад мен, сякаш искаше да го взема под своя закрила. По-назад един величествен папагал гуакамайо, кацнал върху кормилото на изоставен велосипед, стърчеше самичък сред опустелия площад и се грееше на слънце. Качих се в нашата стая. Муш продължаваше да спи, прегърнала една възглавница, с вдигната до бедрата нощница и с оплетени в чаршафите крака. Тревогата ми за нея премина и аз слязох в хола да разбера какво става. Говореха за революция. Но това не значеше почти нищо за човек като мен, който от историята на тази страна познаваше само Откриването, Конкистата и странствованията на някои монаси, споменали музикалните инструменти на нейните първобитни жители. Затова заразпитвах някои хора, които, изглежда, бяха добре осведомени, ако се съди по разгорещените им спорове. Но скоро забелязах, че всеки излагаше своя собствена версия за събитията, споменавайки имена на личности, които за мен бяха празен звук. Тогава се опитах да разбера целите, стремленията на борещите се групи, но не ми стана по-ясно. Когато решавах, че става дума за борба на социалисти срещу консерватори или радикали, на комунисти срещу католици, играта се объркваше, позициите се разместваха и отново се изтъкваха имена, сякаш събитията бяха по-скоро въпрос на личности, отколкото въпрос на партии. Постоянно се сблъсках с моята неосведоменост и не можех да

проумея връзката между отделни факти, които напомнях историите между гуелфите и гибелините^[11] — по удивително семейния си характер, по враждата между настроени един срещу друг братя, по борбата между единни до вчера хора. Когато се приближавах до нещо, което според моята обичайна логика на разсъждаване можеше да бъде политически конфликт, присъщ на нашето време, натъквах се на някакво подобие на религиозна война. Борбите между представителите на уж напредничавата тенденция и консерваторите ми изглеждаха като някаква борба извън времето, между хора, които живееха в различни векове — тъй невероятно несъвместими хронологически бяха критериите им.

— Много правилно — отговори ми един старомоден адвокат в сюртук, който, изглежда, посрещаше събитията с удивително спокойствие. — Имайте пред вид, че ние по традиция сме свикнали да бъдем свидетели на съжителството между Русо и Светата Инквизиция, между хоругвите с образа на Богородица и „Капиталът на Маркс“...

При тези негови думи се появи Муш — силно разтревожена, защото я събудили сирените на колите за „бърза помощ“. Сега те минаваха по-често. Озоваваха се право сред птичия пазар и там шофьорите, срещнали изведнъж мнимото препятствие на струпаните клетки спираха рязко, прегазвайки отведнъж последните останали синсонгли и турпиали^[12]. Перспективата да останем насила затворени не беше приятна и моята приятелка много се ядоса на събитията, които обръщаха с главата надолу всички нейни планове. В бара чужденците бяха образували навъсени групи за игра на карти и на зарове и като си пийваха, ругаеха „тези метиски държави, които винаги са имали в запас по някой скандал“. Узнахме, че неколцина слуги от хотела били изчезнали. Малко по-късно ги видяхме да минават под отсрещните аркади, въоръжени с маузери, с няколко патрондаша през гърдите. Като забелязахме, че не бяха свалили белите си работни сака, пошегувахме се с войнствения им вид. Но като стигнаха до най-близкия ъгъл, двамата, които вървяха отпред, се превиха изведнъж, простреляни от картечен откос. Муш нададе вик на ужас и се хвана за корема. Всички мълчаливо се отдръпнахме към дъното на хола, но не можехме да откъснем очи от онази купчина месо върху почервенелия асфалт, безчувствено вече към куршумите, които още се забиваха в него и ръсеха нови кървави петна по белия док. Шегите, изречени малко

преди това, ми се сториха отвратителни. Ако в тези страни хората умираха в името на страсти, които аз не можех да разбера, то това не правеше смъртта им по-добра. В подножието на развалини, които съм гледал без гордостта на победител, бях стъпвал неведнъж върху трупове на хора, умрели в защита на идеи, не по-лоши от тези тук. Минаха няколко бронирани коли, останали още от времето на нашата война, и след тътена на веригите им уличният бой сякаш се засили. Около крепостта на Филип II стрелбата понякога потъваше в общ трясък. Той не позволяваше да се чуят отделните изстрели и разтърсваше въздуха с непрекъснати взривове, които прииждаха или се отдалечаваха според посоката на вятъра, с напора на развълнувано море. Понякога настъпваше внезапно затишие. Сякаш всичко беше свършило. Чуваше се плачът на някое съседско болно дете, пропяваше петел, блъсваше се врата. Но изведнъж зачаткваше картечница и отново започваше грохотът, непрекъснато придружаван от наглия вой на колите за бърза помощ. Една минохвъргачка току-що бе открила огън близо до древната катедрала и в камбаните от време на време звънко чукваше някой снаряд. „Eh bien, c'est gail“^[13] — възкликна до нас една жена с напевен, нисък и малко гърлен глас. Представи ни се като канадка, художничка и бивша съпруга на дипломат от Централна Америка, с когото се развела. Възползувах се от възможността да оставя Муш да разговаря с някого и отидох да изпия чаша силен алкохол, които да ме накара да забравя тъй близкото присъствие на труповете, вдървени вече там, върху асфалта. След обета от студени закуски, който не предвещаваше богати угощения, часовете минаха невероятно бързо — в разкъсано четене, в игра на карти и в разговори, водени с мисъл, съсредоточена в друго. Всички тези занимания зле прикриваха общата тревога. Когато падна нощта, ние с Муш се затворихме в нашата стая и започнахме да пием без мярка, за да не мислим много за онова, което ни заобикаляше. Накрая се отдадохме на играта на плътта — когато станахме достатъчно безгрижни, за да го сторим — и усетихме остра и необикновена наслада в обятията си, докато други край нас играеха със смъртта. В устрема, с който се притискахме все по-силно и по-силно, имаше нещо от безумието на любовниците в мъртвешките танци. Така аз исках да доведа своя унес до най-дълбока забрава, защото куршуми свистяха около нас, зад щорите, и къртеха мазилката на кубето, увенчаващо сградата. Най-

сетне заспахме върху светлия килим на пода. И това беше първата нощ, от дълго време, която ми донесе покой без черна превръзка и без приспивателно.

[1] Музикален ударен, инструмент, направен от стомана във формата на триъгълник, който се удря със стоманена пръчка. — Б.пр. ↑

[2] Испански художник (1781–1859). — Б.пр. ↑

[3] Опера на Доницети. — Б.пр. ↑

[4] Известна балерина (1804–1884), прочула се най-много с изпълнението на Силфида от едноименния балет на Шнейцкофер. — Б.пр. ↑

[5] Разхладително питие с вино. — Б.пр. ↑

[6] Питие, приготвено от ананас. — Б.пр. ↑

[7] Син на негър и индианка. — Б.пр. ↑

[8] В 1864 г. австрийският ерцхерцог Максимилиан бил провъзгласен с помощта на Наполеон III за император на Мексико. В страната го посрещнали враждебно и три години по-късно го арестували и разстреляли. — Б.пр. ↑

[9] Френски писател (1723–1799). Неговият роман „Инки“, написан по сюжет от историята на Латинска Америка, бил много популярен — Б.пр. ↑

[10] Либретото на „Вълшебната флейта“ съдържа някои масонски идеи. Моцарт е бил член на масонска ложа. — Б.пр. ↑

[11] Враждуващи политически партии в Италия през ХІТ-ХV век. — Б.пр. ↑

[12] Птици, разпространени в Латинска Америка. — Б.пр. ↑

[13] „Това е забавно!“ (фр.) — Б.пр. ↑

VI

Петък, 9

На другия ден не можехме да излезем, затова направихме опит да се приспособим към условията на обсаден град, на кораб под карантина, наложени от събитията. Но трагичното положение, завладяло улиците, не само не предразполагаше към лентяйство, а напротив, между тези стени, които ни защитаваха от външния свят, то се изрази в необходимостта да правим нещо. Който имаше професия, се стремеше да си подреди работно място или кабинет, сякаш за да покаже на останалите, че при ненормални обстоятелства е нужно да продължаваш да се трудиш. На подиума за музикантите в столовата един пианист изпълняваше класическо рондо, с неговите трилери и морденти, стремейки се да извлече от прекалено твърдите клавиши звучността на клавесин. Подпрени на бара, балерините от една балетна труппа правеха упражнения, а примабалерината чертаеше бавни арабески върху намазания с восък под, между изправените покрай стените маси. Из цялата сграда чукаха пишещи машини. В салона, където се помещаваше пощенският клон, търговците преобръщаха съдържанието на големите си чанти от телешка кожа. Застанал пред огледалото в своята стая, австрийският капелмайстор, поканен от филхармоничното дружество в града, дирижираше „Реквием“-а на Брамс с прекрасни жестове, давайки знак на голям въображаем хор да встъпи. На щанда за вестници и разни книжки не беше останало нито едно списание, нито един детективски роман, никакво развлекателно четиво. Муш отиде да вземе банския си костюм, защото бяха отворили вратите на един защитен вътрешен двор, където няколко души, останали без работа, се печеха на слънце около фонтан с мозайки, между палми в саксии и жаби от зелена керамика. Забелязах с известна тревога, че предвидливите гости се бяха запасили с тютюн, опустошавайки всички цигари в лавката при хотела. Приближих се до входа на хола, чиято бронзова решетка беше затворена. Навън стрелбата бе отслабнала. Изглежда, че по-скоро някакви малки,

партизански групи се биеха в отделни квартали и завързваха кратки, но ожесточени битки — ако се съди по бързината, с която стреляха оръжията. От терасите и покривите изсвистяваха отделни куршуми. В северната част на града бе избухнал голям пожар — някои твърдяха, че горели казарми. Имената, които, изглежда, бяха начело на събитията, нищо не ми говореха, затова се отказах да задавам въпроси. Потънах в четенето на стари вестници и даже забавни ми бяха съобщенията от далечни места, в които често се разказваше за бури, за изхвърлени на брега китове, за разни магьосничества. Удари единадесет — час, който аз очаквах с известно нетърпение, — но забелязах, че масите в бара продължаваха да си стоят изправени край стените. Тогава разбрахме, че последната вярна прислуга си била отишла малко след зазоряване, за да се присъедини към революцията. Тази новина, която ми се стори много тревожна, предизвика истинска паника сред гостите. Всички захвърлиха заниманията си и се стекоха в хола, където управителят се опитваше да успокои духовете. Като разбра, че този ден няма да има хляб, една жена избухна в плач. В този миг един отворен кран изплю с хриптене малко ръждива водица, а после подхвана някаква тиролски извивки, които затичаха по всички тръби в сградата. Видяхме, че водната струя, бликаща от устата на тритона в средата на фонтана, изтънява и разбрахме, че от този миг можехме да разчитаме само на своите запаси вода, а те бяха малки. Заговориха за епидемии, болести, които щели да вземат големи размери поради тропическия климат. Един опита да се свърже със своето консулство, но телефоните не даваха връзка и тяхната немота ги правеше толкова безполезни — такива едноръчки, с увиснала на вилката слушалка, — че някои в раздражението си ги разтърсваха, блъскаха ги по масите, за да ги накарат да проговорят. „Това е Червеят“ — казваше управителят, повтаряйки шегата, станала в столицата обяснение на всички катастрофални явления. „Това е Червеят.“ А аз си мислех колко се ожесточава човек, когато неговите машини престанат да го слушат, и търсех някоя ръчна стълба, за да се изкача до прозорчето на една баня на четвъртия етаж, от което не беше опасно да се гледа навън. Когато ми омръзна да наблюдавам панорамата от покриви, забелязах, че нещо необикновено става долу, на равнището на подметките ми. Сякаш някакъв подземен живот изведнъж бе излязъл наяве, измъквайки от мрака множество чудновати животинки. По празните водопроводни

тръби, пълни с далечно хриптене, прииждаха странни гниди, сиви трошички, които пълзяха, мокрици с петна по бронята и няколко къси стоножки, привлечени може би от сапуна, които се свиваха на кълбо при най-малката уплаха и се спираха неподвижни на пода, като мънички медни спирали. От устата на крановете се подаваха пипала, дебнеха недоверчиво, а телцата, които ги носеха, не се подаваха. Шкафовете бяха пълни с почти недоловими шумове — гризене на хартия, драскане по дърво — и ако се отвореше внезапно някоя врата, всичките насекоми побягваха веднага, но несвикнали да тичат по намазания с восък под, те се подхлъзваха и се обръщаха с крачетата нагоре, преструвайки се на мъртви. Едно шише с подсладено лекарство, оставено на нощното шкафче, бе привлякло рой червени мравки и те пълзяха нагоре към него. Под килимите също имаше насекоми, а от дупките на ключалките надничаха паяци. Няколко часа безредие и небрежност от страна на човека към построеното от него бяха достатъчни в този град, за да могат рожбите на хумуса, използвайки празните вътрешни тръби, да завладеят обсаденото място.

Близък взрив ме накара да забравя насекомите. Върнах се в хотела, където нервното напрежение се бе изострило до крайност. Капелмайсторът се появи горе на стълбата с диригентска палка в ръка, привлечен от шумните спорове на присъстващите. При вида на разчорлената му глава, на строгите му очи със смръщени вежди, всички замълчаха. Гледахме го с очакване и надежда, сякаш той притежаваше някаква извънредна сила, способна да разсее нашата тревога. Използувайки властта си, на която бе свикнал в своята професия, маестрото, осъди малодушието на паникьорите и нареди веднага да бъде излъчена комисия измежду гостите; тя трябваше да издири всички хранителни продукти в сградата, за да създаде точна картина за положението. Ако стане нужда, той — свикналият да заповядва на хората — ще въведе дажби. И за да ободри духовете, накрая припомни великия пример на Хайлигенщад.

Сигурно някакъв труп, някое мъртво животно се разлагаше на слънцето близо до хотела, защото воня на мърша се промъкваше през отдушниците на бара — единствените външни прозорци на партера, които не беше опасно да държим отворени, защото бяха над конзолата, с която завършваше облицовката от махагоново дърво. Освен това към

обед мухите, изглежда, се бяха умножили и с вбесяваща настойчивост кръжаха около главите ни. Отегчена от седенето на двора, Муш влезе в хола, завързвайки връзките на плюшения си халат, и се оплака, че й дали само половин кофа вода да се изкъпе след слънчевата баня. Придружаваше я канадската художничка с напевен и нисък глас — почти грозна, но привлекателна, — която ни се беше представила предишната вечер. Тя познаваше страната и приемаше събитията с безгрижие, което успокояваше раздразнението на моята приятелка. Според канадката скоро щяла да настъпи развръзка на положението. Оставих Муш с нейната нова приятелка и отзовавайки се на повика на капелмайстора, слязох в избата заедно с другите членове на комисията, за да проверим с какви хранителни продукти разполагаме. Скоро разбрахме, че беше възможно да устоим на обсадата около две седмици, при условие, че не злоупотребяваме с наличните запаси. Управителят се заемаше, с помощта на чуждия персонал в хотела, да приготвя за всяко ядене някакво просто ястие, което ние сами щяхме да си вземаме от кухните. Стъпвахме по влажни и прохладни дървени стърготини, а полумракът в това подземно царство и приятните миризми на салами ни предразположиха да се отпуснем. Настроението ни се повиши и ние отидохме да направим проверка във винарската изба. Там имаше бутилки и бъчви за дълго време...

Като разбрали, че скоро няма да се върнем, другите слезли в коридорите на подземие и ни намериха край канелките на бъчвите, където ние пиехме, кой в каквото беше намерил. Нашият отчет предизвика заразителна радост. Преливано от бъчвите в шишета, виното започна да се изкачва по сградата, от основите до най-горния етаж, и да заменя пишещите машини с грамофони. Нервното напрежение от последните часове се беше сменило у повечето от нас с безмерно желание да пием. Същевременно зловонието от мършата ставаше все по-силно и насекомите пълзяха навсякъде. Само капелмайсторът беше все мрачен и проклинаше бунтовниците, които с революцията си бяха провалили репетициите на „Реквием“-а от Брамс. В раздразнението си той разказваше за някакво писмо, в което Гьоте възхвалявал обузданата природа, „освободена завинаги от своите налудничави и трескави сътресения“.

— Ето ти тебе джунгла! — ръмжеше той, протягайки предългите си ръце, сякаш за да изтръгне някое фортисимо от своя оркестър.

Думата „джунгла“ ме накара да погледна към двора с палми в саксии, които напомняха големите палми, когато човек гледа от полумрака техните сенки върху околните стени, и отгоре е безоблачното небе, през което от време на време прелетява някой лешояд, привлечен от мършата. Помислих, че Муш се е върнала на своя шезлонг; като не я видях там, реших, че сигурно се преоблича. Но нямаше я и в нашата стая. След като я почаках малко, виното, изпито тъй рано, и с пълни чаши, ме накара да я потърся. Излязох от бара като човек, тръгнал да изпълни някаква важна задача. Поех по стълбата, която започваше от хола, между две мраморни кариатиди с тържествена външност. Освен познатите вина бях пил и някаква местна ракия с вкус на меласа и от това сега усещах главата си безчувствена. Изведнъж се почувствувах пиян и залитах от перилата към стената, с протегнати напред ръце — като слепец, който опипва пътя си. Когато се озовах на някакви потесни стъпала, върху малка жълта стълба, разбрах, че съм се качил по високо от четвъртия етаж. Бях обикалял дълго, без да имам представа къде може да бъде моята приятелка. Но продължавах да вървя, изпотен и настойчив. Подигравателният израз на тези, които отстъпваха встрани, за да ме оставят да мина, не можеше да сломи моето упорство. Вървях по безкрайни коридори, постлани с тъмночервен килим, тесен като пътека; минавах покрай номерирани врати — безмилостно номерирани, — които аз пътем броях, сякаш това беше част от възложената ми работа. Изведнъж познати очертания ме накараха да се спра, залитайки, със странното чувство, че не съм пътувал, че се намирам все там, в някое от всеки ден посещаваните места, в някое от убежищата на безличното и безстилното. Познат ми беше този пожарогасител от червен метал с табелката с наставления; познати ми бяха — също много отдавна — червеният килим, по който стъпвах, корнизите на гладкия таван, бронзовите цифри, зад които се намираха същите мебели, вещи, предмети, разположени по същия начин, заедно с някоя цветна снимка на Юнгфрау, Ниагара или Наклонената кула. Мисълта, че не съм мърдал от мястото си, пренесе болките от главата в тялото ми. Представата за кошер отново изплува в съзнанието ми и аз се почувствувах потиснат, притиснат между тези успоредни стени, където захвърлените от слугите метли напомняха весла на галера, изоставена от избягалите каторжници. Сякаш излеждах жестока присъда: да вървя цяла вечност между цифрите,

между листовете на голям календар, окачени по стените — сякаш летопис на някакъв лабиринт, която може би беше летопис и на моето съществуване, неотменно подчинено на часовниковите стрелки, на бързането, чийто единствен резултат беше, че всяка сутрин се връщах на изходната точка от предния ден.

Вече не знаех кого търся между тези редици от стаи, където хората не оставяха следа от своето пребиваване. Потискаха ме стъпалата, които още трябваше да изкачвам, докато стигна до етаж, където сградата се оголваше: вместо гипсове и листа на коринтски капители оставаше сив цимент, а кръпки от гумирана хартия по стъклата на прозорците предпазваха прислугата в лошо време. Безсмислието на това вървене ми припомни теорията за Червея — единствено обяснение на сизифовския труд, който аз вършех, с една жена на гърба вместо камък. При тази мисъл се разсмях и смехът прогони от съзнанието ми твърдата решимост да търся Муш. Знаех, че когато пие, тя става особено податлива на всеки зов на чувствеността и макар при нея това да не означава истинско желание да се унижи, любопитството можеше да я отведе до границата на най-съмнителни увлечения. Но това бе престанало да ме интересува, защото краката ми влачеха тежестта на изпития алкохол. Върнах се в нашата стая, потънала в полумрак, паднах по очи на леглото и дълбоко заспах. Но сънят ми скоро се превърна в мъчителни кошмари, които се въртяха все около усещането на горещина и жажда.

И наистина устата ми беше засъхнала, когато чух да ме викат. Муш стоеше права до мен, заедно с канадската художничка, с която се бяхме запознали предния ден. За трети път срещях тази жена с малко ъгловато тяло, на чието лице с прав нос и изразяващо упоритост чело беше изписана присъщата на статуите невъзмутимост, която контрастираше с една незавършена, лакома уста на юноша. Попитах моята приятелка къде е била целия следобед.

— Революцията свърши — каза тя, вместо да ми отговори.

Наистина радиостанциите сякаш предаваха съобщения за победата на партията, взела връх в борбата, и за арестуването на всички членове от предишното правителство — защото тук, както ми бяха казали, минаването от властта в затвора било много често. Тъкмо щях да се зарадвам, че бе настъпил край на нашето затворничество, когато Муш ме осведоми, че бил обявен полицейски час за

неопределено време, с най-строго наказание за всеки, който бъде намерен по улиците след шест часа вечерта. Това усложнение лишаваше нашето пътуване от всякакви развлечения, затова аз казах да се връщаме веднага. Тъй бих могъл да се явя пред Пазителя с празни ръце, освободен по чудо от задължението да върна изхарчените в това неуспяло начинание средства. Но моята приятелка вече знаеше, че авиационните компании са претрупани с подобни искания и не ще могат да ни осигурят места по-рано от една седмица в най-добрия случай. Освен това не ми се стори да е много раздражена и аз си обясних това примирение пред обстоятелствата с облекчението, което неизбежно донася развързката на всяко тревожно положение. Тогава именно художничката, по повод на нещо казано от Муш, ме помоли да прекараме няколко дни в нейната къща в Лос Алтос — тихо курортно селище, което чужденците много харесвали заради климата и заради работилниците за сребърни изделия. По тази причина там полицейските нареждания не се прилагали строго. Там имала ателие в някаква къща от XVII век, купена на безценица, чийто двор бил същинско копие на двора на „Посада де ла Сангре“ в Толедо. Муш беше приела вече поканата, без да се посъветва с мен, и разказваше за пътеки сред цъфнали диви хортензии, за някакъв манастир, който имал олтари в бароков стил и зала, където монахините, под черно разпятие, се самоизтезавали пред зловеща реликва — езика на някакъв епископ, запазен в спирт като спомен за неговото красноречие. Колебаех се, не отговарях — не толкова защото нямах желание, а защото бях малко жегнат от безцеремонността на моята приятелка. Тъй като опасността вече бе преминала, отворих прозореца — навън спокойната привечер вече се превръщаше в нощ. Забелязах тогава, че двете жени се бяха облекли много разкошно, за да слязат да вечерят в столовата. Тъкмо щях да им се надсмея за това, когато зърнах на улицата нещо много интересно: дюкянчето за хранителни продукти с провесени по гредите плитки чесън, което бе привлякло вниманието ми със странното си име „Вяра в бога“, отваряше най-малката си врата, за да може да влезе един човек, който се приближаваше покрай стените с кошница в ръка. След малко той излезе, натоварен с хлябове и бутилки и с току-що запалена пура в уста. Бях се събудил с непреодолимо желание да запуша, а в хотела нямаше тютюн, затова показах тази гледка на Муш, готова вече да пуши и угарки. Слязох по стълбите и гонен от страха да не затворят

дюкянчето, пресякох бегом площада. Вече държах в ръцете си двадесет пакета цигари, когато в началото на най-близката улица се откри честа стрелба. Неколцина стрелци, залегнали върху вътрешния наклон на един покрив, отговориха с пушки и револвери, стреляйки над назъбения перваз. Стопанинът на дюкянчето бързо затвори вратата и затисна двете крила с дебели мандала. Аз седнах опечален на едно столче, осъзнавайки каква непредпазливост бях проявил, като повярвах в думите на моята приятелка. Революцията беше свършила може би, навярно бяха завзети жизненоважните центрове в града, но преследването на бунтовнически групи продължаваше. В задното помещение на бакалницата няколко жени шепнеха молитви и техните гласове напомнях жужене на пчели. Миризма на саламура от треска заседна в гърлото ми. Прехвърлих няколко карти за игра, оставени на тезгяха, и видях боздуганите, чашите, монетите и сабите на испанските карти, които бях забравил. Изстрелите ставаха по-редки. Бакалинът мълчаливо ме гледаше и пушеше плоска пура, застанал под литография, изобразяваща бедността на онзи, който продава на вересия, и щастливото благополучие на другия, който продава срещу плащане в брой. Спокойствието, обгърнало тази къща, ароматът на жасмините под клоните на нара във вътрешния двор, капките вода, които се процеждаха от старинната делва, ме потопиха в унес: уж спях, а бях буден, от време на време главата ми клюмваше за няколко секунди и това ме връщаше към окръжаващата действителност. Стенният часовник удари осем. Вече не се чуваха изстрели. Поотворих вратата и погледнах към хотела. Сред мрака наоколо той блестеше с всички отдушници на бара и с полилеите в хола, който се виждаха през решетките на вратата с козирка. Разнесоха се ръкопляскания. Веднага след това чух първите тактове на „Les Barricades mysterieuses“^[1] и разбрах, че пианистът изпълнява някои от пиесите, разучавани сутринта на пианото в столовата; и при това навярно бе изпил доста чашки, защото пръстите му често се преплитаха на трелите и аподжиатурите. На мецанина, зад железните капаци, танцуваха. Цялата сграда празнуваше. Стиснах ръка на бакалина и се приготвих да тичам, когато се чу изстрел — един-единствен изстрел — и куршумът изсвири на няколко метра от мен, на височина, която би могла да бъде височината на гърдите ми. Дръпнах се назад, ужасно уплашен. Аз знаех какво е война безспорно, но войната, която преживях като

преводач на главния щаб, беше друго нещо: опасността тогава се разделяше между много хора, а отстъплението не зависеше само от един човек. Тук, напротив, смъртта за малко не ми сложи крак по моя вина. Повече от десет минути изминаха, без нито един изстрел да прореже нощта. Но когато вече се питах дали отново да изляза, изпищя нов куршум. Сякаш някакъв самотен боец бе залегнал някъде на пост и от време на време изпразваше пушката си — сигурно някоя старовремска пушка, — за да поддържа чиста улицата. Само за няколко секунди бих стигнал до отсрещния тротоар, но тези секунди са достатъчни да стана жертва на ужасна случайност. По неочаквана асоциация помислих за играча на Бюфон^[2], който хвърля своята пръчица върху разчертаната дъска с надеждата, че тя няма да пресече нейните успоредни линии. Тук успоредни линии бяха тези изстрелвани наслуки, без прицел, чужди на моите намерения куршуми, които прорязваха пространството навън, когато най-малко можеше да се очаква. Ужасяваше ме очевидната възможност аз да стана пръчицата на играча и в някоя точка, в някой ъгъл на вероятното пресичане моето тяло да попадне върху траекторията на куршума. От друга страна, присъствието на фаталната неизбежност не играеше никаква роля в това пресмятане на вероятностите, защото от мен зависеше дали ще рискувам да загубя всичко, за да не спечеля нищо. Трябваше да призная, че в края на краищата не желанието да се върна в хотела ме караше да беснея там, на отвъдната страна на улицата. Отново изпитвах същото чувство, което преди няколко часа ме беше накарало в пияно състояние да обикалям онази сграда с толкова много коридори. Моето сегашно нетърпение се дължеше на не особено голямото ми доверие в Муш. Като мислех за нея отгук, от отсамната страна на пропастта, на презряната дъска на вероятностите, аз я смятах способна да извърши най-вероломни прелюбодеяния, макар че откакто се познавахме, не можех да я обвиня в нищо. Моята подозрителност, вечната ми ревност нямаха никакви основания, но прекалено добре знаех, че нейната умствена нагласа, богата на оправдаващи всичко идеи, на съображения-претексти, можеше да я накара да извърши всякаква наглост, улеснена от необичайната среда, която тази вечер я обкръжаваше. Повтарях си, че въпреки това не си струва трудът да излизам срещу смъртта само за да сваля от себе си едно просто съмнение. И все пак не можех да понасям мисълта, че тя е там,

свободна от надзора на моите зорки очи, в онази обхваната от опиянение сграда. Всичко беше възможно в този дом на всеобщо объркване, с неговите тъмни изби и безбройни стаи, привикнали към неоставящите никакви следи уединения. Не зная защо в съзнанието ми се промъкна мисълта, че тази улица-бразда, която всеки изстрел правеше все по-широка, тази пропаст, която всеки куршум правеше все по-непреодолима, е като предупреждение, като предзнаменование за бъдещи събития.

В този миг в хотела стана нещо странно. Музиката и смеховете отведнъж секнаха. По цялата сграда се разнесоха викове, плачове, призови. Едни светлини угаснаха, запалиха се други. Там вътре бе настъпило нещо като глухо сътресение, някаква паника, в която никой не бягаше. И отново екна стрелба в началото на най-близката улица. Но този път видях да се появяват няколко патрула от пехотата с пушки и картечници. Войниците започнаха бавно да напредват зад колоните пред входовете и достигнаха мястото, където беше бакалницата. Стрелците бяха слезли от покрива и войниците от редовната армия пазеха сега този откъс от улицата, който аз трябваше да пресека. Помолих един сержант да ме придружи и най-сетне се добрах до хотела. Когато отвориша решетката и влязох в хола, аз се спрях стъписан: върху голяма маса от орехово дърво, превърната в катафалка, лежеше капел-майсторът с разпятие между реверите на фрака. Четири сребърни свещника, украсени с виещи се лози, поддържаха — по липса на други, по-подходящи — запалените свещи. Маестрото бил повален от заблуден куршум, попаднал в слепоочието му, когато той се приближил непредпазливо до прозореца на стаята си. Огледах лицата, които го заобикаляха: небръснати, мръсни, удължени от пиянство лица, които смъртта бе потресла. Насекомите продължаваха да прииждат през водопроводните тръби, а телата миришеха на кисела пот. Из цялата сграда се носеше воня на клозети. Слаби, бледни, балерините приличаха на привидения. Две от тях още облечени в тюлове и трика за едно адажио, което бяха танцували малко преди това, хълцайки, потънаха в мрака на голямата мраморна стълба. Мухите сега бяха навсякъде — бръмчаха около лампите, пълзяха по стените, летяха над косите на жените. Навън растеше миризмата от разлагаща се мърша. Намерих Муш отпусната на леглото в нашата, стая, в нервна криза.

— Ще я отведем, в Лос Алтос веднага щом съмне — каза художничката.

Петлите започнаха да пеят по дворовете. Долу на гранитния тротоар облечени в черно мъже свалиха от един камион в черно и сребристорбяло погребални свещници.

[1] „Тайнствените барикади“ (фр.), творба на френския композитор Франсоа-Куперен (1668–1733). — Б.пр. ↑

[2] Жорж-Луи Бюфон (1707–1788), известен френски естественик и писател, автор на „Естествена история“. — Б.пр. ↑

VII

Събота, 10

Бяхме пристигнали в Лос Алтос рано следобед с малка теснолинейка, подобна на влакче от лунапарк. Мястото тъй много ми харесваше, че за трети път отивах на мостчето над потока и облакътен на перилата, съзерцавах цялото селище, което в предишните си разходки бях обходил педя по педя, надничайки нахално в къщите. Нищо от онова, което очите виждаха, не беше нито монументално, нито забележително; нищо не беше влязло още в пощенските картички, нито бе превъзнесено в пътеводителите за туристи, но в това провинциално кътче, където всеки ъгъл, всяка обкована с гвоздеи врата отговаряше на един особен начин на живот, аз намирах очарование, което бяха загубили прекалено често опипваните, прекалено много фотографирваните камъни в селищата-музеи. Вечер градчето, опряло гръб в планината, се превръщаше в иконостас с гравюри, изобразяващи поучителни сцени, и гравюри, изобразяващи сцени от ада, които лампите на общинската електрическа мрежа извличаха от мрака. Тези петнадесет улични лампи, около които постоянно кръжаха насекоми, изолираха всичко наоколо, както светилниците пред олтара или прожекторите в театъра, и показваха в пълно осветление отделни моменти от криволичещия път към върха на Голгота. И тъй като във всяка алегория за праведния живот и за греховния живот лошите винаги горят в пламъците отдолу, първата лампа осветяваше кръчмата на говедарите, където продаваха писко, чаранда^[1] и ракии от гърбица и от къпина — място на комарджии и пропаднали типове, с пияници, заспали върху бъчвите пред вратата. Втората лампа се люлееше над къщата на Лола, където Кармен, Нимфа и Есперанса, облечени в бяло, розово и бледосиньо, чакаха под китайски фенер, седнали на диван от изтъркан плюш, принадлежал някога на някакъв член на испанския кралски съд. В кръга на третата лампа се въртяха камилите, лъвовете и щраусите на една детска въртележка, а докато се извъртеше плочата с „Валсът на къкьорите“,

висящите столчета на виенското колело се изкачваха нагоре в мрака и се връщаха от него — защото светлината не достигаше такава височина. Слязла сякаш от небето на славата, светлината на четвъртата лампа заливаше в бяло статуята на Поета — пресветъл син на града, автор на удостоен с награда „Химн на земеделието“; той продължаваше да плете стихове върху мраморен къс хартия, с плесенясало перо, насочван от показалеца на едноръка муза. Под петата лампа нямаше нищо забележително освен две заспали магарета. Шестата лампа беше над Лурдската пещера^[2] — погълнала много труд постройка от цимент и камъни, донесени много отдалеч; тази творба беше още по-забележителна с това, че за да я направят, било необходимо да зазидат една истинска пещера, която била на същото място. Седмата лампа принадлежеше, на един черно-зелен бор и на розов храст, който пълзеше по една вечно затворена врата. Сетне идваше катедралата с дебели контрафорси, осветени от осмата лампа, която беше закачена на висок стълб и затова достигаше циферблата на часовника, чиито стрелки бяха заспали преди четиридесет години на седем и половина; според приказките на църковниците и набожните стрелките сочели часа на предстоящия Страшен съд, пред който щели да отговарят разпасаните жени в градчето. Деветата лампа беше до атенея, където се уреждаха културни прояви и се чествуваха разни патриотични събития; към него имаше малък музей, където се пазеше една халка, на която бил закачен за една нощ хамакът на героя от битката при Рискос; едно зърно ориз, на което били преписани няколко пасажа от „Дон Кихот“; един портрет на Наполеон, изработен с буквата „х“ на пишеща машина, и пълна колекция на отровните змии в областта, спиртосани в шишета. Сградата на Лоджията^[3] заемаше цялото светло поле на десетата лампа; съдържана и тайнствена, тя беше застанала в рамката на две тъмносиви вити колони, а покривът ѝ беше разкрячен като пергел от капител до капител. После беше манастирът на реколетите, със своята гора, едва осветена от единадесетия фенер, пълен с мъртви насекоми. Насреща беше казармата; тя си поделеше светлината от следващата лампа с дорийската беседка, чийто купол бил разсечен от гръм, но която още служеше за разходки на младите в летните вечери — мъжете на една страна, жените на друга. В конуса на тринадесетата лампа стоеше изправен на задните си крака зелен кон, яхнат от някакъв бронзов, измит от дъждовете каудильо, чиято гола

сабя разсичаше леката мъглица на две бавни течения. После идваше черната ивица с трепкащите светлини на свещите и мангалите в индианските колиби; всяка от тях беше като малка гравюра, изобразяваща рождество Христово или бдение край ковчега на мъртвец. По-нагоре, под предпоследната лампа, един циментов пиедестал очакваше да опъне лък храбрият стрелец, борец срещу конквистадорите, комуто франкмасоните и комунистите бяха поръчали паметник от дялан камък, за да дразнят поповете. След него беше черна нощ. А в края на тази нощ — тъй нависоко, че сякаш принадлежеше на друг свят — последната лампа осветяваше три дървени кръста, забити в купчини от обли камъни там, където вятърът шибаше най-силно. Там свършваше иконостасът на града, върху фон от звезди и облаци, обсипан с други, по-малки светлини, които едва се различаваха. Всичко останало бяха пръстени покриви, които в мрака се сливаха с планината.

Подгонен от студа, слязъл от върховете, аз се връщах по кривите улички към къщата на художничката. Трябва да кажа, че тази особа, на която предишните дни не бях отделил голямо внимание — приемайки това случайно съжителство, както бих приел и всяко друго, — ме дразнеше все повече, откакто бяхме излезли от столицата, защото Муш й отделяше все по-голямо внимание. В началото ми се беше сторила твърде безлична, а сега с всеки изминат час се утвърждаваше като противодействаща сила. Нарочно произнасяше думите бавно, което им придаваше тежест, и по този начин предопределяше и най-незначителните решения, засягащи нас тримата, с едва доловима, но упорита властност, на която моята приятелка се подчиняваше с неприсъща за нейния характер кротост. Тя, която толкова обичаше да превръща прищевките си в закон, винаги даваше право на домакинята, макар няколко минути преди това да е била съгласна с мен, че трябва да се откаже от нещо, което после приемаше с огромно удоволствие. Неизменно излизаше, когато аз не исках, или все й се почиваше, когато аз предлагам да се изкачим до обвитите в мъгли върхове на планината. Това издаваше желанието й непрекъснато да се харесва на другата; следеше нейните реакции и ги хвалеше. Ясно беше, че Муш държеше на това ново приятелство и този факт разкриваше, че тя тъгува — след толкова малко дни — по живота, който бяхме оставили зад себе си. Докато промяната в надморската височина, чистият въздух,

нарушаването на Старите привички, новата среща с езика на моето детство подготвяха у мен някакво връщане — още колебливо, но вече доловимо — към равновесието, загубено преди много време, у нея се забелязваха признаци на отегчение, макар че тя още не го признаваше. Очевидно нищо от видяното досега не съответствуваше на онова, което тя би искала да намери в това пътуване — ако изобщо бе искала да намери нещо. А Муш често говореше умно за обиколката си из Италия преди нашето запознаване. Затова, като наблюдавах колко неправилни и безпомощни бяха реакциите ѝ в тази страна, където бяхме попаднали неочаквано, неподготвени, без да знаем нищо за нейното минало, без да сме прочели нищо за нея, аз започвах да се питам дали в действителност острите ѝ наблюдения за тайнствената чувственост на прозорците в двореца Барберини^[4], за налудничавостта на херувимите в небесата на тавана на „Свети Йоан“ в Латеран^[5], за почти женствената интимност на „Свети Карло с четирите врати“^[6], с манастира с многобройните извивки, не бяха само подходящи цитати, приспособени към нуждата на момента, взети от прочетени или чути неща, нагълтани от най-общодостъпни извори. Съжденията ѝ винаги съответствуваха на някакъв действащ в даден момент естетически девиз. Говореше за плесен и за сенки, ако се смяташе модно да се говори за плесен и за сенки. Но затова пък, когато се сблъскваше с непознат предмет, с труден за асоциация факт, с архитектурен стил, за който не беше прочела в никоя книга, аз я виждах как изведнъж се объркваше, колебаеше се, неспособна да изкаже някакво свястно мнение, и купуваше като литературна реликва потънало в прах морско конче там, където би могла да купи една примитивно изработена религиозна миниатюра на света Роса с цъфнала палма. Тъй като канадската художничка била някога любовница на един поет, известен с есетата си за Луис и Ана Редклиф^[7], Муш с голяма радост отново витаеше в облаците на сюрреализма, на астрологията, тълкуването на сънищата — с всичките му последствия. Всеки път, когато срещнеше някоя жена, с която имали „общ език“, както тя казваше в такива случаи — това все пак не ставаше често, — тя се отдаваше на новото приятелство, посвещаваше му всеки свободен час, отделяше му изключително внимание, тревожеше се и всичко това просто ме вбесяваше. Тези изблици не траеха дълго време; те завършваха най-неочаквано и тъй внезапно, както бяха започнали. Но докато траеха,

събуждаха у мен най-непоносими подозрения. И сега, както друг път, аз имах само някакво предчувствие, усещах смътно безпокойство, съмнение; нищо не ми доказваше, че тя е виновна. Но тази разяждаща мисъл ме беше обхванала предишния следобед, след погребението на капелмайстора. Като се върнах от гробищата, където бях отишъл заедно с други гости на хотела, в хола още имаше листца от погребалните цветя, страшно ароматни в тази страна. Уличните метачи вдигаха мършата, чиято воня ни задушаваше по време на нашето затворничество. Краката на коня, оглозгани от лешоядите, не се събираха в каруцата, затова ги отсичаха с мачете. Копита, кости и подкови полетяваха сред рояците зелени мухи, които кръжаха над асфалта. Вътре слугите, върнали се от революцията като от обикновена разходка, поставяха мебелите по местата им и лъскаха дръжките на вратите с еленова кожа. Когато след полицейския час двете се появиха, твърдейки, че били вървели по улиците сред тълпата, празнуваща победата на спечелилата партия, стори ми се, че бяха в някакво особено състояние. Двете бяха обхванати от несвойствено за тях студено безразличие към всичко, от някакво чувство на задоволеност, като след пътешествие в забранени земи. Наблюдавах ги много зорко, за да уловя някакъв съучастнически поглед; претеглях всяка дума, изречена от едната или от другата, търсейки в нея скрит или издаващ истината смисъл; опитвах се да ги засека с объркващи, противоречиви въпроси, но без никаква полза. Опитът ми от дългото общуване с някои среди и придобитият цинизъм ми подсказваха, че този начин на действие е смешен. И въпреки това измъчваше ме нещо много по-лошо от ревността: непоносимото чувство, че съм оставен вън от играта, която тъкмо поради това ставаше още по отвратителна. Не можех да понасям сегашното коварство, притворството, представата за онова скрито и сладостно „нещо“, което може би плетяха зад гърба ми двете жени. Изведнъж моето въображение придаваше конкретен образ на най-отвратителни плътски наслади и макар да си бях повтарял хиляди пъти, че онова, което ме свързваше с Муш, беше навик на сетивата, а не любов, аз виждах, че съм способен да се държа като съпруг от мелодрама. Знаех, че когато премине бурята и призная на моята приятелка терзанията си, тя щеше да свие рамене и да каже, че това е прекалено смешно, за да я разсърди, и щеше да

обясни животинското начало в подобни мои реакции с факта, че първоначално съм възпитаван в латиноамериканска среда.

Но сред спокойствието на тези пусти улички подозренията отново ме налегнаха. Ускорих крачка, за да стигна в къщи по-скоро — със страха и същевременно с желанието да се добера до някакво доказателство. А там се сблъсках с нещо неочаквано: в ателието имаше страшна глъчка и чашите често се наливаха. Трима младежи, хора на изкуството, току-що бяха пристигнали от столицата. Избягали като нас от полицейския час, който ги заставял да се затварят в домовете си още по здрач. Музикантът беше толкова силно изразен тип на бял, поетът — толкова подчертан индианец, а художникът такъв красноречив представител на черната раса, че не можах да не си спомня за влъхвите, като ги видях около хамака, в който Муш лениво се беше излегнала и отговаряше на въпросите им, оставила се сякаш на тяхното обожание. Темата беше една-единствена: Париж. И аз наблюдавах тези младежи, докато те разпитвах моята приятелка, както сигурно селяните от Средновековието са разпитвали поклонника, завърнал се от Светите места. Не им омръзваше да я молят да разкаже подробно каква била външността на еди-кой си ръководител на някоя школа, когото Муш се хвалеше, че познава; искаха да знаят дали еди-кой си писател още посещава еди-кое си кафене, дали някакви други двама писатели се били помирили след полемиката около Киркегор^[8]; дали абстрактната живопис имала все същите защитници. И когато знанията им по френски или английски не достигаха, за да разберат всичко, което им разказваше моята приятелка, поглеждаха с умоляващи очи към художничката, за да благоволи тя да преведе някой анекдот, някое изречение, чийто ценен смисъл те не можеха да доловят. Намесих се в разговора със злорадото намерение да отнема на Муш възможността да блести и започнах да разпитвам тези младежи за историята на тяхната страна, за първите несигурни стъпки на тяхната колониална литература, за техните народни традиции. Забелязах, че промяната на разговора никак не ги зарадва. Тогава — за да не оставя думата на моята приятелка — ги запитах дали са били в джунглата. Поетът индианец отговори, свивайки рамене, че нищо няма за гледане там, колкото и навътре да отиде човек, и че такива пътешествия те оставяли за чужденците, жадни да колекционират лъкове и колчани. Културата — заяви художникът негър — не била в джунглата. Според музиканта

съвременният човек на изкуството, можел да живее само там, където сега мисълта и творчеството са най-активни. И той отново заговори за града, чиято интелектуална топография живееше в съзнанието и на неговите другари — много склонни, както сами признаха, да сънуват будни над някоя карта „Тарид“^[9], върху която станциите на метрото са отбелязани с дебели сини кръгове: Солферино, Оберкампф, Корвизар, Мутон-Дюверне. Между тези кръгове, пресичайки светлите артерии на Сена, са нанесени улиците, преплетени като мрежа. В тази мрежа скоро щяха да попаднат и младите вълхви, водени от звездата, която грее над големите ясли на Сен Жермен де Пре. Според настроението на деня щяха да им говорят за стремежа да избягаш от всекидневието, за предимствата на самоубийството, за необходимостта да оскверняваш трупове или да стреляш срещу първия срещнат. Някой майстор на транс щеше да ги накара да прегърнат култа към Дионис^[10] — „бог на екстаза и на ужаса, на диващината и на освобождаването от задръжки; лудият бог, чието появяване само хвърля живите същества в състояние на транс“. Но нямаше да им каже, че проповедникът на Дионис, офицерът Ницше, накарал да го нарисуват в униформа на Райхсвера, със сабя в ръка и с каска, поставена върху масичка в мюнхенски стил — като злокобен първообраз на бога на ужаса, който наистина връхлетя върху Европа на Деветата симфония. Виждах ги как слабеят и бледнеят в мрачните ателиета — как индианецът придобива зеленикав тен, как негърът загубва усмивката си, как белият се развращава; как все повече забравят слънцето, останало далече зад тях, и правят отчаяни опити да вършат онова, което там, в мрежата, се върши само по себе си. След години, когато загубят младостта си в това дело, ще се върнат в родината си с празни очи, с пречупени пориви, без желание да се заемат с единствената задача, необходима според мен в тази среда, която бавно ми разкрива сега своите достойнства: да сложат както Адам имена на нещата. Докато ги гледах тази вечер, осъзнавах какво зло ми беше причинило ранното изтръгване от тази среда, която бе и моя среда до юношеството ми; колко бе спомогнала за моите заблуждения лекотата, с която хората от моето поколение се палеха по едно или друго, отвеждани от разни теории в същите интелектуални лабиринти, където същите минотаври ги разкъсваха. Някои идеи вече ме изморяваха — толкова ги бях носил в себе си — и аз усещах смътно

желание да кажа нещо, различно от повтаряните всеки ден тук и там разсъждения на хората, смятащи се „в течение“ на неща, които след петнадесет години ще бъдат отречени, потъпкани. И тук ме настигнаха споровете, които толкова ме развличаха понякога в дома на Муш. Но облегат на този балкон, над потока, който глухо бълбукаше в дъното на рова, вдишвайки режещия въздух с дъх на мокро сено, тъй близко до земните твари, които пълзяха под червеникавозелената люцерна и носеха смъртта в зъбите си — в тази минута, когато нощта беше особено осезателна за мен, някои теми на „модерното“ ми се струаха непоносими. Бих искал да застава да млъкнат тези гласове, разговарящи зад гърба ми, и да послушам многогласното квакане на жабите, пронизителното свирене на щурците, тракането на една каруца, чиито оси скърцаха някъде по-нависоко от Голготата в облаците.

Ядосан на Муш, на всички, които си оставаха само с желанието да напишат нещо, да композират нещо, аз излязох от къщата и слязох към брега на потока да се полюбувам отново на градчето-олтар. Горенякой взе неуверено няколко акорда на пианото на художничката. После започна да свири младият музикант — след колебливите акорди увереността на пръстите издаваше присъствието на композитора. На шега преброих дванадесет ноти без повторение, докато той отново се върна до първоначалния ми бемол на своето измъчено анданте. Можех да се обзаложа, че атоналността бе стигнала и до тази страна; рецептите ѝ вече се използвана по тези земи. Продължих надолу към кръчмата, да изпия една къпинова ракия. Завити в наметалата си, говедарите разказваха за дървета, които кървели, когато ги нараниш с брадва на распети петък, и за бодлите, които израствали от коремчетата на осите, задушени от дима на някакво планинско дърво. Изведнъж, сякаш излязъл от нощта, един арфист се приближи до тезгяха. Бос, с праметнат на гърба инструмент, с шапка в ръка, той поиска разрешение да ни посвири. Идвал от много далеч, от някакво село в окръга Тембладерас, където отишъл да изпълни, както и други години, обещанието си да свири пред църквата на Кръстовден. Сега искал само да се подкрепи с ракия от магей^[11] и срещу нея да ни посвири. Настъпи тишина. Със сериозността на човек, изпълняващ някакъв обред, арфистът сложи длани върху струните. За да си раздвижи пръстите, засвири с дълбоко вдъхновение своята прелюдия,

която ме изпълни с възхищение. В неговите гами, в строго звучащите му речитативи, прекъсвани от могъщи и широки акорди, имаше нещо, което напомняше празничното величие на прелюдиите за орган от Средновековието. Същевременно несъвършената настройка на този селски инструмент заставяше изпълнителя да се движи в една гама без всичките ноти и това оставяше впечатлението, че свиренето му е подчинено на майсторското владееие на древните канони и на църковните песни, с което артистът по истински първобитен път стигаше до най-ценни издирвания на някои съвременни композитори. Неговата свършена по форма импровизация напомняше традициите на органа, на виуелата и на лютнята, но извличаше ново жизнено туптене от този инструмент с коническа форма, притиснат между напуканите глезени на музиканта. А после засвири танци. Шеметно бързи танци, в които двувременни ритми преминаваха необуздано в тривременни — и всичкото това в рамките на една тонова система, която никога не е бивала подлагала на подобни опити. Прииска ми се да се кача горе в къщата, да хвана за ухото младия композитор и да го доведа да си вземе поука от това, което тук се свиреше. Но в този момент дойдоха гумените наметала и фенерите на патрула и полицията нареди кръчмата да бъде затворена. Научих, че и тук няколко дни ще съблюдават полицейския час след залез-слънце. Това неприятно обстоятелство щеше да направи още по-тясно нашето противно за мен съжителство с канадката и то ме накара да взема изведнъж едно решение, което увенча дълъг процес на размишления и преоценки. Тъкмо от Лос Алтос тръгнаха автобусите към пристанището, откъдето по реката можеше да се стигне до голямата Южна джунгла. Нямах да живеем повече в измамата, измислена от моята приятелка, щом като обстоятелствата на всяка стъпка ѝ се противопоставяха. Поради революцията стойността на моите пари беше пораснала много по отношение на местната монета. С една дума, най-просто, най-честно, най-интересно беше да използвам останалите дни от отпуската, за да изпълня задължението си пред Пазителя и пред Университета и добросъвестно да доведа докрай възложената ми задача. И за да не си дам време да премисля своето решение, аз купих от кръчмаря два билета за автобуса, който тръгнаше на разсъмване. Не ме интересуваше какво мисли Муш: за първи път се чувствавах способен да ѝ наложя своята воля.

[1] Видове ракия. — Б.пр. ↑

[2] Тук става дума за модел от Лурдската пещера, която се намира в Южна Франция. Според преданието, в средата на миналия век, там се появила Богородица. Оттогава много вярващи ходят на поклонение на това място. — Б.пр. ↑

[3] Масонска ложа — Б.пр. ↑

[4] Дворец в Рим, построен през XVII в. за кардиналите Барберини. — Б.пр. ↑

[5] Става дума за църквата „Свети Йоан“ в римския дворец Латеран, който дълго време е бил резиденция на папите. — Б.пр. ↑

[6] Авторът има пред вид манастира и църквата „Свети Карло при четирите фонтана“ в Рим, построена в стил барок. — Б.пр. ↑

[7] Ана Редклиф (1764–1823) — английска писателка, известна като основоположница на жанра „готически роман“; Луис — става дума може би за английския писател и философ Джордж Хенри Луис (1817–1878). — Б.пр. ↑

[8] Сьорен Керкегор (1813–1855) — реакционен датски философ и теолог. — Б.пр. ↑

[9] План на Париж, отпечатан от издателската къща на семейство Тарид. — Б.пр. ↑

[10] Древногръцки бог на виното, съчетаващ необузданото веселие и скръбта. — Б.пр. ↑

[11] Растение, подобно на агавата. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ТРЕТА

... и ще настъпи времето, когато ще тръгнеш на път, когато ще откриеш лицето си и ще заговориш, и ще повърнеш каквото си погълнал, и ще хвърлиш от плещите си излишния товар.

Из книгата „Чилам-
Билам“^[1]

VIII

11 юни

Кавгата ни продължи и след полунощ. Муш изведнъж се почувствува простудена; оплакваше се, че я тресе и ме накара да ѝ пипна челото, а то беше по-скоро студено; кашляше, докато си раздразни гърлото и започна наистина да кашля. Затворих куфарите, без да ѝ обръщам внимание, и още не беше съмнало, когато се настанихме в автобуса, вече препълнен с хора, завити в наметала, загърнали вратовете си с пешкири вместо шалчета. До последния миг моята приятелка приказваше с канадката и уреждаше срещи в столицата след завръщането ни от пътуването, което щяло да продължи най-много около две седмици. Най-после тръгнахме. Пътят влизаше навътре в планината през една теснина, пълна с такава гъста мъгла, че в ранното утро завоите едва се забелязваха. Знаех, че Муш ще се преструва на болна няколко часа — беше от онези, които от много преструване започват да си вярват на преструвките — и се затворих в себе си, реших да се наслаждавам сам на онова, което можеше да се види, забравил за нея, макар че тя дремеше на рамото ми и жално въздишаше.

Пътуването ни от столицата до Лос Алтос беше за мен като връщане назад във времето, към годините на детството ми, връщане към моето юношество и неговата чистота: защото отново бях срещнал оня живот, онези вкусови усещания, онези думи и неща, които се бяха отпечатали в мен много по-трайно, отколкото самият аз си мислех. Нарът и делвата, чашите и боздуганите на испанските карти, дворът с босилек и вратата с боядисани в синьо крила отново ми бяха заговорили. Но сега съзнанието ми започваше да прониква отвъд образите, преминали пред очите ми — сега, когато бях престанал да възприемам света само чрез сетивата. Когато излезехме от опаловата мъгла, която започваше да зеленее от зората, аз щях да се почувствувам като откривател на нови земи.

Автобусът пълзеше; пълзеше с такова усилие — стенойки с осите си, хвърляйки кълба прах на северния вятър, залитайки над пропастите, — че всеки преодолян наклон сякаш струваше неизразими страдания на раздрънканата му каросерия. Беше жалка таратайка с боядисан в червено покрив, която все се изкачваше, изкачваше между почти отвесните склонове на теснината, закрепвайки се с колелата си, подпирайки се на камъните. И все повече се смаляваше сред планините, които все повече растяха. А планините растяха. Сега, когато слънцето осветяваше върховете им, тези върхове се струпваха от едната страна и от другата — все по-източени нагоре, все по-мрачни, като огромни черни брадви с остриета, насочени срещу вятъра, който се промъкваше през дефилетата с непрестанен рев. Всичко наоколо подчертаваше техните размери, а те смазваха с величието си всичко наоколо. След хиляди криволици и завои, точно когато мислехме, че вече сме достигнали най-голямата височина, пред нас се откриваше нов хребет, още по-стръмен, още по-труден, със заледени върхове, които с величествената си височина надделяваха досегашните. Автобусът, който упорито се изкачваше нагоре, подбутвайки се с кръглите си задни лапи, ставаше все по-мъничък в дъното на теснината и беше по-сроден, с насекомите, отколкото със скалите.

Вече беше светло и между суровите върхове, неравни като изсечен кремък, облаците се блъскаха по небето, разчорлено от свирещия в теснините вятър. Когато над черните брадви, разсичащи ветровете, над върховете, разположени като стъпала към безкрая, се появиха вулканите, нашият престиж на човеци се стопи, както преди това се беше стопил престижът на растителността. Ние бяхме мънички, неми същества с неподвижни лица, сред голата твърд, по която растеше само някакъв кактус със сиви мъхести листа, вкопчен в останалата вече без пръст земя — като лишей, като цвете, отпечатано върху къс каменни въглища. Далече под нас бяха останали облаците, които хвърляха сянка върху низините; а над тях плуваха други облаци, които бяха по-високо от първите и затова никога нямаше да видят хората и окръжаващите ги неща, съответни на техните размери. Движихме се по гръбнака на легендарните Индии^[2], по един от прешлените му — там, където острите хребети на Андите, източени в полумесеци от връх до връх, като уста на риба, лапаща снеговете,

разкъсваха и разбиваха ветровете, които се опитваха да преминат от единия океан в другия. Доближавахме ръба на кратерите, пълни с геологически остатъци и страшна чернота или обрасли в настръхнали печални скали, като вкаменели животни. Някаква мълчалива боязън ме беше обхванала пред безбройните върхове и бездни. От двете страни на невероятния път мъглата криеше някаква тайна и това ме навеждаше на мисълта, че под нейната безплътна маса може би се крие толкова дълбока пропаст, колкото е разстоянието, което ни разделя от нашата земя. Защото земята — когато си я представиш отгук, от висините на непоклатимия и суров лед, който белее по върховете — изглеждаше нещо съвсем различно и далечно със своите животни, дървета и леки ветрове, със своя сътворен за човека свят, където не гърми всяка нощ в пропасти и урви органът на бурите. Цяла вечност от облаци разделяше тази пустош от черни камъни от истинската наша земя. Потиснат от мълчаливата заплаха на тази безжизнена твърд — заплаха, която лъхаше от всичко наоколо по тези склонове от лава и от назъбените върхове; — аз с огромно облекчение забелязах, че нашата жалка таратайка вече не пъшка толкова много и завива към първото нанадолнище от няколко часа насам.

Вече се спускахме по отвъдния склон на планината, когато внезапно натискане на спирачката ни закова по средата на малък каменен мост над поток с толкова дълбоко русло, че водите му не се виждаха, макар че ревят от падането им беше оглушителен. Завита в синьо наметало жена бе седнала на купчина камъни, с вързоп и с чадър на земята до нея. Питаха я, а тя не отговаряше и гледеше като вцепенена. Очите ѝ бяха мътни, устните ѝ трепереха и клатеше леко глава, небрежно забрадена с червена кърпа, чийто възел под брадичката бе развързан. Един от пътниците се доближи до нея и пъхна в устата ѝ парченце меласа, като го натисна силно, за да я накара да го глътне. Жената сякаш разбра и започна бавно да дъвче, а очите ѝ малко по малко придобиваха някакъв израз. Като че ли се връщаше от много далеч и с удивление откриваше света. Погледна ме тъй, сякаш моето лице ѝ беше познато, и стана с голямо усилие, като продължаваше да се подпира на камъните. В този миг някаква далечна лавина загърмя над главите ни и завъртя във вихър парите, които на тласъци започнаха да излизат от дъното на един кратер. Жената сякаш изведнъж се събуди; нададе вик и се вкопчи в мен, умолявайки с

отслабнал от редкия въздух глас да не я оставят да умре отново. Дотук я били довели някакви хора, които пътували в друга посока и лекомислено сметнали, че тя знае колко е опасно да задремеш на такава височина, но едва сега тя разбрала, че е била почти мъртва. Остави ни да я отведем до автобуса, като пристъпваше неуверено, и там глътна докрай късчето меласа. Когато слязохме малко по-надолу и въздухът стана по-плътен, дадоха ѝ глътка ракия, която бързо прогони тревогата ѝ и я развесели. Автобусът се изпълни с истории за вцепенени хора, за хора, загинали по този път — случки, които се разказваха шеговито, сякаш бяха неприятности от ежедневието. Някой разказа, че близо до кратера на онзи вулкан, който постепенно скриваха по-ниски върхове, като във витрина под леда, вече половин век се намирили осмината членове на една научна експедиция, загинали от планинската болест. Тъй си седели те в кръг, застинали в онова положение, в което ги е сварила смъртта, с вторачен поглед, под леда, който покривал лицата им като прозрачна посмъртна маска.

Бързо се спускахме. Облаците, които бяхме оставили долу при изкачването, сега отново бяха над нас, а мъглата се разкъсваше на къдели и разчистваше гледката към още далечните низини. Връщяхме се към земята на хората и дишането ни ставаше по-нормално — след като бяхме усетили остри студени иглички в дробовете си. Изведнъж се появи някакво селище, разположено върху малко кръгло плато и заобиколено с бурни потоци. С покривите си, струпани около площада, на който излизаха тесни, стръмни, криви улички, удобни само за магарета, то удивително ми заприлича на кастилско, въпреки твърде бароковата си църква. Ревът на магаре ми припомни един изглед от Тобосо^[3] с магаре на преден план, илюстрация към един урок от христоматията ми за трети, клас; къщата на онази картинка много приличаше на тази, която сега виждах пред себе си. „В едно село в Ла Манча, чието име не искам да си спомням, не много отдавна живееше един идалго от онези, дето имат само копие, древен щит, хилаво конче и бързоного куче...“ Почувствувах гордост, че си спомням този текст, който учителят с толкова труд ни учеше да казваме наизуст — нас, двадесетте хлапета от класа. Но аз знаех наизуст целия пасаж, а сега не можех да ида по-нататък от „бързоного куче“. Ядосвах се, че съм го забравил, и все се връщах на „село в Ла Манча“ с надеждата, че второто изречение ще се възстанови в съзнанието ми. Тогава жената,

която бяхме спасили от планината, посочи един широк завой на склона — по него щяхме да минем — и каза, че тази местност се наричала Ла Ойа. „Оля^[4] по-често с говеждо, отколкото с агнешко, салпикон^[5] почти всяка вечер, пържени яйца в събота, леща в петък и някое гълъбче за добавка в неделя поглъщаха три четвърти от доходите му...“ Не си спомнях вече как беше по-нататък. Но сега моето внимание се насочи към жената, произнесла тъй навреме думата „ойа“, което ме караше да я гледам със симпатия. От мястото си не можех да видя дори и половината от лицето ѝ — със силно очертана скула и дръпнато към слепоочието око, потънало в дълбока сянка под волевата извивка на веждата. Очертанието на профила беше много чисто от челото до носа, но неочаквано, под равнодушните и горди линии, устните ставаха дебели и чувствени. Те се докосваха до леко хлътналата буза, устремена към ухото, което подчертаваше красотата на това изваяно лице, обрамено с тежки черни коси, прибрани тук-там с целулоидни гребенчета. Очевидно няколко раси се бяха смесили в тази жена — индианка по косите и по скулите, средиземноморка по челото и носа, негърка по здравата закръгленост на раменете и своеобразната ширина на бедрата — току-що ги бях забелязал, като стана, за да сложи вързопа с дрехите си и чадъра върху мрежата за багажи. Тази жива смесица от раси безусловно представляваше самостоятелна раса. Като гледах нейните удивителни, чисто черни очи, аз си спомних фигурите от някои старинни фрески, които тъй хубаво гледат и напред, и встрани само с един кръг, нарисуван с боя върху слепоочието. Тази асоциация на образи ми припомни за „парижанката“ от Крит^[6] и ме наведе на мисълта, че пътничката, появила се от върховете и мъглите, имаше също смесена кръв, както и расите, които векове наред се бяха кръстосвали в Средиземноморието. Нещо повече: дори се питах дали някои амалгами от по-малобройните раси, от един и същ корен, са по-добри от масовото кръстосване, започнало още в самото начало в централните средища на Америка между келти, негри, латинци, индианци и дори „нови християни“^[7]. Защото тук всъщност не се бяха слели еднокръвни народи — като онези, които историята е размесила по някои кръстовища край морето на Одисей, — а основните раси в света, съвсем отдалечени една от друга, съвсем различни; онези, които в продължение на хиляди години не са знаели, че съжителствуват върху планетата.

Изведнъж с монотонна настойчивост започна да вали дъжд и замъти стъклата. Връщането ни в почти нормална атмосфера бе потопило пътниците в дрямка. Аз изядох няколко плода и също се приготвих да спя, забелязвайки мимоходом, че след една седмица пътуване си бях върнал способността от юношеството да заспивам лесно, щом поискам. Привечер, когато се събудих, ние се намирахме в едно село с къщи от варовик, опрели гръб в планината, сгушени под мрачната растителност на усойна гора, в която изсечените за обработване места изглеждаха като лишеи сред гъстака. От короните на дърветата висяха дебели лиани, които се люлееха над пътищата и ги пръскаха с дъждовна вода.

Доведена от дългите сенки на планините, нощта вече се изкачваше към върховете. Муш се хвана за ръката ми, съвсем изморена, и каза, че днешното пътуване я изтощило заради промяната във височините. Боляла я главата, тресяло я и искала веднага да изпие някакво лекарство и да си легне. Оставих я в една стая с варосани стени, където целият лукс бяха една кана и леген, и отидох в столовата на кръчмата, нещо като продължение от кухнята. Там в голяма камина гореше огън, запален с дърва. След като изядох една мамулена чорба и парче солено планинско сирене с миризма на пръч, аз се почувствувах изморен и щастлив от светлината на огъня. Наблюдавах играта на пламъците, когато нечия фигура хвърли сянка пред мен, сядайки на отсрещния край на масата. Беше жената, спасена сутринта, и тъй като сега се появяваше много спретната, забавно ми беше да разгледам нейната китна празнична премяна. Не беше нито добре, нито лошо облечена. Беше облечена по някакъв съвсем чужд на епохата и на времето начин — с онази объркана смесица от ажурни бродерии, къдрички и панделки в кремаво и синьо. Всичко върху нея беше много чисто и колосано, кораво като карти за игра, сякаш беше излязла от някаква вълшебна кошничка за ръкоделие или от кутията на фокусник. На корсажа ѝ беше забодена тъмносиня кадифена панделка. Поръча си ястия, чиито имена не ми бяха известни, и започна бавно да яде, без да говори, без да вдига очи от мушамата, сякаш обзета от мъчителна тревога. След известно време се осмелих да я заговоря и тогава узнах, че ще пътува дълго с нас, за да изпълни едно свое религиозно задължение. Идваше от другия край на страната; бе минала през пустини и върхове, преплувала бе езера с много острови, пресякла бе

гори и долини, за да занесе на тежко болния си баща едно изображение на четиринадесетте светии-застъпници, поверено досега на някаква богата леля, която го освещавала в най-прочути храмове. На тези светии тяхното семейство дължало истински чудеса.

Бяхме останали сами в столовата и тя отиде до някакво подобие на шкаф, от който се носеше приятен мирис на диви треви. Неговото присъствие тук, в единия ъгъл, бе събудило любопитството ми. На него имаше шишенца с настойки и мазила, а върху чекмедженцата му с едри букви бяха написани названия на различни растения. Младата жена се приближи до мед и вадейки сухи листа, мъхове и стръкчета, започна да ги разтрива между дланите си, да ги разпознава по миризмата им и да хвали техните свойства. Сабила серенада облекчавала тежестта в гърдите, розовият лиан помагал за накъдряне на косата, бретонската трева била срещу кашлица, албахаката прогонвала злата участ, а мечата трева, анхелонът, питаайата и младите филизи от руско дърво били срещу болести, които вече не си спомням. Тази жена говореше за тревите тъй, сякаш ставаше дума за живи същества от някакво близко, макар и загадъчно царство, пазено от зорки и величествени стражи. Чрез нейните уста растенията започваха да говорят и да хвалят своите собствени сили. Гората имала свой господар: някакъв дух, който подскачал на единствения си крак, и никое растение под сенките на дърветата не бивало да се взема без заплащане. Когато влезеш навътре в гъстака да търсиш някоя лековита издънка, гъба или лиан, трябвало да поздравиш, да сложиш няколко монети между корените на някой стар дънер и да поискаш позволение. А на излизане трябвало да се обърнеш с почит назад и отново да поздравиш, защото милиони очи зорко следели нашите движения изпод корите на дърветата и от листата.

Не бих могъл да кажа защо тази жена изведнъж ми се стори много хубава, когато хвърли в камината шепя треви с тръпчив мирис и сенките подчертаха чертите на лицето ѝ. Тъкмо се канех да изрека някаква блудкава похвала, когато тя неочаквано ми пожела лека нощ и се отдалечи от пламъците. Останах да съзерцавам огъня. Отдавна не бях гледал огън.

[1] „Чилам-Билам“ — няколко книги, в които е записана историята на маите. — Б.пр. ↑

[2] Колумб нарекъл откритите от него земи Индии, защото мислел, че е достигнал източните брегове на Азия. — Б.пр. ↑

[3] Селище край Толедо, където е живяла Дулсинея, възлюбената на Дон Кихот. — Б.пр. ↑

[4] Касае се за две испански думи с почти еднакъв изговор. Първата от тях, „la hoуa“, означава дупката, ямата. Втората — „la olla“, е име на ястие, приготвяно от различни меса и зеленчуци. — Б.пр. ↑

[5] Салпикон — смес от олио, оцет и сол. — Б.пр. ↑

[6] „Парижанката“ от Крит — така се нарича една от фреските, намерени при разкопки в Крит; тя изобразява жена, чиято прическа и облекло напомнят европейската мода в ново време. — Б.пр. ↑

[7] „Нови християни“ — така се наричат маврите и евреите в Испания, които поради религиозни преследвания били принудени в XV-XVI в. да приемат християнството. — Б.пр. ↑

IX

По-късно

Малко след като останах сам край огъня, дочух от един ъгъл на помещението някакви тихи гласове. Между кочани царевица и краставици на една кухненска маса някой бе оставил отворен един радиоапарат — най-стария възможен модел. Щях да го изключа, когато от злополучната кутия се разнесе прекалено позната квинта от валдхорни. Същата, която не много отдавна ме накара да избягам от концертната зала. Но тази вечер, близо до главните, пръскащи искри, при пеещите между сивите греди на тавана щурци, тази творба, изпълнявана някъде далеч, придобиваше тайнствена сила. Безликите, неизвестни, невидими изпълнители бяха сякаш неосезаеми тълкуватели на написаното. Музиката, прелетяла над върховете и стигнала, до подножието на тези планини, идваше към мен кой знае откъде и звучността ѝ не беше в нотите, а в отзвука, който те намираха вътре в самия мен. Доближих лице и заслушах. Квинтата на валдхорните вече бе подета в терци от вторите цигулки и от виолончелите; очертаха се две низходящи мелодии, сякаш отронени от лъковете на първите цигулки и на виолите — с неохота, която скоро се превърна в тревога, в настойчива подкана за бягство пред внезапно освободена сила. И сред разкъсаните буреносни облаци се появи главната тема на Деветата симфония. Помислих, че ще си отдъхна с облекчение в уравновесената тоналност, но едно бързо приглушаване на струните — магическо разрушаване на изграденото — ме върна към тревогата на зараждащата се фраза.

Толкова време не исках да знам нейното съществуване, а сега музикалната ода се връщаше при мен с всичките спомени, които напразно се опитвах да не свързвам със започващото кресчендо — още колебливо, сякаш несигурно в пътя си. Всеки път, когато металическият глас на валдхорната подчертаваше някой акорд, аз като че ли виждах баща си, с неговата остра брадичка, издал напред глава, за да разчете отворения щим, с онова своеобразно за всеки

валдхорнист движение, който не се интересува, когато свири, че устните му прилепват към мундщука на голямата медна тръба и това придава на цялата му фигура сходство с коринтски капител. Благодарение на тази своеобразна мимикрия, която обикновено прави обоистите слаби и сухи, а тромбонистите весели и дебелобузести, гласът на моя баща накрая придоби медни нотки, които трептяха носово, когато аз седях до него на плетено столче, а той ми показваше гравюри, изобразяващи прадедите на неговия благороден инструмент: византийски олифанти, романски буксини, сарацински рогове и сребърни тръби на Фридрих Барбароса. Според него стените на Йерихон^[1] са могли да паднат само от ужасния рев на онази тръба, чието име, произнесено с подчертано придобиваше в устата му тежестта на бронза. Баща ми беше получил образованието си в консерватории в немска Швейцария и защитаваше превъзходството на валдхорната с подчертано металическо звучене — потомък на ловния рог, звучал из целия Шварцвалд, — противопоставяйки го на онова, което той пренебрежително наричаше на френски „le cor“, защото смяташе, че преподаваната в Париж техника приравнявала неговия мъжествен инструмент към женствено звучащите дървени инструменти. За да докаже това, той надяваше корпуса на своята валдхорна и темата на Зигфрид^[2] се понасяше над стените на двора с такъв устрем, сякаш възвестяваше започването на Страшния съд. В действителност моето раждане отсам океана се дължеше на една ловджийска сцена от „Раймунда“ на Глазунов. Атенатът в Сараево сварил баща ми в разгара на един вагнеровски сезон на кралския театър в Мадрид и вбесен от неочаквания войнствен подем на немските и френските социалисти, той се отрекъл от стария прогнил континент и приел да свири първа валдхорна при едно турне на Ана Павлова^[3] из Антилските острови. Благодарение на един брак, чиито сантиментални предпоставки ми бяха неясни, аз се впуснах в първите си приключения, пълзейки на четири крака в един двор, под сенките на голямо тамариндово дърво, докато майка ми даваше нареждания на готвачката негърка и ми пееше приказката за сеньор дон Котарак, който седял на златен трон и го питали дали иска да се ожени за една дива котка, племенница на Сивия Котарак. Продължаването на войната и слабото търсене на този инструмент, необходим само в оперните сезони през зимата, когато духали северните ветрове, принудили моя

баща да отвори малко магазинче за музикални инструменти. Измъчван от тъгата си по симфоничните оркестри, в които бе свирил, той понякога изваждаше от витрината една диригентска палка, отваряше партитурата на Деветата симфония и започваше да дирижира въображаеми оркестри, имитирайки движенията на Никиш^[4] или на Малер^[5], като изпяваше цялата творба и възпроизвеждаше по най-невероятен начин гласовете на ударните инструменти, на басите и на медните инструменти. Майка ми бърже-бърже затваряше прозорците, за да не го помислят за луд, но все пак вършеше това с присъщата за испанските жени кротост: ех, каквото и да направи съпругът — щом не пие, нито играе на комар, — то трябва да се приема като добро, макар че може да изглежда чудачество. Моят баща много обичаше да тананика със своя благороден баритон възходящата и същевременно тъжна, мрачна и тържествена мелодия тъкмо на тази кода, която сега започваше върху хроматичното трептене в дълбочините на ниските регистри. Две бързи гами се изляха в съзвучието на едно встъпление, изтръгнато от оркестъра сякаш с юмручни удари. И настъпи тишина. Тишина, която много скоро бе завладяна от радостната песен на щурците и от пращането на главните. Но аз с нетърпение чаках внезапното начало на скерцото. И вече се бях оставил да ме обгърне, да ме понесе дяволитата арабеска, която рисуваха вторите цигулки, чужд на всичко друго освен на музиката, когато тъй своеобразно звучащият „дует“ от валдхорни, нанесен от Вагнер в партитурата на Бетовен, за да поправи някаква грешка при преписването, отново ме пренесе до моя баща — в онези дни, когато тя вече не беше между нас, с торбичката си за ръкоделие от синьо кадифе, тя, която толкова много ми беше пяла приказката за сеньор дон Котарак, романа за Малбрук и жалбата на Алфонсо XII за мъртвата Мерседес: „Четирима графове я носеха по улиците на Алдави“. Но тогава, в онези вечери, ние четяхме старата лютеранска библия, която майка ми с нейния католицизъм бе крила толкова години на дъното на един шкаф. Помръкнал в своето вдовство, огорчен от самотата си, която не умееше да утеши с развлечения въвн от къщи, моят баща скъса с всичко, което го свързваше с моя горещ и шумен роден град, и ние заминахме за Северна Америка, където той отново започна своята търговия със съвсем оскъдни средства. Размишленията над „Еклезиаста“, над „Псалмите“ го потапяха в неочаквана скръб. Тъкмо тогава започна да

ми говори за работниците, които слушали Деветата симфония. Неуспехите му на този континент се превръщаха все повече в тъга по Европа, която той виждаше тържествуваща, издигната високо-високо, в своя апогей. Онова, което наричаха Новия свят, се беше превърнало за него в континент без история, чужд на великите традиции на Средиземноморието, земя на индианци и на негри, населена с отрепките от великите европейски народи. Той не забравяше и класическите проститутки, натоварвани на кораби за Ню Орлеан от жандармите с тривърхи шапки и изпращани с маршове, изпълнявани на пиколо. Последната подробност, предполагам, беше свързана със спомените му от някоя опера в неговия репертоар. И, напротив, с благоговение говореше за страните от стария континент, изграждайки пред възторжените ми очи един Хайделбергски университет, който аз можех да си представя само обвит в зеленината на прастар бръшлян. Моето въображение ме пренасяше от лютните на ангелския хор до знаменитите мозайки на Гевандхауз^[6], от състезанията на минезингерите^[7] на концертите в Потсдам. Имената на отделни градове сами по себе си извикваха в съзнанието ми някакви цветни миражи: в охра, бяло и бронз — за Бон; пухкави като лебеди — за Сиена. Но моят баща, за когото утвърждаването на известни принципи представляваше най-върховно достойнство на цивилизацията, изтъкваше на първо място уважението, което там хранили към свещения живот на човека. Разказваше ми за писатели, които от покоя на своите кабинети карали монархията да трепери и никой не смеел да им направи нищо. Спомените за „Аз обвинявам“^[8], за процеса Ратено — резултат от капитулацията на Людовик XVI пред Мирабо^[9] — винаги стигаха до разсъждения за неудържимия напредък, за постепенното обобществяване, за всеобщата култура и завършваха с темата за образованите работници, които там, в неговия роден град, до една катедрала от XIII век, прекарвали свободните си часове в обществените библиотеки, а в неделен ден, вместо да затыпяват на църковни богослужения, водели семействата си да слушат Деветата симфония, защото култът към науката вече измествал суеверията. Тъй си ги бях представял аз още в юношеството си — тези работници, облечени в сини ризи и панталони от памучно кадифе, дълбоко развълнувани от дъха на гениалната Бетовенова творба, вслушани може би в същото това трио, чиято тъй топла, тъй всеобхващаща фраза

се подемаше сега от виолончелите и виолите. И толкова силно беше очарованието ми от онова бягство назад в спомените, че когато баща ми умря, аз посветих оскъдните средства от неговото мъничко наследство — дохода от публичната разпродажба на разни сонати и партитури — на усилията да открия своите корени. Пресякох океана един прекрасен ден с твърдото решение да не се завръщам. Но след първите възторзи, които по-късно аз на шега наричах „преклонение пред фасадите“, дойде срещата с действителността, а тя странно противоречеше на поученията на моя баща. Далеч от мисълта да се занимава с Деветата симфония, интелигенцията беше жадна да тупа крак по манифестации, които преминаваха под дървени триумфални арки и край тотемически стълбове, украсени със старинни символи на слънцето. Превръщането на мрамора и бронза на древните апотеози в подиуми-еднодневки и емблеми от позлатен картон, за които се пилееха огромни средства, би трябвало да направи по-недоверчиви онези, които слушаха прекалено гръмливите през високоговорителите речи, мислех си аз. Но изглеждаше, че не е така. Всеки се чувствуваше облечен в извънредни пълномощия, а имаше и мнозина, които сядяха от дясната страна на бога, за да съдят хората от миналото за престъплението, че не са могли да предвидят бъдещето. Разбира се, вече бях срещнал един метафизик от Хайделберг, който биеше първия барабан на един парад на млади философи. Те маршируваха, вдигайки високо крак, сякаш гласуваха за онези, които помитаха всичко интелектуално. Бях видял и двойки да се изкачват на Хълма на вещиците в нощите на слънцестоенето и да палят древните жертвени огньовете, лишени вече от всякакъв смисъл. Но нищо не ми беше направило толкова силно впечатление, както онова призоваване на съд, възкресяването, за да бъде наказан, и оскверняването на гроба на човека, който завършва една своя симфония с хорал на Аугсбургската изповед^[10], или на другия, който с тъй чист глас бе извикал пред зеленикавосивите вълни на Северно море: „Обичам те, море...“^[11] Изморих се да декламирам „Интермецо“^[12] на тих глас и да слушам да говорят за трупове, събирани по улиците, за предстоящи терористически акции, за нови масови изселвания и потърсих убежище — както преследваният се скрива в храма господен — в успокояващия полумрак на музеите. Предприех дълги пътешествия назад във вековете. Но когато излязох от картинните галерии, нещата

вървяха от зле по-зле. Вестниците подканваха към сеч. Вярващите трепереха под амвоните, когато техните епископи повишаваха глас. Равинът криеше своята тора^[13], а пасторите биваха изхвърляни от техните църквици. Пред очите на всички обредите се унищожаваша, а словото загубваше силата си. Студентите от знаменити факултети изгаряха нощем по площадите книги на големи клади. Не можеше човек да направи една крачка по този континент, без да види снимки на деца, умрели при бомбардировки на открити градове; без да чуе за учени, осъдени на каторжна работа в солни рудници, за необясними конфискации, за погроми и насилия; за селяни, разстреляни с картечница на арени за борба с бикове. Огорчен, оскърбен до дъното на душата си, аз се удивлявах на тази разлика между света, за който моят баща мечтаеше, и света, който бях познал. Там, където търсех усмивката на Еразъм^[14], „Разсъждение за метода“^[15], хуманистичния дух, фаустовския устрем и аполоновската душа, аз се сблъсках с някое аутодафе, със съда на някоя Света инквизиция, с политически процес, който не представляваше нищо друго освен съвременна ордалия. Човек не можеше вече да разглежда някакъв знаменит тимпан, някаква камбанария, някоя украсена с фигури водосточна тръба или някой усмихващ се ангел, без да чуе да казват край него, че в тях вече се предугаждали идеите на съвремието и че на рождество Христово овчарите се кланяли на нещо, но то всъщност не било точно онова, което греело в яслите.

Тази епоха постепенно ме изморяваше. Ужасявах се, като си помислех, че човек не може да избяга — освен във въображението си — от този свят без скривалища, с опитомена от векове природа; от този свят, където почти пълната синхронизация на съществуванията бе съсредоточила всички борби около два или три жизненоважни проблема. Речите бяха изместили митовете, лозунгите — догмите. Отвратен от общите приказки, претопявани в желязо, от цензурата над писаното слово, от празните катедри, аз се приближих отново към Атлантическия океан с намерението да го пресека, сега вече в обратна посока. Два дни преди да отпътувам имах възможност да съзерцавам един забравен вече мъртвешки танц^[16], чиито мотиви бяха гравирани по дървените стълбове на гробището „Свети Синфориан“ в Блоа. То беше някакво подобие на чифликчийски двор — обрасло в треволяци, потънало във вековна печал. По надгробните колони бе развита — за

кой ли път — неизчерпаемата тема за тщеславието на земното величие, за скрития под сластолюбива плът скелет, за прогнилите ребра под епатрихила на свещенослужителя, за тъпана, по който бият два пищяла — сред пронизителен концерт от удрящи се една в друга кости. Но тук бедните обори, обграждащи „вечния пример“, близостта на бурната и мътна река, съседството на чифлици и фабрики, присъствието на грухтящи като прасето на свети Антоний^[17] свини в подножието на черепите, гравирани върху дървото, посивяло от дъжда през вековете — всичко това придаваше своеобразна жизненост на този олтар на прахта, на тленното, на нищото, издигайки го до сегашната епоха. А тимпаните, които тъй често бият в Бетовеновото скерцо, придобиха сега някаква злокобна натъртеност, защото ги свързах в съзнанието си с гробището в Блоа, пред чийто вход ме застигнаха вечерните издания с вестта, че е започнала войната.

Главните се бяха превърнали в жарава. Някъде по склона, над покрива и боровете, виеше куче в мъглата. Отдалечил се от музиката чрез самата музика, аз се връщах към нея с помощта на щурците и очаквах да прозвучи едно „си бемол“, което вече пееше в ушите ми. От една проста подкана на фагота и кларинета вече се раждаше възхитителната фраза на адажиото — тъй дълбока в свенливостта на своята лиричност. Това беше единственото място в симфонията, което майка ми, свикнала повече с хабанерите и с избрани откъси от опери, понякога успяваше, благодарение на бавния му темп, да изсвири по една аранжировка за пиано, която тя изваждаше от някакво чекмедже в магазина. Веднъж, точно на шестия такт, завършващ спокойно, като ехо, аз се връщам от училище, след като дълго съм тичал и съм се пързаял по обсипаните с дребничките плодове на тополите тротоари. Нашата къща има широк вход с варосани колони. Той е разположен като стъпало в стълбата, образувана от съседните входове — един по-висок, друг по-нисък, всичките пресечени от наклона на улицата, пълзяща нагоре към църквата „Хесус дел Монте“, която се издига там, над покривите, със своите дървета, посадени върху насипа, обграден с перила. Къщата е принадлежала някога на знатни хора; в нея още са запазени големи мебели от тъмно дърво, дълбоки шкафове и един кристален полилей, който се изпълва с множество малки дъги, когато го огреят последните лъчи на слънцето, проникнали през сините, бели и червени стъкълца, които завършват свода над приемната с голямо

стъклено ветрило. Сядам с опънати крака в един люлеещ се стол — прекалено висок и широк за едно дете — и отварям кратката граматика, издание на Кралската академия. Този следобед трябва да я преговоря. „Гуй, Фабио — о, мъка! — което виждаш тук сега...“ — гласи примерът, който неотдавна изплува в паметта ми. „Гуй, Фабио — о, мъка! — което виждаш тук сега...“ Там, сред изцапаните със сажди тенджери, негърката пее някаква песен, в която се разказва за времето на колонизацията и за мустаците на войниците от гражданската гвардия. Както обикновено, на пианото, на което майка ми свири, клавишът на „фа“ залепва. В дъното на къщата има една стая, по чиято решетка пълзи стрък от тиква. Извиквам Мария дел Кармен — тя играе сред палмите в саксии, сред розовите храсти в пръстени гърнета, сред разсадниците с карамфили, калии, сред слънчогледите в задния двор на своя баща-градинар. Промъква се през тесния проход на оградата от бодливи храсти и ляга до мен в панера за пране, продълговат като лодка — това е корабът на нашите пътешествия. От този панер ни обгръща миризма на тръстика, на ракитак и на село. Всяка седмица го донася един плувнал в пот великан, който поглъща огромни чинии фасул и когото наричат Баудилио. Ненаситно притискам момиченцето в ръцете си. Топлината ѝ ми влива приятна леност, която бих искал да продължава безкрайно. Но тя се отегчава да лежи тъй неподвижно и аз я укротявам, като ѝ казвам, че сме в морето и че малко остава да стигнем до пристанището — онзи сандък с извит капак, покрит с пъстроцветна ламарина; на неговите дръжки се връзват корабите. В училище ми бяха говорили за разни мръсотии между мъже и жени. Отхвърлих ги с възмущение, защото знаех, че това са свинцини, измислени от големите, за да се подиграват с малките. В деня, когато ми казаха тези неща, не смеех да погледна майка си в очите. Сега питам Мария дел Кармен дали иска да бъде моя жена и тъй като тя отговаря, че иска, аз я притискам малко по-силно, а за да не се отдели от мене, подражавам с гласа си звука на корабните сирени. Дишането ми се затруднява, сърцето ми забива често-често, но това състояние е толкова приятно, че не разбирам защо негърката се ядосва, когато ни сварва така, измъква ни от панера, хвърля го върху един шкаф и крещи, че вече съм бил много голям за такива игри. Но нищо не казва на майка ми. Накрая аз се оплаквам на мама, а тя ми отговаря, че е време да седна да уча. Връщам се към кратката граматика, но ме преследва

мирисът на ракитак, на тръстика — този мирис, споменът за който понякога се връща от миналото тъй действителен, че целият изтръпвам. Този мирис, който отново усещам тази вечер край шкафа с билки, когато адажиото завършва с четири акорда пианисимо, първия арпеджиран, и дори през разстоянието се долавя как някаква тръпка на вълнение разтърсва хористите, чието встъпване наближава. Чувствувам енергичното движение на невидимия диригент, с което изведнъж се навлиза в драмата, подготвяща появата на Шилеровата ода. Бурята на медните инструменти и тимпаните — която се разразява, за да намери по-късно отзвук на самата себе си — обхваща едно повторение на вече известните теми. Но сега тези теми се появяват разпокъсани, превърнати в дрипи, захвърлени в някакъв хаос, от който се ражда бъдещето — всеки път, когато те поискат да се издигнат, да се затвърдят, да станат пак онова, което са били. Тези отломки от теми, които сега пресичат цялата симфония, биха могли да бъдат — мисля си с професионална извратеност — драматичен акомпанимент на документален филм, снет по пътищата, обходени от мен като военен преводач в края на войната. Това бяха пътищата на Апокалипсиса^[18], които минаваха между стени, разрушени по такъв начин, че приличаха на букви от някаква неизвестна азбука; пътища с трапове, пълни с отломки от статуи; пътища, които пресичаха абатства без покрив, с обезглавени ангели вместо крайпътни камъни, които завиваха покрай някоя „Тайна вечеря“, изхвърлена под открито небе от снарядите, и свършваха пред прахта и пепелта на главното хранилище на амброзианското песнопение^[19] от векове насам.

Но ужасите на войната са дело на човека. Всяка епоха е оставила своите ужаси — гравирани върху мед или приглушени от мастилата на офортите. Новото тук, невиджданото, съвременното беше този вертеп на ужаса, този щаб на ужаса, този разсадник на ужаса, който ни се бе паднало да познаем с нашия напредък, това убежище на смъртта, където всичко свидетелствува за мъчения, за масови изстребления, за кремации — между стени, изпръскани с кръв и с изпражнения, сред купища кости, човешки челюсти, наринати с лопата в ъглите; да не говорим за още по-страшни видове смърт, предизвиквана хладнокръвно от ръце в гумени ръкавици, сред стерилната, безупречна, светла белота на операционните зали. На две крачки от всичко това едно чувствително и добродетелно човечество — без да

обръща внимание на отвратителния дим от някои комини, от които до неотдавна се леели напомнящи вопли молитви на идиш — продължаваше да колекционира марки, да изучава славното минало на расата, да свири „Малка нощна музика“ от Моцарт, да чете на децата си „Русалката“ от Андерсен. Този факт също беше нов, злоещо съвременен, потресаващо невидан. Нещо рухна в мен онази вечер, когато излязох от ужасяващия парк на беззаконията, който си наложих да посетя, за да се уверя, че е възможно подобно нещо. Излязох оттам с пресъхнала уста и с чувството, че съм погълнал гипсов прах. Никога не бих могъл да си представя такова пълно падение на човека от Запада като това, което се бе отпечатало тук, в останките от ужаса. Като дете ме ужасяваха историите, които тогава се разправяха за жестокостите на Панчо Виля^[20], чието име бе свързано в съзнанието ми с косматата нощна сянка на Мандинга^[21]. „Културата задължава“ — обичаше да казва баща ми, когато гледаше снимки на разни разстрели, публикувани тогава в печата. С този девиз на новото рицарство на духа той изразяваше своята вяра в залеза на несправедливостта благодарение на Книгата. Той посвоему беше манихеец и разглеждаше света като поле за борба между светлината на писаното слово и мрака на животинската първичност, способна да породи всякакви жестокости у онези, които живееха без представата, че на света има катедри, музика, лаборатории. Олицетворение на злото според него беше всеки, който изправяше своите врагове пред стената за разстрел и повтаряше след толкова векове жеста на асирийския принц, ослепил с копие своите пленници, или на жестокия кръстоносец, зазидал катарите^[22] в пещерите на Мон Сегюр. Злото, от което Европа на Бетовен вече бе освободена, бе намерило последно убежище на „континента с бедна история“...

Но след като посетих Убежището на смъртта — този лагер, измислен, създаден, организиран от хора, които разбираха от толкова възвишени неща, — изстрелите на галопиращи конници, градовете, превземани с упоритост, влаковете, извадени от релсите сред кактуси, престрелките в пиански нощи ми се струваха весели картинки от приключенски романи, пълни със слънце, препускане на коне, мъжествени прояви, доблестна гибел върху потното седло, заметнати с покривала войнишки жени, родили току-що край пътя. Но най-страшното беше, че в онази нощ, когато се сблъсках с най-

хладнокръвното варварство в човешката история, и палачите, и пазачите, и онези, които отнасяха в кофи кървавите памуци, и другите, които си вземаха бележки в подвързани с черна мушама тетрадки — затворени в един хангар, — след вечерята дансба започнаха да пеят. Разбуден от почуда, седнах на своя нар и ги слушах да пеят също както сега, насочвали от палката на далечния диригент, пееха и хористите:

*Freund, schöner Götterfunken,
Tochter aus Alysium!
Wir betreten feuertrunken,
Himlische, die Heiligtum.*

Най-сетне бях открил Деветата симфония — причината за моето предишно пътуване, — макар и не там, където моят баща мислеше, че тя се намира.

*Радост, дева вдъхновена,
лъч божествен — дивен дар,
свеждаме опиянени
взор пред твоя свят олтар.*

Стиховете на Шилер ме изпълваха с раздиращ сарказъм. Те бяха връхна точка на едно вековно изкачване, при което човечеството непрекъснато бе вървяло към търпимост, доброта, разбиране на ближния. Деветата симфония — това беше меката баница на Монтен^[23], лазурът на „Утопията“^[24], същността на всичко издадено от Елзевир^[25], гласът на Волтер на процеса Калас^[26], Сега се разрастваше, напращяло от ликуване, това „...alle Menschen werden bruder wo deir sanfter Flügel weildt“^[27], както и в онази нощ, когато загубих вяра в хората, които лъжеха, когато говорех за своите принципи, и произнасях текстове, чийто дълбок смисъл бе забравен. За да не мисля толкова за Танца на смъртта, който се развихряше навсякъде около мен, аз възприех манталитета на наемник и се оставих на своите другари по оръжие да ме влачат по кръчми и бардаци.

Започнах да пия като тях и потънах в някакво особено безсъзнание, поддържано от собственото ми падение, което ми позволи да дочакам края на войната, без да се въодушевявам нито от думи, нито от действия. Нашата победа ме остави победен. Не успя да ме развълнува дори нощта, прекарана зад кулисите на театъра в Байройт, под Вагнеровите лебеди и коне, закачени на гладкия таван, когато лежах до един прояден от молци Фафнир^[28], чиято глава сякаш търсеше подслон под моя походен креват на завоевател.

И в големия град се завърна един човек без надежди и влезе в първия бар, за да се бронира предварително срещу всякакви пристъпи на идеализъм. Това беше човекът, който направи опит да се почувствува силен, като открадна чуждата жена, за да се върне в края на краищата към самотата на несподеленото легло. Този човек, наричан Човек, предната сутрин още допускаше, че може да измами с вехтошарски инструменти онзи, който му се беше доверил... И изведнъж тази Девета симфония ме раздразва със своите неизпълнени обещания, с месианските си стремления, подчертани от панаирджийския арсенал на „турската музика“, която тъй вулгарно се развихря в претисимото на финала. Не дочаквам величественото встъпление — „Tochter aus Elysium! Freude schöner Götterfunken“^[29]. Изключвам радиото и се питам как можах да изслушам почти цялата партитура, и то с такъв унес, че на моменти, когато асоциациите с моите спомени не бяха прекалено силни, просто забравях, че съществувам. Ръката ми напипва една краставица, чиято хладина сякаш се процежда през кожицата ѝ и прониква в мен; другата взема една зелена чушка, палецът я разчупва, окъпва се в нейния сок, който после устата с наслада изпива. Отварям шкафа с билките, изваждам шепа сухи листа и дълбоко вдъхвам техния мирис. В камината последният въглен все още тупти в черно и червено, като нещо живо. Поглеждам през прозореца: най-близките дървета са потънали в мъгла. Гъсокът в задния двор изважда главата си изпод крилото и полуотваря човка, но не се събужда напълно. Един плод пада в нощта.

[1] Според преданието стените на град Йерихон в Палестина паднали само от звука на тръбата, на която обсаждащите засвирили. — Б.пр. ↑

[2] Става дума за тема от едноименната опера на Верди. — Б.пр.

↑

[3] Знаменитата руска балерина, танцувала на сцената на Мариинския театър в Петербург. Първата световна война я сварила на турне в чужбина, след което тя образувала собствена балетна труппа и с нея пътувала по света. — Б.пр. ↑

[4] Артур Никиш (1855–1922) — голям немски диригент. — Б.пр.

↑

[5] Густав Малер (1860–1911) — австрийски композитор и диригент. — Б.пр. ↑

[6] Прочута концертна зала в Лайпциг. — Б.пр. ↑

[7] Германски средновековни певци. — Б.пр. ↑

[8] Отворено писмо на Емил Зола до френския президент Фор в защита на Драйфус. — Б.пр. ↑

[9] Една от главните фигури на Френската буржоазна революция. Неговите статии, памфлети и речи повлияли на Людовик XVI да свика Генералните щати след 175 години прекъсване. — Б.пр. ↑

[10] Реформаторската симфония на Менделсон-Бартолди, посветена на Лютер, завършва с протестантски хорал, наречен „Аугсбургска изповед“ по името на документа, в който са изложени принципите на лютеранството. — Б.пр. ↑

[11] Стих от Хайне. — Б.пр. ↑

[12] Авторът има, пред вид „Лирическо интермецо“ от Хайне. — Б.пр. ↑

[13] Дреха за богослужение на равина. — Б.пр. ↑

[14] Еразъм Ротердамски — велик холандски хуманист, живял в края на XV и началото на XVI в. — Б.пр. ↑

[15] Известен труд на френския философ Рене Декарт (1590–1650), в който авторът защитава превъзходството на разума над догматизма и схоластиката. — Б.пр. ↑

[16] Много разпространен в средновековните театрални представления, а после и в живописата сюжет, изобразяващ идеята за смъртта. — Б.пр. ↑

[17] Според легендата, в знак на своето смирение отшелникът Антоний навсякъде водел със себе си едно прасе. — Б.пр. ↑

[18] Произведение от времето на ранното християнство (I век), което влиза в Новия завет. — Б.пр. ↑

[19] Католически химни, въведени от реформатора на църковното пеене, миланския архиепископ Амброзий (IV в.). — Б.пр. ↑

[20] Един от водачите на селячеството в буржоазната революция в Мексико през 1910–1917 г. Истинското му име е Доротео Аранго (1877–1923). — Б.пр. ↑

[21] Дяволът в индианската митология. — Б.пр. ↑

[22] Членове на еретически секти в Южна Франция и в Италия през XII-XIII век. Папа Иннокентий III организира срещу тях кръстоносен поход. — Б.пр. ↑

[23] Френски писател, философ-хуманист 1(1533–1592). — Б.пр. ↑

[24] Съчинение на английския хуманист Томас Мор (1478–1535), което съдържа мечтите на своя автор за социална справедливост. — Б.пр. ↑

[25] Холандски издатели от XVI-XVII век. — Б.пр. ↑

[26] В 1761 г. Волтер публикува брошурата „За търпимостта“ с която излязъл в защита на френския търговец-протестант Жан Калас, осъден по обвинение в убийство на сина си по религиозни подбуди. — Б.пр. ↑

[27] „... братя стават всички люде, ти разпериш ли крило“ („Към радостта“ от Шилер.). — Б.пр. ↑

[28] Чудовище в германските легенди; в текста — действащо лице от операта на Вагнер „Зигфрид“. — Б.пр. ↑

[29] „Радост, дева вдъхновена, лъч божествен — дивен дар“ („Към радостта“ от Шилер; превод от немски на Д. Стоевски). — Б.пр. ↑

Х

Вторник, 12

Когато Муш излезе от стаята малко след зазоряване, тя изглеждаше още по-изморена, отколкото вечерта. Достатъчни бяха неудобствата на един ден пътуване по трудни пътища, коравото легло, необходимостта да става рано и да подчини тялото си на някаква дисциплина, за да повехне цялата. Тя, която биваше толкова бодра и жива в безредието на нашите нощи там, тук представляваше олицетворение на недоволството. Светлата ѝ кожа сякаш беше помътняла. Лошо вързана кърпа придържаше разчорлените ѝ, зеленикаворуси коси. Изражението на досада удивително я състаряваше, защото изтъняваше устните ѝ, които лошите огледала и оскъдната светлина не ѝ бяха позволили да начерви както трябва, и грозно издърпваше надолу ъглите им. За да я разсея, разказах ѝ на закуска за пътничката, с която се бях запознал предната вечер. Тъкмо тогава дойде и тя самата — цялата разтреперана от студ, защото ходила с жените от къщата да се измие на някакъв близък извор, и сама се смееше, че така трепери. По матовото ѝ лице още се стичаха капки от косата ѝ, пристегната в увити около главата плитки. Тя се обърна свойски към Муш, заговори ѝ на „ти“, сякаш я познаваше от дълго време, и започна да ѝ задава въпроси, които аз превеждах. Когато се качихме в автобуса, двете жени си бяха изработили някакъв език от жестове. Моята приятелка, отново уморена, облегна глава върху рамото на Росарио — сега вече знаехме как се казва, — а тя с майчинска загриженост слушаше нейните оплаквания от трудностите на тежкото пътуване, но в тази майчинска загриженост аз долавях оттенък на ирония. Доволен, че за малко ще мога да си поотдъхна от Муш, аз тръгнах отново на път весел, седнал сам на една широка седалка. Следобед трябваше да стигнем до речното пристанище, откъдето тръгвали лодки към границите на Южната джунгла. От завой до завой, спускайки се непрекъснато по склоновете, ние приближавахме към по-слънчеви места. Спирахме от време на време в

тихи селца с плътно затворени прозорци, заобиколени с растителност, която ставаше все по-тропическа. Появяваха се цъфнали пълзящи растения, кактуси, бамбукови дървета; по-нататък от някой двор се подаваше палма, разперила короната си над покрива на къща, където жени шиеха на прохлада. Толкова силен и продължителен беше дъждът, който рукна над нас по пладне, че до смрачаване не успях да видя нищо през посивелите от водата стъкла.

Муш извади едно томче от куфара си. Росарио, за да не остане по-назад, измъкна някаква книга от вързопа си. Тя беше отпечатана на лоша, грапава хартия и върху трицветната ѝ корица беше изобразено как под одобрителния поглед на една кошута с дълга шия някакъв прекрасен рицар прегръщаше пред входа на пещера една жена, облечена в мечешки кожи или в нещо подобно: „Историята на Женевиева Брабантска“. В съзнанието ми изпъкна смешният контраст между това четиво и нашумелия модерен роман в ръцете на Муш, който аз бях оставил на третата глава, обзет от някакъв печален срам пред изобилието на безнравственост в него. Бях враг на всякаква сексуална сдържаност, на всяко притворство, свързано с любовната игра на телата, но въпреки това се дразнех от онази литература и ония думи, които омърсяваха физическата любов с подигравки, сарказъм или грубости. Струпваше ми се, че в съвкуплението човекът трябва да запази простата импулсивност и палавостта, присъщи на любовта между животните, и с радост да се отдава на своето приятно изживяване, съзнавайки, че заключената врата, отсъствието на свидетели, общият устрем към насладата не оставят място за никаква ирония и шега, породени от особеното положение на телата или от животинската същност на някои състояния, защото сношението е акт на двама души, който не трябва да се разглежда със страничния поглед на трето лице. Поради това за мен порнографията беше тъй нетърпима, както и някои нескопосни разкази, мръсни намеци или глаголи, прилагани метафорично към отношенията между половете. Аз се отвращавах от тази преуспяваща в наши дни литература, стремяща се сякаш да унижи и омърси оня акт, който в моменти на трудности и отчаяние може да възмезди мъжа за несполуките му чрез категорично утвърждаване на собствената му мъжественост в момента, когато той чувствава в разделената от него плът своето най-цялостно присъствие. Четях иззад раменете на двете жени и се опитвах да съпоставям

„черната проза“ с „розовата проза“, но скоро стана невъзможно да продължавам тази игра, защото Муш често обръщаше страниците, а Росарио четеше бавно, движеше спокойно очи от началото до края на редовете и мърдаше устни, сякаш дешифрираше текста, откривайки вълнуващи приключения в последователността на думите, които невинаги се подреждаха по нейна воля. Понякога тя се спираше с гримаса на възмущение пред някоя подлост, извършена спрямо многострадалната Женевиева; започваше отново пасажа, защото просто не можеше да допусне, че е възможно подобно зло. И препрочиташе мъчителния епизод, сякаш потресена от своята безпомощност пред такива дела. Когато тъмните намерения на Голо излязоха наяве, на лицето ѝ се изписа дълбоко вълнение.

— Това са приказки от стари времена — подхвърлих аз, за да я заговоря.

Тя уплашено се обърна към мен, разбрала, че съм чел през рамото ѝ.

— Истина е, което книгите разказват — отговори ми тя.

Погледнах към томчето на Муш и си помислих, че ако беше истина разказаното там — в тази проза, която ужасеният издател е трябвало да ампутира неведнъж, — то не поради това в нея бе постигнато, с усърдна показност, безсрамието, издигнато до истинско величие от индуските скулптори и от обикновените грънчари инки.

Росарио затвори очи. „Истина е, което книгите разказват.“ Вероятно за нея историята на Женевиева беше нещо актуално — нещо, което ставаше, докато тя четеше, в някоя съществуваща днес страна. Който не познава гардероба, декорите и похватите на историята, не може да си представи миналото. Така например тя навярно си представяше замъците в Брабант като тукашните богати чифлици, обикновено оградени с назъбени стени. Традициите на лова и ездата бяха увековечени в тези земи, където елените и глиганите бяха предоставени на хайките от ловджийски кучета. А колкото до костюмите, Росарио сигурно виждаше своя роман тъй, както някои художници от ранното Възраждане са виждали евангелието, и затова обличали действащите лица от страстната седмица в дрехи, каквито носели техните знатни съвременници, и хвърляли в ада с главата надолу някой Пилат в разкошните одеяния на флорентински магистрат...

Спусна се вечерта и светлината стана тъй оскъдна, че всеки се затвори в себе си. Дълго пътувахме в тъмнината и изведнъж, след като завихме зад една голяма скала, излязохме над горящия простор на Долината на пламъците.

По време на пътуването някои вече ми бяха говорили за селището, родено там долу само за няколко седмици, когато над мочурливата земя бликнал нефт. Но от тези разкази аз не можех да си представя чудната гледка, която сега се разгръщаше след всеки завой на пътя. Над голата равнина танцуваха множество пламъци, които плющяха на вятъра като знамена на някакво божествено опустошение. Завързани за излизащите от кладенците газове, те се смесваха, развяваха се, увиваха се около самите себе си, въртяха се, същевременно и свободни, и приковани наблизко до кулите — копия сред този рояк от огънове, сред това огнено дърво, израснало върху земята, което летеше, без да може да политне, цялото свистящо в отчаяни пурпурни светлини. Вятърът внезапно ги превръщаше в светлини на изстреблението, в яростни факли, за да ги съедини след това в сноп от факли, в един-единствен черно-червен ствол, който най-неочаквано се огъваше като човешко тяло; но скоро снопът се разпиляваше и горящото тяло, разтърсвано от жълти конвулсии, се виеше като пламнал храст, пълен със стенания и искри, а след това се проточваше към градчето в хиляди съскащи камшици, сякаш за да накаже селището на нечестивците. До тези оковани клади няколко машини продължаваха своята сондажна работа — неуморно, равномерно, настървено. Отпред те приличаха на големи черни птици с човки, които равномерно дълбаеха, тъй както кълвачът пробива кората на дърво. Имаше нещо равнодушно, упорито и зло в тези силуети, които се люлееха и не се запалваха — като саламандри, родени от прилива и отлива на морето от ярки пламъци, които вятърът диплеше до самия хоризонт. У мен се породило желание да ги назова с имена, подходящи за дяволи, и сам увлечен в играта, аз ги наричах Хилавият гарван, Железният ястреб или Злият тризъбец. Неочаквано нашият път завърши в някакъв двор. Там няколко черни прасета, почервенели от отраженията на пламъците, цапаха в локви, където водата беше покрита с пъстра като яспис коричка и с мазни кръгчета-очички. Трапезарията на странноприемницата беше пълна с мъже, които разговаряха, викайки високо, и приличаха на призраци от гъстия

дим на скара. Противогазовите маски още висяха на гърдите им, те още не бяха сменили работните си дрехи и човек имаше чувството, че по тях са се отложили — в струйки, капки и петна — най-черните изпарения на земята. Всички пиеха без мярка, хванали шишетата за гърлото, и играеха на домино и карти, разхвърляни по масите. Но изведнъж играта прекъсна, а играчите извърнаха глави към двора с ликуващи викове.

Там се разиграваше някакво театрално представление: бяха се появили, доведени кой знае с какво превозно средство, жени във вечерни рокли, с обувки с висок ток и много блестящи украшения по косите и шията. Тяхното присъствие в този оборски двор, заобиколен от корита за хранене на животните, ми се стори халюцинация. Стъклените маниста, герданите — цялата украса на роклите им отразяваше пламъците, които при всяка промяна на вятъра повеждаха в нова посока хорото на своите огнени езици. Тези алени жени тичаха и се движеха с вързопи и куфари в ръце между тъмните очертания на мъжете и вдигаха страшна врява, с която изплашиха магаретата и събудиха кокошките, заспали по гредите под навеса. Тогава узнах, че на следващия ден щели да празнуват патрона на селището и че тези жени били проститутки, пътуващи тъй през цялата година от място на място — от панаири на празници, от мини на събори, — за да се възползват от дните, когато мъжете са щедри. И тъй, те следваха маршрута, очертан от камбанариите, и блудствуваха в името на свети Христофор или на света Лучия, в памет на мъртвите или на светите младенци — покрай пътищата, до оградите на гробищата, по бреговете на големите реки или в тесните стаички с глинен леген, които наемаха в задната част на кръчмите. Най-много ме учуди доброто отношение, с което местните хора посрещнаха новодошлите — порядъчните жени в къщата, съпругата и младата дъщеря на ханджията, не проявиха ни най-малко пренебрежение. Струваше ми се, че те гледаха на тях като на малоумни, като на цигани или на забавни чудачки. А прислужниците в кухнята се смееха, като ги гледаха как във вечерните си рокли прескачат прасетата и локвите и пренасят вързопите си с помощта на някои миньори, решили да вкусят първите плодове. Помислих си, че тези странстващи проститутки, пристигнали токущо, бяха попаднали в нашите дни братовчедки на онези средновековни дяволици, които по време на панаирите са пътували от Бремен до

Хамбург, от Анверс до Гант, за да прогонват лошото настроение на майстори и чираци, облекчавайки пътем някой поклонник от Компостела^[1] за това, че им е позволил да целунат реликвата, донесена отдалече.

Жените прибраха нещата си и влязоха в трапезарията на странноприемницата с шум и глъч. Очарована, Муш ми предложи да се преместим по-близо до тях, за да разгледа по-добре роклите и прическите им. Тя, която беше безразлична и сънлива, сега просто се преобрази. Има същества, чиито очи пламват, щом усетят близостта на пола. Безчувствена й недоволна от предната вечер насам, сега моята приятелка се съживи от първия си досег със света на утайката. Тя заяви, че тези проститутки били знаменити, единствени, че принадлежали към една вече изчезваща категория, и започна да се приближава към тях. Росарио я видя, че сяда на една от скамейките в дъното, до маса, заета от новодошлите, че се опитва с жестове да завърже разговор с една от най-пищните от тях, и ме погледна учудено, сякаш искаше да ми каже нещо. За да не давам обяснения, които тя вероятно не би разбрала, аз взех багажа и отидох да потърся нашата стая. Над оградата на двора танцуваха отблясъците на огньовете. Тъкмо правех сметка какво бяхме похарчили през последните дни, когато ми се счу, че Муш ме вика с тревожен глас. В огледалото на шкафа я видях да минава по другия край на коридора, бягайки сякаш от някакъв мъж, който я гонеше. Когато стигнах до мястото, където бяха те, мъжът я беше сграбчил през кръста и я блъскаше в една стая. Като усети юмрука ми, той изведнъж се обърна и неговият удар ме хвърли върху една маса, отрупана с празни бутилки, които нападаха и се разбиха на парчета. Вкопчих се в моя противник и двамата се затъркаляхме по пода, като усещахме под ръцете си остриите стъкла. След кратка борба, в която другият съвсем ме обезсили, аз бях притиснат между коленете му, по гръб на пода, под два широки юмрука, които се издигаха, за да се стоварят по-силно, като боздугани, върху лицето ми. В този миг Росарио влезе в стаята, следвана от ханджията.

— Янес! — извика тя. Янес!

Стиснаха го за китките и мъжът бавно стана, сякаш засрамен от стореното. Ханджията му обясняваше нещо, но поради нервната си

възбуда аз не успях да го чуя. Моят противник изглеждаше покорен и ми говореше с разкайващ се глас:

— Аз не знаех... Грешка... Трябваше да каже, че имала мъж.

Росарио ми чистеше лицето с кърпа, напоена с ром:

— Тя е виновна; седнала беше сред онези.

Най-лошото от всичко беше, че аз не чувствах истински яд срещу онзи, който ме беше ударил, а срещу Муш. Тя всъщност, с твърде присъщо за нейния характер лекомислие, беше отишла да седне сред проститутките.

— Нищо не се е случило... Нищо не се е случило — повтаряше ханджията на любопитните, задръстили коридора.

А Росарио, сякаш наистина нищо не се беше случило, ме накара да подам ръка на мъжа, който сега се разсипваше в извинения. За да ме успокои съвсем, тя ми говореше за него и твърдеше, че го познавала от много време, защото той не бил отгук, а от Пуерто Анунсиасион — селището близо до Южната джунгла, където болният ѝ баща я чакал да му отнесе чудотворното целебно изображение. Прякорът Търсач на диаманти изведнъж събуди у мен любопитство към човека, който преди малко ме биеше.

Скоро след това седяхме в кръчмата с преполовена бутилка ракия, забравили глупавата борба. Миньорът беше широкоплещест и тънък в кръста, имаше израз на граблива птица в погледа и лице, завършващо с остра черна брадичка — като изображение от някоя триумфална арка, ако се съди по решителното му изражение и по очертанията на профила. Като разбрах, че е грък, обясних си защо той поголовно изпускаше пълните членове, когато говореше, и щях да го попитам дали не беше един от „Седмината срещу Тива“^[2], но в това време се появи Муш, с безразличен вид, сякаш не знаеше нищо за боя, нашарил ръцете ни с рани от стъклата. Упрекнах я с няколко думи, които недостатъчно силно изразяваха раздразнението ми. Тя не обърна никакво внимание, седна в другия край на масата и започна да разглежда гърка с любопитство, което ми се стори твърде предизвикателно в такъв момент. А той сега беше толкова почтителен, че бе отместил стола си, за да не е прекалено близо до моята приятелка. На извиненията на Търсача на диаманти, който сам се наричаше „проклет идиот и грубиян“, Муш отговори, че станалото нямало значение. Обърнах се към Росарио. Тя ме гледаше изкосо, с

някаква иронична сериозност, която не знаех как да изтълкувам. Исках да подема какъвто и да е разговор само за да се откъснем от настоящето, но нищо не ми идваше на ума. В това време Муш се беше приближила до гърка с такава предизвикателна и неестествена усмивка, че гняв затупа в слепоочията ми. Едва се бяхме отървали от едно премеждие, което можеше да има плачевни последствия, и тя се забавляваше да флиртува с миньора, който преди половин час се беше отнесъл с нея като с проститутка. Това нейно поведение беше толкова книжно, взето от литературата за разни моряшки кръчми и забулени в мъгли кейове, че Муш изведнъж ми се стори невероятно гротескна в неспособността си да се отърси в каквато и да е обстановка от щампите на своето поколение. Там, където продаваха грубовати реликви на колониалното занаятчийство, тя непременно купуваше морско конче, защото си спомнила за Рембо; смяташе, че трябва да се подиграе над романтичната опера тъкмо в оня театър, който бе възвърнал уханието на градината в двореца Ламермур, и не виждаше, че проститутката от романите, проповядващи бягство от света, тук се бе превърнала в някаква смесица от панаирджийска повлекана и египетска Мария Магдалена, без оттенък на святост. Погледнах я тъй красноречиво, че Росарио, може би уплашена да не се сбия отново, този път от ревност, поиска да ме спре, като изрече, с цел да ме успокои, една неясна фраза, нещо средно между пословица и сентенция:

— „Ако мъжът ще се бие, то нека се бие, за да защити своя дом.“

Не знам какво разбираше Росарио под „мой дом“, но тя имаше право, ако искаше да каже онова, което на мен ми се искаше да разбере: Муш не беше „мой дом“. Напротив, тя беше онази „бъбрива и необузdana“ самка на притчите, дето „нозете ѝ се не спират в къщи“. С тази фраза бе хвърлен мост над масата между Росарио и мен и в този миг аз почувствувах опората на едно изпълнено със съчувствие сърце, което се беше оскърбило може би, като ме виждаше отново победен. Освен това младата жена постепенно се издигаше в очите ми, защото установяваше с околната среда определени отношения, които аз все по-ясно долавях. Муш, напротив, ставаше крещящо чужда — поради растящото несъответствие между нейната личност и всичко край нас. Някакъв слой от екзотичност се съгъстяваше около нея и създаваше разстояние между нея и другите, между нейните постъпки и маниери и

начините на действие, естествени за тази среда. Тя малко по малко се превръщаше в чуждо тяло, не на мястото си, в нещо ексцентрично, което привличаше вниманието, както някога в християнските дворци са привличали вниманието чалмите на посланиците на Високата порта. А Росарио беше като света Сецилия или като света Лучия, които веднага щом привърши реставрацията на витража, отново стават част от стъклописа. От сутринта до здрача и от здрача до нощта тя ставаше все по-действителна, все по-истинска, все по-точно изписана сред пейзажа, който колкото повече се приближавахме към реката, толкова по-цялостно очертаваше достойнствата ѝ. Между нейната плът и земята, по която стъпвахме, се установяваше все по-здрава връзка. Тя се изразяваше в потъмнялата от слънцето кожа, в еднаквите прически наоколо, в сходството между формите, което придаваше на талиите, на раменете, на бедрата, смятани тук за красиви, общите очертания на произведения, излезли изпод един и същ струг.

Чувствувах се все по-близко до Росарио; в моите очи тя се разхубавяваше с всеки час, докато другата все повече избледняваше, защото сега тя беше някъде далеч. Съгласявах се с всичко, което Росарио казваше. И въпреки това, когато погледнех тази жена като жена, аз се чувствувах неловък, скован, съзнавах собствената си нелепост пред нейното вродено достойнство, недостъпно за лесни завоевания. Между нас се издигаха не само бутилките — тази стъклена преграда, която заставяше ръцете ми да бъдат внимателни, — а и хилядите книги, прочетени от мен и неизвестни за нея; нейните вярвания, обичаи, суеверия, понятия, които аз не познавах, но които въпреки това бяха пълни с не по-малко здрав смисъл от моите. Моето образование и нейните предубеждения, онова, на което я бяха научили и което живееше в нея — всичко това бяха допълнителни фактори, застанали непримиримо едни срещу други, както тогава ми се струваше. Повтарях си, че те нямат нищо общо с винаги възможното съединение между тялото на един мъж и тялото на една жена, но все пак трябваше да призная, че една цяла култура, със своите изисквания и извращения, ме отделяше от това чело, зад което сигурно нямаше дори особено ясна представа за кръглата форма на земята, нито за разположението на страните върху географската карта. Така си мислех и си спомнях, че тя вярва в съществуването на еднокракия горски дух. А като видях малкото златно кръстче на шията ѝ, отбелязах, че

единственото възможно поле за взаимно разбирателство — вярата в Христос — моите прадеди бяха напуснали преди много време: като хугенотите били изгонени от Савоя след отменяването на Нантския едикт^[3]; минали към енциклопедистите благодарение на един мой прадед, приятел на барон Холбах^[4], и оттогава пазели Библията в домовете си не защото вярвали още в Светото писание, а само защото тя не е лишена от известни поетични достойнства...

Кръчмата се изпълни с миньори от друга смяна. Алените жени се връщаха от стаичките в двора, прибирайки парите от първите си усърдия. За да променя това неестествено положение, което ни караше да седим напрегнати около масата, аз предложих да отидем към реката. Търсачът на диаманти се беше сковал от многозначителното внимание на Муш, която го караше да разказва, макар да не го слушаше, за своите странствувания из джунглата на един толкова оскъден френски език, че той никога не успяваше да завърши започнатото изречение. Когато предложих да излезем, той с облекчение купи няколко бутилки студена бира и ни поведе към една права улица, която се губеше в нощта, отдалечавайки се от огньовете в равнината.

Скоро стигнахме брега на реката, която течеше в мрака с широк, непрестанен, дълбок плисък на огромна маса вода, прорязала земята. Това не беше забързаното тичане на малките реки, нито скокливото шуртене на пороите, нито свежото спокойствие на водите в тясно русло, които толкова пъти бях слушал нощем по други брегове; това беше сдържан напор, ритъм, роден от едно течение, започнало стотици и стотици левги по-нагоре, към което се присъединяваха и други реки, дошли от още по-далечни места, с целия свой товар от водопади и извори. В тъмнината изглеждаше, че водата, която тласкаше вода пред себе си, откакто свят светува, няма друг бряг и че нейният плисък покрива всичко нататък, до края на света. Вървахме мълчаливо и така стигнахме до някакъв залив, по-скоро вир — гробище на изоставени кораби с кормила, захвърлени на произвола, и пълни с жаби дъна. В средата стоеше, затънала в тинята, една старинна платноходка с изящни очертания и отпред на носа издялана от дърво Амфитритис^[5], чиито голи гърди се подаваха изпод воала, развяващ се като крила до самите шлюзове. Бяхме спрели близо до лодката, почти в подножието на фигурата, която сякаш летеше над нас, когато променливите пламъци на огньовете изведнъж я заляха с алена светлина. Свежестта

на нощта и постоянният шум на течащата река ни унасяха и ние полегнахме върху камъните до самия бряг. Росарио разпусна косите си и бавно започна да ги разчесва — с такива съкровени, предсещащи близостта на съня движения, че не посмях да ѝ заговоря. Муш, напротив, приказваше глупости, разпитваше гърка, приветствуваше отговорите му с остър смях и очевидно не съзнаваше, че мястото, на което се намирахме, беше една от онези незабравими картини, които човек много рядко среща по пътя си. Дървената Амфитритис, пламъците, реката, изоставените кораби, съзвездията — нищо от зримото, изглежда, не я вълнуваше. Мисля, че от тази минута нейното присъствие започна да ми тежи като товар, върху който всеки нов ден щеше да натрупва нов баласт.

[1] Градче в Испания, до което според християнската легенда доплувало тялото на апостол Яков, убит по заповед на цар Ирод. — Б.пр. ↑

[2] Заглавие на една от трагедиите на Есхил (525–456 г. преди нашата ера). — Б.пр. ↑

[3] Едикт, издаден от френския крал Хенрих IV; предоставял на хугенотите свобода във вероизповеданието и политически права; в 1685 г. Людовик XIV го отменил и хугенотите отново били подложени на преследвания. — Б.пр. ↑

[4] Барон Пол-Анри Холбах (1723–1789) — френски философ-материалист. — Б.пр. ↑

[5] Морска богиня от гръцката митология, съпруга на Посейдон. — Б.пр. ↑

XI

Сряда, 13

Тишина е дума от моя речник. Тъй като се занимавах с музика, бях употребявал тази дума повече, отколкото хората с други професии. Зная как може да се използва тишината, как се измерва и ограничава. Но сега, седнал на този камък, аз изживявам тишината: една тишина, дошла толкова отдалече, събрала в себе си толкова тишини, че с нея думата „тишина“ би придобила своя истински смисъл. Ако изрека нещо, ако започна да си говоря сам, както често правя, бих се изплашил. Моряците останаха там долу на брега да накосят трева на биковете за разплод, които плават с нас. Гласовете им не достигат до мен. Не мисля за тях. Съзерцавам тази огромна долина, чиито граници се разтварят в леко притъмняващия небесен свод. От моята наблюдателница от камъни и пълзящи треви аз обхващам с поглед почти пълна окръжност — завършена част от планетата, на която живея. Не е нужно да вдигам очи, за да видя някой облак — онези неподвижни перести облаци, спрели там сякаш от цяла вечност, са на височината на ръката ми, с която си пазя сянка над очите. Тук-там, на голямо разстояние едно от друго, се издига по някое самотно кичесто дърво, винаги с кактус наблизо, приличен на висок свещник от зелен камък, на който почиват ястреби, невъзмутими и тежки, подобни на птиците от гербовете. Нищо не вдига шум, нищо не се сблъсква с нищо, нищо не се търкаля, нищо не трепти. Когато някоя муха, летейки, попадне в паяжина, нейното ужасено бръмчене придобива силата на тътен. После въздухът отново се успокоява, от край до край, без никакъв звук. Повече от час седя тук, без да мръдна, съзнавайки, че е съвсем безполезно да отида другаде, където отвсякъде могат да ме наблюдават. Много надалеч, между тръстиките край едно блестящо като око езеро, се подава елен. Спира се с благородно изправена глава, тъй неподвижен сред равнината, че фигурата му прилича на статуя и на тотем. Той е като митически прародител на неродения още човек; като основател на племе, което ще забодне рогата му на кол и ще ги

превърне в свой герб, в свой химн, в свой стяг. Щом надуши във вятъра присъствието ми, той се отдалечи с отмерени стъпки, без да бърза, оставяйки ме сам със света. Обръщам се към реката. Водите ѝ са толкова широки, че бързеите, водовъртежите, подводните скали, които смущават тяхното вечно движение надолу, се сливат в един общ пулс. Той тупти от летните суши до дъждовете със същите периоди на плавност и на стремителност, с които е туптял още преди появата на човека.

Днес отплувахме призори и аз дълги часове съзерцавам бреговете. Гледката почти не се различава от описанията на отец Сервандо де Кастилиехос, дотърлил дотук сандалите си още преди три века. Прастарият разказ още не е загубил правдоподобността си. Там, където авторът пише, че на десния бряг стърчи камък с очертания на гуцер, видях камък с очертания на гуцер да стърчи на десния бряг. Където летописецът се удивлява от някакви гигантски дървета, видях гигантски дървета, потомци на онези, пораснали на същото място, обитавани от същите птици, прострелвани от същите гръмотевици.

В пространството, което очите ми обхващат, реката навлиза през някакъв прорез в хоризонта на запад. При мен толкова се разширява, че отсрещният бряг дими в зеленикавата мъгла на дърветата и излиза от панорамата, както е и дошла, прорязвайки хоризонта на изток, за да се излее по следващия наклон — там, където започват да се множат нейните безчетни острови, на сто левги от океана. Край нея — и житница, и извор, и път — човешките суетни нямат никакво значение и личните вълнения не оставят следи. Релсите и пътищата са останали далеч. Тук се плава по течението или срещу него. И в двата случая трябва да дочакаш непроменливо време. Тук движението на човека се направлява от Кодекса на дъждовете. Осъзнавам сега, че аз, вманиачен в измерване на времето, по призвание заслушан в метронома, а по професия в хронографа, бях престанал от няколко дни да мисля за часа и свързвах глада си или желанието си да спя с височината на слънцето. Забелязвам, че не съм навил часовника си и гръмогласно прихвам да се смея сам, в тази долина извън времето.

Около мен се разхвърчават пъдпъдъци: капитанът на „Манати“ ме зове да се върна на борда и с напевните си подвиквания събужда птичи грак навсякъде. Отново лягам върху балите сено, под широкия навес от платнище, заедно с биковете за разплод от едната страна и

негърките-готвачки от другата. От потните негърки, които кълцат чушки и леят, от разведените бикове и от тръпчивия дъх на люцерната край мен тегне някаква миризма, която ме замайва. Нищо в тази миризма не би могло да се нарече приятно. И въпреки това тя ме ободрява, сякаш нейната неподправеност отговаря на скрита потребност на моя организъм. С мен става нещо подобно, каквото със селянина, завърнал се в бащиното стопанство след няколко години, прекарани в града — той започнал да плаче, като усетил ветреца, наситен е миризма на тор. Нещо такова имаше — сега си спомням — в задния двор от моето детство: една плувнала в пот негърка, която кълцаше чушки и пееше, и говеда, които пасяха по-надалече. Но най-важното — най-важното! — имаше панер от тръстика: корабът на моите пътешествия с Мария дел Кармен. Той миришеше като тази люцерна, в която заравям лице с почти мъчително безпокойство. Хамакът на Муш е закачен там, където вятърът вее най-силно; тя бърби с миньора грък и не знае за това място, което прилича и на таванска стаичка, и на скривалище. Росарио често се покатерва на купчината бали и не се смущава, когато от време на време проливен дъжд проникне през платнището, сякаш за да освежи неотдавна окосеното сено. Прилягва на известно разстояние от мен и се усмихва, захапала някакъв плод. Учудва ме смелостта на тази жена, която без колебание и страх е тръгнала сама на пътешествие, което ръководителите на музея, чието поръчение изпълнявам, считат за много опасно дело. Тази здрава закалка на жените тук, изглежда, е нещо съвсем обикновено. В задната част на кораба се къпе, изливайки кофи вода направо върху пъстрата си риза, една мулатка с още неразвито тяло, която ще се срещне със своя любим, златотърсач, при изворите на някакъв почти неизследван приток. Друга една, облечена в траур, щяла да си опита късмета като проститутка — с надеждата от проститутка да стане „годеница“ — в едно селце близо до джунглата, където в месеците на прииждането на реката и наводненията настъпвал страшен глад. Все повече ми тежи, че взех Муш в това пътуване. Бих предпочел да се смеся с екипажа, да ям от тяхната храна, която се смята прекалено груба за несвикналия език; да вляза в по-тесен допир с тези яки и решителни жени и да ги карам да ми разказват за своя живот. Но преди всичко бих желал да се приближа по-свободно до Росарио, чиято дълбока същност не се поддава на

моите средства за опознаване, изработени в отношенията ми с твърде еднакви помежду си жени, каквито ми се бе случвало да срещам досега. На всяка стъпка се боя да не я обидя, да не ѝ досадя, да не отида прекалено далеч в близостта или да не проявя към нея любезност, която би могла да ѝ се стори глупава или немъжествена. Понякога си мисля, че ако останем сами между тесните прегради за животните — там, където никой не може да ни види, — непременно трябва да я сграбча грубо в обятията си; сякаш всичко ме подканва да го сторя и въпреки това не посмявам. Забелязвам, че на борда мъжете се отнасят към жените с някаква иронична и закачлива грубост, която, изглежда, им харесва. Но тези хора имат свои правила, нрави, начини на общуване, на говорене, които аз не познавам. Вчера, като ме видя с много хубава риза, купена в един от най-прочутите магазини в света, Росарио прихна да се смее и каза, че такива премени подхождали повече на жените. В нейно присъствие винаги ме обхваща страх да не изпадна в смешно положение, при което човек не може да си каже за успокоение, че другите „не разбират“, защото тук разбират именно те. Муш не знае, че ако все още привидно я ревнувам, ако се преструвам, че отдавам значение на нейните разговори с гърка, то е, защото предполагам, че Росарио ме смята длъжен да бдя малко над жената, която споделя с мен трудностите на пътуването. Понякога дори ми се струва, че един поглед, движение, дума, чийто смисъл не ми е ясен, ме канят на среща. Покатервам се високо върху балите и чакам. Но тъкмо тогава чакам напразно. Реват разводените бикове, пеят негърките, за да насърчават матросите; мирисът на люцерна ме опиянява. Желанието тупти в слепоочията ми, в тялото ми; затварям очи и потъвам в идиотската нелепост на еротичните сънища.

На залез-слънце спряхме в един пристан, грубо скован, от забити в калта колове. Когато влязохме в селището, където много се говореше за ласа и обядване, разбрах, че сме пристигнали в Земята на Коня. Разбрах преди всичко по тази миризма на циркова арена, на изпотени хълбоци, която толкова време бе шестувала по света, възвестявайки с цвилене културата. Приглушеният звук на чуковете ми подсказа близостта на ковача, наведен над своите наковални и духала — силуетът му, с кожената престилка, се очертава пред пламъците на огнището в ковачницата. И свисти нажежената до червено подкова, угасена в студена вода, и пее чукът, забива гвоздеите в копитото. А

после конят новите подкови пристъпва нервно, защото още се бои да не се подхлъзне по камъните; изправя се на задните си крака и непокорно се извива под напора на юздата пред девойката с панделка в косите, застанала на прозореца. Заедно с коня се бе появила отново сарачницата — с миризмата на кожи, мокра от току-що ощавени козини, със своите майстори, работещи под снопове закачени подпруги, стремена за говеда, ремъци от щампована кожа и оглавници за празнични дни със сребърна обковка отпред на челото. В Земята на Коня мъжът, изглежда, беше повече мъж. Овладяваше отново занаяти от хилядолетия, които караха ръцете му да влизат в пряк досег с желязото и кожата и го въвеждаха, в изкуството на опитомяването и обяздването, развиваха, в него физическа ловкост — да се перчи с нея в празнични дни пред жените, а те да ахкат, като го гледат как умело притиска между краката си тялото на коня и колко силни са ръцете му. Възраждаха се мъжествените игри: да укротиш цвилеция жребец, да хванеш за опашката бика — животното-слънце, — да го повалиш и да повлечеш надменната му храброст в прахта. Някаква тайнствена солидарност се раждаше между животното с натежали тестикули, което прониква в своята самка тъй дълбоко, както никое друго, и човека, чийто символ за безмерна смелост скулпторите изливаха от бронз или извайваха от мрамор, така че хубавият кон да отговаря на яхналия го герой, хвърлящ дебела сянка върху влюбените, които си определят среща в общинските паркове. Много мъже са събрани в къщата, пред чийто вход пръхтят много коне; но там, където един-единствен кон чака в нощта, прикрит в шубрака, стопанинът му сигурно си е свалил шпорите, за да влезе по-безшумно в къщата с очакващата зад вратата сянка.

Интересно ми беше да отбележа, че след като е бил най-голямото богатство на човека в Европа, негова бойна машина, негово превозно средство, негов вестносец, пиедестал на неговите борци за свобода, украса на неговите метопи и триумфални арки, в Америка Конят продължаваше своята велика история, защото само в Новия свят той продължаваше истински и в такъв огромен мащаб да извършва вековната си дейност. Ако Земята на Коня се нанесат върху географските карти с бели полета — както неизвестните през Средновековието земи, — то би побеляла една четвърт от западното полукълбо и така би изпъкнало величавото присъствие на Подковата

по онези места, където Кръстът на Христос бе влязъл на кон — не влачен, а издигнат високо, носен от хора, които Местните жители взели за кентаври.

XII

Четвъртък, 14

Продължихме плаването през нощта, при пълнолуние, защото, капитанът трябваше да прибере един монах-капуцин от пристанището Сантяго де лос Агиналдос, на отсрещния бряг на реката, и искаше да премине в утринните часове някакво място с много силни бързеи, а следобеда да използва за разтоварване. Капитанът със завидно майсторство въртеше кормилото, а помощниците му отблъсваха кораба с прътове, щом се приближавахме до подводна скала. По обед се озовах в чуден град от развалини: широки пусти улици, необитавани къщи с изгнили врати, от които бяха останали само страничните греди или навесите с обрасли в мъх покриви, често хлътнали в средата, защото се беше счупила някоя главна греда, разядена от термити, почерняла от плесен. Колоната пред един вход се бе запазила и продължаваше да придържа остатъците от корниз, разрушен от корените на едно смокиново дърво. Имаше стълби без начало и без край, сякаш увиснали в празното пространство, и балкони, закачени под някоя дупка от прозорец, зейнала към небето. Кичури бели камбанки спускаха леки завеси пред просторни салони, които още пазеха напуканите си плочници; в тъмните им ъгли грееха жълти като старо злато акации и кървавочервени цветове на великденчета; поклащани от течението, в коридорите трептяха кактуси с протегнати нагоре разклонения — като светилници, издигнати от ръцете на невидими слуги. По праговете растяха гъби, а в камините — тръни. По стените се виеха растения, впиваха пипалата си в пукнатините на зидарията; от една изгоряла църква бяха останали няколко контрафорси и архиволти и една готова да рухне монументална арка. На нейния тимпан още се различаваха, макар и смътно, релефните фигури на някакъв небесен оркестър от ангели, които свирят на фагот, на лютня, на клавесин и на марака^[1]. Наличието на марака толкова ме удиви, че ми се прииска да се върна на кораба и да взема молив и хартия, за да покажа на Пазителя в няколко скици това необичайно

възпроизвеждане на инструменти. Но в този миг се разнесоха тъпани и пискливи флейти — няколко дявола изскочиха иззад ъгъла на площада и се отправиха към една жалка църквица от гипс и тухли срещу опожарената катедрала. Танцьорите бяха закрили лицата си с черни кърпи, също както християните от някое братство, тръгнали на разкаяние. Пристъпваха бавно напред, с къси подскоци, след някакъв водач и хороводец, който със своята маска на дявол с три рога и свинска муцуна би могъл да изпълнява ролята на Велзевул от Мистерия за страстите господни, на Тараска или на Краля на лудите^[2]. Обзе ме чувство на страх пред тези хора без лица, покрити сякаш с булото на отцеубийци; пред тези маски, излезли от тайната на времето, за да увековечат отколешната слабост на човека да изобразява някого, да се преобразява, да се преструва на животно, на чудовище или на отвратителен дух. Чудноватите танцьори стигнаха до вратата на църквата и почукаха няколко пъти с мандалото. Дълго стояха пред затворената врата, плачеха и стенеха. Но изведнъж двете крила се разтвориха с трясък и в мъгла от тамян се появи апостол Яков, син на Зеведей и Саломея, възседнал бял кон, който група вярващи бяха понесли на рамената си. Изплашените дяволи отстъпиха, пред неговата златна корона, сякаш обхванати от конвулсии; блъскаха се едни други, падаха, търкаляха се по земята. На фона на тази сцена се понесе химн, акомпаниран от кларнет и тромбон, които звучаха като древно сакабуче и чиримиа^[3].

*Primus ex opostolis
Martir Jerosolimis
Jacobus egregio
Sacer est martirio.*^[4]

Горе на камбанарията няколко момченца, яхнали като кон напречната греда, биеха с всички сили камбаната, като я ритяха с крака. Предвождана от носовия фалцет на свещеника, процесията бавно обиколи църквата, а в това време дяволите, изобразявайки буря от заклинания, отстъпваха в стенещата група под пръските на китката за ръсене със светена вода. Накрая статуята на апостол Яков от

Компостела, под сянката на балдахин от протъркано кадифе, отново се пъкна в храма, чиито врати се затвориха — двете крила грубо се тръшнаха и скриха трептящите светлини на светилниците и свещите. Тогава дяволите, останали отвън, хукнаха да бягат, кикотеха се и подскачаха, превръщайки се от демони в смешници; надничаха през прозорците и питаха с груби крясъци дали там жените продължават да раждат; така се изгубиха между развалините на града. Вярващите се пръснаха. Останах сам сред печалния площад, чийто плочник бе издигнат и изпочупен от корените на дърветата. Росарио бе отишла да запали една свещ за оздравяването на баща си и сега се появи, придружена от брадатия монах-капуцин, който щеше да пътува с нас. Представи ми се като брат Педро де Енестраса. С оскъдни думи, говорейки бавно и със сентенции, монахът ми обясни, че тук имало обичай на празника на тялото Христово да изваждат статуята на Яков, защото една привечер на този ден, скоро след основаването на града, тук било донесено изображението на светията-покровител. Оттогава останала тази традиция. Скоро към нас се присъединиха двама негри-музиканти с праметнати през рамо бандоли. Заоплаквах се, че тази година празникът се свършил само с поклонения и процесии и се заричаха повече да не идват. Тогава узнах, че някога в този град имало претъпкани ракли, богата покъщнина, шкафове, пълни с холандски платна, но честите грабежи по време на една продължителна местна война превърнали в развалини неговите дворци и наследствени имения и покрили с бръшлян семейните гербове. Които могли, емигрирали, след като се отървали от старинните къщи, като ги продали на безценица. После върху града врълетели болестите, — те изпълзели от изоставените оризища, които се превърнали в блата. Този път смъртта предала дворците на пълзящите растения и започнала разрухата на сводовете, на покривите, на арките. Днес градът представляваше само селище на сенки, под сянката на богатия някогашен град Сантяго де лос Агиналдос.

Под силното впечатление на разказаното от мисионера аз се бях замислил за други градове, превърнати в развалини от воини между барони или опустошени от чумата, когато двамата музиканти, подканени от Росарио да ни развлекат с някоя песен по свое желание, започнаха да свирят на бандолите си. Изведнъж песента им ме отнесе далече от моите мисли. Тези двама чернолики странствуващи

музиканти пееха десими, в които се разказваше за Карл Велики, за Ролан, за епископа Турпин, за предателството на Ганелон и за сабята, която сечела маври в Ронсевал^[5]. Когато стигнахме до пристанището, започнаха да пеят за историята на инфантите Лара^[6], която ми беше неизвестна, но в чийто старинен ритъм имаше нещо смайващо — тук, в подножието на толкова попукани и обрасли в мъх стени, като стените на древните изоставени замъци.

Когато здрачът удължи сенките на развалините, ние най-сетне вдигнахме котва. Опряла лакти на борда, Муш находчиво отбеляза, че видът на този призрачен град превъзхожда по тайнственост, по чудноватост най-доброто, което са могли да измислят и най-ценените от нея художници-модернисти. Тук темите на изкуството-фантастика имали три измерения; можели да се докоснат, да се почувствуват. Не били никакви въображаеми архитектурни построения, нито евтини поетически измислици; тук можеш да вървиш по действителни лабиринти, да се изкачваш по стълби, пречупени до площадката, продължаващи с някое перило без подпори, което се губи в черната като нощ сянка на някое дърво. Не бяха глупави разсъжденията на Муш, но по отношение на нея аз бях стигнал до такава степен на пресищане, при която мъжът, на когото една жена е втръснала, се дразни дори и когато я чуе да казва умни неща. Със своя товар от мучащи бикове, кокошки в клетки, пуснати по палубата прасета, които тичаха под хамака на капуцина, оплитайки се в броеницата му от семена; с песента на негърките-готвачки, смеха на гърка Търсач на диаманти, с проститутката в траурна риза, която се къпеше на носа на кораба; с веселата глъчка на музикантите, които караха моряците да танцуват — нашият кораб ми напомняше „Корабът на безумците“ на Босх^[7]. Този кораб на безумци се откъсваше сега от един бряг, който аз не можех да сравня с нищо друго, защото, макар корените на видяното от мен да черпеха сокове от различни стилове, причини и митове, които можех лесно да разпозная, резултатът от всичко това — дървото, израснало на тази почва — ме смуцаваше, беше съвсем ново за мен, както и огромните дървета, стегнали бреговете, плътно събрани на групи в устията на теснините, открити на залеза с корони, закръглени като гръб на животно, и с върхове, напомнящи кучешка муцуна — сякаш бяха групи от гигантски маймуни-песоглавци. Аз, разбира се, познавах отделните елементи на тази гледка. Но сред влагата на

тукашния свят развалините бяха повече развалини, пълзящите растения разместваха камъните по друг начин, насекомите имаха други навици, а и дяволите бяха повече дяволи, защото под рогата им стенеха чернолики танцьори. Един ангел и една марака сами по себе си не бяха нещо ново. Но ангел, свирещ на марака, скулптиран в тимпана на една опожарена църква — това беше нещо, което не бях виждал по други места. Питам се вече дали ролята на тези земи в историята на човечеството не беше в това, че за първи път в тях се осъществяваха някои симбиози на различни култури, когато размишленията ми бяха прекъснати от нещо, което ми прозвуча като много близко и същевременно много далечно. За да освежи паметта си в празника на тялото Христово, брат Педро де Енестроса тихичко си тананикаше край мен един григориански химн, отпечатан със старинни ноти върху пожълтелите, оплутти от насекоми страници на един вехт „*liber usualis*“^[8]:

Sumite psalmum, et date tympanum
Psalterium jocundum cum citara
Buccinate in Neomenia tuba
In insigni dei solemnitatiisvestral.^[9]

[1] Народен музикален инструмент в Латинска Америка. — Б.пр.

↑

[2] Действащи лица от средновековните мистерии. — Б.пр. ↑

[3] Древни индиански инструменти. — Б.пр. ↑

[4] Първият от апостолите, йерусалимският мъченик Яков, е светец заради голямото си мъченичество. — Б.пр. ↑

[5] Става дума за френския епос „Песен за Роланд“. — Б.пр. ↑

[6] Герои на старинни испански романси. — Б.пр. ↑

[7] Нидерландски художник (1462–1530), чието истинско име е Йероним ван Акен. — Б.пр. ↑

[8] Молитвеник. — Б.пр. ↑

[9]

*Вземете псалом, дайте тимпан;
сладкогласа гусла с псалтир.
Тръбете с тръба в новомесечие
в определеното време, в деня на нашия празник.*

— Б.пр. ↑

XIII

Петък, 15 юни

Когато пристигнахме в Пуерто Анунсиасион — този влажен град, обсаждан непрекъснато от растителност, срещу която от стотици години се водеше безполезна война, — разбрах, че бяхме оставили зад себе си Земите на Коня и бяхме навлезли в Земите на Кучето. Тук, зад последните покриви, се издигат първите дървета на още далечната джунгла — нейни предни постове, нейни величествени стражи, по-скоро обелиски, отколкото дървета, все още пръснати, отдалечени едно от друго по обширното неравно пространство, обрасло в бурени, чиято пълзяща плодовитост за една нощ заличава пътеките. Конят няма място в един свят без пътища. А отвъд зелената маса, която затваря вратите на юг, пътеките и пътечките тънат под такъв тежък покров от клони, че е невъзможно конник да премине. А Кучето, с очи до коленете на човека, вижда всичко, което се крие под измамните маланги, в кухите паднали стволоче, между изгнилите листа; Кучето с напрегната муцуна, с остро обоняние, по чийто гръб в настръхналата козина се изписва близката опасност, е запазило през вековете отношенията от своя първоначален съюз с човека. Защото истински договор свързва тук Кучето и Човека: едно взаимно допълване на способностите, което ги кара да работят в братство. Кучето внася сетивата, атрофирани у неговия другар в лова, способността си „да вижда“ с носа, да ходи на четири крака, спасителната си външност на животно сред другите животни — срещу предприемчивия дух, уменията да борави с оръжията, да гребе с весла, да ходи изправен, които човекът притежава. Кучето е единственото същество, което споделя с човека облагите на огъня, присвоявайки си с това приближаване до Прометей правото да взема страната на Човека във всяка война срещу Животното.

Затова този град беше Град на Лая. Пред входовете, зад решетките, под масите кучетата протягаха лапи, душеха, ровеха, предупреждаваха. Сядаха на носа на корабите, тичаха по покривите,

пазеха печеното да не изгори, присъствуваха на всички събрания и общи прояви, ходеха на църква и толкова много от тях трябва да са ходили, че едно старо нареждане от колониалното време — което никога не е било спазвано, защото никой не е имал интерес от него — учредява специална длъжност „кучкар“, който да гони кучетата от храма „във всички съботни дни и на празнични бдения“. В лунни нощи кучетата се отдаваха на своя култ към луната с внушителен хоров, вой, който по обичай не се тълкуваше вече като злокобно предзнаменование, а причинената от него безсъница се приемаше с примирение и търпимост, каквато трябва да се проявява към малко досадните обреди на роднините, изповядващи религия, различна от нашата.

Мястото, което в Пуерто Анунсиасион наричаха странноприемница, беше някогашна казарма с попукани стени. Стаите гледаха към един пълен с кал двор, където пъплеха на всички страни големи костенурки, предвидливо затворени там за гладни дни. Два кревата от платнище и една дървена скамейка бяха всичката мебел, заедно с едно парче огледало, закачено на гърба на вратата с три позеленели гвоздеа. Луната току-що беше изгряла над реката и от гигантските посребрени дървета при францисканската мисия чак до черните очертания на островите отново се надигна, след известно прекъсване, неблагозвучен кучешки вой, а от другия бряг неочаквано се получи отговор. Муш беше в много лошо настроение и не можеше да се примири, че бяхме оставили електричеството зад гърба си, че тук живееха още в епохата на газовата лампа и на свещта и че нямаше дори една аптека, откъдето да се купят някои неща, необходими за нейната особа. Моята приятелка хитро прикриваше грижите, които щедро и постоянно полагаше за лицето и за тялото си, за да помислят чуждите хора, че тя стои над подобни женски суети, недостойни за една интелектуалка. С това даваше да се разбере между другото, че нейната младост и естествена красота ѝ стигаха, за да бъде привлекателна. Познавах тази нейна стратегия и се забавлявах да я наблюдавам от върха на балите сено, отбелязвайки със злорада ирония колко често се оглежда в огледалото и мръщи вежди от досада. Учудвах се как самата материя на нейната фигура, плътта, от която беше направена, повехна от онази последна сутрин преди нашето отплаване. Кожата на лицето ѝ, измъчена от твърдите води, се беше

зачервила; а по носа и слепоочията се бяха появили места с прекалено разтворени пори. Косата ѝ беше заприличала на кълчища — зеленикаворуса, неравно боядисана — и аз разбрах, че нейният обичаен меден отблясък се дължеше на умелото оцветяване. Под блузата, изцапана с редки смоли, прокапали от платнището, гърдите ѝ изглеждаха не тъй твърди, а лакът само тук-таме се държеше на ноктите ѝ, изпочупени поради необходимостта често да се хваща за нещо — тъй ни налагаше животът върху една отрупана с ведра и варели палуба, върху плаващия хангар, какъвто беше нашият кораб. Кестенявите ѝ очи, красиво изпъстрени със зелено и жълто, отразяваха някаква смесица от досада, умора, отвращение към всичко, потискан яд, че не може да изкрещи колко нетърпимо ѝ беше това пътуване, макар да го беше предприела с фрази на върховно ликуване, заучени от книгите. Защото в навечерието на нашето тръгване — спомнях си сега — ми беше говорила за „стремежа към бягство“, обличайки многостранната дума *приключение* с всички нейни значения; „зов към пътешествия“, бягство от ежедневието, неочаквани срещи, представи на халюциниращ поет за Невероятни Флориди. А досега за нея — напълно чужда на вълненията, които ми носеха всеки ден такава наслада, защото ме връщаха към забравени преживявания от детството — думата *приключение* означаваше само принудително затворничество в градски хотел, пейзажи с еднообразно и повтарящо се величие, местене от място на място без перипетии и постоянна умора от нощите без нощна лампа, прекъснати в първия сън от кукуригането на петлите. Прегърнала коленете си, без да се грижи какво се вижда изпод развятата ѝ в безпорядък пола, сега тя се полюляваше бавно на кревата си и пиеше на малки глътки ракия от тенекиена кутия. Говореше за пирамидите на Мексико и за крепостите на инките — които познаваше само от снимки, — за стълбите на Монте Албан^[1] и за селищата от печена глина на опите^[2], изразявайки съжаление, че в тази страна индианците не били издигнали подобни чудеса. После възприе „осведомения“, категоричен, пълен с технически термини език, тъй много използван от хората на нашето поколение, който аз за себе си наричах „тон на икономист“, и се втурна да разсъждава за начина на живот на тукашните хора, за техните предразсъдъци и вярвания, за изостаналостта на земеделието им, за мошеничествата в минната промишленост, което, разбира се, я доведе до принадлежната стойност ѝ

до експлоатацията на човек от човека. За да ѝ противореча, аз ѝ казах, че ако нещо ме изпълва с възторг в това пътуване, то е тъкмо откритието, че на света още са останали огромни пространства; чиито жители са далеч от трескавата суета на нашето време, и че щом толкова много индивиди се задоволяват с един покрив от листа, с една стомна, едно бударе^[3], един хамак и една китара, то, значи, у тях се е запазил известен анимизъм, съзнание за прастари традиции, жив спомен за някои митове, които, взети заедно, говорят може би за по-почтена и по-ценна култура от онази там. За един народ е по-интересно да запази в паметта си „Песента за Ролан“, отколкото да има топла вода в къщи. Радвам се, че още са останали хора, не особено склонни да заменят дълбоката си душевност срещу някое техническо удобство, което не само прогонва движенията на перачката, но отнася също и нейните песни, слагайки изведнъж край на един хилядолетен фолклор. Муш се направи, че не ме е чула или че моите думи не представляват за нея никакъв интерес и каза, че тук нямало такива неща, които да заслужават да бъдат видени или проучени, че тази страна нямала нито история, нито своеобразие и изричайки решението си като сентенция, тя заяви, че утре призори тръгваме, че нашият кораб ще пътува този път по течението и ще може да вземе обратния път за малко повече от един ден. Но мен съвсем не ме интересуваха вече нейните желания. Сухо ѝ отговорих, че мисля да изпълня задължението си към Университета, да отида дотам, където ще мога да намеря музикалните инструменти, които ми бяха възложили да търся. Това беше съвсем нова проява от моя страна и затова моята приятелка изведнъж изпадна в гняв и ме нарече еснаф. Това оскърбление — аз добре го познавах! — беше спомен от времето, когато много жени с нейния манталитет са се обявявали за революционерки само за да могат да вкусят удоволствието от близостта на немалко интересни интелектуалци, които борбата привличала, и да се отдадат свободно на прищевките на секса, опирайки се на философски и социални идеи, след като вече са вършили това зад прикритието на естетическите идеи на някои литературни братства. Муш винаги се отнасяше внимателно към своето благополучие, поставяше над всичко своите удоволствия и дребни страсти и затова беше за мен образец на еснафка. Но тя наричаше *еснаф*, като най-голямо оскърбление, всеки, който се опитваше да противопостави на нейния критерий нещо, свързано с

неприятни задължения или принципи, не приемаше някои свободи във физическите отношения, проявяваше задръжки от религиозен характер или призоваваше към ред. Тъй като моето старание да бъда честен към Пазителя и следователно към собствената си съвест се изпречваше на пътя ѝ, тя неизбежно трябваше да нарече подобна цел *еснафска*. С паднали на лицето коси тя се изправи от кревата и вдигна малките си юмруци към слепоочията ми с такъв гняв, какъвто виждах за първи път. Крещеше, че искала, да бъде в Лос Алтос колкото може по-скоро; че се нуждаела от прохладата на планината, за да се съвземе; че там сме щели да прекараме остатъка от моята отпуска. Изведнъж името Лос Алтос ме вбеси, защото ми припомни подозрителната грижовност, с която канадската художничка обкръжаваше моята приятелка. И макар че обикновено внимавах да не произнасям нищо излишно в споровете си с нея, тази вечер се наслаждавах, като я гледах такава грозна на светлината на газената лампа, и чувствувах някаква нервна необходимост да я оскърбя, да я нашибам с думи, за да изхвърля баластта от стари обиди, натрупани дълбоко в мен. За начало започнах да обиждам канадката, като я нарекох с епитет, който подежда на Муш като убождане с нажежена до червено игла. Отстъпи крачка назад, хвърли по главата ми кутията с ракия и за малко не ме улучи. Изплашена от стореното, тя се приближи към мен с разкайващи се ръце, но моите думи, предизвикани от нейното буйство, бяха скъсали преградите: крещях ѝ, че съм престанал да я обичам, че присъствието ѝ ми е нетърпимо, че дори тялото ѝ ме отвращава. И толкова ужасно трябва да ѝ е прозвучал този непознат глас, изненада и за самия мен, че тя хукна на двора, сякаш след думите можеше да последва и някакво наказание. Но забравила за калта, тя се спъна и падна в пълната с костенурки локва. Като усети, че лежи върху мокрите черупки, които започнаха да се движат — сякаш брони на войни, затънали в тресавище, — нададе вик на ужас и събуди замлъкналата от известно време глутница кучета. Сред всеобщ концерт от кучи лай напъхах Муш в стаята, смъкнах вонящите ѝ на тиня дрехи и я измих от главата до петите с една дебела скъсана кърпа. След това я накарах да изпие голяма глътка ракия, завих я в нейния креват и излязох на улицата, без да обръщам внимание, че хълцаше и ме викаше. Исках, необходимо ми беше да я забравя за няколко часа.

В една кръчма наблизко намерих гърка — пиеше огромни количества в компанията на дребничко човече с рошави вежди. Представи ми го като Аделантадо^[4] и ме предупреди, че жълтото куче, което лочеше до него бира от една чаша, било забележителен пес и се казвало Гавилан^[5]. Търсачът на диаманти се радваше, че му се е удал случай да ме свърже толкова лесно с човек, който много рядко се появявал в Пуерто Анунсиасион.

— Джунглата обхваща огромни пространства — обясняваше ми той — крие планини, пропасти, съкровища, скитащи се племена, останки от изчезнали култури, и все пак тя представлява единен, цялостен свят, които храни своите животни и своите хора, струпва свои облаци, трещи със свои гръмотевици, излива свои дъждове; тя е скрит свят, съкровищница, необятно, растително пространство с много малко врати.

— Нещо като Ноевия ковчег, където се събрали всички животни на земята. Но само с една малка вратичка — потвърди човечето.

За Да проникне в този свят, Аделантадо трябвало да намери ключовете към тайните входове: само той познавал някакъв проход между два ствола — единствен на петдесет левги, — водещ до една тясна стълба от камъни, по която можело да се слезе до необятната тайна на земните чудатости. Само той знаел къде се намира мостчето от лиани, по което можело да се мине под водопада; тайният вход през гъсталака, проходът през пещерата със скалните надписи, малкият скрит залив, който водел към удобни проходи. Умеел да разчита езика на препънатите клони, нарезите по корите на дърветата, езика на сложения нарочно, а не случайно паднал клон. Изчезвал за дълги месеци и когато най-малко се сещали за него, изскачал през някоя дупка в стената от растителност. Донасял разни неща: кога пеперуди или кожи от гущери; кога торби, пълни с пера от сиви чапли или живи птички, които свирели по особен начин; кога разни човекообразни глинени фигурки, музикални инструменти, редки кошничарски изделия, които биха могли да заинтересуват някой чужденец. Веднъж след дълго отсъствие се появил, следван от двадесет индианци, които носели орхидеи. Името Гавилан било дадено на кучето заради способността му да хваща птици и да ги носи на своя стопанин, без да им отскубне нито едно перо, за да прецени той дали представляват някаква ценност за общата работа. Повикаха Аделантадо от улицата,

той се раздели с нас и отиде да се види с ловеца на делфини, който минаваше с неколцина от своите четиридесет и двама извънбрачни сина. А гъркът се възползува от това и ми каза, говорейки бързо, че по общо мнение този необикновен човек се натъкнал по време на своите скитания на баснословно богат златен залеж, чието местонахождение, разбира се, държал в пълна тайна. Никой не можел да си обясни защо, когато се появявал с носачи, те се връщали веднага, и то с по-голям товар, отколкото е необходимо за прехраната на няколко души, като отнасяли освен това и някое прасе, платно, гребени, захар и други неща, не особено нужни за хора, които плават по далечни тесни реки. Избягвал да отговаря на въпросите, когато го разпитвали за това, и отново с викове напъхвал своите индианци в гъстака, без да ги остави да се повъртят из селището. Говорело се, че навярно експлоатирал някоя жила с помощта на преследвани от закона хора, че използвал пленници, купени от някое войнствено племе, или че е станал вожд на негри-роби, избягали в гората преди триста години, и както твърдели някои, те си имали селище, заградено с ограда, откъдето винаги се чувало да гърмят тъпани. Но Аделантадо вече се връщаше и за да промени бързо разговора, миньорът заговори за целта на моето пътуване. Аделантадо бе свикнал да си има работа с хора, движени от необикновени цели, и познаваше някакъв странен билкосъбирач на име Монтсалватхе. Каза ми, че бих могъл да намеря търсените инструменти в първите селца на едно племе, което живеело на три дни път по реката, на брега на тесен приток, наречен Пинтадо^[6], защото цветът на пенливите му води непрекъснато се променял. Аз го заразпитвах за някои първобитни обреди и той ми изреди всичките предмети за свирене, които помнеше, като възпроизведе с глас — изпитата ракия бе изострила звукоподражателната му способност — и със съответните движения редица тъпани от стволоче на дърво, свирки от кост, тръби от рогове и черепи, глинени съдове за оплакване на мъртъвци и дайрета за лекуване. В това време се появи брат Педро де Енестроса с вестта, че бащата на Росарио току-що починал. Леко развълнуван от внезапната новина и подтикван същевременно от желанието да видя младата жена, за която нищо не знаех от нашето пристигане насам, аз се запътих към мястото на смъртта — по улици с мътни потоци в средата — заедно с гърка, монаха-капуцин и Аделантадо, следвани от Гавилан, който не отсъствувал от никое

бдение, щом се намирал в селището. В устата ми бе останал лешниковият вкус на ракията от агава. Току-що с удоволствие я бях опитал в кръчмата, на чиято табела, изрисувана с цветенца, със завъртулки беше написано милото абсурдно име: „Спомени за бъдещето“.

[1] Древна столица на мексиканското племе микстеки. — Б.пр. ↑

[2] Индианско племе, което живее в северната част на щата Аризона (САЩ) и днес вече е съвсем малобройно (около 2 000 души). — Б.пр. ↑

[3] Глинен съд за печене на хлебни питки. — Б.пр. ↑

[4] Буквално: напредничав, вървящ напред, начело (исп.). По време на завладяването на Америка от испанците кралете давали това звание на первооткривателите заедно с правото да управляват завоюваната територия. — Б.пр. ↑

[5] Ястреб (исп.). — Б.пр. ↑

[6] Боядисан, пъстър (исп.). — Б.пр. ↑

XIV

Петък, през нощта

В онази голяма къща с осем прозореца с решетки смъртта продължаваше своята работа. Тя беше навсякъде, чевръста и старателна; суетеше се около погребалните подредби, събираше на групи плача, палеше свещите, грижеше се цялото селище да може да се събере в просторните помещения с широки каменни пейки и големи, врати, за да наблюдава по-добре нейното дело. Върху катафалка, покрита със стари, проядени от плесен кадифета, вече се издигаше ковчегът, по който още не бяха заглъхнали ударите на чука, закован с дебели посребрени гвоздеи, донесен неотдавна от Дърводелеца, който никога не объркваше точните размери на починалия, защото неговата предвидлива памет пазеше обемните мерки на всички живи жители в селището. От нощта прииждаха цветя с прекалено силен мирис — цветя от дворове, от сандъчета под прозорците, от градини, извоювани от джунглата: нарди, жасмини с тежки листца, диви перуники, твърди, като от восък, магнолии, свързани в китки, украсявали вчера празнични прически. При входа, в преддверието, мъжете разговаряха прави, със сериозни лица, а жените пееха молитви в спалните, като повтаряха до безсъзнание: „Бог да те закриля, Мария, пълна с благодат; бог е с теб, благословена сред всички, жени.“ Шепотът на молитвата се надигаше в тъмните ъгли сред изображения на светии и броеници, закачени по стените; засилваше се и стихваше с равномерния плисък на тихи вълни, които търкалят камъни, откъснати от подводна скала. Всичките огледала, в чиято дълбочина бе живял образът на мъртвия, бяха забулени с крепони и платна. Неколцина знатни — Майсторът на бързеите, Кметът, Ловецът на делфини, Кожарят — току-що се бяха простили с трупа, след като хвърлиха угарката от цигарите си в шапките. В тази минута едно слабо момиче, облечено в черно, нададе остър, вик и падна на пода, сякаш разтърсвано от конвулсии. Изнесоха го на ръце от стаята. Сега Росарио се приближаваше към ковчега. Цялата в черно, с

пристегнатата около главата лъскава коса, с бледни устни, тя ми се стори смайващо хубава. Огледа всички с уголемени от плача очи и изведнъж като ранена в сърцето скърши ръце пред устата си, нададе дълъг, нечовешки вой — на пронизано животно, на раждаща жена, на луда — и се вкопчи в ковчега. Започна с прегракнал, с прекъсван от хлипане глас да говори, че ще накъса дрехите си, ще избоде очите си, че не иска вече да живее, че ще се хвърли в гроба, за да я заровят в пръстта. Когато поискаха да я отстранят, бясно се съпротивляваше и заплашваше онези, които се опитваха да откопчат пръстите ѝ от черното кадифе, с някакъв тайнствен, трескав език, излязъл сякаш от дълбините на ясновидството и пророчеството. С продрано от хълцане гърло тя говореше за големи нещастия, за края на света, за Страшния съд, за болести и за изкупления. Най-сетне я изведоха от помещението като че ли в безсъзнание, с вдървени нозе, с разчорлена коса. Черните ѝ чорапи, скъсани в отчаянието, прясно намазаните ѝ с боя обувки с наядени токове, които се тътреха по пода с носовете навътре, ми причиниха остра болка. Но вече друга от сестрите бе обхванала ковчегата...

Под впечатлението на тази необузdana скръб си помислих изведнъж за древната трагедия. В тези тъй многобройни семейства, където всеки имаше траурни дрехи, сгънати в сандъците, смъртта беше нещо съвсем обикновено. Майките, които много раждаха, често понасяха нейното присъствие. Но тези жени, които добре си разпределяха задълженията около един угасващ живот, които още от детството си знаеха да обличат мъртъвци, да забулват огледала, да пеят подходящите молитви, въставаха срещу смъртта по силата на един обред, дошъл от прастари времена. Защото това наистина беше някакъв отчаян, застрашителен, почти заклинателен протест срещу присъствието на Смъртта в къщата. Пред трупа тези селянки крещяха като хоефори^[1], разпуснали гъстите си прави коси като черни свещи около лица, ужасени като лицата на царските дъщери: великолепни вълчици, виещи троянки, изгонени от своите опожарени дворци. Силата на това отчаяние, възхитителното чувство за драматизъм, с което деветте сестри — а те бяха девет — се появяваха от вратата вдясно и от вратата вляво, подготвяйки влизането на Майката, една проклинаща своята самотност, хълцаща над развалините на своя дом, могъща Хекуба, която крещеше, че няма бог, ме накара да заподозра,

че във всичко това имаше доста театър. Някакъв роднина, искрено възхитен, забеляза до мен, че е истинско удоволствие да слушаш как тези жени оплакват своя мъртвец. И все пак аз се чувствавах развълнуван и смутен, сякаш всичко това бе събудило у мен смътни спомени за погребални обреди, каквито са наблюдавали моите далечни предшественици в царството на този свят. И от една гънка на паметта ми се надигна стихът на Шели, повтарящ сам себе си, сякаш усукан около собствения си смисъл:

*... How canst thou hear
Who knowest not the language of the dead? *1*

Хората от градовете, където бях живял винаги, не познаваха вече смисъла на тези гласове, защото бяха забравили езика на онези, които умеят да говорят на мъртвите. Езика на онези, които познават предсмъртния ужас да останеш сам и отгатват тревогата на умоляващите да не ги оставят сами сред тъй несигурния път. Като крещяха, че ще се хвърлят в гроба на баща си, деветте сестри изпълняваха една от най-благородните форми на хилядолетния обред, според който на мъртвия се дават разни неща, дават му се невъзможни обещания, за да измамат самотата му; слагат му в устата монети, заобикалят го с фигури на прислуги, на жени, на музиканти; дават му изображения на светии и знамена, упълномощаващи писма, пропуски за пред Лодкарите и Господарите на Отвъдния бряг, чиито тарифи и изисквания дори не са известни. Мислех си същевременно в какво алчно и посредствено нещо се бе превърнала смъртта за хората от моя Бряг — моите хора, — с тяхната обширна и бездушна дейност, с техните бронзове, великолепия и молитви, които зле прикриваха зад венците и зад леденото ложе погребалната фирма, с изкуствената ѝ тържественост, с предметите, използвани, и в много други случаи, с протегнатите над трупа ръце в очакване да си получат парите. Някои биха могли да се усмихнат снизходително на трагедията, която тук се представяше. Но тя беше мост към първичните обреди на човека. Мислех си за това, когато Търсачът на диаманти се приближи до мен със странно язвително изражение на лицето и ме посъветва да отида при Росарио, която била сама в кухнята и варяла кафе за жените.

Раздразнен от ироничния тон на думите, аз му отговорих, че ми се струва неподходящо тъкмо сега да разсейвам мъката ѝ.

— „Ти влизай и страх във душата си нямай: смелият мъж се показва по-храбър във всякакво дело, даже когато пристига от друга страна, неизвестна.“^[2]

Щях да му отвърна, че не се нуждая от такъв нахален съвет, когато миньорът добави с неочаквано декламаторски глас:

— „Първом сега намери подарката вътре в двореца. Тя се нарича Арета, потомка на същите славни хора, които са нявга родили и цар Алкиноя.“^[3]

И за да сложи край на моето изумление пред тези думи, които ме бяха вцепенили от изненада, той вторачи в мен своите птичи очи и със смях заключи:

— Омир, „Одисеята“. — И силно ме блъсна към кухнята.

Там, сред делви и делвички, пръстени тенджери и огнища, където горяха дърва, Росарио наливаше вряла вода в голяма фуния от платно, боядисано от утайката на кафето, която години наред бе задържало. Силният пристъп на мъка сякаш бе облекчил страданието ѝ. Със спокоен глас ми обясни, че молитвата пред изображението на четиринадесетте светци-застъпници закъсняла и не могла да спаси баща ѝ. Разказа ми после за неговата болест. Разказът ѝ звучеше като легенда и ми разкриваше една митологическа представа за човешката физиология. Работата започнала от някаква неприятност с близък, приятел; усложнила се, защото баща ѝ слънчасал, като пресичал реката, и това предизвикало изкачване на сокове към мозъка, спрени по средата на пътя си от едно течение, което оставило половината му тяло без кръв, предизвиквайки възпаление на мускулите и на половите органи. От това накрая, след четиридесет дни треска, се втвърдили стените на сърцето му. Докато Росарио говореше, аз постепенно се приближавах към нея, привличан от някаква топлина, която се излъчваше от нейното тяло и докосваше кожата ми през дрехите. Тя така се беше облегла на една огромна делва, сложена на земята, с подпрени на ръбовете ѝ лакти, че извивката на пръстения съд прекършваше кръста ѝ към мен. Огънят от огницата я осветяваше отпред, движейки в тъмните ѝ очи далечни светлини. Засрамен от самия себе си, аз почувствавах, че я желая с такава жажда, каквато не помнех от юношеските години. Не зная дали в мене не се заплиташе

гнусната игра — използвана в толкова сюжети, — която ни кара да пожелаем живата плът в съседство с мъртвата навеки плът, но толкова пламенен трябва да е бил погледът ми, който разсъблече траурните й дрехи, че Росарио мина зад делвата, наклонявайки се леко на една страна, за да я заобиколи, като оградка на кладенец. Отново подпря лакта на ръба, но този път срещу мен, и ме загледа от другия бряг на пълната с вода черна дупка, над която гласовете ни кънтяха като под сводовете на църква. Оставяше ме сам от време на време, отиваше в стаята с ковчега и се връщаше, бършейки сълзите си, там, където аз я чаках с нетърпението на влюбен. Малко си говорехме. Тя се оставяше да я гледам над водата с делвата с многообещаваща пасивност, в която имаше някакво отдаване. Скоро часовниците отмериха часа на разсъмването. Но не разсъмна. Всички учудено излязохме на улицата, по дворовете. Там, където трябваше да изгрее слънцето, небето беше затъмнено от странен червеникав облак, като от дим, като от нажежена пепел, като от кафеникав пращец, който бързо се издигаше и се разстиляше от единия край на небето до другия. Когато облакът дойде над нас, започнаха да ваят пеперуди — по покривите, в съдовете, по раменете ни. Това бяха малки тъмночервени пеперуди с виолетова рязка. След като се бяха размножавали с главоломна бързина, те бяха се надигнали с милиарди и милиарди от някакво неизвестно място на континента, отвъд огромната джунгла, може би изплашени, пометени от някой катаклизъм, от някакво ужасно събитие без свидетели и без история. Аделантадо ми каза, че такива прелети на пеперуди не били новост по тези места и че когато това се случвало, през целия ден слънцето трудно можело да се види. Погребението на бащата щеше да се извърши при светлината на свещи, в деня-нощ, почервенял от крилца. В този кът от света хората още бяха свидетели на големи преселения, като онези, за които разказват летописците от тъмното Средновековие, когато Дунав почернял от плъхове или когато вълците на глутници прониквали до пазарищата на градовете. Миналата седмица — разказаха ми — съседите убили огромен ягуар в притвора на църквата.

[1] Оплаквачи (гр.); заглавие на Есхилова трагедия, в която Електра и робините й оплакват гроба на Агамемнон. — Б.пр. ↑

[1] Не би могъл да чуеш, на мъртвите езика ти не знаеш. („Освобожденият Прометей“ от Шели; превод от английски на Цветан Стоянов). — Б.пр. ↑

[2] „Одисея“, VII, 50–52. Превод от старогръцки на Ал. Милев — Б.пр. ↑

[3] „Одисея“, VII, 53–55. Превод от старогръцки на Ал. Милев — Б.пр. ↑

XV

Събота, 16 юни

Гробището, където погребяхме бащата на Росарио — наполовина обрасло в бурени, прехвърлили оградата му, — е нещо като продължение и част от църквата. От нея го разделят само една грубо скована голяма врата и плочник, който служи за основа на тежък кръст с къси рамена. В неговия сив камък са издялани с длето пособията на страстите господни. Църквата е ниска, с много дебели стени от огромни каменни късове, подчертани от дълбоки ниши и тежки контрафорси, подобни по-скоро на крепостни подпори. Сводовете ѝ са ниски и неравни; дървеният таван с подпрени върху почти голи конзоли греди напомня таваните на първобитните романски църкви. Макар че приближава пладне, вътре цари нощ, почервеняла от прелитащите пеперуди, които още са между слънцето и земята. В тази светлина, заобиколени със светилници и свещи, старите светии изглеждат още повече светии. Всеки от тях се е отдал на своите занимания, като че ли храмът е някаква работилница: в ръцете на Исидро са сложили мотика, сякаш наистина ще окопае своя пиедестал, обкичен със свежи виещи се треви и стръкове царевица; Петър държи огромна връзка ключове, на която всеки ден закачват по един нов ключ; Георги с такава ярост замерва дракона, че оръжието, което лети към врага, прилича повече на харпун; Христофор, подпрян на една палма, е толкова огромен, че синът божи едва му стига от рамото до ухото; върху кучетата на Лазар са налепили козина от истински песове, за да изглежда, че по-истински ближат раните му. Богати с приписвани им могъщества, обременени с искания, заплащани с парични дарения, изнасяни за процесии в кой да е час на деня, във всекидневния живот на селището тези светии играят ролята на някакви божии чиновници, ходатаи, работещи на парче, небесни бюрократи, които винаги стоят на разположение в едно своего рода Министерство на молбите и жалбите. Всеки ден получават подаръци, палят им свещи и обикновено това се свързва с молби за опрощаване на някое остро богохулство. Задават им

въпроси; поставят пред тях проблеми за разрешаване — за ревматизъм, за градушки, за избягали говеда. Комарджиите ги призовават, когато не им върви, а проститутките им палят свещи в спорен ден. Аделантадо ми разказваше тези неща, смеейки се, и те ме примиряваха с църковния свят, който в градовете, откъдето идвах, бе загубил всякаква жизненост — заедно с избледняването на златните надписи в металните параклиси и с появата на пластичната превзетост в съвременните витражи. Пред черния дървен Христос, чиято кръв сякаш изтичаше над главния олтар, аз отново чувствавах същата атмосфера на ауто сакраментал, на средновековни мистерии, на внушаващи ужас жития, която ме бе поразила веднъж в един много стар параклис във византийски стил пред изображенията, на мъченици със забити в главата ятагани, от едното ухо до другото, на войнствени епископи, чиито коне бяха сложили окървавените си копита върху главите на езичници. В друго време бих останал малко по-дълго в селската църква, но пеперуденият мрак, който ни обгръщаше, започваше да ме дразни, като прекалено дълго слънчево затъмнение. Необичайната тъмнина и умората от нощта ме отведоха в странноприемницата. Мислейки, че още не е съмнало, Муш продължаваше да спи, прегърнала една възглавница. Когато се събудих след няколко часа, вече я нямаше в стаята, а слънцето отново се беше появило — свършил бе великият прелет. Доволен, че съм се отървал от някоя кавга, аз се запътих към дома на Росарио. Много ми се искаше тя да се е събудила вече. У тях всичко се беше върнало към ежедневието си ритъм. Жените, облечени в траур, спокойно се занимаваха със своите работи — по силата на древна привычка те продължаваха да живеят след обичайното сътресение, причинено от смъртта. В двора, пълен със заспали кучета, Аделантадо обсъждаше с брат Педро предстоящото ни навлизане в джунглата. В този момент се появи Муш, следвана от гърка. Изглежда, бе забравила желанието си да се върне, което тъй гневно бе изразила предната вечер. Напротив, в израза ѝ имаше някаква лукава и предизвикателна веселост, която Росарио, заета в шиене на траурни дрехи, забеляза почти едновременно с мен. Моята приятелка се сметна задължена да обясни, че била срещнала Янес на кея край пирогата с платна на някакви търсачи на каучук, които бързали да отплуват нагоре по реката, за да избягнат бързея при Черните скали, като минат по страничен път, по някакъв тесен пролив,

удобен за плаване по това време. Била помолила Търсача на диаманти да я заведе да види онази преграда от гранит, която препречвала пътя на всички по-големи плавателни средства. Още първите откриватели плачели от отчаяние пред страшната гледка на покритите с водна пяна прагове, изригващата на тласъци вода, тесните, ревящи водопади, препречени с грамадни стволове. Вече започваше да литературнички около величествената картина и показва няколко редки цвята, подобни на диви перуники, обяснявайки, че ги била откъснала на брега край огромните гърла, пълни с трясъка на падаща вода. Но Аделантадо прекъсна речта с жест на нетърпение — той никога не обръщаше внимание на приказките на жените, а освен това и не разбираше какво говори тя. Според него трябвало да използваме лодката на търсачите на каучук, за да преминем по-лесно една доста голяма част от реката. Янес уверяваше, че същата нощ бихме могли да стигнем до диамантената мина на неговите братя. Противно на всички мои очаквания, като чу да се говори за „диамантена мина“, Муш възприе идеята с голяма радост — заслепена, предполагам, от представата за някаква грееща в скъпоценни камъни пещера. Увисна на врата на Росарио и започна да я моли да ни придружи в този съвсем лесен етап от нашето пътуване. На другия ден сме щели да си починем при мината. Там Росарио можела да дочака нашето завръщане, ако ние продължим по-нататък. Предполагам, че Муш всъщност искаше да разбере още какви препятствия ни чакат, като не рискуваше нищо друго, освен едно кратко пътуване, и си осигуряваше другар за връщането в Пуерто Анунсиасион, ако би решила да изостави групата. Във всеки случай на мен щеше да ми бъде много приятно Росарио да дойде с нас. Погледнах я и срещнах очите ѝ, оставили шева сякаш в очакване на моята воля. Като прочете моето съгласие, отиде веднага при сестрите си. Те вдигнаха голяма врява по стаите и по чешмите, закрепяха с негодувание, че това било лудост. Но тя, без да обръща внимание, скоро се появи с вързоп дрехи и някакъв груб шал. По пътя към странноприемницата използва, че Муш вървеше пред нас и ми каза набързо — като човек, който разкрива сериозна тайна, — че донесените от моята приятелка цветя не растели при Черните скали, а на един потънал в кичеста зеленина остров, където по-рано живеели мисионери, и ми го показа с ръка. Щях да я накарам да ми разкаже повече подробности, но от този миг нататък тя внимаваше да не остава

насаме с мен — докато не се настанихме в пирогата на търсачите на каучук.

С помощта на пръта успяхме да минем страничния проток и сега лодката плаваше нагоре по реката, малко встрани, към брега, за да избегне могъщия устрем на течението. Върху триъгълното като на древна галера платно, много отделено от мачтата, се отразяваха светлините на залеза. В това преддверие на джунглата гледката беше тържествена и същевременно мрачна. По левия бряг се виждаха черни шистови хълмове, набраздени от влагата, които внушаваха дълбока печал. В подножието им лежаха гранитни блокове във формата на гуцери, на тапири, на вкаменели животни. Сред безмълвието на едно бласто стърчеше тритела грамада, подобна на варварски надгробен паметник, завършваща с кръгло образувание, прилично на исполинска жаба, готова да скочи. В този каменен пейзаж, почти оголен от дървета, всичко излъчваше някаква тайнственост. Тук-там имаше струпани базалтови отломки, правоъгълни блокове, повалени между оскъдни и редки храсти. Те напомняха развалини от древни храмове, от менхири и долмени^[1] — останки от някакъв загинал некропол, където всичко беше тишина и неподвижност. Сякаш тук бе цъфтяла някаква странна култура — култура на хора, различни от тези, които познаваме, — и потъвайки в нощта на вековете, бе оставила развалините на една архитектура, създадена с неизвестни цели. И наистина, някаква сляпа геометрия бе взела участие в разпиляването на тези стърчащи или полегнали камънаци, които на групи слизаха към реката — правоъгълни, плоски, смесени, — свързани помежду си с пътеки, застлани с плочи и очертани с вежи сякаш от разрушени обелиски. В средата на реката имаше острови от струпани блуждаещи отломки, като че ли бяха шепи чудновати камъни, изсипани ту тук, ту там от някакъв приказен рушител на планината. И всеки от тези острови съживяваше в мен една натрапчива мисъл, родена от загадъчното пояснение на Росарио. Накрая запитах, уж разсеяно, за острова, изоставен от мисионерите.

— Това е Света Приска — отговори ми брат Педро и леко се изчерви.

— Свети Приап^[2] е трябвало да го нарекат — прихна веднага Аделантадо, съпроводен от смеховете на търсачите на каучук.

Така узнах, че разрушените стени на бившата францисканска мисия от години приютявала двойките, които в селището нямало къде да се подслонят. Толкова страсти бушували на това място — твърдеше оня на кормилото, — че само мирисът на влага, на гъби, на диви перуники, който там царял, бил достатъчен да разпали и най-студения мъж, пък бил той и капуцин. Отидох на носа на кораба, при Росарио, която сякаш четеше историята на Женевијева Брабантска. Муш лежеше в средата на лодката върху чувал със семе от сарапия и не беше разбрала казаното, затова не знаеше, че току-що се беше случило нещо много сериозно, засягащо нашия общ живот. Аз дори не бях ядосан, нито имах желание — поне в дадения момент — да я накажа за стореното. Напротив, в тази привечер, на пълнила тръстиките с кrekливи жаби, наситена с бръмченето на нощните насекоми, дошли на смяна след дневните, аз се почувствувах леко, свободно, почувствувах се облекчен от подлостта, която узнах — като човек, свалил току-що прекалено дълго носен товар. На брега се очертаха цветовете на една магнолия. Помислих си за пътя, който моята съпруга изминаваше всеки ден. Но нейният образ не изпъкна съвсем ясно в съзнанието ми, разля се в смътни, призрачни форми. Полюляващият се скут на лодката ми припомни панера, който в моето детство се превръщаше в истинска лодка за далечни пътешествия. От рамото на Росарио, близо до моето, се излъчваше топлина, която моето рамо приемаше с неповторимо чувство на мъчителна сладост.

[1] Менхирите са отвесно поставени големи камъни, свързани с някакъв древен култ; долмените — древни надгробни паметници. — Б.пр. ↑

[2] Бог на плодородието и сладострастието в гръцката митология. — Б.пр. ↑

XVI

Събота през нощта

В начина, по който построява жилището си, човек разкрива своя произход. Къщата на гърците е направена от същите материали, които служат на индианците за техните колиби — същото дърво, същите палмови листа, същият прът от тръстикови стъбла и пръст бяха наложили своите норми в зависимост от устойчивостта си както е ставало с всички архитектури в света. Но достатъчно е било стрехите да се направят по-малко отвесни, подпорните греди да бъдат по-широки, за да придобие предната част вид на фронтон и да се получи архитрав. За пиластри бяха избрали по-широки в основата стволоче — израз на инстинктивната воля да се възроди дорийската колона. Камъните наоколо също добавят нещо към този неочакван елинизъм в обстановката.

А тримата братя на Янес, които сега вече познавам, имат същия профил на образи от барелеф на триумфална арка, само са различни по възраст. Казват ми, че в някаква колиба наблизо, която служела за подслон на козите през нощта, се намира доктор Монтсалватхе — за него предния ден ми беше говорил вече Аделантадо, — там подреждал и подновявал колекциите си от редки растения. И ето го, че идва към нас, жестикулира, говори гърлено този учен-авантюрист, събирач на кураре, на йопо, на пейотлес и на колко ли още отрови и наркотици, растящи в джунглата, чието не добре познато въздействие иска да проучи и да изпробва. Без да се интересува особено много кои сме, колекционерът на растения ни отрупва с някаква латинска терминология, с която класифицира едни съвсем непознати досега гъби; стрива между пръстите си една от тях и ми обяснява защо мисли, че им е дал точно название. Изведнъж се досеща, че не сме ботаници, надсмива се сам на себе си, като се нарича Господар на отровите, и започва да ни разпитва за света, откъдето идваме. Започвам да разказвам нещо в отговор, но забелязвам по невниманието на хората, че моите вести очевидно не интересуват никого тук. Доктор

Монтсалватхе искал всъщност да знае разни неща, свързани с живота край реката. Той глътва хапче хинин, което поиска от брат Педро де Енестроса. В понеделник щял да слезе в Пуерто Анунсиасион със своите хербарии и много скоро щял да се върне, защото намерил някаква непозната клавария, чийто мирис предизвиква зрителни халюцинации, и едно кръстоцветно растение, при чиято близост някои метали се покриват с ръжда. Гърците опират показалец до слепоочието си, за да покажат, че на стареца дъската му хлопа. Аделантадо се шегува със странния начин, по който звучат в устата на Монтсалватхе някои думи на местните племена. Търсачите на каучук, напротив, твърдят, че той е голям лечител и веднъж излекувал цирей с върха на един нащърбен нож. Росарио го познава и смята, че неговото неизчерпаемо желание да говори, след дълги периоди на мълчание, е присъщо на всеки човек. Муш, която му сложи прякора сеньор Макбет и се разбира с него на френски, накрая се изморява от неговите разкази за растения и помолва Янес да ѝ закачи хамака вътре в къщата. Брат Педро ми обяснява, че колекционерът на растения съвсем не е луд, но е много склонен да фантазира. За да си почине от продължаващата цели месеци самота в гъстака, той си бил измислил забавен произход — от алхимици и еретици; разправял, че бил пряк потомък на Раймундо Лулио — когото упорито наричал Рамон Лул — и твърдял, че живият интерес към растителния свят в трактатите на вдъхновения доктор още от времето на „Ars Magna“^[1] бил обща родова черта.

Но глъчката около пристигането и първите срещи стихва край грубите паници, в които миньорите донасят сирене от своите кози, репи и домати от една мъничка зеленчукова градина и касабе^[2], сол и ракия, които поднасят най-напред — в памет, може би неволна, на вековния обред гостите да се посрещат с хляб, сол и вино. И ние седим около огнището, обединени от древната необходимост да знаем, че огънят гори през нощта. Едни облеgnати на лакът, други подпрели брадичка с две ръце, капуцинът коленичил в привичната си поза, жените полегнали върху едно одеяло, Гавилан с изплезен език до едноокия пес на гърците Полифем — ние всички гледаме пламъците, които растат и подскачат между влажните клони; умират жълти и се раждат отново сини върху някоя главня, а отдолу първите дървета, постепенно се превръщат в жаравя. Големите камъни, спрели по черния склон, на който се намираме, приемат приказни очертания на

надгробни плочи, стълбове, монолити, стърчащи като стълба, чиито горни стъпала се губят в мрака. Пътуването беше уморително. И въпреки това никой не се решава да заспи. Седим там като омагьосани от огъня, малко замаяни от топлината му, всеки затворен в себе си, замислен, без да мисли, свързан с останалите от едно първично чувство на благополучие, което споделяме и на което се наслаждаваме. След малко на хоризонта от странстващи каменни късове се появява студена светлина и луната се подава иззад едно кичесто дърво с много лиани, което запява с всичките си щурци. Две бели птици прелитат с грак, припадвайки към земята.

Щом се разгоря огънят, приказките се развързаха. Един от гърците се оплаква, че находището, изглежда, е изчерпано. Но Монтсалватхе свива рамене и казва, че по-нататък, към Големите плата, във всяко русло имало диаманти. Със своите очила с дебели рамки, с плешивото си, загоряло от слънцето теме, с покритите си с лунички къси ръце с месести пръсти, които малко приличат на морски звезди, билкосъбирачът се превръща във въображението ми, разпалено от неговите думи, в някакъв дух на земята, в гном-пазител на пещерите. Той разказва за златото и накрая всички млъкват, защото човек обича да му разказват за съкровища. Разказвачът — разказвач край огън, както си му е редът! — е проучил в далечни библиотеки всичко написано за златото в този край на света. И скоро се появява миражът на Елдорадо — далечен, окъпан в лунна светлина. Брат Педро се усмихва лукаво. Аделантадо слуша с тайнствено, застинало лице и хвърля клонки в огъня. За билкосъбирача самият мит е отражение на някаква действителност. Там, където са търсили град Маноа, по-нагоре и по-надолу, из цялата местност на неговата обширна и призрачна провинция, имало диаманти в тинята покрай бреговете на реките и злато в дълбините на водите.

— Наноси — отбелязва Янес.

— Освен това — продължава Монтсалватхе — има едно централно плато, което не познаваме. Истинска лаборатория за земна алхимия. Намира се сред огромния, стъпаловидно разположен масив от планини с чудновати форми, целите във водопади, като обкичени със знамена — в тази зона, на чийто праг се намираме, най-слабо проучена в цялата ни планета. Там е „жилата-майка“, както я нарича

Уолтър Рали^[3], майка на жилите, която ражда неизчерпаемия чакъл със скъпоценния метал, разхвърлян из стотици реки.

Името на Уолтър Рали, когото испанците наричат Сергуатерале^[4], кара билкосъбирача да припомни за доказателство разказите на славни пътешественици и те се появяват от сенките, извикани по име, да стоплят ризници и брони на пламъците на нашия огън: федермановци, белалкасаровци, еспировци, ореляновци^[5], следвани от своите капелани, барабанчици и тръбачи; придружавани от спиритическата орда на знахарите и заклинателите на духове. Идват руси немци с къдрави бради и суховати естрамадурци с остри като на яре брадички — под плющящи знамена, яхнали коне, които те — както и Гонсало Писаро^[6] — подковали с тежки златни подкови, веднага щом стъпили върху ронливата земя на Елдорадо. Тук е, разбира се, и Филип фон Хутен^[7] — Уре, както го наричали кастилците, — комуто в една паметна вечер от едно възвишение се привидял град Маноа^[8] с неговите могъщи крепости и той, онемял от изумление, го съзерцавал заедно със своите хора. Оттогава се разнесла вестта за мястото на този град и цял век продължило страхотното претърсване на джунглата. Загивали трагично много експедиции, които се загубвали, въртели се на едно и съща място, изяждали ездитните си животни, изпивали кръвта на конете си и умирали безчет като пронизания със стрели Себастьян. Това са само известните опити да се проникне в джунглата — защото летописците са забравили имената на онези, които на малки групи изгорели в огъня на легендарните измислици, оставяйки костите си, затворени в железните ризници, в подножието на някоя непреодолима стена от скали.

Сянката на Аделантадо се надигна пред пламъците и той донесе до огъня една брадва, която вече бе привлякла вниманието ми със странния си профил: това беше топор, кастилска изработка, с дръжка от маслиново дърво, почерняла, без да се изхлузи от метала. На дървото личеше някаква дата, издълбана с върха на нож от някой селянин-войник — дата от времето на конкистадорите. Докато предавахме от ръка на ръка, това сечиво — смълчани, обзети от необяснимо вълнение. — Аделантадо ни разказа, че го бил намерил в най-гъстата част от джунглата, покрито с човешки кости, сред печален безпорядък от шлемове, саби, аркебузи, обхванати от корените на едно дърво, които крепели една алебарда на височината на човешки ръст —

сякаш още я придържали невидими ръце. Хладината на топора върху дланите ни създаваше у нас чувството, че сами сме се докоснали до това чудо. И ние се оставяхме да ни обгърне приказното, жадни за още по-необикновени неща. Извикани от Монтсалватхе, край огнището вече се нареждаха знахарите, които лекували раните, като им четели боготските заклинания; гигантската кралица Сиканьокохора, хората-амфибии, които се прибирали да спят на дъното на езерата, и онези, които се хранели само с мириxa на цветята. Ние вече възприемахме като действителни Кучетата-Рубини, с блестящ камък между очите; Хидрата, забелязана от хората на Федерман, и чудодейните свойства на бесоаровия камък^[9], който откривали във вътрешностите на елените; татуначите, под чиито уши се събирали до петима души, или онези диви същества, чиито ходила били като краката на камилска птица — според достоверния разказ на един свят игумен. Два века възпявали слепите по пътя към Сантяго чудотворните свойства на една американска харпия, изложена в Константинопол, където и умряла, след като дълго бесняла и ръмжала...

Брат Педро де Енестроса сметна, че е длъжен да обяснява тези небивалици с делата на нечестивия — когато уж очевидци били монаси и поради това в разказите се вмъкваше нотка на сериозност; или със стремежа да се разнасят лъжи — когато се преразказваха разкази на войници. Но тогава Монтсалватхе започна да защитава чудесата и настояваше, че съществуването на кралството Маноа било потвърдено от мисионери, тръгнали да го търсят в самия разцвет на Века на просвещението. Седемдесет години преди това в някакво научно съчинение един изтъкнат географ твърдял, че различил сред Големите плата призрачния град, съзерцаван някога от Уре. И амазонките са съществували: това били жените на убитите от карибите^[10] по време на тяхното необяснимо преселение към Империята на царицата. В джунглата на маите се издигаха стъпаловидни пирамиди, пристанища, паметници, храмове, покрити с необичайни рисунки, изобразяващи обреди на свещеници-риби и свещеници-раци. Някакви огромни глави се появявали изведнъж зад повалените дървета и гледали добралите се до тях хора със своите очи със спуснати клепачи — по-страшни от вторачени зеници, защото вътре в себе си те съзерцавали Смъртта. На друго място имало дълги улици с божества, изправени едно срещу друго, едно до друго, чиито

имена ще останат завинаги неизвестни — божества развенчани, мъртви, след като векове наред са били олицетворение на безсмъртие, отказано на хората. По брега на Тихия океан са открити някакви гигантски рисунки — толкова големи, че открай време хората минавали по тях, без да знаят, че те съществуват под стъпките им; нарисувани сякаш за да бъдат гледани от друга планета от племена, които пишели с йероглифи и наказвали с най-тежко наказание изобретателите на азбуки. Всеки ден в джунглата се появявали нови камъни с издялани на тях изображения; на далечни крайморски скали била изписана змия с пера; никой не е успял да разчете хилядите петроглифи по бреговете на големите реки, които говорят чрез изображенията на животни, на съзвездия, на тайнствени знаци.

Изправен до огнището, доктор Монтсалватхе сочеше далечните плата. Те се очертаваха гъсто сини там, накъдето клонеше луната.

— Никой не знае какво има зад тях — каза той с глас, който ни възвърна забравено от детството възмущение.

Всички имахме желание да станем и да тръгнем, да стигнем преди зазоряване до вратата на чудесата. Отново заблестяха водите на езерото Парима. Пред нашите очи отново се издигаха крепостните стени на Маноа. Отново ни се струваше възможно той да съществува, щом като легендата за него живееше във въображението на всички, които се намираха в преддверието на джунглите, на Непознатото. И просто не можех да не си помисля, че Аделантадо, миньорите-гърци, двамата търсачи на каучук и всички, които всяка година, щом свършеха дъждовете, поемаха дълбоко навътре в джунглите, не бяха нищо друго, а само търсачи на Елдорадо — както и онези, първите, водени от обаянието на това име. Докторът отпуши една стъклена тубичка, пълна с тъмни камъчета, които на светлината от огъня веднага зажълтяха на дланите ни. Докосвахме златото. Приближавахме го към очите си, за да изглежда по-голямо. Преценявахме теглото му с жеста на алхимици. Муш го близна, за да опита вкуса му. А когато трошиците злато се върнаха обратно в стъклената тубичка, стори ни се, че огънят свети по-слабо и че нощта бе станала по-студена. Изведнъж брат Педро стовари тоягата си край огъня и тоягата се превърна в Мойсеев жезъл, когато той издигна на нея убитата змия^[11].

[1] Труд на испанския теолог схоластик Раймундо Лулио (1235–1315), който се споменава по-нагоре. В „Ars Magna“ („Велико изкуство“) той разглежда мистическите способности за познаване на истината. — Б.пр. ↑

[2] Хляб от юка. — Б.пр. ↑

[3] Английски мореплавател, възглавил няколко експедиции в Северна и в Южна Америка. — Б.пр. ↑

[4] Това име се е получило от неправилното произнасяне на „сър Уолтър Рали“. — Б.пр. ↑

[5] Наричателни, получени от имената на прочути испански пътешественици и конкистадори. — Б.пр. ↑

[6] Брат на испанския конкистадор Франсиско Писаро, участвувал заедно с него в завоюването на Южна Америка. — Б.пр. ↑

[7] Немски авантюрист, изпратен да колонизира Венецуела. — Б.пр. ↑

[8] Столица на приказното кралство Елдорадо, която много европейци се втурнали да търсят. — Б.пр. ↑

[9] Твърдо образуване от растителни влакна или косми и остатъци от храна; среща се в стомаха на животните и по-рядко на човека; използвали го за лечебни цели. — Б.пр. ↑

[10] Индиански човекоядни племена, сега вече напълно изчезнали. По времето, когато били открити от европейците, населявали малките Антилски острови и съседните крайбрежия. Славели се като много войнствени и като добри мореплаватели. — Б.пр. ↑

[11] Според библейските предания жезълът на Мойсей се превърнал в змия. — Б.пр. ↑

XVII

Неделя, 17 юни

Връщам се от мината и отнапред с удоволствие си представям разочарованието на Муш, като види, че приказната пещера, искряща в скъпоценни камъни, съкровището на Агамемнон, което тя сигурно е очаквала, е най-обикновено русло на поток — разкопано, разровено, преобърнато; дълбока кал, която лопатите бяха претършували в ширина и дълбочина, от горе на долу, връщайки се по двадесет пъти към мястото на първата находка с надеждата, че са пропуснали в калта, просто поради отклонение на ръката с някакви си милиметри, необикновения Камък на богатството. Най-младият от търсачите на диаманти ми говори по пътя за големите трудности на занаята, за всекидневните разочарования и за странната фаталност, която винаги кара търсача, открил някакъв едър скъпоценен камък, да се върне — беден и потънал в дългове — на мястото, където го е намерил. Въпреки това илюзията възкръсва всеки път, когато от земята изскочи необикновеният диамант, и неговият бъдещ блясък, долавян още преди шлифоването, литва над джунгли и планински вериги, разтуптява сърцата на онези, които след безплодния ден изстъргват засъхналата по тялото им кал.

Питам къде са жените и ми казват, че се къпели в някаква близка рекичка, в чиито води не се криели опасни хищници. Но ето че се чуват гласовете им. Когато приближават, тези гласове ме карат да изляза от жилището, учуден от силата им, от необяснимите викове. Веднага помислихме, че някой е отишъл и ги е сварил голи на брега или ги е нападнал с долни намерения. Но ето, появява се Муш, с мокри дрехи, моли за помощ и сякаш бяга от нещо ужасно. Преди да съм могъл да направя и една стъпка, виждам Росарио, навлякла набързо груба вълнена фуста, която едва прикрива голотата ѝ. Настига моята приятелка, поваля я на земята с един удар и безмилостно започва да я удря с един остър кол. С разпуснати по раменете коси, тя бълва обидни думи, удря едновременно и с краката, и с дървото, и със свободната си

ръка и представлява такова ярко олицетворение на свирепостта, че всички се спускаме да я хванем. Тя се извива, рита, хапе ръцете, които я държат, и яростта ѝ се излива в прегракнало ръмжене, в сумтене, тъй като думи не намира. Когато я повдигам, Муш едва се държи на краката си. Един от ударите е избил два зъба. От носа ѝ тече кръв. Покрита е с драскотини и рани. Доктор Монтсалватхе я отвежда в колибата с тревите да я лекува. А ние в това време наобикаляме Росарио и се опитваме да разберем какво се е случило. Но сега тя се потапя в упорито мълчание и отказва да отговаря. Седи на един камък с наведена глава и повтаря с отчайваща вироглавост все едно и също движение на отрицание, при което черните ѝ коси се мятат от една страна на друга и всеки път закриват още вбесеното ѝ лице. Отивам в колибата. Воняща на аптека, облепена цялата в пластири, Муш хленчи в хамака на билкосъбирача. На моите въпроси отговаря, че не знае каква е причината за това нападение, че другата сякаш изведнъж подлудяла, и без да набляга повече на това, избухва в плач. Казва, че иска веднага да се върне, че вече не може да издържа, че това пътешествие изчерпва силите ѝ, че се чувства на границата на подлудяването. Тя ме моли и аз знам, че малко по-рано все още бих изпълнил молбите ѝ, тъй необичайни за нейната уста. Но сега стоя до нея, гледам тялото ѝ, разтърсвано от ридания на непресторено отчаяние, и оставам хладен, облечен в бронята на една твърдост, която ме удивлява и която аз одобрявам, както може да се одобри нечия чужда воля, ако е навременна и непоклатима. Никога не бях помислял, че след толкова дълъг съвместен живот Муш ще ми стане един ден толкова чужда. Щом е изгаснала любовта, която навярно бях изпитвал към нея — сега дори ме обзема съмнение, дали наистина съм имал това чувство, — би могла да се запази поне някаква приятелска привързаност. Но размишленията, преоценките, промените, които бяха настъпили в мен за по-малко от две седмици, заедно с откритието от предния ден, ме правеха безчувствен към молбите и.

Оставих я да стене над своята безпомощност и се върнах в къщата на гърците. Малко поуспокоена, Росарио се беше свила и смълчала в един хамак, закрила лицето си с ръце. Някакво недоволство бе смръщило челата на мъжете, макар да се правеха, че мислят за друго. Гърците с прекалена нервност приготвиха рибената чорба, която вреше в огромна пръстена тенджера, и се впускаха в дълги спорове за

мазнината, за чушките и чесъна, а гласовете им звучаха неискрено. Търсачите на каучук мълчаливо кърпеха алпаргатите^[1] си. Гавилан си беше играл с някаква мърша и Аделантадо го къпеше. Кучето се дразнеше от кратуните с вода, изливащи се върху него, и се озъбваше на всеки, който го погледне. Брат Педро прехвърляше зърната на броеницата си от семена. И аз чувствавах у всички тях мълчалива солидарност с Росарио. Тук причина за безпокойствата беше Муш и всички инстинктивно я осъждаха. Досещаха се, че невъздържаната реакция на другата се дължеше на нещо, което ѝ даваше правото да нападне тъй яростно. Търсачите на каучук например си обясняваха това може би с огорчението на Росарио, влюбена вероятно в Янес и предизвикана от двусмисленото поведение на моята приятелка.

Минаха няколко часа на задущаваща горещина, през които всеки се беше затворил в себе си. Колкото повече приближавахме джунглата, толкова по-голяма склонност към мълчание забелязвах у мъжете. Сигурно на това се дължеше употребата на сентенции, почти библейският тон на някои разсъждения, изречени с много малко думи. Заговореше ли някой, говореше бавно, а другите го слушаха и си правеха изводи, преди да отговорят. Когато сянката на скалите започна да се сгъстява, доктор Монтсалватхе ни донесе от колибата с билките най-неочакваната вест: Муш имала треска. Събудила се след дълбок сън, станала, блънувайки, и отново изпаднала в безсъзнание, разтърсвана от треската. Научен от дългия опит на своите странствувания, брат Педро определи диагнозата: пристъп на малария. На тази болест тук не отдаваха голямо значение. Пъхнаха в устата на болната хапчета хинин и аз останах край нея, мърморейки гневно. Два дни преди края на моята командировка, когато приближавахме границите на неизвестното и всичко наоколо ставаше все по-хубаво от близостта на очакваните чудеса, Муш трябваше тъй глупаво да се разболе, ужилена от насекомо, избрало тъкмо нея — най-неприспособената да понесе болестта. За няколко дни само силната, необятна и сурова природа с насмешка я беше разглобила, изтощила, обезобразила, сломила и изведнъж ѝ беше нанесла последния удар. Учудвах се колко бързо дойде поражението, с което годното, истинското сякаш си отмъщаваше. Тук Муш беше някакво недоразумение, дошло от далечното бъдеще, когато непроходимият гъстак ще бъде изместен от широки пътеки с дървета от двете страни.

Нейното време, епохата ѝ бяха други. За онези, с които сега живеехме заедно, верността към мъжа, почитта към родителите, прямотата в постъпките, дадената дума, честта, която задължава, и задълженията, които правят чест, бяха постоянни, вечни, неизбежни величини и не подлежаха на оспорване. Да не спазиш някое от тези правила, означаваше да загубиш уважението на другите, а да убиеш, за да запазиш честта си, не представляваше особена вина. Както и в най-древния театър, действащи лица на тази голяма, осезаема, действителна сцена бяха монолитните образи на Доброто и Злото, на Примерната съпруга или на Вярната любовница, на Негодника и Верния приятел, на Достойната или Недостойната майка. Песните от крайбрежието, написани в десими, като романсите, възпяваха трагичната съдба на изнасилената съпруга, умряла от срам, и верността на жената, която чакала десет години да се завърне мъжът ѝ, макар всички да мислели, че бил изяден от мравки далеч навътре в джунглата. Муш очевидно беше излишна на тази сцена и аз трябваше да призная това или да се откажа от всякакво достойнство, защото ме бяха предупредили, че е ходила с гърка на остров Света Приска. Но сега, когато я беше повалил пристъпът на малария, нейното връщане повличаше и моето, а това би означавало да се откажа от единствената си творческа работа, да се върна потънал в дългове, с празни ръце, посрамен пред единствения човек, чието уважение ценях — и всичко това само за да изпълня глупавата задача да придружавам едно същество, което вече мразех. Навярно отгатнал причината на вътрешната борба, изписана върху лицето ми, Монтеалватхе ми донесе най-чудесното облекчение, като каза, че той не би имал нищо против да отведе утре Муш отгук. Щял да я заведе на едно място, където тя ще може да ме дочака при всички удобства. Да я карам да продължи пътуването след първия пристъп, който ще я омаломощи, било повече от невъзможно. Тя не била жена за подобни странствувания. „*Anima vagula, blandula*“^[2] — заключи той иронично. Отговорих му с прегръдка.

Луната отново бе изгряла. Там, в подножието на една голяма скала, умира огънят, който бе събрал хората в първите часове на нощта. Муш не диша, а по-скоро пъшка, и трескавият ѝ сън е населен с думи, които приличат повече на хъркане, на хриптене. Една ръка ляга на рамото ми: Росарио сяда до мен на рогозката, без да каже нито

дума. Но разбирам, че приближава обяснението, и мълчаливо чакам. Гракът на някаква птица, която лети към реката, събужда щурците на тавана и сякаш ѝ вдъхва решителност. Започва с толкова тих глас, че едва я чувам, и ми разказва онова, което вече подозирах. Къпели се на брега на реката. Муш, която има високо мнение за красотата на тялото си и никога не пропуска случай да го изтъкне, започнала да я дразни, да се преструва, че не вярва плътта ѝ да е чак толкова стегната, и я подканила да си съблече фустата, която тя не била свалила от селска свенливост. Настоявала, хитро я предизвиквала и тя най-после се съблякла гола, а Муш похвалила твърдите ѝ гърди, гладкия ѝ корем, погалила я нежно и направила още едно движение. То изведнъж разкрило на Росарио истинските ѝ намерения и срещу тях се надигнали най-дълбоките ѝ инстинкти. Без да си дава сметка, Муш бе нанесла оскърбление, което за жените тук е по-страшно от най-грубата ругатня; по-страшно, отколкото да напсуваш на майка; по-страшно, отколкото да изхвърлиш някого от къщата си; по-страшно, отколкото да опозориш родилка; по-страшно, отколкото да се усъмниш във верността към мъжа; по-страшно, отколкото да наречеш някоя жена кучка или курва. Очите ѝ тъй пламват в тъмнината, като си спомня за боя сутринта, че започвам да се страхувам да не избухне отново. Хващам Росарио за китките, за да я накарам да се успокои, но движението ми е толкова рязко, че с крака си събарям една от кошниците, в които билкосъбирачът пази между слоеве листа от маланга своите изсушени растения. Дебело, шумолящо сено се изсипва върху нас и ни обгръща в благоухания, които напомнят едновременно мириса на камфор, на сандалово дърво и на шафран. Внезапно вълнение пресича дъха ми: тъй, почти тъй миришеше панерът на магическите пътешествия; онзи, в който аз притисках Мария дел Кармен, когато бяхме деца, до лехите, засадени от нейния баща с босилек и здравец. Гледам Росарио съвсем отблизо, усещам в ръцете си как вените ѝ пулсират и изведнъж виждам такова силно желание, такова отдаване, такова нетърпение в усмивката ѝ — не просто усмивка, а сдържан смях, някаква скрита конвулсия на очакването, — че желанието ме хвърля върху нея с воля, чужда на всичко друго освен на порива ми да я обладая. Бързо и грубо обятие, без нежност, което напомня повече борба да сломиш и да победиш, отколкото пълно с наслада сливане. Но когато отново сме един до друг,

още задъхани, и осъзнаваме истински станалото, облива ни голямо задоволство, сякаш телата ни бяха скрепили съюз — начало на нов живот. Лежим върху разпилените треви и не осъзнаваме нищо друго освен нашата наслада. Лунната светлина влиза в колибата през отвора без врата и бавно пълзи нагоре по краката ни: най-напред осветяваше глезените ни, а сега е достигнала до трапчинките под коленете на Росарио, която вече ме гали с нетърпелива длан. Този път тя се хвърля върху мен, извивайки снага от силно желание. Но телата ни още се търсеха, когато един прегракнал, слаб глас изплюва в ушите ни ругатни и веднага ни разделя един от друг. Бяхме се търкулнали под хамака, забравили за онази, която пъшкеше тъй близо до нас. Главата на Муш бе увиснала над нас, със сгърчено, злостно лице, с потекли от устата слюнки, с разпилени по челото ѝ кичури — като глава на горгона.

— Свини! — крещи тя. — Свини!

От пода Росарио ритва хамака, за да я накара да млъкне. Скоро гласът отгоре се загубва в безсъзнателното бръщолевене на блънуването. Разединените ни тела отново се съединяват и между моето лице и мъртвешкото лице на Муш, което виси от хамака заедно с неподвижната ѝ ръка, се спускат тежките коси на Росарио, опряла лакти в пода. Когато сетивата ни отново започват да възприемат околния свят, за нас вече няма никакво значение жената, която хърка в тъмнината. Дори ей сега да започне да умира, виейки от болка, нейната агония не би ни развълнувала. Ние сме двама, в един друг, различен свят.

[1] Сандали с въжени подметки (исп.). — Б.пр. ↑

[2] „Непостоянна, измамна душа“ — стих от стихотворение, приписвано на римския „император Адриан“ (117–138). — Б.пр. ↑

XVIII

Понеделник, 18 юни

Изпратихме Муш със съзнателната жестокост на любовници, които едва са се открили, несигурни още в чудото, ненаситили се един на друг, и рушат всичко, което би могло да попречи на бъдещото им сливане. Сложихме я в лодката на Монтсалватхе, завита в едно одеяло, разплакана, почти в безсъзнание. Убеждавах я, че и аз тръгвам след нея в друга лодка. Дадох на билкосъбирача много повече пари, отколкото бяха необходими, за да се грижи за нея, да посрещне разноските по пренасянето ѝ, да я настави, да плати за лечението, и аз останах с няколко мръсни банкноти и няколко монети, които и без това за нищо не могат да ми послужат в джунглата, защото там цялата търговия се свежда до размяна на прости и полезни предмети, като игли, ножове, шила. В щедростта на моето дарение имаше освен това скрито желание да приспя и последните сенки на угризения: тъй или иначе, Муш не може да продължи с нас и като я осигурявам материално, изпълнявам последното си задължение. Много е вероятно, от друга страна, че Монтсалватхе прояви готовност да отведе болната с лукавата надежда, че ще си почине от дългите месеци въздържание с една съвсем не грозна жена. Тази мисъл не само никак не ме вълнува, но дори съжалявам, че не особено приятната външност на ботаника ще му донесе огорчението на неуспеха.

Лодката вече изчезва в далечината на един речен ръкав и затваря цял период от моето съществуване. Никога не съм се чувствувал тъй лек, тъй жизнен, както тази сутрин. Иронично потупвам Янес, защото го виждам натъжен, а той ми отговаря с поглед, пълен и с недоумение, и с виновност. Това още повече оправдава моята суровост. Освен това всички вече разбират, че Росарио се е обвързала с мен, както тук казват. Заобикаля ме с грижи, носи ми да ям, дои козите вместо мен, бърше ми потта с чисти кърпи, изпълнена с внимание към моите думи, към жаждата ми, към мълчанието ми или към почивката ми, със загриженост, която ме кара да се гордея с положението си на мъж:

защото тук жената „служи“ на мъжа в най-благородния смисъл на тази дума, като създава с всяко свое движение домашното огнище. Росарио и аз нямаме собствен покрив, но нейните длани са вече моя маса, а кратуната с вода, която тя приближава до устата ми, след като изчиства падналия в нея лист, е съд, белязан с моите инициали на стопанин.

— Да видим кога ще се свържете с една-единствена жена — мърмори брат Педро след мен, давайки ми да разбера, че на него детински превземки не му минават.

Отклонявам разговора, за да не призная, че вече съм женен, и то не само пред бога, но и пред законите, и отивам при гърка, който събира вещите си, защото ще продължи с нас нагоре по реката. Убеден, че тукашният залеж е изчерпан, той разбира, че съдбата още веднъж се е подиграла с него и затова иска да предприеме разузнавателна обиколка отвъд Каньо Пинтадо, в една планинска област, за която много малко се знае. Най-доброто място в своя вързоп запазва за единствената книга, която носи със себе си навсякъде: скромно издание на „Одисеята“ на два езика, подвързано в черна мушама, със зеленияса от влагата страници. Преди отново да се разделят с томчето, неговите братя, които знаят наизуст дълги пасажии от текста, търсят испанския превод на отсрещната страница и четат откъси с твърдо, неграмотно произношение, заменяйки често „у“ с „в“. В някакво малко училище в Каламата ги научили кои са създателите на гръцките трагедии и какъв е смисълът на митовете, но някаква смътна общност в характерите ги привързва към авантюриста Одисей, посетил необикновени страни, настроен не зле към златото, способен да пренебрегне сирените, за да не загуби стопанството си в Итака. Когато глиган избол едно око на кучето им, миньорите го нарекли Полифем, в памет на циклопа, чиято печална история са чели стотици пъти на висок глас край огнището на своите биваци. Питам Янес защо е напуснал родината си — нали с нея го свързва кръв, чиито далечни извори са му известни. Търсачът на диаманти въздъхва и рисува пред мен средиземноморския свят като купища развалини. Говори за онова, което е оставил зад гърба си, за стените на Микена, за празните гробници, за перистилите, населени с кози. За морето без риба, безполезните миди, объркването на митовете и голямата рухнала надежда. А после за морето — вековен лек за неговите съотечественици: едно необятно море, което отвежда далече. Разказва

ми, че когато различил първата планина на отсамната страна на океана, се разплакал, защото тя била червена и сурова, подобна на неговите сурови планини, обрасли в магарешки тръни и репей. Но тук го сграбчила страстта към ценните метали, надделял зовът на сделките, на неизбродените пътища — същият зов, който е подтиквал неговите прадеди да натискат тъй силно греблата. Когато намери диаманта, за който мечтае, ще си построи на брега на морето — там, където има планини със стръмни склонове — къща с колони от двете страни на вратата, като храм на Посейдон. Отново се оплаква от съдбата на своя народ, отваря тома в началото и възкликва:

— Жалко, че смъртните вече корят боговете за всичко!

Казват, че злото им пращаме ние, макар те самите мимо съдбата беда си докарват със своята лудост.

[1]

— Тъй рече Зевс — добавя от себе си миньорът в заключение и бързо оставя книгата, защото търсачите на каучук носят, закачено на прът, някакво странно животно с копита, което току-що са убили. За миг помислям, че това е огромен глиган.

— Тапир! Тапир! — вика брат Педро, плясвайки удивено с ръце, а после хуква към ловците с възторг, който говори колко много му е втръснала маниоката, размита с вода — обичайната му храна в джунглата.

След това с празнично чувство запалваме огън, одираме животното, нарязваме го. Видът на бутите, на вътрешностите, на плешките разпалва в нас страшен глад, какъвто обикновено приписват на диваците. Гол до кръста, задълбочен в работата, търсачът на диаманти ми изглежда съвсем античен тип. Той хвърля в огъня няколко косъма от главата на животното — това е може би обред на жертвоприношение, чийто смисъл бих открил в някои стихове на „Одисеята“. Начинът, по който нанизва на шишове намазаното с мазнина месо; начинът, по който го поднася — върху дъска, поръсено с ракия, — е израз на толкова стари средиземноморски традиции, че

когато ми подава най-хубавото филе, Янес за миг се превръща за мен в свинаря Евмей^[2]...

Още не сме привършили празненството, когато Аделантадо става и тръгва надолу към реката с широки стъпки, следван от шумния лай на Гавилан. Две съвсем примитивни лодки-пироги, два издълбани ствола, слизат надолу по течението, водени от гребци-индианци. Наближава да тръгнем и всички започват да си стягат нещата. Отвеждам Росарио в колибата и там още веднъж потъваме в обятията си, върху пръстения под. Като подреждал своите колекции, Монтсалватхе го е покрил със сухи растения, които разливат същия горчив и възбуждащ мирис, както и предния ден. Този път поправяме неловкостта и прибързаността на първите ни сливания, защото вече овладяваме езика на телата си. Нозете ни по-здраво се опират, ръцете ни по-тясно се сплитат. Очаровани, избираме и закрепваме онези милувки, които ще определят в бъдеще ритъма и начина на съединяването на нашите тела. Във взаимното опознаване и подсказване, без което не може да се изгради една двойка, се ражда и нейният таен език. Вече бликват от насладата онези съкровени, недостъпни за останалите думички, които ще бъдат езикът на нашите нощи. Това е двугласа измислица, в която влизат думи на обладание, на нежност — език на половете, звуци, измислени от плътта, неподозирани до вчера тайни имена: с тях ще се наричаме сега, когато никой не ни чува. Днес за първи път Росарио изрече името ми и го повтори много пъти. Моето име прие в нейните уста такава особена звучност, че аз сам се чувствавам очарован от тази най-добре позната ми дума; струва ми се, че я чувам за пръв път, сякаш е създадена сега. Изживяваме несравнимото тържество на споделената и утолена жажда и когато отново се връщаме към действителността, струва ни се, че светът е придобил нов мирис.

Хвърлям се във водата, за да измия сухите тревички, полепнали по изпотения ми гръб, и се смея при мисълта, че случилото се между мен и Росарио противоречи в известен смисъл на традицията — за нас периодът на любовта идва посред лято. Но моята любима слиза вече към лодките. Прощаваме се с търсачите на каучук и тръгваме. В първата пирога, свити между бордовете, тръгваме Аделантадо, Росарио и аз. В другата — брат Педро заедно с Янес — с багажа.

— С бога напред! — казва Аделантадо и сяда до Гавилан, който души въздуха и протегнатата му напред муцуна е като дървена скулптура на носа на кораб.

Отсега нататък няма да плуваме с платна. Слънцето, луната, огънят и понякога светкавицата ще бъдат единствените светлини, които ще осветяват лицата ни.

[1] „Одисея“ (1, 32–34), превод от старогръцки на Александър Милев. — Б.пр. ↑

[2] Слуга на Телемах, син на Одисей, станал нарицателно за преданост към господаря. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Само тишина и неподвижност ли ще има под дърветата и под лианите? Добре е тогава да се поставят стражи.

Попол Вух^[1]

XIX

Понеделник вечер

Два часа плаваме между рифове, острови от рифове, полуострови от рифове, гори от рифове, в чиито форми геометрията и причудливото разнообразие се надпреварват, но това вече престана да ни удивлява. Сега камъкът се измества от безкрайното еднообразие на тъмнозелена, средна по височина и страхотно гъста растителност, жилава като житни класове, над която се изправят постоянно извиващите се, танцуващи стволоче на бамбука. Под впечатление на приказните истории, разказани край огъня от Монтсалватхе, аз се забавлявам с една детска игра: ето, ние сме конкистадори, тръгнали да търсят кралството Маноа. Брат Педро е нашият капелан, пред когото ще се изповядаме, ако ни ранят смъртоносно при завоюването му. Аделантадо прекрасно може да бъде Филип де Уре. Гъркът е звездоброецът Кодро. Гавилан се превръща в Леонсико, кучето на Балбоа^[2]. А на себе си в това начинание предоставям ролята на тръбача Хуан де Сан Педро, който при нападението на някакво селище отвякъл една жена по риза. Индианците са си индианци и макар да изглежда чудно, привикнах към странното разграничение, прокарвано от Аделантадо — сигурно без да влага никакъв лош умисъл, — когато, разказвайки за някое от своите странствувания, съвсем естествено уточнява: „Бяхме трима души и дванадесет индианци“ Допускам, че една-единствена причина го кара да прави тази разлика — той е кръстен, а индианците не са, — но и това придава правдоподобност на историята, която измислям, вдъхновен от автентичността на мястото.

Бамбуковите гори отстъпват левия бряг, покрай който плаваме, на някаква нискостеблена, еднообразна по цвят растителност, чиито корени са потопени във водата. Дърветата се издигат като непреодолимо препятствие, прави като колове на ограда, като безкрайна стена от изправени стволоче, дънер до дънер, до самия ръб на водата, без видим проход, без отвор, без пролука. Под светлината на слънцето, която се превръща в изпарения над влажните листа, тази

растителна стена продължава безкрайно и започва да ни се струва, че е създадена от човешки ръце, с помощта на ъгломери и отвеси. Пирогата все повече се приближава към този затворен и мрачен бряг, който Аделантадо сякаш проучва ствол по ствол, с напрегнато внимание. Струва ми се невъзможно да намерим нещо на това място и въпреки това индианците гребат все по-бавно, а кучето, с настръхнала на гърба козина, вперва очи там, където се вглежда неговият стопанин. Приспан от очакването и от люлеенето на лодката, затварям очи. Изведнъж се събуждам от вика на Аделантадо:

— Ето я вратата!...

На два метра от нас имаше ствол, съвсем като всички други: нито по-тесен, нито по-грапав. Но върху неговата кора личеше един знак, подобен на три букви „V“ една над друга, разположени тъй, че едната влизаше в другата, по-долната служеше като съд на по-горната. Този знак би могъл да продължава до безкрайност, но тук единственото му продължение беше отражението във водата. До това дърво се откриваше сводест отвор — толкова тесен, толкова нисък, че ми се струваше невъзможно да прокараме през него лодката. И въпреки това тя се пъкна в този тесен тунел и пространството беше толкова малко, че бордовете здравата се остъргаха в едни извити корени. С гребла, с ръце трябваше да отстраняваме препятствия и прегради, за да продължаваме нататък това невероятно плаване между потъналите във вода храсталаци. Някакво парче дърво с остри ръбове падна върху рамото ми, удари ме силно и от врата ми потече кръв. От клоните върху нас валяха някакви непоносими растителни сажди, понякога неосезаеми, като плуващ във въздуха планктон, понякога тежки като Шепи метални стърготини, които сякаш някой хвърляше отгоре. Освен това отвсякъде се точеха нишки, които възпаляваха кожата ни; падаха изгнили плодове, космати семена, от които очите ни сълзяха; мръсотии и прах, чието зловоние покриваше лицата ни като с краста. Носът на лодката неочаквано се блъсна, разруши едно гнездо на термити и то се разсипа в лавина от сиво-кафяв пясък.

Но това, което се намираще долу, беше може би по-ужасно от другото, което хвърляше сянка. Посред водата се полюляваха големи надупчени листа, подобни на маски от жълто кадифе; това бяха растения-хищници. Плуваха гроздове мръсни мехури, втвърдени отгоре с глазура от червеникав пращец; близко плясване с перка ги

тласваше изведнъж по улея към някаква застояла вода и те плаваха несигурно, като морски краставици. По-нататък гъста опалова марля бе превързала вдлъбнатините на обрасъл в личинки камък. Глуха война се водеше в настръхналите от брадати коренища дълбини — там, където всичко беше преплетено като зловонно гнездо на змии. Неочаквано шибване, внезапно вълнение, плясване по водата издаваха бягството на невидими същества, които оставяха след себе си диря от размътена гнилоч — сивкава вихрушка, вдигната в подножието на черните стволоче, чиято кора е изпъстрена с петна от гниди. Личеше близостта на цяла една пълзяща фауна, обитаваща вечната тиня, зеленикавата гнилоч, тъмните води с кисела миризма — сякаш кал, размесена с оцет и разлагаща се мърша, — върху чиято мазна повърхност пълзяха насекоми, пригодени да вървят по течности: почти прозрачни дървеници, бели бълхи, мухи с пречупени крачета, ситнички комарчета — трептящи точици в зелената светлина, защото тъй обилна беше зеленината, пронизвана само от няколко слънчеви лъча, че слизайки през листака, светлината се боядисваше в цвета на мъха, а докато стигнеше корените на растенията — в цвета на блатното дъно. След като плаваш известно време по този таен проток, започваш да се чувствуваш като планинар, заблуден сред снеговете: поради някакво замайване на очите изгубваш чувството за вертикалност. Вече не можехме да определим кое е дърво и кое — негово отражение. Не можехме да разберем дали светлината идва отдолу или отгоре; дали покривът над нас беше от вода или водата — земя; дали пролуките, отворени в листака, не бяха кладенци светлина във водата. Стволовете, клоните, лианите се отразяваха в тъпи или остри ъгли и ние започнахме да виждаме въображаеми, несъществуващи проходи, изходи, коридори, брегове. От това изопачаване на зримото, от това редуване на близки миражи, които сякаш можех да докосна с ръка, аз се чувствавах все по-неуверен, напълно загубен и ме обхващаше неизразима тревога. Сякаш дълго ме бяха въртели около самия мен, за да ме зашеметят, преди да ме изправят пред прага на някакво тайно жилище. Питях се вече дали гребците имат истинска представа какво разстояние бяхме изминали. Започвах да се боя. Нищо не ме заплашваше. Всички край мен изглеждаха спокойни; но някакъв неопределим страх, роден в дълбините на инстинкта, ме караше да дишам дълбоко. А въздухът все не ми стигаше. Това тягостно чувство

се засилваше от влагата, пропила дрехите ни, кожата ни, косите ни — една хладна влага, която проникваше във всичко, като мазнина, и правеше още по-отчайващо непрекъснатото жилене на разни комари, мушици, безименни насекоми, господари на въздуха до появата на маларичните комари, които щяха да дойдат със здрача. Една жаба падна на челото ми и след уплахата ми остави почти благодатното чувство на свежест. Ако не знаех, че е жаба, щях да я задържа в шепата си, за да облекчавам слепоочията си с прохладата ѝ. Малки червени паяци започнаха да се спускат отвисоко над лодката. Хиляди паяжини бяха опънати навсякъде над водната повърхност, между най-ниските клони. При всеки тласък пирога се пълнеше с тези сивкави мръсотии, в които се бяха заплели сухи оси, остатъци от твърди крилца, пипала, недоизсмукани още брони. Хората бяха мръсни, изпомазани; потъмнелите ни от потта ризи бяха изпръскани с кал, със смола, с мязга; лицата ни бяха станали восъчножълти: от недостатъчното слънце, от хилядите образи на джунглата.

Когато навлязохме в едно малко вътрешно блато, замряло в подножието на жълта скала, аз се почувствувах като пленник, притиснат от всички страни. Аделантадо ме повика недалеч от мястото, където бяха спрели лодките, и ми показва нещо страхотно: един мъртъв кайман с прогнили меса, под чиято кожа се пъхаха рояци зелени мухи. Толкова силно беше бръмченето, което отекваше в мършата, че от време на време то звучеше като жално вайкане, сякаш някоя разплакана жена стенеше през гърлото на влечугото.

Избягах от този ужас, за да потърся топлината на своята любима. Страхувах се. Сенките вече се съгъстяваха в преждевременен здрач. Едва стегнахме приготвения набърже бивак и настъпи нощта. Всеки се усамоти в люлчения уют на своя хамак. И крякането на огромни жаби изпълни джунглата. Мракът потръпваше от уплаха и от разни пълзящи шумове. Някой неизвестно къде започна да надува обой. Чудновата медна тръба се закиска в дълбините на протока. Хиляди двугласи, различно настроени флейти се надвикваха в листака. И цялата земя се покри със звуци: от металически гребени, от триони, които захапват дърветата, от ужасни хармонички, от нестройното свирене на щурците. Разнесоха се сякаш крясъци на паун, някакво бродещо куркане, свиркане, което се засилваше и отслабваше: на същества, които минаваха под нас, прилепнали към земята; същества, които се

гмуркаха, чукаха, скърцаха, хленчеха като деца, цвилеха по върховете на дърветата, дрънкаха хлопки на дъното на някой трап. Бях зашеметен, изплашен, трескав. Умората от пътуването, напрегнатото очакване ме бяха изнурили. Преди сънят да победи страха от окръжаващите ме заплахи, едва не се предадох, едва не закрепях от страх, само за да чуя гласове на хора.

[1] „Книга на съвета“ — книга с легенди на индианците киче. — Б.пр. ↑

[2] Испански мисионер от XVI век, който изучавал перуанската древност. — Б.пр. ↑

XX

Вторник, 19 юни

Когато отново настана ден, разбрах, че бях преминал Първото изпитание. Мракът бе отнесъл със себе си страховете на нощта. Докато си миех гърдите и лицето в едно заливче на протока — а Росарио до мен търкаше с пясък съдовете от закуската ми, — стори ми се, че в този час споделям участта на хилядите хора, които живееха в неизследваните местности около изворите на Големите реки; че споделям първичното им усещане на красотата — красота, възприемана физически, вкусвана еднакво и от тялото, и от мозъка; красота, която се ражда с всяко ново раждане на слънцето; красота, чието осъзнаване в тези далечни и затънтени места се превръща за човека в гордост, че може да се нарече господар на света, върховен владетел на сътвореното.

Ако става дума за цветовете, разсъмването в джунглата е много по-малко красиво от здрача. Над земята, която дъха хилядолетна влага; над водата, която разделя на части земната твърд; над растителността, обвита в нежна мъглица, утрото се надига дъждовносиво, сред колеблива светлина, която сякаш никога не обещава ясен ден. Трябва да минат няколко часа и едва тогава слънцето — вече високо, освободено от бухналите корони на дърветата — може да хвърли лъч щедра светлина над безкрайните гори. И въпреки това разсъмването в джунглата винаги подновява затаената дълбоко в човека атавистична радост, пулсираща във вените ни, дошла до нас от прадедите ни, които хилядолетия наред са виждали във всяко утро края на нощните страхове, отдръпване на ревовете, разсейване на мрака, изчезване на привиденията, отдалечаване на злото.

Със започването на деня чувствавам необходимост да се извиня пред Росарио, че тази част от пътуването ни предлага оскъдни възможности да оставаме насаме. Тя прихва да се смее и започва да тананика някакъв романс:

*Скоро се омъжих аз,
а от мъка съм обзета —
лошо се омъжих аз,
но такъв ми бил късмета.*

Още звучеше нейната лукава песничка, пълна с намеци за наложеното ни от пътуването въздържание, когато — тръгнаха отново на път — ние стигнахме до широк проток, който навлизаше, както ми обясни Аделантадо, в истинската джунгла. Водата бе прехвърлила руслото си, заляла бе огромни пространства и някои дървета с потопени в тинята лиани напомняха закотвени кораби; златисточервените стволоче на други се удължаваха от отраженията си дълбоко във водата и изглеждаха като недействителни; а най-старите, вече мъртви дървета на джунглата — белезникави, сякаш от мрамор, а не от дърво, — стърчаха като обелиски, увенчаващи някакъв потънал град. Зад тези причудливи очертания, зад палмовите и бамбуковите дървета, зад безименните крайбрежни храсталаци властвуваше буйна растителност — преплетени, усукани по най-невъобразим начин лиани, шубраци, пълзящи растения, извити като куки стволоче, каучукови дървета. Понякога кафявото тяло на някой глиган, тръгнал да търси ручей да освежи зурлата си, разкъсваше с напън тази гъста мрежа. Стоотици чапли стояха като забодени на тънките си крака и ако небето не им изпратеше някой сърдит самец, който да наежи перушина пред тях, те потапяха човки в блатните води или криеха глави под крилата си. Внезапно някой висок клонак се преобразяваше от радостния крясък на долетели отнякъде папагали, които хвърляха ярки цветни петна върху тръпчивия полумрак долу, където видовете водеха хилядолетна борба да изпълят един над друг, да се издигнат, да излязат на светлина, да достигнат слънцето. Прекомерното източване на някои хилави палми, изкривяването на други дървета, успели да подадат по едно листенце там горе, след като бяха изсмукали сок за няколко ствола — това бяха различни фази на една непреставаша нито за миг борба отдолу нагоре, над която самотно господстваха най-високите дървета, каквито някога съм виждал. Дървета, оставили съвсем ниско под себе си, като някакви джуджета, отънелите от липсата на слънце растения, с клони, разперени направо под небето,

над всякаква борба. Короните им образуваха малки горички във въздуха — недействителни, сякаш увиснали в пространството, и от тях се точеха прозрачни мъхове, прилични на разкъсани дантели. Понякога, след столетия живот, някое от тези дървета загубваше листата си, лишеите по него изсъхваха, изгасваха орхидеите му. Стволът му побеляваше, втвърдяваше се като розов гранит, но продължаваше да се извисява с монументалните си клонаци, мълчаливи и оголени, разперени по законите на една почти минерална архитектура, в която имаше от симетрията, ритъма, равновесието на кристалите. Обливано от дъждовете, неподвижно през бурите, то оставаше на мястото си още няколко столетия, докато някой хубав ден светкавица го повалише върху крехкия свят там долу. Тогава колосът, излязъл още от предисторията, най-сетне рухваше, стенойки с всяка своя фибра, разхвърляйки трески на всички страни, разцепен на две, с овъглена сърцевина, пълнен с небесен огън — за да прекърши и унищожи по-пълно всичко, което живее в подножието му. Стоотици дървета загиваха при неговото сгромолясване — премазани, повалени, прекършени, опъвайки лианите, които се разкъсваха и отскачаха към небето като тетива на лък. И лягаше накрая върху хилядолетния хумус на джунглата, изтръгвайки от земята такива преплетени и дълги корени, че два отделни потока се сливаха изведнъж с изскубването на тези гигантски плугове, които излизаха от своя дълбок мрак, рушейки гнезда на термити, разтваряйки кратери, край които тичешком се събираха мравояди с лепкав език и с извадени нокти.

Най-много ме удивляваше неизчерпаемата способност на девствената природа към мимикрия. Тук всичко изглеждаше като нещо друго и тъй се създаваше един свят от привидности, който скриваше действителността, поставяше под възбрана много истини. Кайманите, които дебнеха в дълбините на наводнената джунгла неподвижни, с готова паст, изглеждаха като изгнили дървета, покрити с лишеи; лианите приличаха на влечуги, а змиите приличаха на лиани или пък кожата им беше покрита с жилки като у ценните дървета, с точки като върху крилцата на ноцна пеперуда, с люспи на ананас или кораловочервени пръстени; водните растения се притискаха едно в друго, образуваха гъст килим и скриваха водата, която течеше под тях — преструваха се на растителност върху твърда почва; попадалите парчета кора от дърветата много скоро ставаха лигави като дафинови

листа в саламура, а гъбите бяха като пластинки от мед, като пръски сира;менящата се външност на хамелеона прекалено много приличаше на клон, прекалено наподобяваше олово, изпъстрено с яркожълти капки, като петна от слънчеви лъчи, преминали през листата, които никога не даваха свободен достъп на слънцето. Джунглата е свят на лъжата, на клопките и на притворството; там всичко е маска, лукавство, игра на привидности, метаморфоза. Свят на гуцера-морска краставица, на кестена-таралеж, на какавидата-стоножка, на личинката-морков и на електрическата риба, която убива със своите мълнии от тинята в коренищата на храсталаците. Като минавахме близо до брега, сенките от надвисналите клони сипеха вълни прохлада над пирогите. Достатъчно беше да спрем за няколко секунди и тази благодат се превръщаше в нетърпими рояци бръмчащи и жилещи насекоми. Навсякъде имаше цветя, но багрите им почти винаги бяха лъжливи, защото наред с новите, свежи листа висяха и други, увехнали и мъртви. Навсякъде сякаш имаше плодове, но тяхната закръгленост и зрелост бяха лъжливи: това бяха луковици, зловонни кадифета, устни на насекомоядни растения, разцъфнали като теменуга и поръсени със сироп; петнисти кактуси, от които стърчи на педя от земята подобен на лале цвят, пълен с жълта като шафран сперма. А когато се появяваше някоя орхидея — много високо, там, над бамбуковите стволоче, — тя изглеждаше тъй недействителна, тъй недостижима, както и растящият на шеметна височина алпийски еделвайс. Но имаше и дървета, които не бяха зелени; те като жалони очертаваха бреговете с червени като амарант гъсти редици или с яркожълтото на лумнала в цветовете къпина. Дори и небето понякога мамеше, като потапяше висините си в живачните води на блатата и потъваше в бездънните като самото него дълбини. Само птиците бяха истински, в светлите одеяния на своите перушини. Не мамеха чаплите, когато извиваха шия във въпросителна, нито когато при крясъка на бдящия самец наежваха от страх белите си перушини. Не мамеше и рибарят с кървавочервена шапчица — тъй крехък и мъничък сред този ужасен свят, че самото му присъствие, както и прелестното трептене на колибрите, беше истинско чудо. Не мамеха също — в този вечен хаос от привидности и подобия, сред това бароково изобилие от лиани — веселите маймуни арагуато, които изведнъж предизвикваха възмущение сред обитателите на гъстите клонаци със своите лудории, с непристойните си закачки и с кривенето

си на големи деца с по пет ръце. А на всичко отгоре, сякаш удивителните неща долу бяха малко, аз откривах един нов свят на облаците — света на тъй различните, неповторими, забравени от хората облаци, които още се събират над влагата на огромните джунгли, богати на вода като първите глави от книгата за Сътворението; облаци, направени сякаш от остарял мрамор, прави в основата си, достигащи страхотни височини, неподвижни, монументални, с форми, подобни на формите на глината, когато започва да се закръгля амфората, след като малко се е повъртяло колелото на грънчаря. Тези облаци стоят почти винаги разделени един от друг, сякаш застинали в пространството, прилични само на самите себе си, построени в небето от незапомнени времена, когато са ръководели разделянето на водите и тайнството на първото им сливане.

XXI

Вторник вечер

Бяхме спрели по обед в малък горист залив, за да починат гребците и да поразтъпчем изтръпналите си нозе, и Янес се отдалечи от нас с желанието да проучи коритото на един поток, който според него сигурно бил богат на диаманти. Но вече два часа го викаме и единственият отговор на нашите викове е ехото на гласовете ни, връщани от завоите на тинестото русло. В растящо раздражение от очакването брат Педро бичува онези, които се оставят да ги заслепи страстта към скъпоценните камъни и златото. Слушам думите му с известно притеснение, защото мисля, че Аделантадо — за когото казват, че открил баснословно находище — накрая ще се обиди. Но неговите очи се усмихват под рошовите вежди и той пита лукаво мисионера защо блестят толкова много златото и скъпоценните камъни в дарохранителниците на Рим.

— Защото е справедливо — отговаря брат Педро — най-красивите плодове на сътворението да служат за възхвала на своя създател.

После, за да ми докаже, че защитава разкоша на олтара, но изисква скромност от божия служител, той започва люто да кори енорийските свещеници. Нарича ги съвременни търговци на индулгенции, сладкогласи проповедници от амвоните, жадни да станат папски наместници.

— Вечното съперничество между пехотата и кавалерията — възкликва Аделантадо.

„Всеки градски свещеник — мисля си аз — сигурно изглежда пълен безделник, за да не кажа търтей, пред един отшелник, който четиридесет години разнася словото божие из джунглата.“ И за да му се харесам, аз се впускам да подкрепя думите му с примери за недостойни свещеници, продажни служители на храма господен. Но брат Педро ме прекъсва рязко:

— За да говорите за лошите, трябва да знаете за другите.

И започва да ми разказва за хора, за които никога не съм чувал; за отци, разкъсани от индианците от поречието на Амазонка; за някакъв благочестив Диего, изтезаван дивашки от последния инка; за някакъв Хуан де Лисарди, пронизан от стрелите на парагвайските индианци; и за четиридесет монаси, заклани от един пират-еретик — Авилската докторка^[1] в момент на върховен екстаз ги видяла как се възнасят на небето, където изплашили ангелите с ужасно измъчените си лица. За всичко това той разказва тъй, сякаш се беше случило вчера; сякаш притежаваше правото да се разхожда назад-напред във времето. „Може би защото изпълнява своята мисия сред тази откъсната от времето джунгла“ — казвам си. Но брат Педро забелязва, че слънцето вече се скрива зад дърветата, прекъсва мисионерската си проповед за житията на светиите и започва отново да търси Янес, със закана на викове, изпъстрени с ругатните на говедарите, тръгнали да гонят някое заблудено говедо. А когато гъркът се появява, монахът тъй ожесточено чука с тоягата си по един камък, че ние веднага се свиваме в лодките.

Продължаваме плаването и аз разбирам защо брат Педро се ядоса от закъснението на миньора. Водният път се стеснява все повече, свива се между брегове, до които е невъзможно да се приближим — подобни на скалисти морски брегове, предвестници на нова земна повърхност. Изведнъж течението ни изхвърля сред широка жълта река. Разбушувана в бързеи и водовъртежи, тя тече надолу, към Голямата река, в която навярно се влива, отнасяйки към нея водите на буйни потоци от цял един склон на Големите плата. Скоростта на водата опасно расте — сигурно някъде са паднали дъждове. Брат Педро поема водачеството. Опрял нозе о двата борда на лодката, той насочва пътя на пирогите. Но съпротивлението на водата е страшно, а нощта се спуска над нас, преди да сме излезли от най-тежката част на борбата. Изведнъж на небето настъпва безпорядък: задухва студен вятър, който надига страхотни вълни; дърветата хвърлят вихрушки от мъртви листа, образува се въздушен кладенец и над ревящата джунгла се разразява буря. Всичко пламва в зелено. Светкавиците разсичат небето често-често — една мълния още не е изгаснала, а друга запълзява вече срещу нея, разгъва се в зигзаги, които потъват зад изтръгнати от мрака планини. Тази лумваща отзад, отпред, отстрани светлина, разделяна понякога от тъмните очертания на острови, чиито гъсти стени от дървета се издигат над кипящите води, тази светлина на катаклизми и

дъждове ми вдъхва внезапен страх, защото ми показва близостта на препятствията, разбеснелите води, множеството опасности. Няма спасение за попадналия сред този хаос, който удря, издига, разтърсва нашата лодка. Загубил всякакъв разсъдък, неспособен да превъзмогна страха си, прегръщам Росарио — търся топлината на нейното тяло, но вече не като любовник, а като дете, което увисва на шията на майка си — и се отпускам на дъното на пирогата, скрил лице в косите ѝ, за да не виждам какво става и да избягам в нея от заобикалящата ни ярост. Но трудно е да забравиш този ужас, когато на дъното на пирогата от носа до задницата вече се плиска студена вода. Едва успяваме да поддържаме равновесието на лодките; движим се от бързей до бързей, като забиваме нос в праговете, удряме се в подводни камъни, подскачаме напред, завиваме с шеметна бързина, за да хванем някакъв бързей по средата — и постоянно ни заплашва опасността да се прекатурим, заобиколени от пяна, в тези изтерзани лодки от стволове, които скриптят от носа до задницата. На всичко отгоре започва да вали. Моят ужас расте, като виждам, че монахът-капуцин — с брада, която изглежда черна на светлината от мълниците — вече не направлява лодката, а само се моли. Стиснала зъби, Росарио закриля главата ми тъй, както се закриля главата на новородено дете по време на опасност, и изглежда удивително твърда. Легнал ничком на дъното, Аделантадо държи нашите индианци за коланите, за да не би някой тласък да ги изхвърли във водата и за да могат все тъй да ни защитават със своите весла. Ужасната борба продължава известно време и моята тревога прави това време безкрайно. Разбирам, че опасността е минала, когато брат Педро отново се изправя на носа и закрепва нозе в двата борда. Бурята прибира последните си светкавици — тъй бързо, както ги донесе — и завършва страхотната симфония на своя гняв с акорда на една гръмотевица, която проехтява с тежък, продължителен тътен. И нощта се изпълва с ликуващото крякане на жабите по всички брегове. Реката изглажда настръхналия си гръб и продължава своя бяг към далечния океан. Изнурен от нервното напрежение, заспивам на гърдите на Росарио. Но лодката веднага спира, зарила нос в някакъв пясъчен пристан. Осъзнавам, че отново съм на твърда земя, върху която брат Педро скача с едно „Слава богу!“, и разбирам: преминало е Второто изпитание.

[1] Тереса де Хесус (1515–1582), испанска монахиня и известна писателка, родена в град Авила. — Б.пр. ↑

XXII

Сряда, 20 юни

След дълги часове съм грабнах една стомна вода и дълго пих. Като я оставих встрани и видях, че е съвсем до лицето ми, разбрах, все още несъбуден докрай, че съм на пода и лежа на рогозка от тънка слама. Миришеше на дим от горящи дърва. Над мен имаше покрив. Спомних си тогава, че бяхме спрели в някакъв малък залив, че бяхме вървели до селището на индианците, че се бях почувствувал изтощен и простуден и Аделантадо ме накара да изпия няколко глътки страшно силна ракия, която тук наричат „огнен стомах“ и той използва само като лекарство. Зад мен месеха касабе няколко индианки с разголени гърди, едва прикрити долу с парче платно, прикрепено към кръста с прокарана между хълбоците връв. По стените от палмови листа висяха лъкове и стрели за риболов и лов, сербатани^[1], колчани с отровни стрели, кратунки с кураре и някакви лопатки, големи колкото джобно огледалце, за стриване — както после разбрах — на едни носещи опиянение семенца, чийто прах се вдъхваше през тръбички, направени от гръдната кост на птици. Срещу входа на кръстосани клони три широки червено-виолетови риби се печеха на жар. Нашите хамаци, сложени да съхнат, ми припомниха защо бяхме спали на земята.

С оболено тяло излязох от колибата, погледнах и се спрях изумен; в устата ми заседнаха възклицания, които съвсем не можеха да изразят удивлението ми. Там, зад исполинските дървета, се издигаха грамади от черни скали — огромни, масивни, с вертикални стени, сякаш изтеглени с отвес, които напомняха приказни паметници. Трябваше да извикам в паметта си света на Босх, вавилонските кули, измислени от художниците-фантасти, странните видения на илюстратори с най-богата фантазия, когато предават изкушаването на светии, за да намеря нещо подобно на гледката пред очите ми. И дори когато откриех някакво сравнение, веднага трябваше да се откажа от него, защото тук мащабите бяха съвсем различни. Това, което виждах, беше сякаш някакъв титаничен град — град с многобройни огромни

постройки, с великански стълбища, стигащи до небесата мавзолеи и просторни площади. Над тях господствуваха странни крепости от обсидиан без назъбени стени и бойници, които сякаш бяха там, за да бранят подстъпите към някакво забранено за човека царство. А над перестите облаци се издигаше Най-личната от Формите: невероятна готическа катедрала, висока една миля, с две кули, кораби, абсида и колони, възкачена върху конусообразна скала от особен материал с тъмни бляскави петна от въглища. Камбанариите бяха обвити в гъсти мъгли, които се разкъсваха в острите ръбове на гранита и започваха лудо да се въртят. В размерите на тези форми, завършващи с тераси на шеметна височина, оградени сякаш с тръби от орган, имаше нещо тъй далечно от действителността — като че ли те бяха някаква обител на богове или тронове и амфитеатър за страшния съд, — че изуменият дух не търсеше никакво обяснение на тази смайваща, излязла от земните недра архитектура и приемаше без разсъждения нейната отвесна и неумолима красота. Слънцето хвърляше вече живачни отражения върху невероятния храм, който сякаш не опираше в земята, а висеше от небето. И други форми от същото геологическо семейство се очертаваха там — по-ясно или по-смътно в зависимост от светлината; от техните ръбове се спускаха водопади със стотици прагове и се превръщаха в дъжд още преди да стигнат куполите на дърветата.

Потиснат от подобно величие, реших се най-сетне да сваля очи и да погледна край себе си. Няколко колиби бяха накацали край черните води на един вир. Едно момченце, което едва се държеше на несигурните си крачета, се приближи до мен, показвайки ми мъничка гривна от божури. Там, където тичаха големи черни птици с оранжеви човки, се появиха неколцина индианци; те носеха риби, нанизани през хрилете, на една тояга. По-нататък няколко жени тъчаха, с увиснали на зърната на гърдите им бебета. Под едно голямо дърво Росарио переше дрехите ми, заобиколена от старици, които стриваха млечни корени. В коленичилата ѝ до водата фигура с отпуснати коси, с костта за търкане в ръце, имаше нещо прадревно и то я приближаваше много повече до тукашните жени, отколкото до онези, които преди поколения с кръвта си бяха направили кожата ѝ по-светла. Разбрах защо жената, която сега беше моя любима, ми направи такова силно впечатление със своята раса в деня, когато я видях край пътя високо в планината да се връща

от царството на смъртта. Нейната тайна беше еманация от един далечен свят, чиято светлина и чиято епоха аз не познавах.

Край мен всеки се беше отдал на работата, която умееше да върши, и се получаваше някакво стройно съзвучие от дейности, свойствени за един подчинен на съвсем първичен ритъм живот. Индианците, които аз познавах от описанията в измислени в една или друга степен разкази и ги бях смятал за същества, живеещи във от действителното съществуване на човека, ми изглеждаха сега — в своята среда, в своите условия — пълни господари на своята култура. Нищо не беше по-далечно на тяхната действителност от нелепото схващане за *дивака*. Не познавах неща, които за мен бяха съществени и необходими, но това съвсем не ги правеше първобитни. Съвършената точност, с която един от тях улучваше със стрелата си риби във вира; хореографското съвършенство, с което друг духаше през сербатаната; уверените движения на онази група, която покриваше с листа дървения скелет на някаква обща постройка, ми разкриваха човешки същества, овладели до съвършенство всички занятия, родени от техните условия на живот. Под ръководството на един старец — толкова сбръчкан, че по кожата му вече не беше останало нито едно гладко местенце — момчетата, при строга дисциплина, се упражняваха да мятат стрели с лък. Мъжете имаха могъщи гърбове, изваяни от греблата; жените имаха създадени за майчинство кореми, силни хълбоци, подчертани от широка и високо издигната срамна кост. Имаше профили с особено благородство, идващо от орловия нос и гъстите коси. Иначе развитието на телата бе подчинено на задачата да бъдат полезни. Пръстите, предназначени да хващат, бяха силни и корави; нозете, предназначени да ходят, имаха здрави глезени. Скелетът на всеки един бе покрит с годни да действуват мускули. Тук нямаше безполезни дейности като онези, които аз бях извършвал в продължение на толкова години.

Мислех за всичко това и вървах към мястото, където переше Росарио, когато Аделантадо се появи на вратата на една колиба и ме повика с радостни възгласи. Тъкмо открил онова, което аз търсех: предмета и целта на моето пътуване. Там, на пода, до някакъв мангал, бяха музикалните инструменти, които в началото на месеца ми бяха възложили да набавя. С вълнението на поклонник, достигнал реликвата, заради която е пропътувал пеш през двадесет чужди страни, аз докоснах пирографирания цилиндър с дръжка като кръст — белег на

прехода от палката за отмерване на ритъма към най-примитивния от тъпаните. Видях после обредната марака, прободена от украсен с пера клон, тръбите от еленови рога, дайретата с украшения и пръстения рог, с който викаха заблудените в блатата рибари. Там бяха и свирките — в своето първично състояние на далечни предшественици на органа. Там беше преди всичко гърнето с хриплив и злокобен глас, с някакъв гробовен резонанс и тягостна сериозност, свойствена за всичко, което отблизо съпровожда смъртта, с двете си тръстикови цеви, пъхнати отстрани — точно такава, каквото беше описано в книгата с първите данни за него. Когато сделката приключи и аз станах собственик на тези вещи, създадени от най-благородния инстинкт на човека, стори ми се, че навлизам в нов цикъл от своя живот. Задачата беше изпълнена. Точно за петнадесет дни бях достигнал целта си по наистина похвален начин и горд от това, с наслаждение опипвах трофеите на изпълнения дълг. Намирането на пеещото гърне — прекрасен екземпляр! — беше първото изключително, паметно събитие, записано досега в анализите на моето съществуване. Значението на тази вещь растеше в собствените ми очи, защото беше свързана с моята съдба и защото премахваше от този миг разстоянието между мен и човека, който ми беше поверил тази задача и който може би сега мислеше за мен, преценявайки в ръка някой първобитен инструмент с движение, подобно на моето. Стоях мълчалив известно време — не зная колко, защото моето вътрешно задоволство заличи представата ми за времето. Когато отново се върнах към понятието за минути и часове — с неохотата на събуждащ се от сън човек, — стори ми се, че нещо вътре в мен изведнъж бе узряло и се проявяваше в странната форма на великата полифония на Палестрина, която звучеше в главата ми с истинското величие на всичките свои гласове.

Като излязох от колибата да потърся лиани, за да вържа инструментите, забелязах, че някакво необичайно вълнение бе прекъснало работата в селището. Следван от Росарио, брат Педро се движеше леко като танцьор, влизаше и излизаше от колибата си, сред група индианки, които цвърчаха нещо. На една маса от клони пред входа бе постлал много скъсана дантелена покривка, кърпена с различно дебели конци, и бе сложил две гърнета, препълнени с жълти цветя. В средата постави кръста от черно дърво, който висеше на врата му. После извади от един кафеникав кожен куфар, целия протъркан,

който винаги носеше със себе си, украшенията и принадлежностите, необходими за литургия — някои от тях съвсем нацърбени, проядени от черна ръжда. Преди да ги сложи на олтара, избърсваше ги с опакото на ръкава си. Аз гледах с растящо учудване как потирът и нафората се нареждат върху олтара; как покровът се разгръща над потира и „въздухът“ ляга между двата обредни свещника. Всичко това, на подобно място, ми изглеждаше нелепо и смайващо. Знаех, че Аделантадо се отнасяше трезво към тези неща и го погледнах въпросително. И сякаш ставаше дума за нещо съвсем несвързано с религията, той ми каза, че предната вечер по време на бурята обещаха благодарствена литургия. Приблужи се до олтара, пред който бе застанала Росарио. Янес сигурно беше православен, но се спря до мен, като измънка нещо, че Христос бил един за всички. Индианците наблюдаваха от известно разстояние. Вождът на селището бе застанал почтително по средата между нас и своите, целият набръчкан под герданите си от предни зъби на хищници. Майките укротяваха крякащите си отрочета. Брат Педро се обърна към мен:

— Сине, тези индианци отказват да се покръстят; не искам те да видят твоето безразличие. Ако не желаеш да направиш това заради бога, стори го заради мен. — И докосвайки струната на най-всеобщото от съмненията, добави по-строго: — Спомни си, че и ти беше в същите лодки и също се страхуваше.

Настъпи продължителна тишина, а след нея: „In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen“.^[2] Гърлото ми болезнено пресъхна. Тези неизменни, повтаряни от столетия думи звучаха необикновено тържествено сред джунглата, бликнали сякаш от катакомбите на първите християни, от времето на първите християнски братства; под тези никога недокосвани от брадва дървета те придобиваха някаква героична действеност, предшествуваща извисените свободно нагоре камбанарии. „Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth“^[3]... Колони тук бяха стволите на дърветата, които хвърляха сянка. Над главите ни бяха надвиснали пълни с опасности листащи. А около нас бяха езичниците, идолопоклонниците, и наблюдаваха тайнството от своя нартекс от лиани.

Вчера се бях забавлявал, като си представях, че ние сме конкистадори, тръгнали да търсят Маноа. Но сега изведнъж осъзнавам, че никаква разлика няма между тази литургия и литургиите,

отслужвани за конкистадорите на Елдорадо по тези далечни места. Времето се бе върнало назад с четири века. Нашата литургия е литургия на откриватели, доплували току-що до безименен бряг, които забиват жалоните на своето движение след слънцето, на запад, пред недоумяващите Хора на Царевицата^[4]. Онези двамата — Аделантадо и Янес, коленичили от двете страни на олтара, слаби, почернели, единият с лице на естрамадурски селянин, другият с профил на знахар, неотдавна вписан в книгите на Палатата за контрактуване^[5] — са войници на Конкистата, калени в странствувания, почернели от маларии, изпохапани от хищници; те се молят с изражението на дарители, оставили бойните си шлемове в тревите с тръпчив сок. „Miserere nostril, Domine, miserere nostril. Fiat misericordia“^[6] — чете напевно капеланът на първооткривателите с глас, който спира времето. Може би сме в 1540 година. Нашите кораби са били застигнати от страшна буря и сега монахът ни разказва, следвайки Светото писание, как в морето се разразила такава силна буря, че вълните покривали кораба; но Той спял и при него отишли неговите апостоли, събудили го и му казали: „Господи, спаси ни, загиваме“; а Той им рекъл: „Защо се боите, маловерни?“, и тогава станал, уловил ветровете и морето и настъпило голямо затишие. Може би сме в 1540 година. Но не съм сигурен. Годиците се стопяват, разтварят се, изчезват в шеметния бяг на времето назад: Още не сме навлезли в XVI век. Живеем много по-рано. В Средновековието сме. Защото не човекът от Възраждането е откривател и завоевател на Новия свят, а човекът от Средновековието. Участниците в това велико начинание не са излезли от Стария свят през вратите с колони на Паладио^[7], а са минали под романската арка, споменът за която възпроизвели, когато построили първите си храмове отвъд океана, върху окървавените развалини на древните мексикански храмове. Избрали романския кръст, придружен от клещи, гвоздеи и копия, за да се борят срещу онези, чиито жертвоприносители обреди приличали на техните. От Средновековието са останали игрите на дяволите, шествията на драконите, танците на перовете във Франция, романсите за Карл Велики, тъй вярно запазени в толкова градове, през които минахме напоследък. И сега осъзнавам една удивителна истина: от онази вечер на празника на тялото Христово в Сантяго де лос Агиналдос аз живея в ранното средновековие. Някоя вещ, някоя дреха, някое лекарство могат да принадлежат на друго време. Но ритъмът на

живота, плавателните съдове, свещта и гърнето, удължаването на часовете, голямото значение на Коня и на Кучето, начинът за почитане на светиите са средновековни. Средновековни, както проститутките, които пътуват от енория в енория през панаирните дни; както здравеняците бащи, горди, че могат да признаят четиридесет деца от различни майки и да им дадат благословията си, като ги срещнат. Сега разбирам, че бях живял заедно с обичащите да си пийнат бюргери, винаги готови да опитат младата плът на някоя слугиня; бюргери, чийто приятен живот толкова пъти ме е карал да мечтая в музеите; бях разкъсвал на техните трапези пърлени прасенца и бях споделял прекомерната им слабост към подправките, която ги е подтикнала да търсят нови пътища към Индия. По стотици къщи бях виждал образа на техните къщи от груби червени плочи, огромните им кухни, обкованите им с гвоздеи порти. Познат ми беше навикът им да носят парите си закачени за колана, да танцуват по двойки, да хвърлят петлите си в бой, да устройват големи пианства около някое печено прасе; знаех предпочитанията им към струнните инструменти; познавах слепците и сакатите от техните улици, лечебните пластири, настойки и балсами, с които облекчаваха болките си. Но ги познавах от покритите с лак картини в галериите, като свидетелство за едно мъртво минало, което е невъзможно да се възкреси. А ето че това минало изведнъж става настояще. Аз го докосвам, вдъхвам го. И съзирам сега поразяващата възможност да пътувам във времето, както други пътуват в пространството...

„Ite misa est, benedicamus Dominio, Deo gratias.“^[8] Службата бе завършила и заедно с нея — Средновековието. Но датите продължават да губят от своите числа. Годишите неудържимо тичат, отпадат една след друга, връщат се назад, заличават се, изпразват календари, връщат лунни месеци, преминават от обозначените с три цифри векове към еднозначните. Граал загубва своя блясък, падат гвоздеите от кръста, търговците се връщат в храма, изгасва витлеемската звезда — настъпва нулева година, в която ангелът-вестител се връща на небето. И започват да растат датите, но този път отвъд нулевата година — дати с две, с три, с пет цифри, докато стигаме до времето, когато човекът, изморен да се скита по земята, измисля земеделието, установява първите си селища по бреговете на реките и почувствувал необходимостта от по-възвишена музика, минава от палката за

отмерване на ритъма към тъпана, чийто първообраз е дървеният пирографиран цилиндър; измисля органа, като духа в кухо стъбло на тръстика; оплаква своите мъртви, като кара една пръстена амфора да мучи. Намираме се в епохата на Палеолита. Тук хората, които създават законите, които имат право на живот и смърт над нас, които притежават тайната за намирането на храната и на отровите, които изобретяват техниката — тези хора си служат с нож и плуг от кремък, с кукички от гръбнака на риба и със стрели от кост. Ние сме натрапници, невежи чужденци, кратковременни пришълци, които скоро ще си отидат от този град, роден в зората на Историята. Ако огънят, който сега раздухват жените, изгасне, ние не ще можем да го запалим отново само с усърдието на ръцете си.

[1] Индианско оръжие: представлява дълга тръба, през която се издухва някакъв мънищък заряд. — Б.пр. ↑

[2] „В името на отца, и сина, и светия дух. Амин.“ (лат.) — Б.пр. ↑

[3] „Свети, свети, свети, господ-бог Саваот“ (лат.) — Б.пр. ↑

[4] Според легендите в Попол-Вух човекът бил направен от царевица. — Б.пр. ↑

[5] Създадена в 1503 г. в Севиля, за да се занимава с набирането на хора за експедициите в Америка и с други въпроси, свързани със завоюването на Новия свят. — Б.пр. ↑

[6] „Помилуй ни, господи, помилуй ни. Да бъде твоята милост“ (лат.). — Б.пр. ↑

[7] Знаменит италиански архитект от XVI век, който творчески приложил наследството на античните градостроители към изискванията на Възраждането. — Б.пр. ↑

[8] Вървете си, литургията свърши; да благословим господата; да благодарим на бога (лат.). — Б.пр. ↑

XXIII

Четвъртък, 21 юни

Знам тайната на Аделантадо. Вчера ми я довери край огъня, като внимаваше Янес да не ни чуе. Говорят за негови златни залежи; мислят го за вожд на избягали роби негри, казват, че сам имал роби; други твърдят, че имал няколко жени в някакъв харем сред джунглата и че самотните му пътувания се дължат на нежеланието му неговите любовници да видят други мъже. Истината е много по-красива. Когато ми я разкри с няколко думи, останах очарован от една възможност, мисълта за която ме осени и която, уверен съм, никой човек от моето поколение никога не би могъл да си представи.

Вечерта, преди да заспя под навеса, където полюляването на нашите хамаци кара въжетата равномерно да поскърцват, казвам на Росарио, поглеждайки през дупките, че ще продължим пътуването още няколко дни. Боя се, че ще срещна умора, недоволство или чисто детско желание да се върнем, но тя радостно се съгласява. За нея не е важно накъде вървим. Проблемът за близките и далечните места сякаш не я интересува. За Росарио не съществува понятието *да бъдеш далеч* от някакво предпочитано място, особено подходящо за истински живот. За нея, която бе пресякла граници, без да престане да говори един и същ език, и която никога не е мислила да премине океана, центърът на света е там, където слънцето по пладне я огрява отгоре. Тя е жена на земята и докато върви по земята, докато яде и е здрава и има мъж, на когото да изпълнява всичките желания срещу онази единствена отплата, която нарича „удоволствие на тялото“, тя смята, че изпълнява призванието си, над което е по-добре да не се замисля много, защото то е направлявано от „велики сили“, чийто механизъм е неясен и във всеки случай надхвърля човешката способност да си го обясни. Затова обикновено казва, че „е лошо да мислиш за някои неща“. Нарича се „*Твоята жена*“ и говори за себе си в трето лице; „*Твоята жена* заспиваше“; „*Твоята жена* те търсеше“... И в това постоянно повтаряне на притежателното местоимение аз откривам

сякаш някаква устойчивост на понятието, истинско определение на отношенията, каквото никога не ми е дала думата *съпруга*. *Твоята жена* — това е понятие, предшествуващо всякакъв договор, всякакво тайнство. То съдържа първичната истина на думата *матка*, която фарисеите, преводачи на Библията, заместват с утроба, отнемайки могъществото на някои пророчески гласове. Тази ясна простота в думите е присъща на Росарио. Когат — намеква за някои интимни прояви на своята природа, които аз като неин любим трябва да знам, тя използва изрази същевременно и недвусмислени, и пълни със сваян, като израза на Рахила „женски привички“ в разговора ѝ с Лаван.

Единственото, което иска *Твоята жена* тази нощ, е да я взема със себе си, накъдето и да тръгна. Грабва вързопата си и следва мъжа, без да разпитва. Много малко знам за нея. Не мога да разбера дали е безпаметна, или нарочно не иска да говори за миналото си. Не скрива, че е живяла с други мъже. Но тези мъже са оставили следи в нейния живот, чиято тайна тя пази с достойнство. Или може би мисли, че не е особено деликатно да ме накара да допусна, че нещо, станало преди нашата среща, може да има някакво значение. Това живеене с настоящето, без да притежава нищо, без да влачи миналото, без да мисли за бъдещето, ме учудва. Но това разположение на духа очевидно удължава значително часовете от изгрев до залез-слънце. Говори за дни, които били много дълги, и за дни, които били много кратки, сякаш тези дни са преминавали в различни времена — различни времена от една земна симфония, която също има своите „анданте“ и „адажио“, разделяни от денонощия, протекли в „престо“. Удивително е, че сега, когато никога не се запитвам колко е часът, аз на свой ред долавям различните стойности на откъсите от време, продължителността на някои сутрини, бавните стъпки на здрача; поразява ме колко много неща обхващат някои времена в тази симфония, която чета отзад напред, отдясно наляво, срещу ключа „сол“, връщайки се назад, към тактовете на Сътворението на света. Защото ние дойдохме по здрач в едно селище с култура, предшествуваща с много столетия човеците, с които бяхме съжителствували до вчера. Излязохме от Палеолита — от оръдията на труда, съществували през Мадленската и Оринянската епоха^[1], които толкова пъти са ме карали да се спирам пред разни колекции от сечива с възклицанието „отук е започнало!“, смятайки, че се намирам в самото начало на нощта на вековете, — за да навлезем в

условия, които отместваха още по-назад границите на човешкия живот към най-черния мрак на вековете. Тези тъй подобни на мен човешки същества с крака и с ръце, които виждам сега; тези жени, чиито гърди са отпуснати вимета, увиснали над подути кореми; тези деца, които се протягат и извиват като котета; тези същества, които още не са придобили първобитния свян да прикриват детеродните си органи и са голи, без да го осъзнават, както Адам и Ева преди съгрешаването, са хора все пак. Още не им е дошло на ум да се възползват от силата, скрита в семената; не са заседнали на едно място и не знаят какво значи да сееш; вървят, накъдето очите им видят, без посока, и ядат сърцевината на някои палми, които си оспорват с маймуните там горе, увиснали от сводовете на джунглата. Когато придошлите води ги откъснат за месеци на някое място, затворено между реки, те опоскват дърветата като термити, а след това лапат личинки на оси, дъвчат мравки и гниди, ровят земята и гълтат червеите и дъждовниците, които попаднат под ноктите им; а накрая събират пръстта с дланите си и изяждат самата пръст. Едва познават силата на огъня. Техните диви кучета с вълчи и лисичи очи са прадеди на кучетата. Наблюдавам безизразните за мен лица и разбирам, че тук са безполезни всякакви думи, предварително примирен, че не бихме могли да намерим нищо общо помежду си дори в сходството на някои движения.

Аделантадо ме хваща за ръката и ми казва да надникна в един кален трап — някаква воняща дупка, пълна с оглозгани кости. Там виждам най-ужасното нещо, което очите ми са срещали: от дъното се надигат сякаш две недоносчета, с бели бради; от устата им, с дебели бърни, излиза някакво скимтене, подобно на врякането на новородено; това са сбръчкани джуджета с огромни кореми, покрити със сини вени, като на фигури от атлас по анатомия. Смеят се глупаво, със страхлив и угоднически поглед, и си пъхат пръстите между кучешките зъби. Тези същества ми вдъхват такъв ужас, че се обръщам с гръб, изпълнен едновременно и с отвращение, и със страх.

„Пленници — казва ми Аделантадо саркастично, — пленници на онези, които се имат за по-висша раса, за единствени законни господари на джунглата.“

Свят ми се завива при мисълта, че има още стъпала надолу, че тези човешки ларви, от чиито слабини виси същият годеен за полов акт орган като моя, все още не са *последното* стъпало; може би

съществуват някъде пленници на тези пленници, въздигнати на свой ред в по-висша раса, избрана и упълномощена, които не знаят да гризат дори кокалите, оставени от техните кучета, бият се с лешоядите за някоя мърша, вият от желание в любовните нощи, като животни. Нищо общо нямам с тези същества. Нищо. Нито с техните господари, които ядат червеи, гълтат пръст и които сега ме заобикалят...

И въпреки всичко, сред хамаците — не хамаци, а по-скоро люлки от лиани, — където те лежат, съвокупляват се и раждат, има един пръстен съд, изпечен на слънцето: подобен на гърне без дръжки, с две дупки, отворени една до друга в горния край, и с пъп, направен в изпъкналата част с притиснат към глината пръст, докато още е била мека. Това е Бог. Повече от Бог: това е Майката на Бога. Това е Майката, предшествуваща всички религии. Това е женското начало, раждащото живот начало, матката — тайнствен пролог към всички теогонии. Майката с издут корем — корем, който е същевременно и виме, и утроба, и пол; първата фигура, която са изваяли мъжете, когато в пръстите им се родила способността да създават предмети. Пред мен беше Майката на Боговете-Деца, на тотемите, дадени на хората, за да свикнат постепенно да зачитат божеството и да се подготвят за по-големите богове. Майката — „самотна, вълн от пространството и още по-навън от времето“, която „Фауст два пъти с ужас назовава *Майка*“. Виждам сега, че стариците със сбръчкани кореми, катерещите се по дърветата мъже и бременните жени ме гледат, и правя неловко движение на почит към свещения съд. Намирам се в селището на тези хора и трябва да зачитам боговете им...

Но ето че всички се различват. Зад мен под навес от клони с листа току-що са проснали подутия и почернял труп на ловец, ухапан от гърмяща змия. Брат Педро казва, че е умрял преди няколко часа. Въпреки това Магьосникът започва да тресе една пълна с камъчета кратуна — единствено, средство, известно на тези хора — и се опитва да прогони пратениците на Смъртта. Настъпва обредна тишина, предшествуваща молитвите за изцеление, която изостря до крайност нетърпението на чакащите. И сред великата джунгла, която се изпълва с нощни страхове, се ражда Словото. Слово, което е повече от словото-дума. Слово, което подражава гласа на говорещия и гласа, приписван на обладалия трупа дух. Единият излиза от гърлото на целителя, другият от корема му. Единият е глух и неясен като подземно кипене

на лава; другият, със среден тембър, е гневен и неравен. Редуват се. Отговарят си. Единият порицава, когато другият стене; когато гласът от гърлото взема надмощие, гласът от корема става саркастичен. Това са гърлени звуци, които се превръщат във вой; срички, които изведнъж започват да се повтарят често, създавайки ритъм; това са трели, внезапно прекъсвани от четири ноти — зародиш на мелодия. А после — трептене на езика между устните, хъркане, сумтене, придружавано от звуците на мараката. Това е нещо много повече от езика, но все пак много далеч от пеенето. Нещо, което не познава вокализацията, но е повече от речта. Скоро става ужасно, страхотно това виене над трупа, заобиколен от занемели кучета. Магьосникът се изправя срещу духа, реве, удря с пети по земята в най-неудържима, проклинаща ярост, която е дълбоката същност на всяка трагедия, първичен стремеж към борба срещу унищожителните сили, заставащи по пътя на човека. Опитвам се да остана настрана от този обред, да запазя разстояние. И въпреки това не мога да избягам от обаянието му върху мен...

— Пред неумолимата Смърт, която отказва да пусне своята жертва, Словото изведнъж омеква и се обезсърчава. От устата на Магьосника, на този лечител-Орфей, изхърква и пада в конвулсии Риданието — защото това е ридание, нищо друго — и аз осъзнавам, че съм присъствувал на Раждането на Музиката.

[1] Геологически епохи на Палеолита, наречени по местностите във Франция, където са открити най-много образци на материалната култура през това време. — Б.пр. ↑

XXIV

Събота, 23 юни

Два дни се движим по бронята на земното кълбо, забравили историята и дори неотразените в летописите неясни преходи от една ера към друга. Напредваме бавно, все нагоре; плаваме по буйни реки, от един водопад до друг, по спокойни протоци, от един праг до друг; понякога сме принудени да вдигаме лодките, като си подвикваме в такт. И най-сетне стигаме земята, по която се извисяват големите плата. Хилядолетни дъждове са измили одеянията им — когато са ги имали — и днес те са форми от гола скала, сведени до величавата простота на земната геометрия. Това са първите паметници, издигнати върху земната кора, когато още не е имало очи да ги съзерцават, и самата им древност, несравнимият произход, им придават смазваща величественост. Някои приличат на огромни цилиндри от бронз, на пресечени пирамиди, на дълги кварцови кристали, спрели сред водите. Има други, по-широки към върха, отколкото в основата, целите напукани от алвеоли, като гигантски звездообразни корали. Трети притежават някаква тайнствена тържественост на *Врати към Нещо* — към *Нещо*, непознато и страшно. Към него сигурно водят онези тунели, които се впиват навътре в склоновете им, на сто педи над нашите глави. Всяко плато си има своя собствена морфология — от хребети, от резки остриета, от прави или начупени очертания. Ако не е украсено с кървавочервен обелиск, с някоя висока базалтова скала, тогава има тераса, полегато изрязани ръбове, остри ъгли или е увенчано със странни ниски колони, напомнящи фигури в процесия. Изведнъж някакъв каприз на камъка, някакво въображение на геологията се съчетават с водата и нарушават тази строгост на сътвореното, за да внесат малко движение в този свят на неподвижното. Там една планина от почти червен гранит е спуснала от назъбения корниз на върха седем жълти водопада. Една река се хвърля в празното пространство и се пръска в дъга над склона, белязан с вкаменели дървета. Пенливите води на един поток кипят под огромни,

създадени от природата арки, където кълнящото ехо ги прави още по-големи, а след това се разделят в последователни езера, които се изливат едно в друго. Горе на върховете, под самите облаци, на последните стъпаловидно разположени лунни равнини сигурно има езера и самотата на техните девствени води не е нагазена от човешки крак. Там има скреж на разсъмване, заледени дъна, опалови брегове и дълбини, които нощта изпълва, преди да е настъпил здрачът. Има монолити, застинали на ръба на пропастите, пики, знаци, дишащи мъгли цепнатини, грапави скали, подобни на застинала лава, или може би метеорити, паднали от друга планета.

Не говорим. Онемели сме пред великолепието на величавите творения, пред многообразието на очертанятията, пред дължината на сенките, пред необятността на платата. Чувствуваме се като натрапници, очакващи всеки миг да ги изхвърлят от някакво забранено владение. Онова, което се разкрива пред очите ни, е свят, предшествуващ появата на човека. Долу в големите реки останаха чудовищните гущери, анакондите, млекопитаещите риби, сладководните акули, огромните змиорки и лепидосирените, които още носят образа на пред-историческите животни, наследен от динозаврите на Терциера. Макар че нещо се шумгува под клонестите папрати, макар че пчелата е свила кошер в пещерите, тук няма следи от живи същества. Току-що са се разделили водите, появила се е сушата, била е създадена зелената трева и за първи път се запалват светилата, които ще трябва да господствуват над деня и над нощта. Присъствуваме на създаването на света, в края на Четвъртия ден от Сътворението. Ако се върнем още малко назад, бихме стигнали там, където започва ужасната самота на Създателя — звездната печал на времената без свещенодействия и възхвали, когато на земята царели хаос и празнота, а над бездната царувал мрак.

ГЛАВА ПЕТА

Лесни бяха за мен твоите заповеди...

Псалм 119

XXV

Неделя, 24 юни

Аделантадо вдига ръка, посочва пътя към Златото и Янес се прощава с нас — тръгва да търси съкровищата на земята. Самотен трябва да е златотърсачът, който не желае да раздели с другите своята находка; скъперник в действията си, лъжлив в думите си, той заличава пътеките след себе си, както животното подмита с опашка останените дири. Настъпва вълнуващият миг, когато се прощаваме с този селянин с античен профил, почитател на Омир, който толкова се беше привързал към нас. Днес го води жаждата за скъпоценния метал, превърнал Микена в златен град, и той поема пътя на търсещите приключения. Иска да ни направи някакъв подарък и тъй като няма нищо друго освен дрехите на гърба си, подава ни — на Росарио и на мен — томчето с „Одисеята“. *Твоята жена* зарадвана го грабва, мислейки, че е Светото писание и ще ни донесе щастие. Преди да успее да й обясня, Янес тръгва по пътя към своята лодка; гол до кръста в ранното утро, с гребло на рамото, той удивително напомня Одисей. Брат Педро го благославя и ние продължаваме нашето плаване по водите на един тесен проток, който трябва да ни отведе до пристана на града.

Сега, когато гъркът си отиде, можем високо да говорим за тайната: Аделантадо е основал град. Не ми омръзва да си повтарям това, откакто тайната за града ми беше поверена една вечер преди няколко дни и разпали въображението ми повече, отколкото хората, открили най-завидните съкровища. Да основеш град. Аз основавам град. Подобен глагол може да се спряга! Човек може да бъде основател на град! Да създадеш и да управляваш град, който не е нанесен върху географските карти, който е далеч от ужасите на Епохата; град, който се ражда просто тъй, по волята на един човек, сред този свят на Сътворението. Първият град. Градът на Енох^[1], изграден, когато още не е бил роден ковачът Тувалкаин, нито Йувал^[2], който свирел на арфа и на орган...

Слагам глава в скута на Росарио и мисля за огромните пространства сред неизследваните планини, сред безбройните плата, където биха могли да се основат градове в този континент с още непобедена от човека природа; равномерното плискане на греблата ме приспива и потъвам в щастлива дрямка, сред бързите води, сред растения, придобили вече мириса на планина, и вдишвам лекия въздух, който не познава нетърпимите насекоми на джунглата. Часовете си текат спокойно. Ние заобикаляме платата, плаваме ту в една, ту в друга посока по тесни лабиринти от кротка вода, които изведнъж ни обръщат с гръб към слънцето, а после, като завием покрай някоя скала, обрасла в бръшлян, то светва в очите ни. И вече припада вечерта, когато най-сетне лодката е завързана и аз мога да видя чудото: града Света Моника, закрилица на елените. Но се спирам смутен. Там, сред малката долина, виждам пространство от около двеста квадратни метра, разчистено с мачете, в чийто край се издига голяма къща със стени от плет и кал, с една врата и четири прозореца. Има и две помалки жилища, подобни на първото по строежа си, разположени от двете страни на някакъв склад или обор. Виждат се и десетина индиански колиби, от чиито огнища се издига белезникав дим. Аделантадо ми казва с разтреперан от гордост глас:

— Това е главният площад... Това е къщата на губернатора... Там живее синът ми Маркос... Там — трите ми дъщери... В онази сграда там държим семена и сечива, и няколко животни... Отзад е кварталът на индианците... — И добавя, обръщайки се към брат Педро: — Срещу къщата на губернатора ще издигнем катедралата.

Още не е успял да ми покаже зеленчуковата градина, царевичната нива, открития обор, където започва отглеждането на свине и кози — от прасетата и яретата, донесени с невероятни трудности от Йуерто Апунсиасион, — когато започват да прииждат жителите на селището, гръмват приветствени викове, тичешком идват и съпругите индианки, и дъщерите метиски, и синът кмет, и всички индианци, да посрещнат своя губернатор, придружен от първия епископ.

— Нарича се Санта Моника, закрилица на елените — обяснява ми брат Педро, — защото тук е земята на червения елен; а Моника се казвала майката на основателя, кръстена на света Моника — онази

светица, която родила Августин, била жена на един-единствен мъж и сама отгледала децата си.

Споделям с него, че думата *град* ме бе накарала да помисля, че ще видя нещо по-внушително или нещо по-особено.

— Маноа ли? — пита ме лукаво монахът.

Не, не това. Нито Маноа, нито Елдорадо. Но аз си бях представял нещо друго.

— Такива са били в първите години след възникването си градовете, основани от Франсиско Писаро, Диего де Лосада^[3] и Педро де Мендоса^[4] — забелязва брат Педро.

Моето изразяващо съгласие мълчание все пак не изключва редица нови въпроси, но приготовленията за гощавката с печени на жар свински бутове ми попречиха да ги задам веднага. Не разбирам как Аделантадо, който има несравнима възможност да основе град във от Епохата, си създава такова препятствие: довежда тук църквата, с нейния страхотен товар от канони, забрани, изисквания и непримиримост; особено като имам пред вид, че вярата му в бога не е от най-твърдите и се примирява с литургиите само когато изразяват благодарност за преодолен опасности. Но сега не е много удобно да задавам въпроси. Отдавам се на радостта, че съм пристигнал на определено място. Помагам в печенето на месото, нося дърва, разпитвам каква е песента, която пеят. Крайниците ми съвсем се размекват от пенливото пулке^[5] с вкус на пръст и на смола, което всички пият от кратуни, предавани от уста на уста...

А по-късно, когато всички са преяли и препили, когато вече всички спят в индианските колиби, и дъщерите на Основателя се прибират в стаята си, аз чувам край огнището в къщата на губернатора една богата на приключения история.

— Защото, сеньор — започва Аделантадо и хвърля един клон в огъня, — аз се казвам Пабло, а фамилното ми име е също тъй обикновено, както и Пабло. Ако Аделантадо звучи много героично, то ще ви кажа, че е само прякор, който ми дадоха едни златотърсачи, защото винаги изпреварвах другите, когато промивахме пясъка на някоя река...

В една аптека на някакви старци, под обвития в змии жезъл, един мъж на двадесет години с разкъсвани от неусмирима кашлица гърди гледа към улицата през пълните с цветна вода стъклени колби. Това е

провинция на утринните литургии и на броениците, на медените питки и на баничките, приготвяни и продавани от монахини; разхожда се свещеникът под широкополата си шапка и още има нощен стражар, който в мъгливите вечери оповестява часовете. По-нататък са Земите на коня — дълги дни се пътува дотам; след тях са пътищата, които се изкачват нагоре, и градът с големи къщи, където юношата не намерил друга работа освен разни потайни, нечисти, подозрителни занятия. Сломен и болен, той предлага труда си в една аптека срещу лекарства и подслон. Понаучили го да разтрива различни прахчета и му поверявали изпълнението на домашни рецепти, чиято основа била или предизвикващо повръщане орехче, или корени от алтеа, или винен камък, също за повръщане. В ранните следобедни часове, когато всички почиват и никой не минава под сянката на стрехите, момъкът е сам в лабораторията; с гръб към улицата, отпуснал ръце върху лененото семе, съзерцава между порцелановите чукчета и хаванчета бавното течение на една широка река, чиито води се спускат от Земите на златото. Понякога на близкото пристанище слизат от старите кораби с очертания от някогашни времена мъже с уморена стъпка, които опипват с бастуни прогнилите дъски на кея, сякаш и тук се боят от примамките и клопките на земята. Това са заболели от малария златотърсачи, търсачи на каучук, които чешат окраставелите си тела, прокажени от изоставени мисионерски селища. Те тичат в аптеката — кой за хинин, кой за чалмугра^[6], кой за сяр, говорят за местата, където мислят, че са пипнали болестите си, и пред непросветения помощник-аптекаря се повдигат завесите към един неизвестен свят. Тук пристигат победените, но идват и онези, които са изтръгнали от тинята някакъв изумителен диамант, и цяла седмица гуляят до насита с жени и музика. Минават онези, които нищо не са открили, но те носят в очите си трескавото предчувствие, че може би са вече близо до съкровището. Те не почиват, нито питат къде има жени. Заклучват се в стаите си и преглеждат внимателно мострите, донесени в малки стъклени шишенца. А щом заздравее раната или спадне отокът, тръгват — нощем, когато всички спят, за да запазят в тайна посоката на своите пътеки. Младежът не завива на връстниците си, които много често, след като чуят последната литургия в църквата с прояден от червеи амвон, излизат, облечени в празничните си дрехи, и тръгват за далечния град. Движейки се между шишенцата и книгата с рецепти,

той се научава да говори за нови залежи; научава как се казват онези, които товарят дамаджани с портокалова вода, за да къпят своите индианки; приповтаря си странните имена на реки, невписани в книгите; завладян от внушителната звучност на Катаниапо или на Кункунума, мечтае над картите, съзерцава неуморно оцветените в зелено места — съвсем празни, без имена на селища. Веднъж на разсъмване излиза през прозореца на своята лаборатория и отива на пристанището, където златотърсачите вече вдигат платната на лодката си. Предлага им лекарства, за да го вземат със себе си. Десет години дели с тях беднотия, разочарования, недоволство, настойчивост, възнаграждавани понякога. На него все не му върви и той тръгва по-надалеч — все по-надалеч, все по-самотен. И вече свиква да разговаря със сянката си. А една сутрин навлиза в царството на Големите плата. Върви деветдесет дни, залутан сред безименни планини, яде личинки от оси, мравки, скакалци — както правят индианците в месеците на страшния глад. Когато стига в тази долина, червясала рана е оголила единия му крак до костта. Местните индианци — заседнало племе с култура, сходна с културата, създава погребалното гърне — започват да го лекуват с треви. Само един бял човек били виждали преди него и мислят, както много племена в джунглата, че ние сме последни издънки на някаква трудолюбива, но хилава раса, многочислена преди, но вече на изчезване. Оздравяването му било бавно и той се включва в тежкия живот, в труда на хората, които го заобикалят. Намира злато в подножието на онази скала, заляна тази нощ в олово от луната. Продава го в Пуерто Анунсиасион и донася семена, фиданки и някои земеделски и дърводелски сечива. Когато се връща след второто си пътуване, донася чифт прасета, вързани за краката на дъното на лодката. После идва ред на една бременна коза и на едно биче-сукалче, на което индианците трябва, като Адам, да измислят име, защото никога не са виждали подобно животно. Малко по малко Аделантадо се привързва към тукашния живот. Привечер, когато се къпе в подножието на някой водопад, индианските момичета предизвикателно го замерват с камъчета. Един ден си избира жена и в подножието на скалите устройват шумно празненство. Помисля си тогава, че ако продължи да се появява в Пуерто Анунсиасион със златен прах в джобовете, златотърсачите скоро ще го проследят, ще нахълтат в тази неизвестна долина и ще объркат живота ѝ със своите злосторства,

озлобления и алчност. Решава да измами подозренията и започва открито да търгува с препарирани птици, с орхидеи, с яйца от костенурки. Един ден го осенява мисълта, че е основал град. Обзема го навярно удивлението, което самият аз изпитах, когато разбрах, че глаголят „основавам“ може да се спряга, дори когато става дума за град. Щом като всички градове са се родили по този начин, той може да се надява, че един ден и Света Моника, закрилница на елените, ще има паметници, мостове, арки. Аделантадо очертава границите на главния площад. Издига къщата на губернатора. Подписва един документ и го закопава под каменна плоча на видно място. Определя къде да бъде гробището, за да се подчини и самата смърт на някакъв ред. Сега знае къде има злато. Но златото вече не го привлича. Отказал се е от търсенето на Маноа, защото много повече го интересува вече земята, а на нея — властта да законодателствуваш по своя воля. Не си въобразява, че неговият град е нещо подобно на Земния рай на древните картографи. Тук има болести, бедствия, отровни влечуги, насекоми, зверове, които разкъсват отгледаните с много труд животни; има и дни с наводнения, и дни на страшен глад, и дни на безсилие пред гангрената, пълзяща по ръката. Но човекът е наследил от своите далечни прадеди способността да преодолява такива злини. И дори когато пада, той пак продължава първичната борба, израз на един от най-главните закони на просъществуването.

„Златото — казва Аделантадо — е за онези, които се връщат там“

И това *там* прозвучава в неговите уста пренебрежително, сякаш делата и стремежите на онези там са присъщи на по-низши хора. Няма съмнение, че заобикалящата ни тук природа е неумолима, ужасна, въпреки красотата си. Но хората, които живеят сред нея, я считат не тъй зла и по-сговорчива от света *там* със своите изненади и страхове, със студената си жестокост, с различните си заплахи. Тук природните бедствия, възможната гибел, опасностите, които природата крие, са отнапред приети. Те са част от един ред с неговите сурови страни. Сътворението не е развлечение и всички инстинктивно признават това, приемайки ролята, определена за всеки един в огромната трагедия на сътвореното. Но това е трагедия с единство на времето, на действието и на мястото, където самата смърт действа чрез проявите на своите всеизвестни пратеници, чиито одеяния — отрова, люспи, огън, зарази

— се придружават от мълнията и гърма: тях продължават да използват в дни на ярост боговете, живеещи от хилядолетия сред нас. Огривани от светлината на слънцето или стопляни от огъня, хората, на които съдбата е отредила да живеят тук; се задоволяват с най-прости неща, намират радост в прохладата на утрото, в обилния лов, в дошлия след сушата дъжд и изразяват тази своя радост в изблици на всеобщо веселие, с тъпани и песни, родени от съвсем обикновени събития, като например нашето пристигане.

„Тъй трябва да са живели в града на Енох“ — мисля си аз и веднага ми идва на ум един от въпросите, които нахлуха в главата ми, когато слязохме от лодките.

Излизаме от къщата на губернатора да подишаме свежестта на нощта. Тогава Аделантадо ми показва върху една равна като стена скала някакви изображения, нарисувани на голяма височина от неизвестни художници — художници, които трябва да са били издигнати до това равнище с помощта на скели, невероятни за този стадий на материалната им култура. На лунната светлина се очертават фигури на скорпиони, змии, птици и други, неясни за моите очи изображения, които може би представляват някакви съзвездия. И получавам неочакван отговор на своите съмнения: веднъж, като се върнал от едно пътуване — разказва Основателят, — синът му Маркос, тогава юноша, го поразил, като му разказал легендата за великия потоп. В негово отсъствие индианците обяснили на момчето, че тези изображения на скалата, които сега разглеждахме, били нарисувани по време на страшното наводнение от един човек, когато реката се издигнала дотам. Щом видял водите да набъбват, този човек спасил в едно голямо кану по една двойка от всички видове животни. А после валяло дълго време, може би четиридесет дни и четиридесет нощи. За да разбере дали голямото наводнение е преминало, той пуснал навън една мишка и тя се върнала с кочан царевица между лапките. Аделантадо не искал да разказва на своите деца легендата за Ной, защото тя е лъжа, но като видял, че вече я били научили без никакви изменения — с изключение на мишката вместо гълъба ѝ на кочана царевица вместо маслиненото клонче, — той доверил тайната за този раждащ се град на брат Педро. Смятал го за истински мъж, защото бил от онези, които странствуват сами по непознати земи, знаел да лекува и познавал билките.

— Щом като в края на краищата ще им разправят същите приказки, нека ги научат тъй, както съм го учил аз.

Мисля си за Ноевите ковчези на разните религии и ми хрумва да отбележа, че с кочана царевица, а не е маслиновото клонче в човката на гълъб, индианският Ной ми се струва по-приспособен към действителността в този край, тъй като никой никога не е видял маслиново дърво в джунглата. Но монахът рязко ме прекъсва и ме пита с язвителен глас дали съм забравил за изкуплението:

— Някой е умрял за тези, които тук са се родили, и това трябва да им бъде известно. — И като връзва с лиан два клона на кръст, почти с гняв го забива на мястото, където утре те започнат да градят кръглата колиба първия храм в града на Енох.

— Освен това той дойде да сади лук — обяснява ми Аделантадо, сякаш се оправдава.

[1] Градът на Енох — според Библията Енох, син на Каин, изгонен от ада, основал град в далечната земя Нод. — Б.пр. ↑

[2] Тувалкаин и Йувал — потомци на Енох, родоначалници на различните професии. — Б.пр. ↑

[3] Испански конкистадор, участвувал в завоюването на Венецуела. — Б.пр. ↑

[4] Испански капитан, основал в 1559 г. град Мендоса. — Б.пр. ↑

[5] Алкохолна напитка, разпространена в Латинска Америка; приготвя се, като се оставя да ферментира мед с вода или сок от магей. — Б.пр. ↑

[6] Чалмугра — растително масло, средство против проказа и други заболявания. — Б.пр. ↑

XXVI

27 юни

Разсъмва над Големите плата. Между скалите висят мъгли от нощта, опънали платна — тънки и светли, когато светлината се отрази върху някой отвесен склон от розов гранит и заслиза към равнината, където лежат огромните сенки. В подножието на високите зелени, сиви и черни стени, чиито върхове сякаш се разтварят в мъглите, папратите отърсват от листата си емайла на лекия скреж. Надниквам в една вдлъбнатина, където едва би могло да се скрие дете, и наблюдавам цял един свят от лишеи, мъхове, сребристи пигменти, растителни ръжди, който в своите мънички мащаби е също тъй сложен, както и светът на голямата джунгла там долу. Толкова различни видове има върху тази педя влага, колкото растения там долу си оспорват пространството, което би стигнало за едно-единствено дърво. Този планктон на земята е като патината, наслоена в подножието на високия водопад, чиито постоянно кипящи пенливи води са издълбали езеро в скалата. Тук се къпем голи ние двамата — във вода, която ври и тича, дошла от върховете, запалени вече от слънцето, за да падне бялозелена и да се разлее надолу в русла, оцветени в охра от корените на танина. Не се перчим, не се преструваме на Адам и Ева в тази наша чиста голота, съвсем различна от другата, която се задъхва и се отдава нощем в нашата колиба. Тук я разкриваме с известна, палавост, удивени, че е толкова приятно да чувствуваш ветреца и светлината по такива части от тялото, които хората *там* умират, без да са изложили на открито. Слънцето обгаря ивицата около хълбоците, винаги бяла у плувците от моята страна, макар да са се къпали в море от слънце. А слънцето се провира между нозете им, стопля слабините ми, пълзи по гръбначния ми стълб, разпалва гърдите ми, жури мишниците ми, покрива с пот врата и темето ми, завладява ме, нахлува в мен и аз чувствавам как под жарките му ласки в мен набъбва желанието, как отново се превръщам цял в напрежение и пулс, които търсят дълбокото туптене на утробата; и безграничен е поривът ми да слея женската и моята плът в едно.

После влизам пак във водата, на чието дълбоко дъно бликат ледени извори. Търся ги с лицето си, подпрял ръце на едрия като мраморни стърготини пясък. По-късно ще дойдат индианците и ще се къпят голи, прикривайки се отпред само с длани. По обед ще дойде брат Педро. Той дори не се прикрива — кокалест и слаб като свети Йоан, проповядващ в пустинята...

Днес взех важно решение: да не се връщам *там*. Ще се постарая да усвоя простите занаяти, упражнявани в Света Моника, закрилница на елените, на които обучават вече бъдещите строители на нейния храм. Ще се отърва от съдбата на Сизиф, която ми наложи светът, откъдето дойдох, с желанието да избягам от безсмислената си професия, от въртенето като катеричка в барабан, от размереното време и от мъглявите занятия. Понеделниците ще престанат да бъдат за мен понеделници на разкаянието, нито ще има защо да си спомням, че понеделникът е понеделник. А камъкът от моите плещи ще бъде за онзи, който пожелае да изнемогва под безполезния му товар. Предпочитам да грабна триона и мотиката, отколкото да продължавам да омърсявам музиката заради рекламата. Казвам това на Росарио и тя посреща моето намерение с радостна покорност, както винаги ще приема волята на онзи, когото е избрала за мъж. *Твоята жена* не разбира, че това решение за мен е много по-сериозно, отколкото изглежда, защото е свързано с отказ от всичко *там*. За нея, родената в преддверието на джунглата, чиито жени са омъжени за златотърсачи, е съвсем естествено един мъж да предпочете простора на далечното пред блъсканицата в градовете. Освен това не мисля, че за да привикне с мен, е трябвало да се приспособява интелектуално, както аз. Не ме смята за много различен от другите мъже, които е познавала. За да я обикна — а мисля, че я обичам с цялото си сърце, аз трябваше да направя в себе си преоценка на ценностите за всичко, което може да привърже един мъж с моята нагласа към жена, която цялата е жена, без да е нищо повече от жена. Оставам тук с пълното съзнание какво правя. И ме залива огромна радост, като си повтарям, че оставам, че мои светлини ще бъдат вече слънцето и пламъците на огнището, че всяка сутрин ще потапям тялото си в струите на този водопад и че една истинска и цялостна жена, без извращения, винаги ще е готова да се отзове на желанието ми.

Росарио с разголена гръд мие косите си в потока, и аз лежа на един плосък камък. Вземам старата „Одисея“ на гърка, отварям томчето и се натъквам на един пасаж, който ме кара да се усмихна: в него се разказва за хората, които Одисей изпраща в страната на лотофагите^[1], а те вкусили от плодовете на тамошната земя и забравили да се върнат в родината си. „Плачещи ги аз докарах при нашите кораби, силом — разказва героят, — там ги завързах и смъкнах веднага под здрави скамейки.“^[2] В този прекрасен разказ винаги ме е смущавала жестокостта на Одисей, който откъсва своите другари от намереното щастие, а в замяна на това може да им предложи само едно; да му служат. В този мит виждам сякаш отразено раздражението на обществото от действията на хората, намерили в любовта, в насладата от някакво физическо превъзходство, в някоя неочаквана дарба начин да избягат от низостите, забраните и надзора, понасяни от всички други.

Обръщам се върху горещия камък и така мога да виждам мястото, където неколцина индианци, насядали около Маркос, първородния син на Аделантадо, плетат кошници. Мисля си сега, че моята стара теория за произхода на музиката е глупава. Виждам колко са безсмислени разсъжденията на онези, които претендират, че са се добрали до началото на някои изкуства или институции, без да познават предисторическия човек, наш съвременник, в неговия всекидневен живот, в неговите лечителски и религиозни обреди. Много оригинална беше моята идея да свържа магьосническото предназначение на първобитната пластика — подражаване на животните, което дава власт над тези животни, — с първоначалното закрепване на музикалния ритъм, породено от стремежа да се възпроизведе препускането, тичането, стъпката на животните. Но аз присъствувах преди няколко дни на раждането на музиката. Можех да видя по-далеч от риданията на Есхил, с които той възкресява императора на персите^[3]; по-далеч от одата, с която синовете на Автолик спират черната кръв, бликаща от раните на Одисей^[4]; по-далеч от песента, предназначена да запази фараона Унас^[5] от зъбите на отровните змии при пътуването му в задгробния свят. И всичко, което видях, потвърждава тезата на привържениците на обредния произход на музиката. Но те са стигнали до това мнение само по книгите, трактатите по психология, построявайки смели хипотези въз основа на

запазени в античната трагедия движения, останали от магьосническите обреди в далечното минало. А аз видях как думата поема пътя към песента, без да стигне до нея; видях как повтарянето на една и съща сричка поражда ритъма — безусловно; видях в играта на истинския глас и на престорения, която караше лечителя да сменя две височини на тона, как една музикална тема можеше да се роди от съвсем несвързани с музиката действия. Мисля си за глупостите, изречени от онези, които дори твърдят, че предисторическият човек стигнал до музиката в стремежа си да подражава на красивото чуруликане на птиците. Сякаш трелите на птицата имат някакъв музикално-естетически смисъл за онзи, който ги слуша непрекъснато в джунглата, сред съзвучието от шумолене, ръмжене, бълбукане, тичане, викове, шумове от падащи неща, бликащи води, възприемано от ловеца като някакъв кодекс на звуците, чието разбиране е част от работата му. Мисля си за други лъжливи теории и започвам да си представям какъв шум ще вдигнат моите разсъждения сред някои музикални кръгове, придържащи се към книжни тези. Полезно би било също да събера някои от песните на тукашните индианци; много красиви със своята простота песни, с особените гами, разрушаващи друга общоприета представа, според която индианците умеели да пеят само в гами от пет тона...

Но изведнъж се ядосвам на самия себе си, като виждам, че се впускам в подобни мисли. Реших да остана тук и трябва веднъж завинаги да оставя настрана тези празни интелегентски размишления. За да се отърся от тях, обличам малкото дрехи, които нося тук, и отивам при строителите на почти готовата вече църква. Това е кръгла колиба — широка, с остър като на шатра покрив от листа на палмата мориче върху преплетени клони вместо греди, увенчан с дървен кръст. Брат Педро се е постарал прозорците да имат готическа линия, с пречупена арка. Честото пресичане на две криви линии върху стена от преплетени клони и тръстика, измазани с кал, те кара в тези затънтени места да чуваш равно молитвено пеене още преди то да е зазвучало. На камбанарията закачаме един издълбан ствол — по липса на камбана тук ще бият това измислено от мен тепонакстле^[6]. Изработването на този инструмент ми беше подсказано от тъпана-ствол за отмерване на ритъма, който е в нашата колиба. Трябва да призная, че изучаването на неговия звуков принцип беше за мен мъчително изпитание. Когато

преди два дни развързах лианите, с които бяха усукани набъбналите от влагата защитни рогозки, те изведнъж се развиха и по пода се търкулнаха дайретата, погребалното гърне, свирките. Видях се обкръжен от тези ценни вещи и даже когато ги събрах всичките в един ъгъл, като наказани деца, това никак не ми помогна да забравя тяхното пълно с упрек присъствие. Дойдох в тази джунгла, захвърлих бремето си и си намерих жена само благодарение на парите, дадени ми за тези инструменти, които не ми принадлежат. Напущайки онзи живот, аз обвързвам оттук човека, който ми оказа доверие. И зная, че го обвързвам, защото Пазителят положително ще поеме отговорността за моето бягство и ще върне получените от мен средства — с цената на усилия, жертви и може би на лихварски заеми. Бих бил щастлив, истински щастлив и спокоен, ако ги нямаше край мен тези музейни ценности, напомнящи ми непрекъснато, че трябва да им се напишат фишове и да бъдат изложени във витрини. Би трябвало да махна тези инструменти оттук, да ги счупя може би, да заровя останките им в подножието на някоя скала. Но не мога да го направя, защото съвестта ми отново се е върнала на изоставеното си някога място; а толкова дълго бе отсъствувала, че се е върнала пълна с недоверие и угризения.

Росарио духа в една от тръстиките тръбички на обредната делва и се раздава хрипливо мучене, като на животно, паднало в черното дъно на кладенец. Дърпам от ръцете ѝ делвата с такова рязко движение, че тя отстъпва оскърбена и недоумяваща. За да загляда смръщените ѝ от обидата вежди, казвам ѝ каква е причината за раздразнението ми. Тя бързо намира най-простото разрешение: ще изпратя тези инструменти в Пуерто Анунсиасион след няколко месеца, когато Аделантадо предприеме поредното си пътуване, за да набави необходимите лекарства и да поправи някое повредено от дълга употреба сечиво. Там някоя от нейните сестри ще намери кой да ги изпрати надолу по реката до първата поща. Съвестта престава да ме измъчва, защото в деня, когато инструментите тръгнат на път, аз ще заплатя за ключовете на своето бягство.

[1] Жители на приказна страна, които се хранят с носещите забрава цветове на лотоса. — Б.пр. ↑

[2] „Одисея“ (IX, 98–99), превод от старогръцки на Александър Милев. — Б.пр. ↑

[3] Става дума за трагедията на Есхил „Перси“. — Б.пр. ↑

[4] Епизод от поемата на Омир. — Б.пр. ↑

[5] Египетски фараон от V династия; в пирамидата му по стените на погребалното помещение са изписани магически текстове. — Б.пр.

↑

[6] Индиански музикален инструмент. — Б.пр. ↑

XXVII

Изкачихме се с брат Педро на възвишението с петроглифите и сега почиваме върху една шистова твърд, от която тук-там стърчат черни скали, изправени срещу вятъра с всичките си остри ръбове или рухнали като развалини, като останки от някакъв строеж — сред растения, които изглеждат като изрязани от сив велур. Има нещо откъснато от действителността, нещо космическо, непредназначено за човека в тази площадка-подстъп към облаците, от която струи ручей с ледена вода — вода не от извор, а вода от мъглите. Някакво смътно безпокойство ме обзема, чувствам се като натрапник, за да не кажа осквернител, като си помисля, че моето присъствие нарушава съкровеността на този свят от минерали, чиято величествена суровост, плод на хилядолетна ерозия, разголва един скелет от планини, направен сякаш, с камъни от сярата, застинала лава, стрит халцедон, сгурия от подземния огън. Чакълът тук прилича на византийски мозайки, свлечени като лавина от стените си, събрани с лопати и после пръснати тук и там, като смес от кварц, злато и червеникав ахат.

За да стигнем дотук, вървахме два дни през Земята на Птицата — по пътеки, където все по-рядко срещяхме влечуги; пътеки сред орхидеи и разцъфнали дървета. От изгрев до залез-слънце ни обкръжаваха пъстроцветни и розови папагали; сериозният туکان с нагръдник от жълто-зелен емайл, с едва крепяща се на главата огромна човка, тази птица-богослов, която вика след нас: „Гледа те бог! Гледа те бог!“ в часа на здрача, когато лошите мисли спхождат човека. Съзряхме колибрите — по-скоро насекоми, отколкото птици, неподвижно увиснали фосфоресциращи точици, спрели изведнъж шеметния си полет в ленивите сенки на обвитите в мрак диви пауни; вдигнахме очи нагоре и видяхме трудолюбиво чукащите кълвачи, облечени в черно, пискливия безпорядък от плашливи певци и свирачи, пърхащи в сводовете на джунглата, по-високо от папагалите-сплетници и от безброй други птици във всички цветове, които — обяснява ми брат Педро — хората в брони нарекли „индиански слънчогледи“, защото не знаели имената им.

Тъй както в културите на други народи са преобладавали изображенията на коня или на бика, индианецът с птичи профил поставил своята култура под покровителството на Птицата. Летящият бог, богът-птица, покритата с пера змия заемат главно място в неговата митология и всичко, което според него е красиво, се обкичва с пера. От пера били короните на императорите в Теночтитлан от пера са и днес украшенията на флейтите, на предметите за игра, на празничните и обредните одеяния на тукашните индианци.

Въодушевено от съзнанието, че се намирам в Земята на Птицата, изричам някакво повърхностно съждение, че е трудно навярно да се намери в космогонията на тези хора някакъв мит, съвпадащ с нашите. Брат Педро ме пита дали съм чел една книга, наречена „Попол Вух“. Дори заглавието ѝ ми е неизвестно.

— В това Свето писание на древните китче — казва монахът — е записан още тогава, с трагична предпазливост, митът за робота. Нещо повече: това е, мисля, единствената космогония, предусетила заплахата на машината и трагедията на Чирака-магьосник^[1]. — И започва да ми разказва — на език, който ме удивлява със своята изисканост, език, с какъвто сигурно си е служил, преди да загубее в джунглата — една начална глава от Сътворението. В нея се описва как вещите и сечивата, измислени от човека и използвани с помощта на огъня, въстават срещу него и го убиват: ножиците, глинени тави, чиниите, тенджерите, воденичните камъни и самите къщи в страхотен апокалипсис, придружен от лая на побеснелите и разбунтувани кучета, унищожават едно човешко поколение...

Още го слушам да ми разказва, когато вдигам очи и виждам, че сме в подножието на огромната стена от сива скала, на която се виждат дълбоко издълбани рисунките, приписвани на демиурга, победител на Потопа и нов родоначалник на хората. Това предание, разказвано от бащи на деца, е било известно още на най-първобитните жители на джунглата там долу. Намираме се тук на върха Арарат на този просторен свят. Намираме се там, докдето е стигнал ковчегът и с глух удар е заседнал, когато водите започнали да се отдръпват и се върнала мишката с кочан царевица между лапките. Намираме се там, откъдето демиургът, като Девкалион^[2], хвърлил камъни зад гърба си, за да сложи началото на нов човешки род. Но нито Девкалион, нито Ной, нито индийският Утнапиштим, нито китайският, нито египетският Ной

са оставили на вековете своите дири на мястото на пристигането си. Тук, напротив, са нарисувани огромни изображения на насекоми, на змии, на обитаващи въздуха същества, на водни и на сухоземни животни, изображения на луни, на слънца и на звезди, които *някой* е издълбал с исполинско длето, неизвестно по какъв начин. Дори днес би било невъзможно да се изправи на подобно място такава гигантска скеля, на която цяла армия каменоделци да се издигнат до мястото, откъдето биха, могли със своите сечива да атакуват огромната скална стена и да я бележат по такъв траен начин, както тази тук...

Брат Педро ме отвежда до другия край на Изображенията и ми показва от другата страна на хълма нещо, подобно на кратер с тясно гърло — на дъното му растат страхотни бурени. Те са като някакви ципести растения, чиито разклонения имат уродливата закръгленост на ръце и на пипала. Огромните листа, разтворени като длани, напомнят за подводна флора със своите жилки на звездести корали и на водорасли, цветя като луковици, като фенерчета от пера, като увиснали от някаква жила птици, като пашкули, като кървящи плодници, избили по тях направо, без да познаят изящството на стъбълцето. И всичко това там долу е разбъркано, заплетено, размесено в някакъв всеобщ стремеж към взаимно обладаване, съвокупление, кръвосмешение — същевременно и чудовищно, и сладострастно; някакво върховно смешение на формите.

— Това са растенията, избягали от човека още в самото начало — казва ми монахът. — Непокорните растения, които отказали да му служат за храна; в продължение на хиляди и хиляди години те преминали реки, прехвърлили планински вериги, пресекли пустини и се скрили тук, в последните долини на предисторията.

Онемял от изумление, наблюдавам тези растения, които другаде се срещат само като вкаменелости, като отпечатьци, или спят, втвърдени във въглищните пластове. А тук продължават да живеят в една вечна пролет, предшествуваща появата на човека — пролет, чиито ритъм може би не зависи от слънчевата година, — и хвърлят семена, които покълнат за часове, иди напротив, минава половин век, докато родят едно дърво.

— Тази е дяволската растителност, окръжавала земния рай преди Съгрешаването.

Наведен над демоничния котел, аз чувствавам как започва да ми се вие свят от дълбочината. Знам, че ако се оставя да ме омае онова там долу — този свят, съществуващ от преди раждането на човека, когато не е имало очи да го видят, — накрая ще се хвърля, ще потъна в невероятно гъстия слой от листа, които ще изчезнат от планетата някой ден, без да им бъдат дадени имена, без да бъдат пресъздадени от Словото, Сътворени може би от богове, предшествуващи нашите богове, някакви пробни богове, неумеещи да сътворяват и неизвестни, защото никога не са имали имена, защото не са приели образ в устата на човеците...

Брат Педро ме чуква леко по рамото с тоягата си и ме откъсва от моето почти халюциниращо съзерцание. Сенките на издигнатите от природата обелиски все повече се скъсяват, защото приближава пладне. Трябва да започнем вече да слизаме, за да не ни свари здрачът на този връх, да не се спуснат ниско облаците и да се заблудим сред студените мъгли. Минаваме още веднъж покрай изображенията на демиурга и стигаме до ръба на цепнатината, по която ще се спуснем. Брат Педро спира, въздъхва дълбоко и се заглежда в хоризонта от дървета, от който се издига аспидночерна верига с пресечени хребети — сурова, мрачна, враждебна сред удивителната красота в пределите на долината. Монахът посочва с чепатия си кривак.

— Там живеят единствените свирепи и кръвожадни индианци по тези места — каза той. — Нито един мисионер не се е върнал оттам.

Струва ми се, че тогава си позволих да направя някаква шеговита забележка за безполезността да се ходи по такива опасни места. В отговор две сиви, безкрайно тъжни очи се вторачиха в мен по особен начин, с израз едновременно на такава настойчивост и на такава примирение, че се смутих и се запитах дали не го обидих, макар че не откривах причини за обида. Още виждам, сбръчканото лице на монаха-капуцин, дългата му разчорлена брада, пълните му с косми уши, слепоочията му със сини вени, като нещо, което бе престанало да му принадлежи и да бъде негова личност; негова личност в онзи миг бяха тези стари очи, малко зачервени от хронически конюнктивит, сякаш направени от помътнял емайл, които гледаха, и навътре, и навън от себе си.

[1] Става дума за преработената от Гьоте старинна балада за чирака на магьосника, който в отсъствие на господаря си пуснал вълшебните сили и загубил власт над тях. — Б.пр. ↑

[2] Син на Прометей; според гръцката митология по време на един потоп той останал на Парнас заедно с жена си и започнал да хвърля камъни, които се превръщали в мъже, а хвърляните от жена му камъни — в жени. — Б.пр. ↑

XXVIII

Седнал на една дъска, подпряна в двата края на кръстосани прътове, сложил пред себе си ученическа тетрадка, на чиято корица се чете: „Тетрадка по... на“ почти гол, защото в последните дни горещината много се засили, Аделантадо законодателствува, в присъствието на брат Педро, на индианския вожд и на Маркос, който е отговорник за зеленчуковата градина. Гавилан е седнал до своя стопанин и държи в задните си лапи един кокал. Трябва да се вземат някои решения в полза на общината и да се скрепят в писмена форма. Аделантадо е разбрал, че в негово отсъствие са били убити сърни и затова въвежда пълна забрана върху лова на „женски елени“, както той казва, и на малки сърнета, освен в дни на глад, но дори и тогава вдигането на забраната ще бъде обявено с извънредна разпоредба, обсъдена от присъстващите. Бягството на някои стада, безразборният лов и хищниците са намалили броя на червените елени в местността и затова тази мярка е оправдана. След като всички се заклеват да го зачитат и да осигуряват спазването му, законът се вписва в Актовата книга на Градския съвет и се поставя на разглеждане въпрос, свързан с благоустройството. Периодът на дъждовете приближава и затова Маркос съобщава, че лехите, направени под ръководството на брат Педро в последните дни, според него са в такава посока, че канавките им ще доведат водите от близкия склон и може да се наводни мястото на зърнохранилището. Аделантадо строго поглежда монаха и му иска обяснения. Брат Педро обяснява, че извършената работа е необходима за посаждането на лука, защото лукът има нужда от почва без прекалена влажност, където да не се събира вода, а това можело да се постигне, като се направят лехите успоредни със склона. Посочената от отговорника на зеленчуковата градина опасност би могла да се предотврати, като се издигне насип от пръст на около три педи височина между зеленчуковата градина, и зърнохранилището. Всички единодушно признават, че е необходимо това да се извърши и решават работата да започне още на другия ден, като се мобилизира цялото население на Света Моника, закрилница на

елените, защото небето се покрива с облаци, а горещината все по-трудно се понася по пладне, когато всичко потъва в тежки изпарения и ни нападат страшни рояци мухи, дошли кой знае откъде. Но брат Педро припомня, че строежът на църквата още не е завършен и че това също трябва да стане предмет на извънредна мярка. Аделантадо отговаря с остър тон, че предпазването на зърното е въпрос от непосредствена важност, отколкото молитвите, и приключва разглеждането на отбелязаните в дневния ред въпроси с разпоредба да се отсекат и пренесат трупи за ограда и да се поставят на пост хора да следят появата на някои пасажи риба, която тази година се изкачва порано нагоре по реката.

На днешното събрание бяха приети няколко решения за незабавно извършване на редица работи и един закон — закон, чието нарушение „ще бъде наказвано“, гласи текстът, съчинен от Аделантадо. Това толкова ме обезпокоява, че запитвам дребното човече, дали вече е изпълнявал ужасното задължение да налага наказания в града.

— Досега наказвахме виновния за някакво провинение — отговаря ми Аделантадо, — като не му говорехме известно време и по този начин го карахме да почувствува общия упрек; но ще дойде ден, когато ще бъдем толкова много, че ще станат необходими по-големи наказания.

За сетен път се учудвам колко сериозни са проблемите по тези места — също тъй непознати, както белите „Terras Incognitas“ на древните картографи, — където според хората от там живеят само гигантски гущери, вампири, змии със смъртоносни зъби и танцуващи индианци. Откакто странствувам по този девствен свят, видях много малко змии — една коралова, една кадифена и още една, която сякаш беше гърмяща змия, — а хищниците знаех само по рева им, макар че неведнъж бях хвърлял камъни по коварния кайман, преструващ се на прогнил ствол в предателското спокойствие на някой вир. Бедна е биографията ми на опасности, с които да съм се срещал очи в очи, ако не смятам бурята в реката. Но в замяна на това навсякъде срещам умно и внимателно отношение към себе си, поводи за размишления, произведения на изкуството, на поезията, митове, много поучителни за разбирането на човека, отколкото стотици книги, написани в библиотеките от хора, които обичат да се хвалят, че

познавали Човека. Аделантадо не само е създал град; без да подозира, създава, ден след ден, държавна общност, която накрая ще има свой кодекс, тържествено записан в „Тетрадка по... на...“ И ще дойде време, когато ще трябва да се наказва строго онзи, който убие поставеното под възбрана животно. Виждам ясно, че тогава този дребничък човек, който говори бавно и никога не повишава глас, няма да се поколебае да осъди виновния да бъде изгонен от общността и да умре от глад в джунглата, освен ако не въведе някое внушително и изключително наказание, като онези народи, които осъждат отцеубиеца да бъде хвърлен в реката, вързан в кожен чувал заедно с куче и отровна змия. Питам Аделантадо какво би направил, ако в Света Моника изведнъж се появи някой златотърсач — от онези, които замърсяват всяко кътче от земята със своята треска.

— Ще му дам един ден, за да се махне — отговаря той.

— Тук няма място за *такива хора* — съгласява се Маркос с неочаквано озлобление в гласа.

И научавам, че метисът е ходил *там* преди известно време въпреки волята на баща си, но грубостите и униженията в продължение на цели две години от страна на онези, с които искал да се сближи — доброжелателен и кротък, — го накарали да се върне един ден, изпълнен с омраза към всичко, видно в новооткрития за него свят. И той ми показва без обяснения следите от белезниците, които му сложили на някакъв далечен пограничен пост. Баща и син замълчават; но зад това мълчание отгатвам, че и двамата без колебание приемат суровата възможност, наложена от Държавния разум: златотърсачът, който посмее отново да дойде в Долината на платата, никога няма да се върне от своето второ пътуване. „Заблудил се е в джунглата“ — ще помислят онези, които може би ще се заинтересуват за неговата съдба.

Това прибавя нова тема за размисъл към многото, които се блъскаат в съзнанието ми по всяко време. Наистина след няколко дни на страшен умствен мързел; през които бях човек само физически, чужд на всичко друго освен на усещанията — печех се на слънце, развличах се с Росарио, привиквах към съвършено нови за моя език вкусове, — мозъкът ми започна да работи неспокойно и припряно, както след необходима почивка. Някоя сутрин ми се иска да бъда естествоизпитател, геолог, етнограф, ботаник, историк, за да разбере

всичко, за да си взема бележки за всичко, да го обмисля, доколкото е възможно. Една вечер с удивление открих, че тукашните индианци пазят спомена за една смътна епопея. Брат Педро я възстановява на части. Това е история за преселението на карибите на север, за това как те изравнявали със земята всичко по пътя си и бележели с чудеса своя победен поход. В нея се разказва за планини, издигнати от ръцете на необикновени герои, за отклонени от руслата им реки, за особени битки, в които се намесват звездите. Тези разкази потвърждават необикновеното единство на митовете: в тях има и отвличане на принцеси, и военни хитрости, и паметни двубои, и съюзи с животни. Когато вечер изпадне в опиянение от ритуалния пращец, вдишван през тръбички от птича кост, вождът на индианците се превръща в бард и от неговите уста мисионерът събира късчета от рицарската поема, от сагата, от епическата поема, които живеят — още преди да са записани — в паметта на старейшините в джунглата...

Но не трябва да мисля прекалено много. Не се намирам тук, за да мисля. От всекидневната работа, от суровия живот, от оскъдната храна — главно маниока, риба и касабе — отслабнах; кожата ми залепна за костите; тялото ми стана леко, гъвкаво, с прилепнали към скелета мускули. Изчезнаха лошите тлъстини, — които имах, бялата и отпусната кожа, стряскането, безпричинната потиснатост, предчувствието за нещо лошо, което може да се случи, болезнената чувствителност, туптенето в слънчевия възел. Моята личност, попаднала в най-подходящите за нея условия, се чувства добре. Когато усетя плътта на Росарио до себе си, в мен бликва напрежение, което не е само зов на желанието, а и непреодолим напор на първобитна страст: напрежение на пригответия за стрелба лък с изпълната тетива, която пуска стрелата и отново се връща в предишното си положение, за да си почине. *Твоята жена* е близо. Повиквам я и тя идва. Не съм тук, за да мисля. Не трябва да мисля. Преди всичко трябва да чувствавам и да гледам. А когато гледането се превръща във виждане, край мен лумват странни светлини и всичко придобива глас. Тъй открих изведнъж, в миг на озарение, че съществува Танц на дърветата. Не всички дървета познават тайната на това умение — да танцуват на вятъра. Но онези, които притежават тази прелест, извиват в хоро лекокрили листа, клони и издънки около своя тръпнеш ствол. И короните им се залюляват в ритмично движение: растящо и

неспокойно, с тичащи в една и в друга посока вълни, с паузи, с въздишки, с отстъпления — в радостна вихрушка, в чудна симфония на зеленото. Няма нищо по-красиво от танца на бамбуковите дървета на вятъра. И най-изящното човешко движение не притежава пластичността на клона, който се откроява на небето. Понякога се питам, дали най-висшите прояви на естетическото вълнение не се крият просто в пълното разбиране на сътвореното. Някой ден хората ще открият азбука в очите на халцедона, в сивкавите кадифени крилца на нощната пеперуда и тогава с учудване ще разберат, че всяка пъстра черупка от охлюв, откакто свят светува, е била истинска поема.

XXIX

От два дни вали непрекъснато. След продължително встъпление от ниски гръмотевици, които се търкаляха сякаш по самата земя, между платата, падаха в бездните, промъкваха се в пещерите, изведнъж ливна вода. Палмовите листа на покрива бяха съвсем изсъхнали и първата нощ непрекъснато местихме хамаците си, напразно търсейки място, където да не капе. После под нас на пода рукна кален порой и за да спася събраните инструменти, трябваше да ги закача на гредите, подпиращи покрива. Утрото ни свари всичките разстроени, в мокри дрехи, сред кал. Огънят в огнищата трудно се разгаряше и колибите се пълнеха с лютив дим, от който очите ни сълзяха. Половината от църквата беше паднала, защото дъждът беше измил невтвърдената още глина по стените от плетени клони. С усукано на кръста расо, прикрит отдолу само с обикновен парцал, брат Педро се опитва с помощта на неколцина индианци да подпре каквото може да се подпре. В яда си той обсипва Аделантадо с обвинения, че не му помогнал да довърши църквата, не издал нареждане да се вземат извънредни мерки. После отново започва да вали и до свечеряване — дъжд, дъжд и само дъжд. А после пак настъпва нощ. Няма утеха за мен дори в прегръдките на Росарио, защото тя „не може“, а когато е в това състояние, става сприхава, мрачна и сякаш всяка милувка ѝ опротивява. Заспивам трудно, сред всеобщия и постоянен шум на водата, която тече отвсякъде и заглушава всички други шумове в собствения си шум на течаща вода. Като че ли е настъпило времето на четиридесетте нощи изпитание...

След известно време, навярно много преди зазоряване, се събуждам, със странното чувство, че мозъкът ми дълго е работил: нещо като съзряване и свързване на някакви елементи — безформени, разкъсани, безсмислени поотделно, — които изведнъж се подреждат и придобиват точен смисъл. Една творба се е изградила вътре в мен; виждам я като „нещо“ — и с отворени, и със затворени очи; чувам я да звучи в ушите ми и се учудвам на логичната ѝ стройност. Творба, написана вътре в самия мен, която бих могъл да накарам да излезе

съвсем лесно, като я превърна в текст, в партитура, в нещо, което всички да могат да докоснат, да прочетат, да разберат. Преди много години веднъж се бях поддал на любопитството и пуших опиум; спомням си, че след четвъртата лула изпаднах в някакъв интелектуален подем и той ми донесе неочаквано разрешение на всички творчески проблеми, които тогава ме терзаеха. Виждах всичко ясно, обмислено, съразмерно, направено. Когато отmine въздействието на опиума, би трябвало само да взема разчертаната на петолиния хартия и за няколко часа ще се роди изпод перото ми, без мъка и без колебания, един Концерт, който тогава бях замислил, но обзет от досадна неувереност, не знаех как именно да го напиша. Но на следващия ден, когато се събудих от прекрасния сън и поисках наистина да взема перото, с ужас открих, че нищо от онова, което си бях представял, което бях обмислил, изградил под въздействието на изпушения „Бенарес“, няма ни най-малка стойност: посредствени форми, безплътни мисли, безсмислени хрумвания, естетически невъзможни прехвърляния от пластиката в звука, които мехурестите капчици, процеждащи се през две тръбички, бяха сублимирали в съзнанието ми под топлината на лампата.

Това, което става с мен тази нощ, тук в мрака, сред шума на капчуците, които шуртят отвсякъде, много прилича на онова, което се зароди у мен в онази бълнуваща творческа възбуда; но този път еуфорията ми се подкрепя от съзнанието; идеите сякаш сами се подреждат и мозъкът ми с твърда ръка задрасква, поправя, уточнява, подчертава. Не ми е нужно да се освобождавам от някакво затъпяващо опиянение, за да мога да съсредоточа мислите си; трябва само да дочакам разсъмването и то ще ми донесе необходимата светлина, за да нахвърлям в основни черти „Плачът“. Защото заглавието „Плач“ се беше наложило на въображението ми през съня.

Преди да затъна в глупавите занимания, които ме отклониха от композирането — тогавашният ми мързел, слабостта ми пред всяка съблазън на удоволствието всъщност бяха само различни форми на страха ми да творя, несигурен в самия себе си, — аз бях размишлявал много над някои нови възможности да съединя словото с музиката. За да вникна по-добре в този въпрос, бях минал отново дългата и красива история на речитатива, в неговите литургични и светски прояви. Но проучването на речитатива, на разните начини да се говори, пеейки, да

се пее, говорейки, да се търси мелодията в извивките на речта, да се вплита думата в акомпанимента или, напротив, да се освободи тя от опората на хармонията — целият този процес, който след Мусоргски и Дебюси толкова занимава съвременните композитори, стигнали до отчайващите крайности на виенската школа, в действителност не ме интересуваше. Аз търсех по-скоро музикален израз, който да се породи от голата дума, от думата, предшествуваща музиката — а не от думата, превърната в музика чрез преувеличаване и етилизиране на нейните извивки, по маниера на импресионистите, — която да премине от изреченото към изпятото почти неусетно, като се превърне поемата в музика, намирайки своята собствена музика в отделните срички и в произнасянето им, както е станало навярно с прекрасния „Dies Irae, Dies Ille“^[1] на *cantus planus*^[2], чиято музика сякаш се е родила от естествените ударения в латинския език. Аз бях замислил особена кантата, в която един хорист в ролята на корифей ще излезе напред към публиката, ще подкани с движение слушателите да внимават и без оркестъра ще започне да изрича една съвсем проста поема, съчинена от най-често употребявани думи, от съществителни като *мъж, жена, къща, облак, дърво* и други, които поради своята първобитна красноречивост не се нуждаят от прилагателно. Това би представлявало нещо като зараждане на думата. И малко по малко самото повтаряне на думите, на техните ударения, ще придава особено звучене на някои следващи една след друга гласни, повтарящи се на отмерени интервали, като словесен припев. И ще започне да се утвърждава една мелодия, която ще има — аз исках така — линейната простота, събрания само в няколко ноти рисунък на амброзианския химн „Aeterne rerum conditor“^[3], който според мен е най-близкото до думата състояние на музиката. Когато речта се превърне в мелодия, някои инструменти от оркестъра ще навлязат едва забележимо, като препинателни знаци от звукове, за да обрамят и ограничат естествените вълни на речта. При встъпването на всеки отделен инструмент ще бъде подчертана трептящата материя, от която е направен: ще се почувствува, дървото, медта, струните, изпънатата кожа — като израз на възможни звукосъчетания. От друга страна, голямо впечатление ми беше направило в онези далечни дни откритието на една компостелска тропа — „Congaudent Catholici“^[4], — в която един втори глас беше разположен върху гласа на *cantus*

firmus^[5], за да го украси, за да му придаде мелизми, светлини и сенки, каквито не беше прилично да се добавят направо към литургичната тема, а по този начин нейната чистота оставаше запазена: нещо като гирлянд, закачен върху строга колона, който никак не накърнява достойнството ѝ, но ѝ придава някаква раздвижена, вълнообразна орнаменталност. Представях си последователното влизане на гласовете от хора, върху фона на първоначалната песен на корифея, по същия начин както те се подреждаха — мъжки гласове, женски гласове — в компостелската тропа. Това създаваше следващи едно след друго нови ударения, чието постоянно повтаряне пораждаше един общ ритъм — ритъм, който оркестърът със своите звукови средства разнообразяваше и оцветяваше. Темата се развиваше и мелизмите минаваха в инструментите, търсейки поле за хармонични вариации и противопоставяния между чистите тонове, а в това време хорът, добил най-сетне плътност, можеше да се отдаде на една своего рода полифонична инвенция, на фона на все по-голямото обогатяване на контрапункта.

Тъй мислех да постигна съжителство между полифоничното и хармоничното писмо — като ги свържа, приплета, според най-истинските закони на музиката, в рамките на една вокална и симфонична ода с непрекъснато нарастваща изразна сила, чиято обща идея имаше твърде дълбок смисъл. Простотата на изложението щеше да подготви слушателя да вникне в едновременността на плановете, която би му се сторила объркана, ако му бъде представена направо, и той би могъл да следи, сред общото логическо развитие на одата, развитието на отделната дума-клетка във всичките нейни музикални превъплъщения. Естествено, трябваше да се пазя от твърде възможното безредие на стилове, към което предразполагаше тази реинвенция на музиката, криеща в инструменталната си част опасни изкушения. Но от това мислех да се защитя, като използвам чистото звучене на инструментите, и дори за доказателство си припомнях съвсем необичайните диалози между флейта и контрабас, между обой и тромбон, които бях срещал в творбите на Алберик Маняр^[6]. Колкото до хармонията, мислех да обединя цялата творба, като използвам умело похватите на църковната музика, към чиито неоползотворени резерви се бяха насочили едва от няколко години едни от Най-задълбочените модерни музиканти...

Росарио отваря вратата и светлината на деня ме сварва в приятни размишления. Още не мога да се съвзема от удивление: наистина „Плачът“ е бил вътре в мен, но неговото семе беше посято отново и започна да кълни в нощта на Палеолита, там, по-надолу, на брега на реката, населена с чудовища, когато слушах как виеше знахарят над трупа, почернял от отровата на гърмящата змия, на две крачки от вонящия трап, където бяха пленниците, затънали в собствените си изпражнения и пикоч. В онази вечер ми бе даден добър урок от хората, които не желяех да считам за хора; от същите онези, които ме накараха да се перча със своето превъзходство и които на свой ред мислеха, че превъзхождат двамата старци с течащи лиги от устата, огризващи оставени от кучетата кокали. Когато чух истински плач, в мен отново се роди идеята за „Плачът“, с развитието на темата за думата-клетка, с неговите думи-заклинания, които се превръщаха в музика, защото на тях им беше нужно повече от една вокална интонация, от една нота, за да достигнат своята форма; форма, наложена в този случай от магьосническата функция, при която редуването на два гласа, на два начина на ръмжене беше по своята същност зародиш на Сонатата. Аз, музикантът, който наблюдавах тази сцена, добавях останалото: смътно усещах какво може да се получи от това и какво още не му достигаше. Осъзнавах прозвучалата и неprozвучала музика...

Тичам под дъжда в къщата на Аделантадо да му поискам една от неговите тетрадки; една от онези, на чиито корици е написано: „Тетрадка по... на...“ Той, разбира се, ми дава с неохота и аз започвам да нахвърлям музикални мисли върху петолия, начертани от самия мен с помощта на почти равната обратна страна на едно мачете вместо линия.

[1] „Ден на гнева, оня ден...“ (лат.) — първите думи на химна, който се пее в католическите църкви при заупокойна служба. — Б.пр. ↑

[2] Средновековно григорианско пеене. — Б.пр. ↑

[3] Първите думи на химн от миланския епископ Амброзий. — Б.пр. ↑

[4] „Да се възрадват католиците“ (лат.). — Б.пр. ↑

[5] Основна тема. — Б.пр. ↑

[6] Френски композитор (1865–1914). — Б.пр. ↑

XXX

Първото ми желание — от вярност към един стар замисъл от юношеството — беше да работя върху „Освободеният Прометей“ на Шели, чиято първа глава сама по себе си представлява, както третата на „Вторият Фауст“, прекрасна тема за кантата. Освобождаването на окования, което аз свързвам мислено със своето бягство от там, съдържа смисъла на възкръсването, на завръщането от мрака, а това съвпада напълно с истинския замисъл на плача — магьосническо пеене, предназначено да върне един мъртвец към живота. Някои стихове, които сега си спомням, прекрасно биха съответствували на желанието ми да, работя върху текст с прости, конкретни думи:

*Ah, me! Alas, pain, pain, pain, ever, for ever!
No change, no pause, no hope! Yet I endure!^[1]*

А после, тези хорове от планини, от ручей, от вихри: от елементи, които сега ме обкръжават и които чувствавам. Този глас на Земята, която е Майка и същевременно пръст и утроба, както майките на богове, още почитани в джунглата. И тези „хрътки от ада“ — *hounds of hell*, — които нахълтват в драмата и вят по-скоро с глас на вакханки, отколкото на фурии.

*Ah, Iscent lige! Let me but look into his eyes! *1*

Но не. Глупаво е да разпалвам въображението си, защото нямам текста на Шели и никога не ще го имам тук, където има само три книги: „Женевиева Брабантска“ на Росарио; „*Liber Usualis*“ с текстовете, необходими за службите на брат Педро, и „Одисеята“ на Янес. Прелиствам „Женевиева Брабантска“ и с изненада откривам, че ако се поочисти от непоносимия стил, темата на разказа не е много по-

лоша от либретата на някои прекрасни опери и прилича доста на „Пелеас“^[2]. Колкото до църковната проза, тя би ме отдалечила от идеята за *Плача*, защото би придала молитвен, библейски стил на цялата кантата. Остава ми „Одисеята“, чийто текст е на испански. Никога не бях мислил да композирам музика за поема, написана на този език, който сам по себе си би представлявал вечна спънка за изпълнението на една хорова творба във всеки голям център на изкуството.

Изведнъж ме ядосва това несъзнателно признание, че ми се иска „да се чуя изпълнен“. Моето *отричане* от онзи свят не би било никога истинско, докато се улавям в подобни мисли. Аз съм поетът от пустия остров на Райнер Мария^[3] и като такъв трябва да творя по дълбока вътрешна необходимост. Освен това, кой е моят роден език? Знаех немски от баща си, с Рут говорех на английски — езика, на който се учих в гимназията; с Муш най-често на френски; на испански, езика на моя кратък курс по граматика — „Гуй, Фабио — о, мъка! — което виждаш тук сега...“ — говорех с Росарио. Но испанският език беше също езикът на подвързаната с виолетово кадифе „Жития на свети“, от която толкова много ми беше чела моята майка: света Роса Лимска — Росарио. В това голямо съвпадение виждам добро предзнаменование. И без повече колебания се връщам към „Одисеята“. Нейната риторика най-напред ме обезсърчава, защото не искам да използвам звателни форми като „Сине на Кронион, татко мой, върховни господарю“ или „Сине на Лаерт, издънка на боговете, хитроумии Одисей“. Това съвсем не е подходящ за моите нужди текст. Чета и препрочитам някои пасажии с горещото нетърпение да започна да пиша. Спирам се няколко пъти на епизода с Полифем, но накрая започва да ми се струва прекалено раздвижен и пълен с перипетии. Излизам от къщи раздразнен и се въртя под дъжда, за ужас на Росарио. Едва отговарям на *Твоята жена*, а тя се тревожи, като ме вижда такъв нервен. Но скоро престава да ме разпитва, приемайки, че мъжът има своите „лоши дни“ и че в никакъв случай не е длъжен да обяснява какво кара челото му да се мръщи. За да не ми досажда, сяда в един ъгъл зад гърба ми и с връхчето на едно бамбуково клонче започва да чисти ушите на Гавилан, които са пълни с кърлежи.

Но скоро доброто ми настроение се връща. Разрешаването на проблема беше просто: достатъчно е да разговаря текста на Омир от

общите приказки, за да намеря желаната простота. Изведнъж в епизода за призоваването на мъртвите намирам заклинателния, прост и същевременно точен и тържествен тон:

*Дупка направих със меча, широка и дълга до лакът,
около нея взлях незабавно за всички умрели
първом със медено мляко, а после със вино приятно,
трето с вода, а накрая ечмично брашно им поръсих.*

[4]

Колкото повече текстът придобива желаната плътност, толкова по-дълбоко вниквам в структурата на музикалната реч. Преминаването от думата към музиката ще стане, когато гласът на корифея се смекчи, почти незабележимо, на строфата, където се говори за девиците в траур и за воините, паднали пронизани от бронзови копия. Мелизмите, които ще трябва да сложа на първия глас, ще бъдат внесени от жалбата на Елпенор, който се вайка, че няма „свой гроб на земята, покрай пътищата“. В самата поема се говори за продължително стенание; него аз ще предам в глас, който ще бъде прелюдия към неговата молба:

*Ти си не тръгвай повторно, оставил ме там
неоплакан
и непогребан, да стана причина за гняв на
безсмъртни.*

*Ти ме сложи върху клада със всичките мои доспехи,
па ми могила вдигни край брега на морето пенливо,
за да си спомнят за клетия воин и бъдните люде.*^[5]

Появата на Антиклея ще внесе звучността на контраалта в гласовия строеж, който все по-ясно се очертава в мен, и ще навлезе като фобурдон^[6] в дисканта на Одисей и Елпенор. Един съвсем открит акорд на оркестъра, със звучността на орган при натиснат педал, ще оповести идването на Тирезий.

Но тук се спирам. Необходимостта да пиша музика е толкова властна, че започвам да работя върху набелязаното и виждам как изпод графита на молива ми отново се раждат музикалните знаци, забравени от толкова време. Когато свършвам първата страница, спирам се очарован пред тези тромави, неравно разчертани петолиния — по-скоро от събиращи се, а не успоредни линии, върху които се нанизват първите ноти на моята хомофонична музика. Дори в нейното графическо изображение има нещо знахарско, нещо заклинателно; съвсем различна е от музиката, която съм писал досега. По нищо не прилича на сръчно изписаните ноти на онази злополучна „Прелюдия“ към „Окованият Прометей“, напълно съобразена с вкусовете на деня. В нея, както мнозина други, аз се бях опитал да намеря жизнеността и спонтанността на занаятчийското музикално изкуство — творбата се започва в сряда, а в неделя вече се изпълнява на църковната служба, — вземайки неговите формули, неговите правила за контрапункта, неговата риторика, но без да вникна в духа му. Не дисонансите, не звуковете, поставени там, където не им е мястото; не суровото звучене на инструментите, използвани нарочно в най-грубите и неподходящи регистри, ще осигурят просъществуването на едно подражателско, студено изкуство, осъвременило само мъртвия завет — формите и похватите на „изложението“ — в творби, които прекалено често и съзнателно забравяха необикновената сила на бавните времена, възвишеното вдъхновение на ариите, за да правят фокуси с оглушителните звуци, с бързането, с препускането на алегрите. Някакво лутане бе измъчвало години наред авторите на концерти греси^[7], в които две движения в осмини и в шестнадесетини — сякаш не съществуваха цели и половини ноти, — разбити от сложени не на място ударения, противоречащи на самото дихание на музиката, трептяха от двете страни на едно *ricercare*^[8], чиято идейна празнота се криеше под най-лошо звучащия контрапункт; по-лош не би могъл и да се измисли. Аз също, както толкова други, се бях поддал на призивите за „връщане към реда“, за необходимостта от чистота, от геометрическа правилност, от стерилност, и заглушавах в себе си всяка песен, стремяща се да въстане. Сега, далеч от концертните зали, от манифестите, от безкрайната скука на полемиките за изкуството, съчинявам музика с лекота, която ме учудва — сякаш мислите, слезли от мозъка, пълнят шепата ми и се блъскат да излязат през графита на

молива. Знам, че не трябва да вярвам на нищо, което се създава без мъка. Но сега ще имам време да задрасквам, да критикувам, да съкращавам. Сред дъжда, който непрестанно вали, пиша с радостно нетърпение, сякаш подтикван от някаква бликаща вътре в мен сила, и често сбивам написаното в някаква стенограма, която само аз бих могъл да разчета. Когато легнах да спя тази нощ, първите тактове на „Плач“ бяха изпълнили цялата „Тетрадка по... на...“

[1] Горко ми! Мъка! Само вечна мъка! Без отдих! Без надежда! И все пак издържам аз!... (Шели, „Освободеният Прометей“, превод от английски на Цветан Стоянов.) — Б.пр. ↑

[1] О! Облъхна ме живот! Нека сал погледна във очите му! (англ.) — Б.пр. ↑

[2] Авторът има пред вид операта „Пелеас и Мелизанда“ от Дебюси, по сюжет от Метерлинк. — Б.пр. ↑

[3] Става дума за австрийския поет Райнер Мария Рилке (1875–1926). — Б.пр. ↑

[4] „Одисея“ (XI, 25–27), превод от старогръцки на Александър Милев. — Б.пр. ↑

[5] „Одисея“ (XI, 72–76), превод от старогръцки на Александър Милев. — Б.пр. ↑

[6] Най-старата форма на писане в акорди. — Б.пр. ↑

[7] Ранна форма на симфоничната музика, основана върху противопоставянето на групи от солови инструменти. — Б.пр. ↑

[8] Полифонично музикално произведение, въз основа на което е възникнала еднотемната фуга. — Б.пр. ↑

XXXI

Бях неприятно изненадан. Отидох да поискам от Аделантадо нова тетрадка, а той ме попита дали не ги гълтам. Обясних му за какво ми беше необходима още хартия.

— Давам ти последната — каза ми намръщено и после ми обясни, че тези тетрадки били предназначени за вписване на закони, на решения и за водене на полезни бележки и по никакъв начин не можели да се хабят за писане на музика. За да разсея моето огорчение, предложи ми китарата на сина си Маркос. Както разбрах, той не вижда никаква връзка между композирането и необходимостта да пишеш. Единствената музика, която познава, е музиката, изпълнявана от арфисти, от свирачи на бандола и на струнни инструменти — музикантите, които и до днес са тръбачи на Средновековието, както и дошлите с първите каравели, никак не се нуждаят от партитури и дори не са виждали хартия с петолия.

Ядосан, отивам да се оплача на брат Педро. Но монахът-капуцин оправдава напълно Аделантадо и добавя, че скоро ще трябва да се заведат Книга за кръщенията и Книга за погребенията в селището, за което Аделантадо очевидно е забравил, да не говорим за Регистъра за браковете. И изведнъж застава срещу мен и ме запитва дали цял живот възнамерявам да живея в конкубинат. Толкова малко очаквах такъв въпрос, че измърморвам нещо съвсем несвързано. Тогава брат Педро започва да кори онези, които се мислят за културни и умни и спъват неговата работа в покръстването на индианците, защото им дават лош пример. Разправя, че съм длъжен да се оженя за Росарио, защото законните бракове, благословени от църквата, трябва да легнат в основата на реда, който ще се въведе в „Света Моника“, закрилница на елените. Неочаквано самочувствието ми се връща и му подхвърлям иронично, че тук хората си живеят много добре и без неговата църква. Всички вени по лицето на монаха сякаш едновременно се издуват; разгневен ми крещи — с яростта на човек, който ругае някого, — че няма да допусне никакви съмнения в законността на неговата дейност и оправдава присъствието си тук с някакви думи на Христос за овцете,

които не били от неговото стадо и трябвало да се съберат, за да чуят словото му. Изненадан от гнева на брат Педро, който чука по земята с тоягата си, аз свивам рамене и поглеждам встрани, запазвайки за себе си каквото исках да му кажа: ето каква е ползата от църквата. Вече лъсват въжетата, скривани досега под самарянската дреха. Значи, две тела не могат да лежат едно до друго и да си даряват наслада, ако някакви пръсти с черни нокти не са очертали над тях знака на кръста. Някой неделен ден, когато ще се съгласим да станем действащи лица в поучителното зрелище, той непременно трябва да напръска със светена вода рогозките, върху които телата ни се сливат. Толкова смешна ми се вижда тази щампа на бракосъчетанието, че прихвам да се смея и излизам от църквата. Зейналите по стените й процепи са запълнени временно с широки листа от маланга; по тях се стича дъждът и глухо барабани. Връщам се в нашата колиба и трябва да си призная, че моята насмешка, предизвикателният ми смях не бяха нищо друго освен най-лесен отговор на човек с твърде книжни представи за свободата, който търси начин да скрие една неприятна истина: вече съм женен. И това не би имало никакво значение, ако не обичах дълбоко, от дъното на душата си Росарио. На такова разстояние от моята страна и от нейните съдилища двуженството е престъпление, което не би могло да се докаже. Бих могъл да участвам в поучителната комедия, както монахът настоява, и всички биха били доволни. Но мина времето на измамата. Откакто се чувствавам отново човек, аз се зарекох да не си служа с лъжата. Най-много ценя предаността на Росарио към всичко, свързано с мен, затова само мисълта, че мога да я излъжа, ме възмуцава. При това да я излъжа за нещо, на което жената по инстинкт придава голямо значение, защото се стреми да си устрои дом, в който да приюти живия дом на своето майчинство. Не бих могъл да понеса жестоката гледка: да я виждам как пази между дрехите си — може би с радостта на празнично облечено момиче — свидетелството, написано върху лист от тетрадка и скрепяващо нашия съюз на „мъж и жена пред бога“. Съвестта на моята съвест ми забранява вече подобни низости. Същевременно се страхувам от тактиката, до която би могъл да прибегне монахът; Педро де Енестроса е твърд в решението си и ще въздействува върху съзнанието на *Твоята жена*, за да сложи нейния пръст на спуська. Тогава ще бъда заставен или да призная истината, или да излъжа.

Истината — ако я кажа — ще ме постави в много трудно положение пред мисионера, а спокойната и проста хармония в живота ми с Росарио ще се омърси. Лъжата — ако я приема — ще разруши с тежко провинение честността в постъпките ми, която си бях определил като ненарушим закон в моя нов живот.

За да избягам от тези тревожни, от тези натрапчиви мисли, правя опит да се съсредоточа в работата по партитурата и накрая успявам, с голямо усилие. Стигнал съм до твърде трудния момент, когато се появява Антикляя. Тя измества гласа на Одисей до обикновен дискант, под мелизмите на Елпеноровия плач. Тук вмъквам първия лиричен епизод в кантатата — епизод, чиято тема ще премине в оркестъра след влизането на Тирезий и ще послужи за основа на първата инструментална разработка, успоредно с полифоничния план на гласовете.

В края на деня, макар да бях писал колкото е възможно по-гъсто, виждам, че съм запълнил вече две трети от втората тетрадка. Належащо е очевидно съвсем скоро да намеря някакъв начин да разреша този въпрос. Трябва да има някаква материя в джунглата — тъй богатата на естествени тъкани, на странни видове юта, на влакна, обвивки от влакна, — върху която да е възможно да се пише. Но вали непрекъснато. Нищо сухо няма в цялата Долина на платата. С хитростите на краснописците сгъстявам още повече нотите, за да мога да оползотворя всеки милиметър хартия. Но тази дребнава, скъперническа грижа, противна на широтата на вдъхновението, спъва потока на мислите ми, заставяйки ме да си представям в мънички размери онова, което трябва да виждам нашироко. Чувствувам се като с вързани ръце, нерешителен, смешен, и накрая захвърлям работата, малко преди да се е стъмнило, обзет от люта досада. Никога не съм мислил, че въображението може някога да се сблъска с такова глупаво препятствие като липсата на хартия. И когато съм най-раздразнен, Росарио ме пита на кого пиша писма, щом като тук няма поща да ги изпратя. Тази нейна грешка, представата за писмото, написано, за да се изпрати, ме кара да помисля изведнъж за безсмислието на моите занимания от вчера насам. Никакъв смисъл няма в една партитура, която не ще бъде изпълнена. Една творба на изкуството се предназначава за другите, а особено музиката, която притежава възможността да достигне до най-широк кръг слушатели. Трябваше да

избягам от местата, където би могла да бъде чула моя творба, за да започна наистина да съчинявам музика. Това е глупаво, безсмислено, смешно. И въпреки това, дори да си обещаеш, да се закълна тихичко пред себе си, че „Плачът“ ще остане там, където е сега, че няма да мръдне по-нататък от първата трета на втората тетрадка, знам, че утре призори завладялата ме сила ще ме застави да взема молива и да нахвърля в общи черти страницата за появата на Тирезий, която вече звучи в ушите ми със своята празнична тържественост, присъща на органа: три обоя, три кларнета, един фагот, две валдохорни, един тромбон. Няма значение, че „Плачът“ никога няма да бъде изпълнен. Трябва да го напиша и ще го напиша, каквото и да става: макар и само за да докажа на самия себе си, че не съм опустошен, напълно, опустошен, както в един ден през тази година исках да накарам Пазителя да повярва.

Малко успокоен си лягам в моя хамак. Отново мисля за монаха и за неговото настойчиво искане. *Твоята жена* е зад мен, допича няколко кочана царица върху жарта на огъня, който много трудно се запали поради влагата. Лицето ми е в сянка, оттам тя не може да го види и няма да може да следи израза ми, докато ѝ говоря. Решавам се най-сетне да я попитам — с глас, който не ми прозвучава особено твърдо — дали тя мисли, че е полезно и желателно да се оженим. И когато чакам тя да се вкопчи за тази възможност да ме направи герой от картинка в книгите за неделна служба, чувам я изненадан да казва, че за нищо на света не иска да се омъжва. Моята изненада веднага се превръща в ревност и раздразнение. Приближавам се към Росарио много оскърбен, искам обяснение. Но тя ме обезсърчава с доводи, които са доводи на нейните сестри, били са сигурно доводи на нейната майка и навярно са причина за вътрешната гордост на тези жени, непознаващи страх пред нищо. Според нея бракът, законното обвързване, отнема всякаква възможност на жената да се защитава срещу мъжа. Леката възможност всеки миг да напусне другаря, който се държи безочливо, да го остави сам, без той да има начин да предявява някакви права — това е оръжие за жената. Законната съпруга според Росарио е жена, която могат да тръгнат да търсят с полиция, ако напусне дома, където мъжът е въдворил измамата, жестокостта или побоищата и кавгите след пиянство. Да се омъжиш, това значи да попаднеш под тежестта на законите, създадени от

мъжете, а не от жените. В един свободен съюз, напротив — поучително твърди Росарио, — „мъжът знае, че от неговото отношение зависи дали ще притежава онази, която му създава удоволствие и се грижи за него“. Признавам, че нищо не мога да възразя срещу селската логика на това гледище. Очевидно в живота *Твоята жена* се движи в един свят от понятия, обичаи, принципи, които са ми чужди. И въпреки това се чувствавам унижен, обзет от някакво досадно чувство на непълноценност — защото сега аз искам да я заставя да се омъжи за мен; аз сам искам да се видя като герой на поучителната сватбена церемония и да слушам брат Педро да произнася пред събраните индианци обредната формула за бракосъчетанието. Но има една хартийка, подписана и узаконена *там*, много далеч, и тя ми отнема всякаква морал на сила. *Там* е в прекалено големи количества хартията, Която тук тъй липсва...

В този миг се обръщам, защото Росарио изпищява и започва ускорено да диша, като от силна уплаха. Там, в рамката на прозореца, стои самата проказа: великата проказа на древността, класическата, забравената от толкова народи; проказата на Левит^[1], която още има страхотни носители в дъното на тази джунгла. Под една островърха шапка виждам някакви остатъци, някакви парцали от лице, една дрипа от човешка плът, която още се крепи около една черна дупка, зееща на мястото на устата, около две безизразни очи, като втвърдени сълзи, готови също да се разтворят, да се втечнат сред общото разлагане на съществото, което ги движи и изпуска през трахеята си някакво хрипливо хъркане, сочейки с пепелносива ръка кочаните царевица. Не знам какво да правя пред този кошмар, пред това тяло, този труп, който маха с ръце тъй близо, движи парчета от пръсти и е заставил Росарио да коленичи на пода, онемяла от ужас.

— Върви си, Никасио! — казва без раздразнение гласът на Маркос, който спокойно се приближава. — Върви си, Никасио! Върви си! — И го подбутва леко с един раздвоен клон, за да го отдели от прозореца. После влиза в нашата колиба, смеейки се, взема един кочан царевица и го хвърля на нещастника, а той го прибира в някаква торба и се отдалечава към планината, тътрейки се, а не вървейки.

Сега разбирам, че съм видял Никасио: златотърсач, когото Аделантадо сварил тук, когато пристигнал, вече много болен; живеел в далечна пещера и очаквал смъртта, но тя прекалено дълго, изглежда,

не се сеца за него. Забранено му било да идва в селището. Но толкова дълго време не е посмявал да се приближи, че днес няма да бъде наказан. Ужасен от мисълта, че прокаженият може да се върне, поканвам сина на Аделантадо да раздели с нас вечерята ни. Той бързо изтичва под дъжда да вземе старата си китара с четири струни — същата, звучала някога на борда на каравелите — и в ритъм, от който под мелодията на романса закипява негърска кръв, започва да пее:

*Син съм на краля-мулат
и на кралица-мулатка;
която за мен се омъжи,
мулатка ще стане.*

[1] Става дума за проказата, описана в книгата на Левит — третата книга от петокнижието на Мойсей. — Б.пр. ↑

XXXII

Като разбра, че се опитвам да пиша на листа от ягуа, на кори, на еленовата кожа, простряна в един ъгъл на нашата колиба, Аделантадо се трогна и ми даде още една тетрадка, макар и с предупреждението, че е последната. Когато престанат дъждовете, възнамерявал да отиде в Пуерто Анунсиасион за няколко дни и тогава щял да ми донесе каквито искам тетрадки. Но ще трябва да минат още осем седмици дъждове, а преди да тръгне, ще е нужно да се довърши строежът на църквата и да се поправи всичко, повредено от влагата. Освен това ще трябва да се засее зърното, подходящо за това време. Продължавам да работя със съзнанието, че след като изпълня шестдесет и четирите малки листа, моята партитура ще спре. Почти се страхувам да не се върне прекрасната възбуда на въображението ми в началото и служейки си често с гумата в обратния край на молива — тоест, правейки нужното, за да изразходвам по-малко хартия, — прекарвам дните, като поправям и облекчавам първоначалните чернови.

Не съм споменавал на Росарио отново за брака, но нейният отказ от предната вечер, да си кажа право, силно ме огорчава. Дните са безкрайни. Непрекъснато вали. Отсъствието на слънцето — то се появява като неясен кръг над облаци, които от сиви стават белезникави за няколко часа — сякаш кара да изнемогва тази зажадняла за слънце природа, за да запечат цветовете ѝ, да се раздвижат сенките ѝ по земята. Реките са мътни, водите им влачат дънери, цели поляни от изгнили листа, разни отпадъци от джунглата, удавени животни. Образуват се бентове от изтръгнати и отчупени храсти, клони, но те скоро се разбиват от удара на някое дърво, рухнало заедно с коренищата си от върха на някой водопад, цялото в шупли кал. Всичко мирише на вода; единственият шум е шумът на водата; каквото докоснат ръцете, все е мокро от водата. Всеки път, когато излизам да търся нещо, годно да ми послужи вместо хартия, аз газя в непроходима кал, затъвам до коленете в дупки с тиня, поприкрити с предателски треви. Всичко, което живее от влагата, расте и тържествува: никога листата на малангата не са били по-зелени и по-дебели; никога не са се размножавали тъй бързо

гъбите; не са се разпълзявали тъй нашироко мъховете, не са крякали по-силно жабите, не са били по-многобройни животинките в изгнилата дървесина. По скалите на платата процеждащата се вода оставя големи черни улеи. Всяка пукнатина, всяка гънка, всяка извивка върху камъка е русло на поток. Сякаш тези плата изпълняват гигантската задача да отвеждат водата до земите долу, раздавайки на всяка местност нейния дял от дъжда. Вдигнеш ли паднала на земята дъска, под нея уплашено се разтичват сиви дървеници. Птиците около нас изчезнаха, а вчера Гавилан улови в наводнената част на зеленчуковата градина една боа. Мъжете и жените преживяват това време като необходима криза на природата. Напъхани в колибите си, те тъкат, правят въжета и страшно се отегчават. Но да изчакаш да минат дъждовете, това е друго правило на играта — както да приемеш, че раждането е придружено с болки и че трябва да си отсечеш лявата ръка, като замахнеш с мачете в дясната, ако някоя отровна змия е впила зъбите си в нея. Това е необходимо за живота, а животът се нуждае от много неща, които не са приятни. Настъпиха дните на хумуса — когато всичко гнило шупва, когато гният мъртвите листа; по силата на закон, повеляващ, че всичко, което трябва да покълне, покълва в съседство с изпражненията, без да се различават органите на зачатията от органите на отделянето, а каквото се ражда, ражда се обвито в слуз, в серозна течност и в кръв. Също както от тора се ражда чистотата на аспержата и свежата зеленина на ментата.

Една нощ помислихме, че дъждовете са свършили. Настъпи нещо като отдих и от покривите престана да капе; цялата долина дълбоко въздъхна. Чуха се тичащите води на реките и гъста, бяла, студена мъгла запълни цялото празно пространство. Росарио и аз съединихме топлината на телата си в продължително обятие. Когато се събудихме от насладата и се върна способността ни да възприемаме околното, отново валеше.

— Във времето на дъждовете жените най-често зачеват — каза ми *Твоята жена* на ухото.

Сложих с надежда ръка на корема ѝ. За първи път усещам силно желание да погаля дете, заченато от мен, да го нося на ръце и да го гледам как превива коленца върху ръката ми, как си смуче пръстчетата...

Улавям се в подобни мисли, с молив, спрял на един диалог между тръба и английски рог, когато някакъв вик ме накарва да изскоча на прага на колибата. Нещо се е случило в селището на индианците, защото всички викат и размахват ръце край колибата на вожда си. Росарио се загръща в шала си и хуква под проливния дъжд. А случилото се е страшно: преди малко откъм реката се върнало едно момиченце на около осем години, окървавено от слабините до коленете. Когато от ужасения му плач успели да извлекат някакви обяснения, станало ясно, че Никасио, прокаженият, се опитал да го изнасили, като го разкъсал отдолу с ръцете си. Брат Педро се мъчи да спре кръвоизлива с растителни влакна, а мъжете, въоръжени с тояги, тръгват да го търсят из околността.

— Аз казвах, че този прокажен е излишен тук — припомня Аделантадо на монаха и в думите му сякаш се крие отдавна носен упрек.

Монахът-капуцин не отговаря и с натрупана през дълги години опитност в боравенето с лекарствата на джунглата слага на детето тампон от паяжини и същевременно го разтрива наоколо с мехлем. Отвращението й негодуванието ми от това изнасилване са неизразими: сякаш аз като мъж, сякаш всички мъже бяхме еднакво виновни за този гнусен опит — по простата причина, че обладаването, дори и когато има съгласие, поставя мъжа в положението на нападател.

Още стисках юмруци от ярост, когато Маркос ми пъкна една пушка под мишницата: една от онези пушки, с много дълга двойна цев, изработени по калъпа на оръжейните майстори от Демерара, които в тези затънтени места още пазят техниката на първите огнестрелни оръжия. Като допря показалец до устните си, за да не привлича с думи вниманието на брат Педро, момъкът ми направи знак да го последвам. Завихме пушката в кърпи и тръгнахме към реката. Мътните и кални води влачеха трупа на един елен — толкова подут, че белият му корем приличаше на търбуха на морска крава. Стигнахме до мястото на изнасилването, където тревата бе утъпкана и зацапана с кръв. Няколко стъпки се бяха отбелязали дълбоко в калта. Маркос тръгна приведен по следите. Вървахме дълго време. Когато започна да се смрачава, бяхме стигнали подножието на възвишението с петроглифите, а още не бяхме намерили прокажения. Мислехме вече да се връщаме, когато метисът ми показа една пътечка, проправена неотдавна в мокрите от дъжда

храсти. Направихме още няколко стъпки и изведнъж Маркос се спря: Никасио беше там, коленичил сред една полянка, и ни гледаше със страшните си очи.

— Прицели се в лицето — каза ми Маркос.

Вдигнах оръжието и нагласих мушката точно на дупката в лицето на нещастника. Но пръстът ми не се решаваше да натисне спусъка. От гърлото на Никасио излизаше някаква неразбираема дума, нещо като „шповед... шповед... шповед“. Свалих пушката; престъпникът искаше да се изповяда, преди да умре. Обърнах се към Маркос.

— Стреляй — настоя той. — По-добре свещеникът да не се намесва в тази работа.

Отново се прицелих. Но там имаше две очи: две очи без клепачи, почти безжизнени, и те продължаваха да гледат. От едно малко движение на пръста ми зависеше те да угаснат. Да угасиш две очи. Две човешки очи. Това същество там беше отвратително; то беше виновно в най-гнусно изнасилване; беше посегнало върху плътта на едно дете и я беше заразило може би със своята болест. Това същество там трябваше да бъде премахнато, унищожено, оставено на хищните птици. Но някаква сила в мен не се съгласяваше да го стори, сякаш в момента, когато щях да натисна спусъка, *нещо завинаги щеше да се измени*. Има дела, които издигат стени, изкопават гробове, прокарват граници в един живот. И аз се страхувах от времето, което щеше да започне за мен след оня миг, когато щях да се превърна в палач. Маркос вбесен изтръгна пушката от ръцете ми.

— От небето цял град изравнявате със земята, но не се решавате на това! Не си ли бил на война?...

Лявото дуло на пушката беше заредено с куршум, а дясното със сачми. Разнесоха се два изстрела — тъй последователни, че почти се сляха, и ехото им заподскача от скала на скала, от урва на урва...

То още не беше стихнало, когато се заставих да погледна: Никасио продължаваше да стои на колене, на същото място, но лицето му се разсипваше, заличаваше се, загубваше всякакви човешки очертания. Беше някакво месесто петно; разпадаше се на късчета и се стичаше по гърдите му — бавно, като восъчно вещество, което се стапя. Накрая кръвта престана да тече и тялото се захлупи върху

мократа трева. Изведнъж дъждът се усили и падна нощ. На връщане Маркос носеше пушката.

XXXIII

Сякаш продължителен и силен гръм навлиза в долината и минава над нас. Тъй рязко се надигам в хамака, че едва не го преобръщам. Под самолета, който кръжи и се връща, бягат ужасени хората от Неолита. Аделантадо е излязъл пред къщата на губернатора заедно с Маркос и двамата гледат слисани, а брат Педро крещи на индианските жени, които вият от страх по колибите си, че това е „работа на белите“ и не е опасна за хората. Самолетът е може би на около сто и петдесет метра от земята, под тежък покрив от облаци, готови отново да рукнат в дъжд. Но не сто и петдесет метра, а сто и петдесет хиляди години разделят летящата машина от вожда на индианците, който я гледа недоверчиво, стиснал лъка си в ръка. За първи път бръмчи в тези затънтени места мотор; за първи път пори въздуха такава птица и това там на заобления ѝ корем, на същото място, където са краката на птиците, не е нищо друго освен изобретените от човека колела. Но в полета на самолета има като че ли някакво колебание. Досещам се, че пилотът ни наблюдава, сякаш търси нещо или чака някакъв знак. Затова изтичвам в средата на поляната и размахвам шала на Росарио. Моята радост е тъй заразителна, че индианците се струпват, забравили страха си, подскочат и надават радостни викове, а брат Педро трябва да ги отблъсква с тоягата си, за да се разчисти полето. Самолетът се отдалечава към реката, снишава се още малко, изведнъж се обръща и се приближава към нас, като се подпира сякаш ту на едното, ту на другото крило, и се спуска все по-ниско. После докосва земята, затичва опасно бързо към стената от дървета, но един сполучлив завой унищожава останалата инерция. Двама мъже излизат от машината — двама мъже, които ме извикват по име. Удивлението ми пораства, когато узнавам, че повече от една седмица няколко самолета ме търсят. Някой — те не могат да ми кажат кой бил казал *там*, че съм се заблудил в джунглата, че може би съм пленен от индианци-човекоядци. Около моята личност се създал цял роман, украсен от коварното предположение, че съм бил подложен на мъчения. С мен се повтаря случаят на Фосет^[1], а в разкази за мен, публикувани в печата,

подновяват историята с Ливингстън^[2]. Един голям вестник предложил богата награда за онзи, който ме намери. Пилотите били насочени в своя полет от сведенията на Пазителя — той обяснил в коя област са пръснати индианците, чиито музикални инструменти дойдох да търся. Вече щели да се откажат от търсенето, когато тази сутрин трябвало да се отклонят от следваната досега посока, за да избягат от силен вятър. Минавали над Големите плата и много се учудили, когато съзрели жилища, защото очаквали да видят земи без следа от човешко присъствие, а като ме забелязали да размахвам шала, решили, че аз съм заблуденият, когото търсят. Изпадам във възторг, когато узнавам, че този град на Енох, в който няма още ковачница, където аз може би изпълнявам ролята на Хубал, се намира на три часа път със самолет от столицата по права линия. С други думи, петдесетте и осем века между четвъртата глава от Сътворението и годината, която тече за онези *там*, могат да се преминат за сто и осемдесет минути и човек да се върне в епохата, наричана от някои настояще — сякаш това тук не е също настояще, — прелитайки над градове, които сега, в наши дни, са градове на Средновековието, на Конкистата, на Колонизацията или на Романтизма.

Изваждат от самолета един денк, завит в непромокаемо платно, който щели да ми хвърлят с парашут, ако ме откриели на неудобно за приземяване място, и дават на Маркос и на монаха-капуцин лекарства, консерви, ножове, бинтове. Пилотът взема една алуминиева манерка, отвинтва запушалката и ми дава да пия. От онази нощ, от бурята, която ни застигна на бързеите, не бях вкусвал нито глътка алкохол. Сега, сред всепроникващата влага, която ни обкръжава, този алкохол ме потопява в някакво ясно опиянение, което изпълва цялото ми същество със забравени усещания. Не само че ми се иска да пия още — и затова поглеждам с ревниво нетърпение Аделантадо и сина му, които също пият от моята ракия, — но и хиляди вкусови желания се блъскат на езика ми: непреодолима жажда час по-скоро да усетя вкуса на чая и на виното, на целината и на мидите, на оцета и на леда. И вкусът на цигара също се ражда отново в устата ми — вкусът на цигарите с мирис на мек тютюн, които пуших като юноша скришом от баща си по пътя към консерваторията. Сякаш в самия мен има някой друг, който съм също аз и който не успява да се намести в границите на собственото си изображение; той и аз като че ли не сме наложени

правилно — като онези отпечатъци от разместени литографски клишета, на които жълтият човек и червеният човек не се покриват; или както здравите очи виждат предметите през очила за късоглед. Тази пареща течност, която минава през гърлото ми, ме размеква и смущава. Чувствувам се едновременно и празен, и не на мястото си. В този неповторим миг изпитвам страх от планините, от облаците, които пак се сгъстяват, от дърветата, които дъждовете направиха още покичести. Сякаш някакви завеси се спускат край мен. Някои неща от обкръжаващата ме действителност ми стават чужди; плоскостите се разместват; онази пътека престава да ми говори, а шумът от водопадите расте и става оглушителен. Сред този непрестанен бяг на водата аз чувам гласа на пилота като нещо различно от езика, на който ми говори. Това трябваше да се случи; това е събитие, изразено в думи; неотложно повикване, което непременно е трябвало да ме достигне, където и да се намирам. Казва ми да си прибера нещата, за да тръгна веднага с тях, защото дъждът отново заплашва да рукне и те чакат само мъглата от върха на едно плато да се разсее, за да запалят мотора. Поклащам отрицателно глава. Но в същия миг в мен прозвучава — могъщо и празнично — първият акорд на оркестъра от „Плачът“. Отново започва драмата: тук няма хартия за писане. А после се сещам за книгата, за някои необходими книги. Скоро ще ме завладее желанието да работя върху

„Prometheus Unbound“:
Ah, me! Alas, pain, pain, pain ever, for ever!^[3]

Зад гърба ми пилотът пак говори и думите му, все едни и същи, събуждат в мен спомена за други стихове от поемата:

I heard a sound of voices;
Not the voice which I grave for.^[4]

Езикът на хората, дошли от въздуха — мой език в продължение на толкова години — измества тази сутрин в съзнанието ми моя роден

език: езика на майка ми, на Росарио. При звучността на гласните, които внасят смут в душата ми, загубвам способността да мисля на испански; а бях си я възвърнал. Но въпреки това не искам да тръгна. Признавам все пак, че тук ми липсват неща, които могат да се изразят с две думи: *хартия, мастило*. Можех да се лиша от всичко, което ми беше съвсем привично някога; захвърлих вещи, вкусови усещания, платове, увлечения — като ненужен баласт — и стигнах до най-върховно опростяване: хамака, тялото, измито с пепел, и удоволствието да гризеш царевица, изпечена на жар. Но не мога да се лиша от хартия и мастило; от неща, изразени или които ще бъдат изразени с помощта на хартията и мастилото. На три часа път отук има хартия, има мастило, има книги, направени от хартия и от мастило, и тетрадки, и топове хартия, и шишенца, шишета, дамаджани с мастило. На три часа оттук...

Поглеждам Росарио. На лицето ѝ са изписани студенина и безразличие — нито недоволство, нито тревога, нито болка. Няма съмнение, че тя отгатва моето объркване, защото очите ѝ, които избягват моите, гледат сурово, високомерно, сякаш искат да покажат, че не ги интересува никак какво може да се случи. В този миг Маркос идва с моя стар куфар, позеленял от плесен. Отново поклащам отрицателно глава, но ръката ми се разтваря да поеме „Тетрадките по... на...“, които ми подават. Гласът на пилота, когото навярно много съблазнява обявената награда, настойчиво ме подканя. Метисът качва в самолета музикалните инструменти, които би трябвало да са вече в ръцете на Пазителя. Казвам му да не ги оставя там, после му казвам да ги остави, мислейки си, че тъпанът-ствол за отмерване на ритъма, дайретата и погребалното гърне, когато тръгнат, завити в своите рогозки от растителни влакна, ще ме освободят от мислите, свързани с тяхното присъствие, смущаващо моя сън нощем в колибата. Изпивам остатъка от съдържанието на алуминиевата манерка. И изведнъж вземам решение: ще отида да купя малкото неща, които са ми нужни, за да мога да водя тук пълноценен живот, както другите. Всички те — с ръцете си, с призванието си — следват своята съдба. Ловецът ходи на лов, монахът проповядва, Аделантадо управлява. Аз също трябва да имам едно занятие — истинско — освен занятията, които тук изискват общи усилия. След няколко дни ще се върна завинаги — след като изпратя на Пазителя инструментите и след като се свържа с Рут, за да ѝ

обясня честно положението и да поискам от нея бързо да се разведем. Разбирам сега, че приспособяването ми към този живот дойде може би прекалено рязко; моето минало налагаше да изпълня един последен дълг: да скъсам последната законна връзка, която още ме свързваше със света там. Рут не беше лоша жена, а жертва на своето злополучно призвание. Тя би взела върху себе си всичката вина, когато разбере, че е безполезно да създава спънки за развода или да иска невъзможни неща от един човек, който познава пътя за бягство. И след три-четири седмици аз ще се върна отново в Света Моника, закрилница на елените, с всичко необходимо, за да работя в продължение, на няколко години. Колкото до написаните творби, Аделантадо ще ги отнася до Пуерто Анунсиасион, когато слиза в селището, и ще ги предава на грижите на речната поща; моите приятели диригенти и музиканти, до които ще ги изпраща, ще решават да ги изпълняват ли, или не. Чувствувах се излекуван от всякакво тщеславие в това отношение, макар че се смятах способен сега да изразявам идеи, да измислям форми, които да спасят музиката на моето време от много извращения. Без да се възгордявам от онова, което знаех сега, без да търся безсмислената слава на аплодисментите, аз трябваше да кажа това, което знаех. Някой млад човек някъде може би чакаше моята вест, за да може, чувайки моя глас, да намери в себе си спасителния път. Извършеното не е извършено, докато не го види друг. Но достатъчно е един само да го погледне, за да се превърне то в нещо, за да стане истинска творба — сякаш едва тогава Адам му дава име.

Пилотът слага повелително ръка на рамото ми. Росарио изглежда чужда на всичко. Обяснявам ѝ тогава с няколко думи какво съм решил току-що. Тя не отговаря, само свива рамене с изражение, което вече е пренебрежително. Тогава ѝ предавам като доказателство черновите на „Плачът“. Казвам ѝ, че за мене тези тетрадки са най-скъпото нещо след нея.

— Можеш да си ги вземеш — казва ми с нотка на озлобление, без да ме погледне. Целувам я, но тя се дръпва бързо, отскубва се от ръцете, които я прегръщаха, и се отдалечава, без да обърне глава. Като животно, което не иска да го погалят. Викам я, говоря ѝ, но в този миг запалват мотора на самолета. Индианците надават радостни крясъци. От командната кабина пилотът за последен път ми прави знак. И една металическа врата се затваря зад мен. Моторите така затрещават, че не

ме оставят да мисля. А после самолетът отива до края на равното, прави половин завой и започва да се тресе на едно място, сякаш иска да забие колелата си в калната земя. И ето че върховете на дърветата остават под нас; минаваме над самото Плато на петроглифите и правим кръг над Света Моника, закрилица на елените, чийто Главен площад отново е изпълнен от нейните жители. Виждам брат Педро да размахва в кръг тоягата си. Виждам Аделантадо — той гледа нагоре, сложил ръце на кръста си, а до него Маркос размахва сламената си шапка. Росарио върви сама по пътеката към нашата колиба, без да вдигне очи от земята. И аз изтръпвам: черните ѝ коси, спуснати от двете страни на лицето — разделени на пътека, чийто малко животински мирис отново си представям с наслада, — ми заприличват на вдовишка забрадка. Далеч, на мястото, където падна Никасио, кръжат ято лешояди. Един облак се сгъстява под нас и за да избягаме от вятъра, слизаме до една опалова мъгла, която ни отделя от всичко. Предупреждават ме, че дълго време ще пътуваме без никаква видимост и аз лягам върху пода на самолета и заспивам, малко замаян от алкохола и от голямата височина, която постепенно набираме.

[1] Английски пътешественик (1867–1925), изчезнал безследно в южноамериканската джунгла. — Б.пр. ↑

[2] Знаменит английски пътешественик (1813–1873), изследовател на Африка. При едно от пътуванията му няколко години нямало вест от него и изпратили спасителна група да го търси. — Б.пр. ↑

[3] Горко ми! Мъка! Само вечна мъка! („Освободеният Прометей“, превод от английски на Цветан Стоянов). — Б.пр. ↑

[4] Дочух аз гласове, но не гласа, за който съм жадувал. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ШЕСТА

И това, което наричате смърт, е само край на смъртта; и това, което наричате раждане, е начало на смъртта; и това, което наричате живот, е умирање на живота.

Кеведо —
„Видения“

XXXIV

18 юли

Пресякохме неподвижни гъсти облаци, над които още плуваха — през недовършени арки, проядени обелиски, колоси с обвити в дим лица — отблясъците на деня, и виждаме под нас потъналия в здрач град, чиито светлини започват да се запалват. Пътниците се забавляват, като разпознават някой стадион, парк или централна улица сред хилядите геометрически линии, очертани от лампите, и разхождат показалец по стъклата на прозорчетата. На другите им е весело, че пристигат, а аз с тревожни предчувствия се приближавам към този свят, който оставих преди месец и половина — според изчисленията по обикновените календари, но в действителност преживях шест удивително дълги седмици, които не се подчиняват на тукашното леточисление. Моята съпруга напуснала театъра, за да изпълнява нова роля: ролята на съпруга. Заради тази потресаваща новина летя сега над пушеците на предградия, които мислех, че никога повече няма да видя, вместо да се подготвям вече за връщане в Света Моника, закрилница на елените, където *Твоята жена* ме очаква с черновите на „Плачът“, запасен с купища хартия, на която да ги доразвия. Не ми стига цялата тази безсмислица, но и хората около мен, за които бях център на внимание през пътуването, сякаш ми завиждат: всички ми показаха изрезки от разни вестници с фотографии на Рут в нашата къща сред журналисти; или пред витрините на Музея за музикални инструменти — с печал, излъчвана от цялата ѝ изправена фигура; или как с драматичен израз разглежда някаква географска карта в дома на Пазителя. Разказват ми, че една вечер, когато била на сцената, тя била обзета от някакво предчувствие за нещастие. Разридала се в средата на репликата си, напуснала представлението още в началото на диалога с Буут, отишла направо в редакцията на един голям вестник и там разказала, че няма вест от мен, че трябвало да се върна в началото на месеца и че моят учител, който отишъл при нея същия следобед, бил сериозно разтревожен, защото не знаел нищо за мен. Скоро

въображението на репортьорите се разпалило; припомнили си съдбата на разни изследователи, пътешественици, учени, хванати в плен от племена на човекоядци — с Фосет начело, разбира се, — и Рут, развълнувана до крайност, поискала вестникът да се заеме с търсенето ми и да обяви награда за онзи, който ме намери сред обширното зелено, неизследвано петно, посочено от Пазителя като географска зона на моята задача. На следващата сутрин Рут била вече патетична фигура на деня и моето изчезване, за което никой нищо не знаел до предната вечер, се превърнало в новина от всеобщ интерес. Започнали да публикуват всички мои снимки, дори и от първото ми, причастие пред църквата „Хесус дел Монте“ — онова първо причастие, на което баща ми се съгласи със скърцане на зъби; и снимките ми с униформа сред развалините на Монте Касино^[1]; и онази, пред вилата „Ванфрийд“^[2], с войниците-негри. С големи похвали Пазителят обяснил пред печата моята теория — толкова глупава ми се струва тя днес! — за *магическо-ритмическото подражание*, а моята съпруга нарисувала прекрасна и радостна картина на нашия съпружески живот. Но има и нещо друго, то крайно ме ядосва: вестникът, който толкова щедро награди летците, загдето ме намериха, е много склонен да представи на своите читатели като пример за подражание. Една постоянна тема прекалено ясно прозира в текста на статиите за мен: аз съм мъченик на научното изследване, който се връща в скута на възхитителната си съпруга; в света на театъра и на изкуството също може да се срещне съпружеската добродетел; талантът не извинява потъпкването на обществените норми; прочетете „Кратката хроника“ на Ана Магдалена, спомнете си тихото семейно огнище на Менделсон и т.н. Когато научавам какво е било направено, за да ме измъкнат от джунглата, изпитвам едновременно и срам, и яд. Аз струвам на страната истинско състояние: много повече от необходимото, за да се осигури охолол живот на няколко семейства до смъртта им. В моя случай, както и в случая с Фосет, ме удивлява нелепостта, че едно общество е способно хладнокръвно да понася вида на някои предградия — като тези, над които летим: със своите деца, натъпкани в ламаринени коптори, — но се разнежва и страда, като си представя, че някакъв изследовател, етнограф или ловец може да се е заблудил или да е попаднал в ръцете на диваците, докато е изпълнявал своята

свободно избрана професия, която включва в своите правила такива опасности, както за тореадора съществува опасността да бъде намушкан от рогата на бика. Милиони човешки същества са били способни да забравят за известно време войните, които се водят по света, и да чакат вести за мен. А онези, които сега са готови да ми ръкопляскаат, не знаят, че ще ръкопляскаат на един измамник. Защото всичко в този полет, който сега завършва към пистата за приземяване, е измама. Бях в бара на оня хотел, където една нощ будувахме край трупа на Капелмайстора, когато от другата страна на земното кълбо по телефонната жица до мен достигна гласът на Рут. Плачеше и се смееше и беше заобиколена там от толкова много хора, че едва разбирах какво иска да ми каже: внезапни признания в любов и вестта, че напуснала театъра, за да бъде винаги до мен; че щяла да вземе първия самолет и да дойде при мен. Ужасен от това нейно намерение — да дойде на моя земя, в самото преддверие към мястото на моето бягство, там, където разводът е много дълъг и труден поради написаните съвсем в испански дух закони, предвиждащи молба до папския съд, — извиках ѝ да си стои в къщи и че самолет ще взема аз, още същата вечер. Сред неясните думи на прощаване, прекъсвани от странични шумове, сякаш чух нещо като че ли искала да стане майка. Но после, като си повторих на ум всичко смислено, казано в разговора, кръвта ми замръзна, защото разбрах, че съвсем не съм сигурен дали беше казала, че иска да стане майка или че ще става майка. Това за мое съжаление беше напълно възможно, защото за последен път бях споделил нейното легло по установения неделен обичай преди по-малко от шест седмици. В този момент приех значителната сума, предложена ми от вестника, организирайки моето намиране, срещу изключителното право той пръв да публикува безбройните лъжи — защото сега аз ще продам петдесет страници лъжи. Не мога да разкрия колко прекрасно беше моето пътешествие, защото това би означавало да изпратя в Света Моника, закрилница на елените, и в Долината на Големите плата най-нежелателните гости. За щастие пилотите, които ме намериха, бяха споменали в своите разкази само за някаква *мисия* — по силата на езиковия навик да се нарича „мисия“ всяко отдалечено място, където някой монах е побил кръст. И тъй като мисиите не будят особено любопитство сред обществеността, аз мога да премълча много неща. Затова ще продам една лъжа, която си приповтарям по време на

пътуването: попаднал съм в плен на някакво племе, отличаващо се по-скоро с подозрителността си, а не с жестокостта си; успял съм да избягам и съм извървял сам стотици километри през джунглата; накрая, загубил всякаква посока, изгладнял, съм стигнал до „мисията“, където ме намериха. В куфара си нося един известен роман от южноамерикански автор, в който се споменават точните имена на разни животни, на дървета, разказват се индиански легенди, събития от древността и всичко необходимо, за да мога да придам на своя разказ правдоподобност. Ще взема хонорара за своите писания и след като разполагам със значителна парична сума, която може да осигури на Рут около три години спокоен живот, ще поставя въпроса за развода с по-малко угризения. Защото несъмнено моят случай става по-сложен в морално отношение с тези съмнения за нейната бременност — само тази бременност обяснява внезапното напускане на театъра и необходимостта ѝ да бъде близо до мен. Чувствувам, че ще трябва да се боря с най-ужасната от всички тирании: тиранията, упражнявана обикновено от обичащите върху онзи, който не желае да бъде обичан, подпомагани от страхотната сила на нежността и смирението, които обезоръжават грубостта и спират думите на отблъскване. Няма по-лош противник в една борба като тази, която ми предстои да водя, от човека, готов да поеме всички вини и да поиска прошка, преди да са му посочили вратата.

Едва съм слязъл по стълбичката на самолета и устните на Рут се втурват да ме посрещнат, тялото ѝ се притиска о моето — в неочакваната интимност, създадена от разкопчаните ни палта, които се съединяват от двете ни страни; разпознавам допира на гърдите ѝ, на корема ѝ под леката тъкан на роклята. После тя се разхълцва на рамото ми. Заслепяват ме хиляди светкавици, напомнящи в здрача на летището счупени огледала. Ето идва вече и Пазителят и ме прегръща развълнуван; после идва делегация от университета начело с ректора и двама декани на факултети; неколцина високопоставени, служители от правителството и от общината, директорът на вестника — не беше ли там също и Екстийейч с художника-керамик и балерината? — и накрая персоналът на моята студия по синхронизация с ръководителя на предприятието и завеждащия обществените връзки, вече съвсем пиян. Сред бъркотията и оглушителния шум виждам да изплуват край мен множество забравени вече лица, дошли сякаш от много далеч — лица

на толкова хора, които по силата на общата работа или неизбежните срещи в общото работно място години наред живеят редом с нас и които въпреки това, скоро след като престанем да ги виждаме, изчезват заедно с имената си и със звука на изричаните от тях думи. Придружаван от тези привидения, аз се запътвам към приема, устроен от общината.

Наблюдавам Рут под полилеите в галерията с портретите и ми се струва, че тя изпълнява най-добрата си роля в живота: заплитайки и разплитайки някаква безкрайна арабеска, тя постепенно става център на празненството, негова точка на притеглянето; отнемайки цялата инициатива от другите жени, с изяществото и подвижността на балерина тя си присвоява функциите на домакиня. Тя е навсякъде; промъква се леко зад колоните, изчезва, за да се появи на друго място — вездесъща, непостижима; застава в подходяща поза, когато някой фотограф я издебне; облекчава мигрената на някоя важна глава, като намира в чантата си необходимия лек; връща се при мен с някакво лакомство или с чаша в ръка, гледа ме развълнувана една секунда, докосва с тялото си моето с жест на интимност, за който всеки си мисли, че единствен той го е забелязал; отива, връща се, вмъква умна забележка там, където някой цитира Шекспир; заявява, че следващия път, когато тръгна из джунглата, тя ще ме придружава; изправя се стройна пред камерата на оператора от кинопрегледа. И нейното изпълнение е толкова нюансирано, толкова разнообразно, тъй пълно с подтекст — при което във всеки момент съумява да запази нужното разстояние, оставяйки да ѝ се възхищават, а същевременно е насочила цялото си внимание само към мен; тъй умело използва хиляди умни хитрини, за да се представи пред всички като олицетворение на съпружеското щастие, че ти се иска да ѝ ръкопляскаш. На този прием Рут е обзета от трепетната радост на съпруга, която още веднъж ще изживее — този път без болката на дефлорирането — първата си брачна нощ. Тя е Женевиева Брабантска, завърнала се в замъка; Пенелопа, която слуша Одисей да ѝ говори за брачното ложе; Гризелда, възвеличена от вярата и очакването. Накрая, когато почувствува, че изразните ѝ средства ще се изчерпят, че някакво повторение би могло да отнеме блясъка в изпълнението на главната роля, заговори тъй убедително за моята умора, за желанието ми да си почина и да остана сам след толкова несгоди, че ни пускат да си

отидем, изпратени от пълните с разбиране намигвания на мъжете, които гледат как моята съпруга слиза по почетната стълба, увиснала на ръката ми, в прилепнала по формите на тялото ѝ рокля.

Когато излизаме от общината, имам чувството, че остава само да се спусне завесата и да се изгасят прожекторите. Чувствувам се чужд на всичко това. Останал съм много далеч от този свят. Когато преди малко ръководителят на моето предприятие ми каза: „Вземете си още няколко дни почивка“, аз го погледнах удивен, почти възмутен, че дръзва да си присвоява все още някаква власт над моето време.

Отново влизам в къщата, която беше мой дом, и сякаш влизам в чужд дом. Някоя от вещите, които виждам тук, няма за мен предишния смисъл, нито имам желание да се върна към едно или друго. Между книгите, наредени по рафтовете на библиотеката, има стотици, които за мен са мъртви. Цяла една литература, която смятах за най-умната и най-тънката, създадена от епохата, рухва за мен заедно със своите арсенали от лъжливи чудеса. Особената миризма на този апартамент ме връща към един живот, който не искам да изживея втори път... Като влизахме, Рут се беше навела да прибере една изрезка от вестник, мушната под вратата навярно от някой съсед. Сега я чете и сякаш удивлението ѝ расте. Вече се радвам, че съзнанието ѝ се разсейва с нещо друго, защото това отлага милувките, от които се боя, и ми дава време да си помисля какво ще ѝ кажа, но тя прави рязко движение и се приближава до мен с пламнали от гняв очи. Подава ми късче хартия от вестник и аз изтръпвам, като виждам снимка на Муш в разговор с един журналист, известен с вкуса си към скандалните истории. Заглавието на статията — изрязана от един отвратителен булеварден вестник — говори за *разкрития* около моето пътешествие. Нейният автор предава разговора си с моята бивша любовница. Нея представя по най-удивителен начин като моя сътрудничка в джунглата: според неговите думи, докато аз съм поучвал първобитните инструменти от музикалната им страна, тя ги разглеждала в астрологическо отношение — защото, както е известно, много племена в древността свързвали своите гами с разположението на планетите. С потресаващо безстрашие, правейки смешни за всеки специалист грешки, Муш говори за „танца на дъжда“ на индианците суни и за неговата музика, подобна на примитивна симфония, съставена от седем ритъма; говори за индоостанските раги^[3]; споменава Питагор с необходимите примери,

взети очевидно от Екстиейч. Все пак много ловко е замислено: с този показ на привидна ерудиция Муш се опитва да оправдае пред очите на общественото мнение мястото си до мен в това пътешествие, прикривайки истинската същност на нашите отношения. Представя се като поклонница на астрологията, която се възползува от задачата, възложена на един приятел, за да се запознае с космогоничните понятия на най-първобитните индианци. И завършва своя разказ с твърдението, че доброволно се отказала от това начинание, защото я повалила маларична треска, и се върнала с пирогата на доктор Монтсалватхе. Не казва, нищо повече, защото знае, че и това стига, за да могат заинтересуваните да разберат, каквото трябва да разберат; всъщност отмъщава си за бягството ми с Росарио и за прекрасната роля, която в очите на общественото мнение играе моята съпруга в тази голяма лъжа. А каквото тя не казва, със злодейска ирония го намеква журналистът: Рут вдигнала на крак цялата страна да търси един човек, който всъщност е бил в джунглата с някаква любовница. Погрешното представяне на цялата история ставаше ясно от мълчанието на онази, която сега излиза от сянката с най-коварно намерение. Възвишеният съпружески спектакъл на моята съпруга внезапно се проваляше и се превръщаше в жалка комедия. А тя ме гледаше сега с ярост, по-силна от всякакви думи. Лицето ѝ сякаш беше направено от гипсообразния материал на трагедийните маски, а устните ѝ, застинали в язвителна гримаса, не покриваха стиснатите ѝ зъби — това беше недостатък, който тя много се стараеше да прикрива. Сгърчените ѝ пръсти се бяха заровили в косите ѝ, сякаш търсеха да стиснат нещо и да го счупят. Разбрах, че трябваше да изпреваря избухването на яростта, която тя вече не можеше да удържа, и ускорих настъпването на кризата, като изтърсих изведнъж всичко, което и без това мислех да кажа, само че няколко дни по-късно, когато щеше да ми помогне презряната, но безспорна сила на парите. Обвиних нейния театър, нейното призвание, несъвместимо с всичко останало, разделянето на телата, нелепостта на съпружеския живот, сведен до общото легло в Седмия ден. И подтикван от някаква необходимост да си отмъстя, прибавих към тези разкрития и острото жило на подробностите: казах ѝ как един божи ден нейната плът ми беше станала безразлична; как тя като личност се беше превърнала за мен в просто олицетворение на дълга, изпълняван само от мързел да

понесеш промените, които донася за известно време едно външно неоправдано скъсване. Говорих ѝ после за Муш, за първите ни срещи, за студиото ѝ, украсено с астрални знаци, където поне бях намерил нещо от младежката невъздържаност, от веселото, малко животинско безсрамие, което според мен беше неделимо от физическата любов. Простряна върху килима, задъхана, с изпъкнали зелени вени по лицето, Рут успяваше само да ми каже, в някакво хъркащо стенание, сякаш искаше час по-скоро да стигне до края на непоносима операция: „Продължавай... Продължавай... Продължавай.“

Но аз вече ѝ разказвах за раздялата ми с Муш, за моето сегашно отвращение от нейните пороци и лъжи, за презрението ми към лицемерието в нейния живот, към измамната ѝ професия и към вечното лутане на нейните приятели, измамени от измамните идеи на други измамени — откакто гледам на всичко това с нови очи, сякаш съм се върнал, прогледнал от някакво дълго странствуване през света на истината. Рут се изправи на колене, за да ме чува по-добре. И веднага видях в погледа ѝ да се ражда опасността от прекалено лесното съчувствие, от великодушното опрощение, които по никакъв начин не исках да приема. Изразът на лицето ѝ се смекчаваше от човечно разбиране пред наказаната слабост; скоро на падналия щеше да бъде протегнатата ръка и щеше да дойде благородната разхълцана прошка. През една отворена врата виждах прекалено добре подреденото ѝ легло, с най-хубавите чаршафи; цветята на нощната масичка; моите пантофи, оставени до нейните — като загатване за предстоящата близост, след която нямаше да липсва укрепителното заключение: лека вечеря, сигурно вече приготвена някъде в апартамента, с оставени за изстудяване бели вина. Прощката беше тъй близка, че реших: дошъл е моментът да нанесе решителния удар. И изведох Росарио от мрака на тайната. За ужас на Рут представих ѝ това неочаквано действащо лице като нещо далечно, особено, неразбираемо за хората тук, защото, за да проникнеш в него, трябва да притежаваш определени ключове. Обрисовах ѝ едно чуждо на нашите закони същество, до което е безполезно да се стремиш да достигнеш по обикновените пътища; една загадка, приела човешки образ, чиито достойнства ме бяха поразили — след изпитания, които трябваше да премълча, както се премълчават тайните на някой рицарски орден. В драмата, чиято сцена беше това добре познато помещение, аз злорадо се забавлявах, като

засилвах объркването на моята съпруга; думите ми описваха Росарио като Кундри^[4] и създаваха около нея декор на Земен рай, където уловената от Гавилан боа играеше ролята на Змията. Това вътрешно отпускане, за което ми помагаша словесните находки, караше гласът ми да звучи толкова твърдо и спокойно, че Рут, усещайки да я заплашва реална опасност, застана срещу мен, за да слуша по-внимателно, изведнъж изрекох думата „развод“. Но тя, изглежда не разбра и затова я повторих няколко пъти, без раздражение, с решителен и непоколебим глас на човек, който изрича непоклатимо решение. Тогава пред мен се изправи една голяма трагедийна актриса. Не мога да си спомня какво ми е говорила през този половин час, в който стаята беше нейна сцена. Най-силно впечатление ми направиха жестовете ѝ: жестовете на слабите ѝ ръце, които се издигаха от неподвижното тяло към гипсовото лице и подкрепяха думите с патетична правдивост. Подозирам сега, че всичките артистични задръжки на Рут, изпълнението на все една и съща роля години наред, неосъщественото ѝ желание да изгори на сцената, превъплъщавайки страданието и яростта на Медея, намериха изведнъж отдушник в онзи монолог, който постепенно стигна до пароксизъм...

Но изведнъж ръцете ѝ се отпуснаха, гласът ѝ падна до ниските регистри и моята съпруга се превърна в Закон. Езикът ѝ стана език на съдия, на адвокат, на прокурор. Ледена и непоколебима, застинала в позата на обвинител, строга в своята черна рокля, която вече не очертаваше формите ѝ, тя ме предупреди, че имала начин да ме държи обвързан дълго време; че ще поведе развода по най-заплетените и най-криволичещите пътища; че ще ме оплете в най-коварните законни връзки, ще ми създаде най-сложни спънки, за да ми попречи да се върна при „твоята Атала“^[5], както тя иронично се изрази. Приличаше на величествена статуя, без никаква женственост, изправена върху зеления килим като неумолима власт, като въплъщение на правосъдието. Попитах я най-сетне вярно ли е, че е бременна. В този миг Темида се превърна в Майка. С жест на отчаяние обгърна корема си, преви се над растящия в утробата ѝ живот, сякаш за да го защити от моята наглост, и кротко, почти по детски се разплака, без да ме погледне. Тъй измъчена беше, че дълбоките ѝ ридания се чуваха като тихо стенене. После, като че ли поуспокоена, вторачи поглед в стената, сякаш съзерцаваше нещо далечно; надигна се с голямо усилие, отиде в

своята стая и затвори вратата след себе си. Бях уморен от тази криза, имах нужда от въздух, затова се спуснах, по стълбите. След последното стъпало беше улицата.

[1] Градче в Италия, известно с ожесточените боеве, водени в него през Втората световна война (1944 г.). — Б.пр. ↑

[2] Вилата на Вагнер в Байройт. — Б.пр. ↑

[3] В индийската музикална теория „рага“ е термин, с който се обозначават основните музикални построения. — Б.пр. ↑

[4] Образ от етарогерманеките легенди: езичница грешница, която съблазнява рицарите на Граал. — Б.пр. ↑

[5] Героиня от едноименната повест на Шатобриан, в която се разказва за любовта на индианката Атала с момък от друго индианско племе. — Б.пр. ↑

XXXV

По-късно

Бях придобил навика да вървя в такт с дишането си и ме учудва, като виждам как хората край мен вървят нагоре и надолу, насам и нататък, разминават се на широкия тротоар в такт, чужд на волята на организма им. Те ходят с такава стъпка, а не с друга, защото вървежът им е подчинен на натрапчивата мисъл да стигнат до ъгъла навреме, точно когато се запали зелената светлина, за да могат веднага да пресекат улицата. Понякога множеството, което стремително бликва от устията на подземната железница всеки няколко минути с редовността на пулса, сякаш нарушава общия ритъм на улицата и го прави още по-забързан от обикновено; но скоро се възстановява обичайният такт на движението от семафор до семафор.

Вече не съумявам да се приспособя към законите на това колективно движение, затова предпочитам да тръгна обратно, покрай витрините, където съществува някаква зона на снизхождение към старците, сакатите и към всички онези, които не бързат. Тогава откривам, че в тесните защитени пространства между две витрини или между две неприлепени плътно една до друга сгради си почиват разни хора — като зашеметени, подобни на изправени мумии. В една вдлъбнатина като пещ стои жена в напреднала бременност с восъчно лице; в будка от червени тухли един негър, завит в протъркано наметало, опитва новата си окарина; под един свод куче трепери от студ между обувките на някакъв пиян, заспал прав. Стигам до една църква и възходящите звуци на органа ме привличат в нейния окаден с тамян полумрак. Латинските думи на литургията звучат с дълбоко ехо под сводовете на преддверието. Гледам лицата, обърнати към божия служител, в които се отразява жълтата светлина на свещите: никой от присъстващите на тази вечерна служба не разбира нищо от думите на свещеника. Красотата на текста им е недостъпна. Сега, когато латинският език е изхвърлен от училищата като непотребен, това, което виждам тук, е чисто зрелище, някакво все по-непонятно

представление. Между олтара и вярващите все повече се разширява пропаст, пълна с мъртви думи. Вече се издига григорианската песен:

*Justus ut palma florebitis
Sicut cedrus libani multiplicabitur
Plantatus in domo Domini:
In artis domus Dei nostri*^[1]

Към неразбираемостта на текста се прибавя и неразбираемостта на музиката, престанала да бъде музика за повечето от хората. Присъстващите чуват, но не слушат мелодията — както чуват, без да слушат, мъртвия език, който я придружава. Сега осъзнавам колко далече са, колкото чужди са събраните тук мъже и жени на това, което им се говори и пее на непознат език, и си мисля, че същото неразбиране, с което присъствуват на богослужението, е присъщо на всичките им постъпки. Когато тук се венчават, разменят си халки, дават зестра, посипват им главите с шепи ориз, те не знаят смисъла на тези свои символични действия, извършвани от хилядолетия. Търсят бобеното зърно в тортата в деня на света Елифания, носят бадеми при кръщаване, отрупват елхата със свещи и гирлянди, без да знаят какво означава бобеното зърно, бадемът и украсеното дърво. Хората тук с гордост пазят традиции, чийто произход са забравили, и които в повечето случаи се подчиняват на автоматизма на колективния рефлекс — събират предмети с неизвестно предназначение, покрити с надписи, престанали да говорят от преди четиридесет века. Напротив, в света, където ще се върна, не извършват нито едно движение, чийто смисъл да не им е известен: вечерята върху гроба, прочистването на жилището, танцът на маскирания, окъпването с треви, откупването на невестата, танцът на предизвикателството, забуленото огледало, изкупителният удар, хорото на дяволите в деня на тялото Христово — това са обреди, в които се знае смисълът и на най-малката подробност.

Вдигам очи към фриза на една обществена библиотека, която се извисява сред площада като древен храм; между нейните триглифи личи глава на бик, изобразена от някой прилежен архитект, който надали е знаел, че този орнамент, извлечен от нощта на вековете, е всъщност изображение на още опръскан със съсирена кръв ловен

трофей, който главата на семейството окачвал над вратата на своето жилище. След завръщането си намирам града покрит с развалини — повече развалини, отколкото в действителност съществуват. Навсякъде виждам болни колони и агонизиращи сгради с последните класически антаблементи, изпълнени в нашия век, и последните възрожденски аканти, повехнали по сградите със старовремски елементи, които новата архитектура е изоставила, без да ги замени с нови елементи или с нов забележителен стил. Някое красиво хрумване на Паладио, някоя гениална извивка на Боромини^[2] губят всякакъв смисъл по тези фасади, събрали късчета от най-различни предишни култури, които окръжаващият ги бетон твърде скоро съвсем ще задуши. От гърлата на този бетон излизат изнурени мъже и жени, продали на фирмите-хранителки още един ден от своето време. Изживели са един ден, без наистина да го изживеят, и сега ще възстановят силите си, за да изживеят утре още един ден, който също няма да бъде изживян; или ще избягат, както правех аз преди в този час, в шума на танците и в забравата на алкохола, за да се почувствуват още по-безпомощни, потъжни, по-уморени при следващия изгрев на слънцето.

Стигнах до светещите електрически букви на „Венусберг“ — мястото, където толкова пъти бяхме идвали с Муш да прием. Тръгвам след онези, които искат да се забавляват, и слизам в подземие. По стените му са нарисувани сухи мъртви равнини, осеяни със скелети, разрушени арки, велосипеди без колоездачи, патерици, подкрепящи някакви могъщи каменни фалуси; а на преден план стърчат уморени от безнадеждност отчаяни старци, които сякаш не забелязват присъствието на една безжизнена Горгона с разтворен гръден кош, над прояден от зелени мравки корем. По-нататък един метроном, една клепсидра и една пружина от часовник се мъдрят върху корниза на гръцки храм, чиито колони са женски крака в черни чорапи с червени жартиери вместо капител. Подиумът на оркестъра е монтиран върху конструкция от дърво, мазилка и парчета метал, с малки осветени пещери в нея, които приютяват гипсови глави, морски кончета, анатомически атласи, една гола женска гръд от восък, поставена върху въртящ се кръг, и една мраморна ръка, която при всяко завъртане на гърдите докосва зърната им със средния си пръст. В една малко по-голяма пещера стоят силно увеличени снимки на Людовик Баварски^[3], на кочияша Хорниг и на актьора Йосиф Кайнц^[4], облечен като Ромео, а

зад тях се разкриват панорамни изгледи на вагнериански замъци в рококо, с подчертан мюнхенски облик, издигнати от краля, дошъл на мода поради възторженото отношение на някои среди към лудостта, впрочем вече твърде остаряло, макар че Муш до неотдавна му беше вярна, в желанието си да се противопоставя на всичко, което наричаше „еснафски дух“. Гладкият таван имитира свод на пещера, позеленял тук-там от мухъл и влага.

Огледах познатата ми обстановка и сега наблюдавам хората около себе си. На площадката за танцуване е невероятна каша от притиснати тела, впити едно в друго, с приплетени ръце и крака; те се размесват като частици на някаква магма, като раздвижена отвътре лава, в такта на един блус, сведен само до ритмичната си тъкан. Изгасват лампите и тъмнината — благоприятна за безсмисленото притискане, за още по-тесния допир, силно възбуждащ през леките прегради от коприна или вълна — придава нова печал на това общо движение, напомнящо някакъв подземен обред или танц, чиято цел сякаш беше да се утъпче земята, без да има земя за утъпкване...

Отново съм на улицата и си представям, че най-добрите паметници за тези хора биха били някакви грамадни разгонени бикове, възкачили се тържествено върху своите крави, поставени посред градските площади на пиедестали, облагородени с говежди изпразнения. Спирам се пред витрината на една изложбена зала; на нея са наредени мъртви идоли, лишени от смисъл, защото вече нямат поклонници. В техните загадъчни или ужасни лица се вират мнозина съвременни художници, за да открият тайната на едно загубено красноречие — със същия подтик на инстинктивните сили, който бе накарал не един композитор от моето поколение да търси първичната сила на първобитните ритми в прекаленото използване на ударните инструменти. В продължение на двадесет години една уморена култура бе правила опити да се подмлади и да намери нови сокове в поощряването на съвсем несвързани с разума стремления. Но сега ми изглеждаха смешни старанията на онези, които размахваха срещу устоите на „Разсъждения за метода“ маски от Бандиагара, африкански ибиси, настръхнали от гвоздеи фетиши, без да познават истинския смисъл на предметите, които държаха в ръце. Като картезианци, като отвлечени мислителни, чиито умозаклучения са несъвместими с истината, те търсеха варварство във вещи, които съвсем не са били

варварски, когато са изпълнявали своята обредна функция в присъщата им обстановка. Някои искаха да обновят музиката на Запада, подражайки на ритми, които никога не са имали *музикално* предназначение за своите първобитни създатели. Тези разсъждения ме отведоха до мисълта, че със своите решителни хора, с неочакваните си срещи джунглата, застанала на прага на своето развитие, ми беше помогнала много повече да разбере самата същност на моето изкуство, дълбокия смисъл на някои литературни произведения, непознатото величие на някои явления, отколкото четенето на толкова много книги, които лежах в моята библиотека, вече мъртви завинаги. При Аделантадо разбрах, че главната задача, възложена на всяко човешко същество, е да си изкове съдба. А тук, сред тичащото множество — и неудържимо, и подчинено същевременно — виждам много лица и малко съдби. Защото всяко дълбоко желание, всяко непокорство, всеки порив зад тези лица се задушава от страха. Испитват страх от укора, страх от часа, страх от някоя вест, страх от колективността, която умножава робството; испитват страх от собственото си тяло, от въпросите и от строго вдигнатия показалец на обществеността; испитват страх от утробата, поела семето, страх от плодовете и от водата; страх от датите, страх от законите, страх от забраните, страх от грешката, страх от неразпечатания плик, страх от нещо, което би могло да се случи. Тази улица ме върна в света на Апокалипсиса, в който всички, изглежда, чакат отварянето на Шестия печат — оня миг, когато луната става червена като кръв, звездите капят като смокини и островите се изместват. Всичко издава този страх: кориците на изданията, изложени по витрините, рекламираните заглавия, буквите, които течат по фасадите, думите, излъчвани в ефира. Сякаш времето в този лабиринт и в други подобни лабиринти вече е претеглено, изчислено, разпределено. И в този миг с облекчение си спомням кръчмата в Пуерто Анунсиасион, където джунглата дойде при мен в лицето на Аделантадо. Връща се в устата ми лешниковият вкус на силната ракия с лимони и сол и ми се струва, че зад челото ми изпъкват украсените със сенки и гирлянди букви и изписват името на кръчмата: „Спомени за бъдещето“. Тази вечер аз съм тук временно, отбил съм се пътем, и си спомням за бъдещето — за просторната страна, където са допустими утопиите, където са възможни Икаровците. Защото моето пътешествие заличи в мен понятията за

минало, настояще и за бъдеще. Не може да бъде настояще това, което ще бъде „вчера“, още преди човекът да е могъл да го изживее и осъзнае; не може да бъде настояще тази студена, безстилна геометрия, където всичко се изморява и състарява няколко часа след раждането си. Вярвам вече само в настоящето на недокоснатото; в бъдещето на онова, което се създава с лице към светлината на Сътворението. Не приемам вече положението на Човека-Оса, на Човека-Нищо, и не съм съгласен ритъмът на моя живот да бъде отмерван от дървения чук на Каторжния надзирател.

[1]

*Справедлив ще цъфтиш като палма,
като ливански кедър ще се размножаваш,
щом бъдеш посаден в дома господен,
в преддверието на дома на нашия бог.*

— Б.пр. ↑

[2] Прочут италиански архитект (1599–1667). — Б.пр. ↑

[3] Става дума за баварския крал Людовик Отон Фридрих Вилхелм (1845–1886), покровител на Вагнер; той построил в Бавария много замъци; самоубил се в пристъп на лудост. — Б.пр. ↑

[4] Голям австрийски актьор (1858–1910). — Б.пр. ↑

XXXVI

20 октомври

Когато преди три месеца ми върнаха ръкописа на моя репортаж без никакво извинение, краката ми се подкосиха от ужас и целият се разтреперих. Пропаднах, защото вестта, че съм подал молба за развод, стана публично достояние. Вестникът не можеше да ми прости парите, изхарчени за моето намиране, нито смешното положение, че беше вдигнал около мен най-поучителна шумотевица — пред една общественост, чиито пастори навярно ме считат достоен за поругание нарушител на законите. Трябваше да предам своя разказ на списание от четвърти разред, и то за мизерна цена. Едно международно събитие дойде навреме, за да разсее актуалността на моята личност.

И започна ожесточената ми битка с една Рут, облечена в черно, без червило на устните, хвърлила всичките си усилия в изпълнението на своята роля пред съдиите — ролята на ранена в сърцето и в утробата съпруга. Бременността ѝ се оказа напразна тревога. Но това, вместо да облекчи моето положение, заплете го още повече, защото нейният опитен адвокат използва факта, че моята съпруга пожелала да прекъсне театралната си кариера при най-малкия признак, че е забременяла. И тъй, аз бях оня презрян герой от притчите, който построява къща, а не живее в нея, засажда лоза, а не бере гроздето. Сега пиесата за войната между Севера и Юга, която толкова тормозеше Рут с механичността на изпълняваната по принуда задача, се превръщаше в светилище на изкуството, в истински път на една кариера, която тя не се беше поколебала да пренебрегне, жертвувайки известност и слава, за да се отдаде по-пълно на върховното задължение да създаде един живот — живот, който моето безнравствено поведение ѝ отказваше. Имаше всички изгледи да загубя в тази бъркотия, която моята съпруга безкрайно удължаваше, с намерението да печели време в своя полза и да ме накара да се върна към предишния си живот, забравил за своето бягство. В крайна сметка

тя играеше най-добрата роля в голямата комедия, а Муш беше изтикана от сцената.

И тъй вече три месеца всеки следобед завивам покрай същите ъгли, изкачвам се от етаж на етаж, отварям врати, чакам, задавам, въпроси на секретарите, подписвам, каквото искат да подпиша, а после пак се озовавам на същите тротоари, почервенели от светлинните реклами. Моят адвокат вече ме посреща намръщено, отегчен от нетърпението ми, и същевременно опитното му око забелязва, че на мен ми става все по-трудно да посрещам разноските по развода. И наистина от големия хотел се преместих в един студентски, а оттам — в странноприемницата на четиринадесета улица. Там килимите миришат на маргарин и на разлети мазнини. Моето предприятие за реклами също не ми прощава закъснението, с което се завърнах; пък и Уго, бившият ми помощник, е станал началник на студиото. Напразно търсих някаква работа в този град, където за всяка служба има по стотина кандидати. Ще избягам оттук, независимо дали ще се разведе, или не. Но за да стигна до Пуерто Анунсиасион, са ми необходими пари — пари, чиято сума расте, колкото повече време минава. Намирам само малки поръчки за инструментация и ги изпълнявам с неохота, защото още когато ми плащат, знам, че след седмица ще бъда отново без средства.

Градът не ме пуска. Неговите улици се заплитат около мен като мрежа, като серкме, с което са ме захлупили. Седмица след седмица, постепенно се приближавам към света на онези, които вечер изпират единствената си риза, тъпчат снега с продупчени подметки и пушат угарки. Още не съм стигнал до такива крайности, но газената лампа, алуминиевата тенджерата и кесията овес вече са част от обстановката в стаята ми и предвещават нещо, което аз с ужас очаквам. Прекарвам цели дни в леглото и се опитвам да забравя заплахата, четейки с възторг „Попол-Вух“, инката Гарсиласо^[1], пътешествията на монаха Сервандо Кастилиехос. Понякога отварям книгата „Жития на светии“, подвързана в мораво кадифе, със златните инициали на майка ми, и търся житието на света Роса — по някаква загадъчна случайност на това място се беше отворила книгата в деня, когато Рут замина, оня ден, в който толкова пътища безшумно се пресякоха по силата на някакво удивително съвпадение на случайности. И с все по-голяма

горчивина препрочитам нежния стих, който сякаш ме шиба с жестоки упреци:

*О, нещастна — аз!
Любимият ми кой ще върне?
Закъснява; пладне е,
а той не идва.*

Когато споменът за Росарио се влива в плътта ми като непоносима болка, аз тръгвам на безкрайни разходки, които ме отвеждат винаги в Централния парк. Там мирисът на дърветата, покрити с ръждата на есента, задрямали вече в мъглите, ми носи успокоение. Някои стволове с мокри от дъжда кори ми припомнят, като ги пипам, мокрите дървета в нашето огнище напоследък, които с острия си дим караха *Твоята жена* да плаче и да се смее и да подава глава през прозореца, за да си поеме въздух. Наблюдавам Танца на елхите и търся в движението на техните игли някакво добро предзнаменование. Ставам толкова неспособен да мисля за нещо друго освен за връщането си там, че всяка сутрин виждам някакво предзнаменование в първите предмети и животни, които се изпречат на пътя ми: паякът предвещава лошо бъдеще, както и змийската кожа, изложена на някоя витрина; но кучето, което се приближава до мен и се оставя да го погала, е великолепен признак. Чета хороскопите по вестниците и списанията. Във всичко търся предсказание. Снощи сънувах, че се намирам в затвор с високи като корабите на катедрала стени, между чиито колони се люлееха въжета, приготвени за мъчения; имаше и дебели сводове, които се умножаваха в далечината и леко се издигаха нагоре — както става, когато гледаш един предмет в две огледала, сложени едно срещу друго. Накрая ми се присъни подземен мрак, в който глухо отекваха копитата на галопиращ кон. Целият ми сън беше в цветове на офорт, затова, като се събудих, помислих, че моите впечатления от музеите ме бяха върнали към „*Invenzioni di Carceri*“ на Пиранези. През целия ден не мислих повече за това. Но сега, когато се спуска нощта, влизам в една книжарница и прелиствам някакъв трактат за тълкуване на сънищата: „*Затвор. В Египет: утвърждаване на положението. Според окултните науки: в бъдеще*

време любов към лице, от което не се очаква или желае никаква обич. Според *психоанализата*: нещо свързано с обстоятелства, вещи и хора, от които човек трябва да се освободи.“ Сепва ме познат парфюм и в близкото огледало една женска фигура застава до мен. Муш се е приближила и лукаво наднича в книгата. А после чувам гласа ѝ:

— Ако е за съвет, ще ти взема като на приятел.

Улицата е близко. Седем, осем, девет стъпки и ще бъда навън. Не искам да ѝ говоря. Не искам да я слушам. Не искам да споря. Тя е виновна за всичко, което сега тегне върху мен. Но чувствавам същевременно позната слабост в мускулите, в слабините и едно изтръпване, което се изкачва в коленете ми. Това не е някакво определено желание, нито ясно изразена възбуда, а по-скоро чувство на готовност в мускулите, чувство на слабост пред изкушението. Подобно чувство в юношеството ми много пъти бе отвеждало тялото ми в публичния дом, макар че духът ми се бореше да го възпре. В такива случаи усещах вътрешно раздвояване, споменът за което ми причиняваше после неизразими страдания: докато съзнанието ми ужасено правеше опити да се вкопчи за бога, за паметта на майка ми, заплашваше тялото с болести и мълвеше „татко наш“, нозете ми крачеха бавно, твърдо към стаята с ажурна покривка от червени ленти на леглото, знаейки, че щом усетя миризмата на разни мазила и одеколони, разлети върху мраморната плоча на една тоалетна масичка, волята ми ще отстъпи пред пола и ще изостави душата навън, беззащитна в мрака. После духът ми се гневеше на тялото, ругаеше го, докато падне нощта, когато задължителната необходимост да почиваме заедно ни съединяваше в една молитва — подготвяше се разкаянието на следващите дни, когато живееш в очакването на душевните мъки и язвите, изпращани да наказват греха на сладострастието. Разбрах, че отново се връщам към тези вътрешни борби на юношеството ми, когато се видях да вървя до Муш покрай червеникавата стена на църквата „Свети Никола“. Тя говореше бързо, сякаш за да не си даде възможност да мисли; твърдеше, че не е виновна за скандала в печата, че журналистът злоупотребил с нейното доверие и тъй нататък. Очевидно не беше загубила способността си да лъже и да те гледа открито, с чисти очи. Не ме обвиняваше за стореното с нея, когато заболя от малария; великодушно си го обясняваше със стремежа ми да стигна до истинските инструменти. Тогава тя наистина беше под

въздействието на треската — когато за първи път се отдадохме с Росарио един на друг в колибата на гърците — затова се съмнявах дали всъщност ни беше видяла. С тягост понасях нейната компания тази вечер — само за да разговарям с някого, за да не се озова сам в моята едва осветена стая и да закрача от едната стена до другата по вонята на маргарин. Бях твърдо решил да осуемя нейните намерения да ме съблазни и се оставил да ме отведе във „Венусберг“, където отдавна имах кредит. Така нямаше да се наложи да ѝ призная, че сега съм беден, но ще внимавам все пак да не пия прекалено. Въпреки всичко алкохолът с коварството си трябва да е успял да подкопае моята решителност, защото твърде скоро се видях в салона за астрологически съвети, чиито стенописи бяха завършени. Муш налива чашата ми няколко пъти, поиска ми разрешение да си облече нещо по-свободно, а когато се преоблече, каза, че съм глупак да се лишавам от едно удоволствие без никакви последствия; заяви, че това не би ме злепоставило с нищо, и тъй умело ме подхвана, че аз отстъпих пред желанието ѝ с безволие, което до голяма степен се дължеше на необичайно за мен въздържание в продължение на седмици.

След няколко минути познах умората и разочарованието от връщането към една плът без изненади, след раздяла, която е могла да бъде окончателна, защото вече нищо не ме свързваше със съществото, скрито в тази плът. Бях тъжен, ядосвах се на себе си, бях още по-самотен от преди — до едно тяло, което гледах отново с презрение. Всяка проститутка, намерена в някой бар, обладана срещу заплащане, би била за предпочитане. През отворената врата виждах стенописите в салона за съвети. „Това пътуване е изписано на стената“ — беше казала Муш в навечерието на нашето заминаване, търсейки някакво предзнаменование в Стрелеца, Кораба Аргос и Косите на Вероника, които участваха в общата украса, мислейки си, че самата тя олицетворява третото изображение. Сега предсказателният смисъл на всичко това — ако изобщо имаше такъв смисъл — придобиваше удивителна яснота в съзнанието ми: Косите на Вероника беше Росарио, с нейните девствени, никога неподстригвани коси, а Рут приличаше на Хидрата, завършваща композицията и застрашително надвиснала над пианото, което би могло да се приеме за инструмент, изобразяващ моята професия.

Муш почувствува, че мълчанието ми, безразличието ми към отново преживяното не бяха в нейна полза. За да ме откъсне от моите размишления, взе някакво списание от нощното шкафче. Беше малко религиозно издание. Записала я за него на връщане в самолета някаква монахиня негърка, с която седели една до друга няколко часа. Муш ми обясни, смеейки се, че времето започнало силно да се влошава и тя се съгласила да я абонират, защото я обзело съмнение дали Йехова е истинският бог. Отвори скромния мисионерски бюлетин, напечатан на евтина хартия, и ми го пъкна в ръцете:

— Мисля, че тук се разказва за монаха капуцин, с когото се запознахме. Има негова снимка.

Наистина в дебела черна рамка бе поместена снимка на брат Педро де Енестроса, направена сигурно преди много години, защото лицето му изглеждаше още младо, въпреки прошарената брада. Прочетох с растящо вълнение, че монахът бе предприел пътешествието към земята на свирепите индианци, която ми беше показал веднъж от върха на Хълма с петроглифите. От някакъв златотърсач, пристигнал неотдавна в Пуерто Анунсиасион — пишеше в списанието, — узнали, че тялото на брат Педро де Енестроса било намерено жестоко обезобразено в едно кану, пуснато в реката от убийците, за да стигне до земите на белите като ужасяващо предупреждение.

Облякох се бързо, без да отговарям на въпросите на Муш, и избягах от този дом със съзнанието, че никога няма да се върна в него. До зазоряване вървах между пустите търговски учреждения, банки, мълчаливи погребални кантори, заспали болници. Не бях в състояние да легна да почивам, затова, когато разсъмна, взех ферибота, пресякох реката и продължих да вървя между магазините и митниците на Обокен. Мисля си, че убийците навярно са съблекли брат Педро, след като са го пронизали със стрелите си, разтворили са с кремък слабите му ребра и сигурно са изтръгнали сърцето му, повтаряйки един прастар обред. Може би са го кастрирали; може би са го одрали, отрязали са крайниците му, нарязали са го на парчета като дивеч. Мога да си представя, че неговото старо тяло е било подложено на най-големи жестокости, на най-кървава гавра, на най-страшно обезобразяване. Но не мога да открия в неговата страшна смърт ужаса, който е събуждала у мен смъртта на други хора, умирали, без да знаят

за какво, призовавайки на помощ майка си или опитвайки се да предотвратят с длани обезобразяването на лицето си, останало вече без нос, без бузи. Брат Педро де Енестроса бе имал върховната милост, която един човек може да си даде сам: да излезе срещу собствената си смърт, да я предизвика и да падне сразен в борба, която за победения е победа — победата на пронизания със стрели Себастиан^[2], — а за смъртта — объркване и окончателно поражение.

[1] Авторът има пред вид известния перуански писател от XVI в. Гарсиласо де ла Вега, чиято майка била инка. — Б.пр. ↑

[2] Един от войниците на римския император Диоклетиан (III в.). Заради предаността си към християнската вяра, разказва преданието, бил осъден на смърт и пронизан с много стрели. — Б.пр. ↑

XXXVII

8 декември

Когато момчето, което ме водеше, посочи къщата и каза, че там е новата странноприемница, аз спрях, обзет от мъчителна изненада: зад тези дебели стени, под този покрив, покрит с разрошени от вятъра треви, една нощ будувахме край ковчега на бащата на Росарио. Там, в огромната кухня, се доближих за първи път до *Твоята жена* със смътното предусещане какво голямо значение ще придобие тя за мен по-късно. Сега излиза да ни посрещне някакъв дон Мелисио, чиято „доня“, дребничка негърка, грабва три куфара от ръцете на момчетата зад мен, слага ги един върху друг на главата си, сякаш никак не тежат хартиите и книгите, натъпкани в тях до скъсване на каишите, и се отдалечава към вътрешния двор, с изпъкнали от напрежение очи. Стаите са както преди, макар и без наивната украса на старите гравюри. В двора растат същите храсти; ето я кухнята с онази тумбеста делва, в която гласовете ни звучаха като под сводовете на катедрала. Но широкото помещение отпред е превърнато в трапезария и в дюкян за всичко: с големи рула въжета в ъглите и няколко рафта, на които има тенекиени кутии с барут, с балсами и с масла, лекарства в шишета с остаряла форма, предназначени сякаш за болести от друг век. Дон Мелисио ми обяснява, че купил къщата от майката на Росарио, а тя с всичките си неомъжени дъщери отишла да живее при своя сестра отвъд Андите, на единадесет или дванадесет денонощия път. За сетен път се възхищавам от естествеността, с която хората от тези земи гледат на широкия свят, впускат се да плават или да пътуват с кола цели седмици, с навития хамак на рамо, без да познават страховете на цивилизования човек пред разстояния, които несигурните транспортни средства правят огромни. Освен това, да си създадеш дом на друго място, да минеш от устието към изворите на една река, да преместиш жилището си на другия край на една долина, през която се пътува цели дни — това е част от вроденото схващане за свобода на едни същества, пред чиито очи се е ширнала земя без

огради, без погранични стълбове и граници. Земята тук е на онзи, който поиска да я вземе. С огън и мачете се разчиства участък по брега на някоя река, стъкмява се покрив върху четири кола и това вече е стопанство; то носи името на онзи, който се обяви за негов стопанин, като прочете един „татко наш“ и хвърли клонки на вятъра, както са правили древните конкистадори. Хората може би не стават по-богати от това, но в Пуерто Анунсиасион всеки, който не притежава тайната на някое златно находище, се смята за земевладелец.

Миризмата на сарапия и на ванилия в цялата къща ми създава добро настроение. И този огън в камината — отново огън! — където пращи с обилната си мазнина един бут от тапир и вече разнася миризмата на неизвестно какви жълъди. И това завръщане към огъня, към живата светлина, към танцуващия пламък, към искрата, която отскача и среща в горещата мъдрост на жаравата една сияеща старост под сивите бръчки на пепелта. Поръчвам на дребничката черна доня Касилда една бутилка и чаши и моята маса вече ми говори — аз искам да си спомня, че съм бил тук преди седем месеца. Това скоро ми довежда сътрапезници. Тук са — с новини от горното или от долното течение на реката — Ловецът на делфини, Майсторът на бързеите, Дърводелецът, който толкова точно измерва ковчезите на око, и един момък с бавни движения, с индиански профил, когото наричат Симон. Омръзнало му да бъде обуцар в Сантяго де лос Агиналдос и сега плава нагоре по най-трудните реки с една пирога, пълна със стоки за размяна. В отговор на моите първи въпроси те потвърждават смъртта на брат Педро: един от братята на Янес намерил трупа му, пронизан от стрели и с разтворен гръден кош. Като страхотно предупреждение към всеки, който поиска да нагази в техните владения, свирепите индианци сложили обезобразеното му тяло в една пирога и водите я отнесли до мястото, където се намирал гъркът, на брега на един проток, покрита с лешояди.

— Той е вторият, когото постига същата смърт — казва Дърводелецът и добавя, че между тези, брадатите, има и много смели хора.

После ми казват, че Аделантадо бил в Пуерто Анунсиасион само преди петнадесет дни — нямам късмет. И отново се повтарят разни легенди за това, кой какво имал или кой какво търсел в джунглата. Симон ми доверява, че за голяма своя изненада видял при изворите на

неизследваните реки заседнали там хора: строели си къщи и засявали земята, не търсели злато. Друг знаел някакъв човек, който основал три града и ги нарекъл Света Инес, Света Клара и Света Сесилия — светици, чиито имена носели трите му по-големи дъщери. Когато дребничката негърка доня Касилда ни донесе третото шише с лешникова ракия, Симон вече си предлага услугите да ме отведе до селището, където намерих инструментите за Пазителя. За да не обяснявам каква е истинската цел на моето пътуване, казвам му, че ще търся друга колекция от тъпани и свирки. Оттам ще продължа по-нататък с гребците-индианци от миналия път; те знаят посоката. Момъкът не е плавал по онези места, само бил видял някога, много отдалеч, първите склонове на Големите плата. Но аз обещавам, че ще го водя от старата мина на гърците нататък. След три часа гребане нагоре по реката трябва да стигнем онази преграда от дървета — онази стена от стволове, сякаш построена с отвес, — където се влиза в протока. Ще потърся издълбания знак при входа под свод от клони. По-нататък ще се движим все на изток с помощта на компаса и трябва да минем в другата река, където ни настигна бурята в онази паметна за мен вечер. Като стигнем до мястото, където намерих инструментите, ще видя как да се откопча от своя другар по пътя, за да продължа с хора от селището...

Сигурен, че на другия ден тръгвам, аз си лягам с чувство на облекчение. Тези паяци, оплели паяжините си между гредите на тавана, вече няма да бъдат за мен лошо предзнаменование. Когато всичко изглеждаше загубено *там* — колко далечно ми се струва всичко сега! — законната ми връзка бе разтрогната, а една сполучлива композиция на псевдоромантичен концерт за киното ми отвори вратата на лабиринта. Най-сетне съм на прага на моята избрана земя, с всичко необходимо, за да мога да работя дълго време. От предпазливост пред самия себе си, от някакво смътно суеверие, което ни кара да допуснем най-лошото, за да го отдалечим от себе си, аз се опитвам да си представя, че някой ден ще ми омръзне това, което идвам да търся тук; мисля си, че някоя моя творба може би ще породи в мен желанието да се върна *там* за известно време, докато я издадат. Но макар да знам, че допускам това предположение, без всъщност да го допускам, наляга ме истински страх: страх от всичко, което неотдавна видях, претрадах и почувствувах да тегне над моя живот. Страх от клещите, страх от

bolge^[1]. Не искам отново да съчинявам лоша музика със съзнанието, че съчинявам лоша музика. Бягам от безполезните занятия, от онези, които говорят, за да се забравят, за да заглушат мислите си; бягам от празните дни, от безсмислените движения и от Апокалипсиса, който е надвиснал над всичко това. Жадувам отново да усетя полъха на ветреца между нозете си; бързам час по-скоро да се гмурна в студените буйни води на Големите плата и да се преобръщам под водата, за да гледам как живият кристал край мен се обагрят в бледозелено от новородената светлина. А най-много жадувам да се притисна до Росарио с цялото си тяло, да почувствувам със своята туптяща плът нейната очакваща топлина и когато ръцете ми си спомнят извивките на нейната снага, на раменете ѝ, напорът на желанието става почти болезнен. Усмивам се, като си помисля, че се отскубнах от Хидрата, качих се на кораба „Аргос“, а жената, изобразена с косите на Вероника, трябва да е в подножието на Знаците, останали от Потопа, и сега, когато са минали дъждовете, събира билки, накисва ги в пръстени гърнета и облагородява тези тупнали в мехурчета лековити настойки под спокойната светлина на луната или в прохладното сияние на пробуждащата се зора. Връщам се при нея още по-убеден от преди, че я обичам, защото минах през нови Изпитания, защото видях театър и притворство навсякъде. Освен това тук се поставя един въпрос от много по-голямо значение за моя път през Царството на този свят — единственият въпрос в крайна сметка, по който аз не се колебая: да знам дали искам да разполагам със своето време, или други трябва да разполагат с него, превръщайки ме в преден или в заден гребец на галера — според усърдието, което ще вложи, за да не живея, за да им служа. В Света Моника, закрилица на елените, докато съм жив, моите часове ще ми принадлежат. Господар съм на стъпките си и ги насочвам, накъдето поискам.

[1] Ями, гробове (итал.). Тази дума Данте употребява в „Божествена комедия“, когато описва осмия кръг на ада. — Б.пр. ↑

XXXVIII

9 декември

Слънцето току-що се е подало над дърветата, когато спираме при старата мина на гърците, чиято къща е запустяла. Изминали са едва седем месеца, откакто бях тук, а джунглата е завладяла всичко. Колибата, където Росарио и аз за първи път се отдадохме един на друг, буквално се е пръснала под напора на порасналите отвътре растения: те са надигнали покрива ѝ, разпукали са стените ѝ, превърнали са в сухи листа, в гнило дърво растителния материал, който очертаваше линиите на жилището. Освен това последното прииждане на реката е било рядко голямо, затова мястото беше наводнено. Валяло е и след времето на дъждовете водите още не са спаднали до най-ниското си равнище и по брега се очертава ивица мокра земя, покрита с отпадъци от джунглата, над които хвърчат и се въртят безброй жълти пеперуди — тъй гъсто една до друга, че ако замахнеш с тояга в някой рояк, ще я извадиш боядисана в жълто като сярка. Като гледам това, разбирам причината за онзи прелет, който ми се случи да видя в Пуерто Анунсиасион, когато безкраен облак от крила помрачи небето.

Изведнъж водата закипява и под нашата лодка преминава пасаж риби, които скачат, удрят, блъскат се. Реката настръхва от оловносивкави перки и опашки, които силно пляскат, сякаш аплодират на някого. После прелетява в триъгълник ято сиви чапли и като по дадена заповед всички птици от гъстака започват в хор да вдигат врява. Това всеприсъствие на птицата, която слага над ужасите на джунглата знака на крилото, ме кара да си помисля колко важна и колко разнолика роля играе Птицата в различните митологии на нашия свят. От Птицата-Дух на ескимосите, първа надала грак близо до полюса, на самия връх на континента, до онези глави, които летели с крилете на своите уши в небето над Огнена земя, се виждат само брегове, украсени с птици от дърво, птици, издълбани върху камък, птици, нарисувани на земята — толкова големи, че трябва да ги гледаш от планините: пъстроцветно шествие на техни височества царете на

въздуха; Птица-Гръм, Орел-Роса, Птици-Слънца, Кондори-Вестители, Папагали-Метеори, стрелкаци се над простора на Ориноко, сентсонгли и кетцали^[1] — всичките възглавени от великия триумвират на змиите в пера: Кетцалкоатл, Гукумац и Кулкан^[2]...

Продължаваме плаването и към пладне, когато тежкият зной над жълтите буйни води става непоносим, показвам вляво на Симон стената от дървета, която стяга брега, докъдето очите стигат. Приближаваме се до нея и започваме бавно да плаваме, търсейки знака, бележеш входа навътре в протока. С вперен в стволовете поглед търся на височината до гърдите на изправен над водата човек издълбаните отвесно една над друга три букви „V“, разположени в знак, който би могъл да продължава безкрайно. От време на време чувам, че гласът на Симон, който бавно гребе, ми задава въпроси. Продължавам напред. Но тъй внимателно гледам, тъй зорко, тъй силно се напъвам, че скоро очите ми се изморяват да гледат все едни и същи стволоче, които преминават пред тях. Налягат ме съмнения, че сме минали покрай знака, но не съм го забелязал; допускам, че няколко секунди съм гледал разсеяно; казвам му да върне лодката назад и намирам само светло петно върху някой ствол или просто лъч светлина от слънцето. Симон е все спокоен и следва моите наставления без насмешка. Нашата пирога достига стволовете и понякога трябва да я отблъсквам, като забивам върха на едно мачете в някое дърво. От взирането в тези непрекъснато следващи се, напълно еднакви стволоче започва да ми се завива свят. Но си повтарям, че усилията ми не са напразни. Досега на никой от стволовете нямаше нищо подобно на трите „V“ една над друга, но щом те съществуват и щом написаното върху кората на дърво никога не се заличава, трябва да ги намерим. Плаваме още половин час и ето че от джунглата се подава черна скала с такива начупени и странни очертания, че ако бяхме стигнали дотук миналия път, щях да я запомня. Очевидно входът към протока е останал назад. Давам знак на Симон да направи с лодката полукръг и тръгваме обратно. Представям си, че ме гледа иронично и това ме дразни не по-малко от собственото ми нетърпение. Затова се обръщам с гръб към него и продължавам внимателно да оглеждам стволовете. Ако съм пропуснал знака, без да го забележа, то сега, когато за втори път минаваме покрай растителния вал, трябва непременно да го видя. Бяха два ствола, изправени като две странични греди на тясна врата.

Горният праг на тази врата беше от листа и не много нависоко; върху левия ствол беше знакът. Когато тръгнахме, слънцето изцяло ни огряваше. Сега, когато гребем в обратна посока, плаваме в сянка, която все повече се удължава върху водата. Безпокойството ми расте, като си помисля, че нощта може да се спусне, преди да съм намерил, каквото търся, и утре ще трябва да се връщаме. Тази несполука сама по себе си не би била тежка. Но сега бих я възприел като лошо предзнаменование. Всичко беше вървяло толкова добре напоследък, че не искам да допусна такава глупава пречка. Симон продължава да ме гледа с иронично смирение. Накрая, за да каже нещо, посочва ми няколко дървета, съвсем същите като всички други, и ме пита дали входът не е там.

— Може би — отговарям му аз, макар да знам, че там няма никакъв знак.

— „Може би“ не е отговор на съдия — отвръща той дълбокомъдрено, а аз падам на единия борд на лодката, защото носът ѝ се забива в мрежа от лиани. Симон става, взема пръта, пъхва го във водата и търси дъното, за да отблъсне кануто назад. В този миг, в секундата, в която прътът се намокря, разбирам защо не намерихме знака и не ще можем да го намерим: дългият около три метра прът не достига твърда земя да се опре и моят другар трябва с мачете да се бори с лианите. Когато отново започва да гребем и ме поглежда, вижда на лицето ми изписано такова отчаяние, че идва веднага към мен, защото помисля, че нещо ми е станало. Аз си спомням, че когато бяхме тук с Аделан-тадо, *греблата навсякъде достигаха дъното*. Това означава, че водите на реката още не са спаднали и че *знакът, който търсим, е под водата*. Казвам на Симон какво съм разбрал току-що. Смеейки се, той ми отговаря, че го допускал, но „от уважение“ не ми казал нищо, а освен това мислел, че като търся знака, имам пред вид прииждането на реката. Очаквайки със страх отговора му, изричайки бавно думите, питам го, как мисли той: дали водите скоро ще се смъкнат достатъчно, за да може да видим знака, както го видях аз миналия път.

— Към април-май — отговаря той и ме изправя пред неумолимата действителност.

До април или май, значи, ще бъде затворена за мен тясната врата на джунглата. Осъзнавам сега, че след като излязох победител от

изпитанието на нощните страхове, от изпитанието на бурята, бях подложен на решаващото изпитание: изкушението да се върна. Рут от другия край на света бе изпратила Вестителите; един ден те паднаха от небето със своите очи от жълто стъкло и окачени на врата слушалки, за да ми кажат, че нещата, които ми липсваха, бяха само на три часа път със самолет. И аз се бях издигнал в облаците, за удивление на хората от Неолита, за да потърся няколко топа хартия, без да подозирам, че всъщност се оставям да ме плени една жена, предупреждена по загадъчен начин, че само най-крайни средства биха ѝ дали последна възможност да ме задържи до себе си. През последните дни чувствавах до мен присъствието на Росарио. Понякога нощем ми се счуваше спокойното ѝ дишане в съня. Сега — пред скрития от водата знак, пред затворената врата — ми се струва, че тя се отдалечава от мен. Търсейки да изразя тази палеща истина с думи, които моят другар слуша, без да разбира, аз си казвам, че тръгването по необикновени пътища става несъзнателно, без да имаш чувството колко е прекрасно това, което изживяваш: човек стига толкова далеч — отвъд утъпканите пътеки, отвъд разделената земя, — че възгордян от привилегиите, дадени му от новооткритото, се чувства способен да повтори чудото, щом реши, като господар на пътя, отказан на другите. Един ден извършва непоправима грешка да извърви в обратна посока извървения път, мислейки, че необикновеното може да се случи два пъти, и когато се връща, намира природата изменена, пътните знаци заличени; стрелките, показващи пътя, вече са други...

Плисъкът на греблата ме стряска в моята тревога. Нощният мрак изпълва джунглата, а в подножието на дърветата рояците бръмчащи насекоми стават все по-гъсти. Симон вече не ме слуша; влязъл е в средата на течението, за да можем по-скоро да се върнем при старата мина на гърците.

[1] Птици, разпространени в Латинска Америка. — Б.пр. ↑

[2] Божества на индиански племена, изобразявани като покрити с перушина змии. — Б.пр. ↑

XXXIX

30 декември

Работя върху текста на Шели, облекчавам някои пасажи, за да му придам истински характер на кантата. Посъкратих дългата жалба на Прометей, прекрасно начало на поемата, и сега се занимавам с оформянето на сцената с Гласовете — в която има няколко неправилни стиха — и на диалога между Титан и Земята. Тази работа, разбира се, е само опит да залъжа нетърпението си, като се отклонявам за кратко време от единствената мисъл, от единствената цел, която ме държи в бездействие вече три седмици в Пуерто Анунсиасион. Казват, че всеки ден може да се върне от Черната река някакъв опитен познавач на пътищата на джунглата; той знаел прохода, който аз търся, или във всеки случай други водни пътеки, годни да ме отведат в желаната посока. Но тук всички са такива пълни господари на своето време, че петдесет дни чакане не предизвиква ни най-малко нетърпение.

„Ще се върне... Вече ще се върне“ — отговаря ми доня Касилда, когато сутрин, като ми донася кафето, я питам дали има вести от моя евентуален водач. Храня също надеждата, че заставен от необходимостта да набави лекарства или семена, Аделантадо ще се появи неочаквано, и затова не мърдам от селището, не искам и да чуя изкусителните предложения на Симон да тръгнем да плаваме по северните протоци. Дните минават много бавно. В Света Моника, закрилница на елените, това би ме направило щастлив, но тук ми досажда, защото не мога да съсредоточа съзнанието си в сериозна работа. Освен това сега „Плачът“ ме занимава като творба, а черновите останаха у Росарио. Бих могъл да се опитам да започна наново да я композирам, но написаното там ми беше донесло такова задоволство заради непосредствеността, с която беше бликнало, че не искам да започвам отново, с хладен разум, с изострено критическо чувство; не искам да напъвам паметта си — обзет при това от неспокойния стремеж да продължа пътуването си.

Всеки ден привечер отивам към праговете и лягам на камъните, разтърсвани от кипящата вода, запълнила цепнатини, вдлъбнатини и улеи. Раздразнението ми сякаш се уталожва, когато остана сам сред този гръмотевичен трясък, когато ме оградят от всичко скулптурните изваяния на пяната, която ври, но запазва очертанията си; тези нейни очертания се издуват или изтъняват според ритмичните тласъци на течението, но тя не загубва рисунъка, обема и характера си, които преобразяват вечното ѝ шеметно движение в нещо пъргаво и живо, пораждащо желание да го погалиш като гръб на куче, нещо заоблено като ябълка, очакваща нечий устни да се докоснат до нея. В гъстака едни шумове изместват други. Островът Света Приска се слива със своето обърнато наопаки отражение, а небето изгасва на дъното на реката. По заповед на едно куче, което винаги лае с един и същ остър глас, в насечен ритъм, всички псета наоколо подеват някакъв химн от разногласо виене. Сега, на връщане от скалите, го слушам с голямо внимание, защото всяка вечер забелязвам, че винаги трае едно и също време и че неизменно завършва, както е започнал: с две излайвания — никога повече — на тайнственото куче-водач на глутницата. Бях открил вече танците на маймуните и на някои птици, затова ми хрумна, че ако направя няколко системни записа на гласове на животни, които живеят заедно с човека, бих открил в тях смътно музикално чувство, близко вече до песента на магьосника, която тъй силно ме беше поразила онази вечер в Южната джунгла. От пет дни кучетата в Пуерто Анунсиасион лаят все едно и също и по един и същи начин, отговаряйки на определено нареждане, и млъкват, когато им дадат знак — безпогрешен знак. После се връщат по къщите си, лягат под столовете, слушат какво се говори или си облизват паниците, без да досаждат повече; докато не настъпи любовният им период, когато на хората не им остава нищо друго, освен примирено да чакат животните-съюзници да извършат своите обреди за продължаване на рода.

С тези мисли в главата стигам до първата уличка на селището, когато две силни ръце ми стисват очите, а едно коляно се забива в гърба ми и ме навежда назад тъй грубо, че надавам вик от болка. Тази шега е толкова глупава, че се извивам, за да се освободя и да ударя нахалника. Но избухва смях, чийто тембър познавам, и ядът ми веднага се превръща в радост. Янес ме прегръща, обвивайки ме с миризмата на потта от ризата си. Хващам го за ръката, сякаш се боя да

не ми избяга, и го отвеждам в моята странноприемница, където дребничката доня Касилда ни донася шише лешникова ракия. В началото проявявам престорено ласкав интерес към неговите странствувания, за да намеря по-скоро топлотата на приятелството и да стигна, в тона на сърдечност, до единственото, което ме интересува — Янес сигурно знае къде се намира наводненият вход, нали беше с нас, когато влязохме през него; освен това дългият му опит в джунглата ще му помогне да отвори Вратата, без да е нужно да търси тройния знак. Вероятно е също водата да се е смъкнала малко през последните седмици. Но забелязвам, че нещо се е променило в чертите на гърка: очите му, с такъв пронизателен и уверен поглед, са някак неспокойни, недоверчиви, не се задържат на нищо. Изглежда нервен, нетърпелив и трудно е да поведеш с него свързан разговор. Когато разказва нещо, запъва се или се колебае, не се спира за дълго на една мисъл както преди. Неочаквано със заговорническо изражение ме помолва да го заведа в стаята си. Там заключва вратата, проверява прозорците и ми показва на светлината на лампата тубичка от хинин без хапчета, с няколко кристалчета като от опушено стъкло. Обяснява ми с тих глас, че тези кварцове са нещо като стражи на диаманта: близо до тях винаги се намирало онова, което търсиш. И той забил кирката си на някакво място и намерил богато находище.

— Четиринадесет карата диаманти — доверява ми със задавен глас. — Трябва да има и по-големи.

Навярно вече мечтае за намерения неотдавна скъпоценен камък от сто килата. Този камък взе ума на всички търсачи на Елдорадо, които още обикалят из континента и не загубват надежда, че ще намерят съкровищата, търсени от халюциниращия Филип де Уре. Янес е загубил покой след откритието си; отива сега в столицата да обяви по законен ред мината, обзет от натрапчивия страх, че в негово отсъствие някой ще се натъкне на далечното находище. Изглежда, имало е случаи на такова невероятно съвпадение: двама търсачи на диаманти да попаднат в една и съща точка на огромната карта. Повишавам глас, за да привлека вниманието му, и заговорвам за единственото, което ме занимава.

— Да, на връщане — отговаря ми. — На връщане.

Умолявам го да отложи пътуването си, за да тръгнем още тази нощ, преди зазоряване. Но гъркът ми съобщава, че „Манати“ току-що е

пристигнал и трябва утре по обед да отплува. Не може да се разговаря с него. Мисли само за диамантите си, а когато мълчи, то е, за да не говори за тях от страх, че дон Мелисио или жена му ще го чуят. Примириявам се, огорчен от това ново отлагане. Ще чакам тогава да се върне; това ще стане скоро, защото алчността ще го гони. А за да съм сигурен, че ще ме потърси, предлагам му помощта си, за да започне разработването на мината. Прегръща ме силно, нарича ме брат и ме отвежда в кръчмата, където се запознах с Аделантадо; поръчва още едно шише лешникова ракия и за да събуди любопитството ми към своето находище, започва уж да ми доверява подробности за мястото, където събрал кварцовете, предвестници на съкровището. Така научавам нещо, което не бих могъл да предположа. Янес *открил находището на връщане от Света Моника, закрилница на елените*, след като се натъкнал на неизвестния град и прекарал два дни в него.

— Глупави хора — казва ми. — Идиоти: имат злато под носа си, а не го вадят; аз поисках да разработя находището, те ми казаха, че ще ме застрелят.

Хващам Янес за раменете и му крещя да ми каже за Росарио, да ми разправи нещо за нея, здрава ли е, как изглежда, какво прави.

— Жена е на Маркос — отговаря ми гъркът. — Аделантадо е доволен, защото заченала неотдавна...

Оставам като зашеметен. Кожата ми настръхва от студени игли, изскочили някъде отвътре. С огромно усилие мръдвам ръка до шишето, чието стъкло сякаш ме изгаря. Бавно напълвам чашата си и изливам ракията в гърлото си, но то не може да преглътне и се задавям в раздираща кашлица. Когато отново си поемам дъх, поглеждам се в едно оплюто до черно от мухи огледало в дъното на помещението и виждам там седнало до масата едно тяло. Не съм уверен, че ако му заповядам, ще се помръдне и ще тръгне. Но съществува, което стене вътре в мен — наранено, разкъсано, посипано със сол, — напират към гърлото ми, като оголено месо, и се опитва, заеквайки, да изрази своя протест. Не знам какво говоря на Янес. Чувам сякаш нечий друг глас, който му говори за придобити права върху *Твоята жена*, обяснява, че късното му завръщане се дължало на външни причини, опитва се да се оправдае, иска неговият случай да бъде преразгледан, като че ли говори пред съд, поставил си за цел да го унищожи. Слабият, умоляващ глас, който иска да върне времето назад, да направи тъй, че

станалото никога да не се е случвало, отвлича гърка от мислите му за неговите диаманти. Янес ме гледа с учудване, което скоро се превръща в съчувствие:

— Тя не е Пенелопа. Млада жена, силна, хубава, има нужда от съпруг. Тя не е Пенелопа. Женската природа тук се нуждае от мъж...

Истината, смазващата истина е — сега разбирам, — че хората в тези далечни места изобщо не бяха повярвали в мен. Бях чуждо същество за тях. Самата Росарио сигурно бе гледала на мен като на Гост, неспособен да остане завинаги в Долината на Спрялото време. Спомням си сега странния поглед, който ми отправяше, като ме виждаше да пиша трескаво по цели дни — там, където писането не отговаряше на никаква нужда. Новите светове трябва да бъдат изживени и след това обяснени. Тези, които живеят тук, правят това не по вътрешно убеждение; те просто мислят, че този живот е поносим, а не другият. Предпочитат това настояще пред настоящето на създателите на Апокалипсиса. Който се стреми да разбере прекалено много, който изстрада мъките на преминаването от една вяра в друга, който носи в себе си мисълта, че от нещо се е отказал, когато приема обичаите на онези, които коват съдбата си върху тази първична земя в борба с планините и дърветата, той е човек уязвим, защото някои сили от света, оставен там далеч, продължават да му въздействуват. Бях пътувал през епохи; бях преминал през вещите и през възрастта на вещите, без да съзнавам, че през тесния таен проход бях проникнал в най-широки светове. Но съжителството с необикновеното, основаването на градове, свободата, намерена сред родоначалниците на Професии в земята на Енох — това беше една действителност, чието величие не беше създадено може би за моята нищожна личност на съчинител на контрапункти, винаги готов да се възползува от някаква почивка, за да потърси безсмъртие за себе си в подреждането на ноти по един или друг начин. Бях се опитал да поправя съдбата си, осакатена от собствената ми слабост, и от мен бликна една песен — сега пресекнала, — която ме върна на стария път изпепелен, неспособен да бъда отново такъв, какъвто бях.

Янес ми подава билет да тръгна с него утре на „Манати“. Ще трябва да отплувам към бремето, което ме очаква. Вдигам пламнали очи към украсената с цветя табела „Спомени за бъдещето“. След два дни векът ще навърши още една година, но тази вест няма никакво

значение за хората край мен. Тук можеш да не знаеш в коя година живееш и лъжат онези, които твърдят, че човекът не може да избяга от своята епоха. Каменният век, както и Средновековието, съществува още, в деня, който протича сега. Още са отворени сенчестите замъци на Романтизма, с неговите сложни любовни истории. Но всичко това не е предназначено за мен, защото единствената човешка порода, на която е забранено да се откъсне от своето време, е породата на творците на изкуството и те не само трябва да напредват към непосредственото вчера, представено в осезаеми свидетелства, но трябва и да предвидят песента и изразните средства на другите, които ще дойдат след тях и ще създават нови осезаеми свидетелства, с пълно съзнание за стореното преди тях. Маркос и Росарио нямат представа за историята. Аделантадо е в първата ѝ глава, а аз бих могъл да остана до него, ако имах някоя друга професия, ако не съчинявах музика — висшата професия на моята порода. Кой знае дали сега няма да оглушея и да загубя гласа си от ударите на чука на Каторжния надзирател, който вече ме причаква някъде. Днес свърши отпуската на Сизиф.

Някой зад мен казва, че през последните дни равнището на реката значително спаднало. Отново се появяват множеството залети от водата рифове и праговете издигат настръхнали скални гърбове, по които светлината убива нежните, водорасли. Дърветата покрай брега изглеждат по-високи, защото корените им скоро ще почувствуват топлината на слънцето. На един напукан ствол, на един кафеникав ствол със светлозелени петна започва да се различава, щом водата се избистри, знакът, издълбан в кората му с върха на нож на около три педи под равнището на водата.

Каракас, 6 януари 1953 г.

БЕЛЕЖКА

Мястото на действието в първите глави на тази книга не се нуждае от точно определение; латиноамериканската столица и провинциалните градове, които се появяват по-нататък, са прототипове, несвързани с определено географско място, тъй като основните им черти са общи за много страни; авторът обаче смята за нужно да изясни — за да задоволи едно законно любопитство, — че след селището, наречено Пуерто Анунсиасион, описаната природа отговаря съвсем точно на изгледа на места, малко познати и едва ли някога фотографирани.

Описаната река, която в началото би могла да бъде която и да е голяма река в Америка, по-нататък съвсем точно възпроизвежда горното течение на Ориноко. Мястото на мината на гърците би могло да се намира недалеч от вливането на река Вичада. Проходът с тройния знак във формата на буквата „V“, бележещ входа към тайния проход, съществува действително, както и самият знак, при входа към протока Гуачарака, на няколко часа път с лодка нагоре по Вичада; той води — под сводове от растителност — към едно селище на индианците гуаибо, което има свой пристан в един скрит малък залив.

Бурята се разразява на едно място, което може да бъде Прагът на Мъртвия. Столицата на Формите е планината Аутана, с нейните очертания на готическа катедрала. След този етап от пътуването пейзажът по горното течение на Ориноко и пейзажът на Аутана се изместват от Великата Савана, чиито описания са дадени в отделни пасажии на трета и четвърта глави. Като Света Моника, закрилница на елените, е могъл да бъде градът Света Елена на Уарирен в първите години след основаването му, когато най-лесният начин да се стигне до зараждащия се град беше едно седемдневно изкачване откъм Бразилия през прохода по коритото на един бурен поток. Оттогава досега се родиха много други подобни селища — още неотбелязани на географските карти — в различни части на американската джунгла. Неотдавна двама известни френски изследователи откриха едно от тях,

за което нищо не беше известно; то особено прилича на Света Моника, закрилница на елените, и в него живее човек, чиято история е също като на Маркос.

Главата с литургията на конкистадорите се развива в едно селище на индианците пиароа, което наистина съществува и се намира близо до Аутана. Индианците, описани в ден XXIII, са от племето ширишана, от горното течение на Каура. Един изследовател записа на плоча, която се намира в архивите на венецуелския фолклор, Плача на магьосника.

Аделантадо, Монтсалватхе, Маркос, брат Педро са лица, които всеки пътешественик среща по великата сцена на джунглата. Всички те съответствуват на действителността — както съответствува на действителността митът за Елдорадо, подхранван още от златните залежи и залежите на скъпоценни камъни. Колкото до гърка Янес, който странствува с тома на „Одисеята“ като единствено имущество, достатъчно е да се каже, че авторът не е променил дори името му. Трябва само да се добави, че заедно с „Одисеята“ той почиташе най-много от всичко „Анабазис“ от Ксенофонт.

А. К.

ВАЛЕНТИНА РАФАИЛОВА

ОТКРИВАНЕ НА ЛАТИНСКА АМЕРИКА

Авторът на „Загубените следи“ е по общо признание една от най-интересните творчески личности в съвременната литература на Латинска Америка. Известен е и е признат като голям писател не само на своя континент, но и в Европа, където всичките му книги са преведени на няколко европейски езика.

Макар в едно интервю Алехо Карпентиер да казва, че има значение не животът на един писател, а неговото творчество, и макар това да е вярно изобщо, все пак животът на един човек на изкуството е неотделим от неговото творчество и допълва представата за него. Затова ще се спра бегло на някои биографични данни.

Карпентиер е роден в 1904 г. в Хавана. Баща му е бил французин, по професия архитект, а майка му била рускиня по произход и следвала медицина. Родителите му се преселили от Европа в Куба две години преди неговото раждане „по една-единствена причина — както обяснява писателят, — защото Европа била втръснала на баща ми, защото той бил убеден в нейния упадък и жадувал да живее в някоя млада страна, където всичко тепърва ще се изгражда“. И старият Карпентиер наистина градил на кубинска земя — в Хавана има много сгради, построени по негови проекти.

На седемнадесет години Алехо Карпентиер започнал да работи като журналист: пишел рецензии за книги, които вестник „Дискусион“ помещавал в своята рубрика „Знаменити творби“. По-късно станал главен редактор на голямо търговско списание, където публикувал свои разкази. Той бил дори „Жаклина“ на страниците за моди в списание „Сосиал“, но това не го смущавало, защото знаел, че от всяка дейност човек може да извлече полезен опит.

В 1926 година Карпентиер за първи път посетил Мексико и там се запознал и сблизил с големите мексикански художници Диего Ривера и Хосе Клементе Ороско. Следващата година бил хвърлен в затвора, защото подписал манифест срещу тогавашния кубински

диктатор Мачадо. В затвора започнал да пише първия си роман — „Екуе-Ямба-О“.

Тридесетте години са характерни за Куба с пробуждането на националното съзнание. Прогресивните дейци на изкуството се стремели да изобразяват предимно националното. В областта на изобразителното изкуство владее духът на Диего Ривера; композиторите започнали да използват в творбите си негърски ритми. В тези години се родило и понятието „афрокубински“. Но повечето творци разработвали темата за кубинския негър повърхностно, външно, като странични наблюдатели на една екзотична действителност. Първата книга на Карпентер — „Екуе-Ямба-О“ — също е под силното влияние на афрокубинската вълна. В нея са описани обредите, символите, вярванията на кубинските негри и този първобитен и тайнствен свят поглъща иначе остро поставената социална тема. Карпентер завършил „Екуе-Ямба-О“ по-късно, в Париж, когато се намирал под влиянието на сюрреализма, и това също се е отразило върху романа. Самият автор не цени особено тази своя творба, заради „злоупотребата с метафори — както той казва, — с образи, в които личи ужасно лош футуристичен вкус, и преди всичко заради невярното схващане на националното“.

След седем месеца затвор освободили Карпентер условно — той трябвало всеки понеделник да се явява в полицията и да се подписва. Условиата в родината били тежки за всичко напредничаво, опасността от хвърляне в затвора била съвсем реална, затова младият писател решил да поживее две години в Париж, докато се поизбистри атмосферата. През март 1928 г. напуснал Куба нелегално, тъй като правителството на Мачадо му отказало паспорт.

Но двете години станали цели единадесет. В Париж работил също като журналист. В редакцията на „Революцион сюрреалист“, където сътрудничил, се сдружил с Арагон, Елюар, Садул, Пере, Чирико, Пикасо... Започнал да пише сюрреалистични разкази, един от които е „Студентът“. Карпентер обаче не придава никакво значение на своя „сюрреалистичен период“. „Напразни ми се струваха моите усилия в областта на сюрреализма — казва той. — Виждах, че нищо нямаше да допринесе към това течение. У мен то даде обратна реакция. Почувствувах горещо желание да изобразя американския свят. Още не знаех как.“ Младият писател осъзнавал своята

неподготвеност за тази огромна и важна творческа задача, която сам, по дълбока вътрешна необходимост, си поставил, затова в продължение на много години, докато живял в Париж, четял всичко, написано за Латинска Америка — „от картите на Христофор Колумб, през инката Гарсиласо, до писателите от осемнадесети век. В продължение на осем години, струва ми се, не правих нищо друго, само четях за Америка. Америка ми изглеждаше като огромна мъглявина, която аз се стараех да разбера, защото предчувствах, че моето творчество ще се развива тук, че ще бъде дълбоко американско...“

Във Франция Алехо Карпентиер написал два романа на кубинска тема, но те „не са видели и никога няма да видят бял свят. Писателят трябва да има смелостта да хвърли пепел върху много страници, колкото и усилия да му е струвало да ги изпълни.“ Такава е оценката на автора за тези два романа.

През 1939 г. носталгията по родината надделяла и Карпентиер се завърнал в Куба. Няколко години по-късно заедно с френския актьор и режисьор Луи Жуве предприел пътуване из Хаити и то му дало материал за романа „Царството на този свят“. Чрез тази своя творба авторът въвежда читателя в ранната история на Хаити, към събития от преди век и половина, показва в нея един свят, напращял от напирещи сили, който винаги е бил потъпкван от колонизаторите и изопачаван от отишлите да се забавляват там чужденци и жадните за сензация журналисти.

В 1946 г. излиза от печат нова книга на Карпентиер — изследване на характера, първоизточниците и развитието на кубинската музика. Така е и озаглавен този нов труд на писателя: „Кубинската музика“. Интересна е дадената в него характеристика на кубинската музика през тридесетте години, когато кубинските музиканти откриват, че в тяхната родина съществуват традиции, ритми, танци и обреди, които те много време не са оценявали поради нелепи предразсъдъци.

През следващата година поканили Карпентиер на работа във Венецуела и тъй като политическите условия в Куба още били същите, той приел направеното му предложение и се преселил в столицата на страната, Каракас. В училището за изобразителни изкуства години наред завеждал катедрата по история на културата. Годишите във

Венецуела много му помогнали още по-дълбоко и съвсем непосредствено да опознае Латинска Америка, а едно пътешествие навътре във венецуелската джунгла, по горното течение на река Ориноко, ражда в него идеята за романа „Загубените следи“. „Венецуелската земя беше за мен допир с латиноамериканската земя — разказва авторът. — Пътувах по горното течение на Ориноко, живях там един месец с най-първобитните племена на Новия свят. Тогава в мен се роди идеята за романа «Загубените следи»“

... Книгата излиза в 1953 г. и само след три години в Париж получава наградата, която се присъжда на най-добрата чуждестранна книга.

Веднага след победата на кубинската революция Алехо Карпентиер най-сетне има възможност да се завърне окончателно в своята родина. И в куфара си носи нов роман — това е „Векът на просвещението“, започнат в Каракас в 1956 г. Романът се нуждаел от дообработване, но промените в кубинското общество силно увлекли неговия автор и той не могъл няколко години да се занимава с нищо друго, затова книгата излезе от печат в края на 1963 г. „Векът на просвещението“ е широко и богато историческо платно. Действието на романа се развива в Хавана в самия край на XVIII век, а героите му, борци за свобода, са вдъхновени от Френската революция. Книгата се оценява високо и в Латинска Америка, и в Европа, където веднага бе преведена на френски, на английски, на италиански. Големият френски литературен критик Морис Надо дори сравни тази творба с „Война и мир“ на Лев Толстой.

Успоредно с дейността си като директор на Националното издателство в Хавана, като един от ръководителите на кубинския Съюз на писателите и художниците и като завеждащ катедра по история и филология в Хаванския университет, сега Алехо Карпентиер работи над голяма трилогия, вдъхновена от кубинската революция. „Обичам историческите теми по две причини — споделя писателят. — Най-напред защото за мен не съществува съвременност в онзи смисъл, който се влага обикновено в това понятие; човекът понякога е един и същ в различни епохи и да го поставиш в условията на неговото минало, може да означава да го поставиш в условията на неговото настояще. Втората причина е, че любовният роман никога не ме е

привличал. Обичам големите теми, големите колективни движения. Те придават най-голямо богатство на действащите лица и на сюжета.“

След това съвсем бегло запознаване с писателската дейност на Алехо Карпентиер, а особено след прочитането на „Загубените следи“ българският читател ще съзре в творчеството му не просто литература с високи художествени достойнства, а и едно своеобразно откриване на Латинска Америка — откриване историческо, философско, психологическо, откриване на нейните традиции, обреди, вярвания, на нейната истинска душевност, на скритите ѝ дълбоко сили. Защото в своите романи, чиито теми във всички случаи са почерпани от бита, от поетичността, от легендите, от атмосферата на Антилските острови, писателят не се спира на екзотичното, с което също е богата латиноамериканската действителност, а навлиза навътре, до дълбоките корени на характери, на факти и на явления и търси в историята, в традициите обяснение на съвременността. По този начин той разкрива и показва истинското лице на един континент, който сам себе си още добре не познава и за когото създаваната досега представа в повечето случаи е невярна и повърхностна.

Преводачката

Издание:

Автор: Алехо Карпентьер

Заглавие: Загубените следи

Преводач: Валентина Рафаилова

Година на превод: 1966

Език, от който е преведено: Испански

Издание: Първо

Издател: ДИ „Народна култура“

Град на издателя: София

Година на издаване: 1966

Тип: роман

Националност: Кубинска

Печатница: ДПК „Димитър Благоев“

Редактор: Стефан Танев

Художествен редактор: Васил Йончев

Технически редактор: Олга Стоянова

Художник: Александър Поплилов

Коректор: Йорданка Маркова; Цветанка Апостолова

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/2276>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.